

భారతి

సంపుటము 25

మార్చి, 1948

సంచిక 3

సర్వజిత్తు మాఘము

పురుషోత్తమాస్తమయము

- శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి -

“మన సారథి మన సచివుడు
మన వియ్యము మన సఖుండు మన బాంధవుడు
మన విభుడు గురుడు దేవర
మనలను విడనాడి చనియె మనుజుధీశ!”

అను పద్యములు గుండెలో కదలి దుఃఖావేళబాహ్నిష్టవాః
కణముల్ చెక్కుల చాఱచాఱలయి రాగా కృష్ణనిర్యాణపుం
ఘననిర్వేదకథావిధమ్ము కనులం గట్టె కిరాతాశ్రమే
మన బాపూజనిగూడ మ్రింగెనటే? ఏమా దైవసంకల్పముల్!

చననా? భారతగౌరవైకకృతదీక్షాకంకణస్వామి, యే
గనటోయీ పరిరబ్ధశ్రుసుహృదేభీభూతవత్సుండు, హే

యె నటయ్యా పతితార్తదీనజనసాహిత్యక్రియాలోలుడొ

మన 'బాపూ' మహితాత్ము, డింక గనలేమా భారతోర్వితలి?

అగ్రకౌస్తాందవవ్యథ మాన్య దివురు మహోద్యమమ్మున నెత్తు రోడ్చి ఓడ్చి,

తెలిపులికటకుకోటల కండమై చిక్కు భారతావనికినై పోరి పోరి,

శ్వస్యగాలములకన్న పరిహీనులన్న సోదరులకై కన్నీట దడిసి తడిసి,

ఇస్లాముపేరింటి హింసాకళంకమ్ము అడరు శాంత్యమృతాన కడిగి కడిగి,

కలలలో వెల్లు స్వాతంత్ర్యకలిత కాంతి-కంటబడినంతనే యోరకంట జూచి

పూలరథ మెక్కి యెచటికో పోవుచుంటి-వయ్య! మహితాత్మ! మరి రాని యాత్ర

దగిలి—

ఈపు మృతుండవైతి వన నెవ్వరు నమ్ముదు రో మహాత్మ! క్రొం

బూవుల తేరిపై వెడలిపోవు మహోజ్వలమూర్తి! భారతి

యావనిలోన శాంతి సుఖ మన్నది చచ్చెను గాని— ధర్మపుం

భావన చచ్చెగాని- యనిమాత్ర మనందగు నేటినుండియు.

నైత్రు భారవోసి నిజదేశదాస్యమ్ము

తరిమి, భాగ్య మిచ్చి తనిపినావు;

అగ్నిగోళకముల కాహుతిగావించి

మించి నిన్ను గౌరవించినాము.

నీజాతీయుల కింకమీదయిన అంధీభావగంధమ్ము బా

పూజీ! శాంతిలుగాక భారతజనుల్ ముస్లింప్రజానీకము

నీ జీవమ్ములు నైత్రుతో నిడిన సందేశమ్ము కన్నీళ్లతో

పూజంజేయ, పరస్పరాభ్యుదయవిస్ఫూర్తుల్ మనుంగావుత

గాంధీనవభాస్కర! అస్తమించితే?

శ్రీ పల్లె పూర్ణ ప్రజ్ఞా చార్యులు

చిలునపు మొల్క లాస్యసరసీరుహసీమల లాస్యమాడ ని
బ్బరముగ నీవు భారతశుభప్రతిపత్తిని జూడ నూటిపై
ఇటువది వత్సరంబులు మహిమ విలసిల్లుదు నంచు బల్కు సం
బరపడినాము; గాంధీనవభాస్కర! అప్పుడె యస్తమించితే?

పోరిఁబారి సంబరంబున నభోమణి వెల్లెడుఁగాక, ఆ నిశా
కరుఁడును రేల వెన్నెలలఁ గాయుత, భారతభాగ్యదేవతా
వరుఁడవు నీవు లేమి గుణవారిధి! జీవిత మంధకారబం
ధుర మయి పోయెఁ ద్వద్విరహదుఃఖము లోక మెటులే భరించునో!

కరములు దోయిలించుచు జగజ్జను లెల్లరు నర్హ్య మిచ్చి యా
దరమున లోకబంధు వని దండముఁ బెట్టఁగ నత్సభస్థితిఁ
ధరణిఁ బవిత్రముఁ నలిపి ధర్మవధంబున నిల్చి లోకముఁ
మఱుఁగయి పోతిరొక్కొ యొకమాట మహాత్ముఁడ! నీవు సూర్యుఁడు?

అకుటిలచారువృత్త మనహంకృతిచాత్రము మాతృదేశపూ
జకసహకారినాయకము నత్యదయానయశాంతిదాంతిభో
ధకము స్వరాజ్యలాభసముదాత్త మహింసము గాంధీముఖ్యనా
యకము విషాదనాటక మహా! ముగిసెఁ భరతోక్తిశూన్యమై.

కడికొనఁ బ్రాణదాత లటు గన్పడుచుఁ బ్రతిబంధకంబు లే
ప్పుడు నెవో నల్పుచుఁ బారుగుపోరులు దెచ్చుచు దుండగంబు లే
ర్పడఁ గడముట్టఁజేసితిరె భారతదేశమణిప్రదీపము?
పడమటి గాడ్పులార! యిది పాయని పాపము నవ్వబోకుఁడీ.

వై కుంఠ యాత్ర

= శ్రీ గౌ. రమాకాంతాచార్యులు =

యామున తీర్థస్నానిధిఁ బ్రయాణము గట్టి, యనంతపీఠి, శ్రీ
రామసహస్రనామస్తోత్రపఠంపర నీలపు మెట్లుగాఁ బర
వ్యోమముదాఁక నెక్కి, యట వ్యోమమణికరదీపకాంతిలోఁ
బ్రామినుకుల్ సరస్వతికృపా బలియించియు, విష్ణుపాదజ
శ్రీమహానీయగాంగలహరీహృదభంగత్రివేణీసంగమ
ప్రేమరసార్ద్రపావనపరీమళయుక్తిఁ, గవేరకన్యకా
ఘేమవిశాలగర్భమున శ్రీఘనరంగవికుంఠనాథలీ
లామహితప్రసాదరుచిలాలసహృదకృపావిలాసకే
ళీముదితాంతరంగసఫలీకృతజన్మముతో, ముకుందగీ
తామధురామృతానుభవదర్పణభూతశుభాద్రిచెంత, శో
భామయఘట్టశ్రీవిజయవాటిఁ బ్రపూతనమీరపోతమా
లామృదుగానలోలబుధలాలితతీరవిరాజమానకృ
ష్ణామలదివ్యజీవనహృదంతరమందు విలీనమై, పరం
ధామములో సుఖంపుము, సుధామయశాశ్వతమోదపూర్తి, నో
స్వాది! మహాత్మా! గాంధీ! నవభారతవర్ష మితోభివృద్ధిగా
క్షేమము, కీర్తి, సంపదలచే విలసిల్ల ననుగ్రహింపు; నీ
నామ, మహింస, సత్యము, ననంతప్రశాంతముతోడ బద్ధమై
భూమి సమస్తదేశముల భూరియశోమయగోపురప్రభా
స్తోమశిలాక్షితంబగుత; తోయధులు, నదులు, మహాగుహల్
వేమలు నైతిహాసికపవిత్రకథానిఁ బ్రతిధ్వనించుత!

శ్రద్ధాంజలి

శ్రీ తణికెళ్ల వీరబ్రహ్మడు

జగత్సృష్టిని సృష్టించినట్లు, సత్యపంథుడును, దయాస్వరూపుడును, త్యాగమూర్తియు నగు నొక మహాపురుషుడు అవతారమును జాలించెను. అాకారాధ్యుడగు నీ మహాస్యక్తి మన దేశమందు జననమొందుటచే నది మన పుణ్య థల మని గర్వోత్సాహములతో నుంటిమి. కాని మంద భాగ్యుల మనఁటండేసి అతనిని గోల్పోయితిమి. అంతే కాదు, దుర్మార్గులమై చేతులార సహరించునంతటి రాక్షసకృత్యమునకు బాల్పడితిమి.

గాంధీమహాత్ముడు భౌతిక జీవామును వీడె నను హృదయవిచ్ఛేదన మొనరించు దుర్వార్తి వినినంతనే ఒక్కటి మనలో జాలమందికి స్ఫురించినది. శ్రీరాము

* ఈ శ్రద్ధాంజలి మహాత్ముని నిర్మాణమును గూర్చి సికందంబాదులలో ౬-౨-౧౯౪౮ నాడు జరిగిన మహాసభలో సమర్పింపబడినది.

నికి సీతవలె, హరిశ్చంద్రునికి చంద్రమతివలె, పతిని దైవముగా దలచి, అతనికి దోడునీడయ్యి అాక హితార్థము నాధునితో నష్టకష్టములందైన శ్రమతి కన్నారీజేవి కొంచెము ముందుగానే దివి కేగుట. హిందూ నారీమణులు సామాన్యముగా భర్తతో నెన్ని సౌఖ్యముల జూడినను భూతలమును విడువవలసివచ్చినపుడు ఒక్కడివమైన నాతనికంటె ముందుగా బోవలె నని యభిలషింతురు. నువాసినీత్యముతో, పసుపుకుంకుమలతో, భర్తచేతిలో నెక్కుట పుణ్యమని వారి యూహ. ఆ మహానందము పతివ్రతాశిరోమణియగు కన్నారీబాయికి లభించినది. లేనిచో నీ పరిస్థితులయం దా మహాత్మల్లి సజీవురాలయియున్నయెడల, ఇప్పటికే పట్టకకృము కాని భారతదేశపు దుఃఖ మెంత దుర్భరముగా నుండెడిదో యెక్కువ హింపగలరు !

గాంధీమహాత్ముడు బాబురలో బాబుడు. పెద్ద లలో పెద్ద. రాజకీయవేత్తలలో రాజనీతినిపుణుడు. జ్ఞానులలో జ్ఞానీ. ధర్మాల్పిలామలకు ధర్మనిరతుడు. త్యాగశీలంబకు బరమవిరాగి. కవులకు కవి. హాస్యప్రియులకు హాస్యరసప్రధానడు. భక్తులకు భగవదంశనంభూతుడు. వీడలకు గల్పవృక్షము. వేయేల, అతడు పరిపూర్ణుడు. ప్రపంచ మాత్రని నుత్తమపురుషుడని యెంచి నది కాని, మన కాతడు పురుషోత్తముడు. విద్యాధికులేమి, పామరులేమి అతని గాలి సోకినంతమాత్రమున నూతనవికాసమును బొందెద రని చెప్పట యతిశయోక్తి కానేరదు. గోఖలే మహాశయిని గూర్చి మనము వినియున్నాము. అత డసాధారణ మేధాశక్తిసంపన్నుడు. అసమానరాజనీతికోవిదుడు. అచంచల దేశభక్తుడు. ఒకానొకప్పు డీతడు దక్షిణాఫ్రికాలో నిడుమలు పడుచున్న మన దేశీయుల పరిస్థితులను గమనించి యా దౌరతనపు వారితో రాయబారమును సలుపుటకు భారతదేశ ప్రతినిధిగా బంపబడెను. అది గోఖాలకృష్ణ గోఖలే మంచి యుచ్చదశయందున్న దినియులు. అత డాఫ్రికా నుండి స్వదేశమునకు దిరిగివచ్చిన వెంటనే, లొంబాయిలో నాతని గౌరవార్థ మొకమహాసభ గావింపబడెను. ఆఫ్రికాలో గాంధీచే తీవ్రతతో నడుపబడుచున్న సత్యాగ్రహోద్యమమును గన్నులార జూచినవాడగుటచే, గోఖలే యాతనియొడల దంకు గలభక్తి నీవిధముగ చెల్లెడించెను; “నా కిద్దలు సురువులు. నా జీవితమున పవిత్రముగాను, శ్రేష్ఠోపాంతముగాను జీవినది యిరువురు మహానుభావులు. ఒకరు మహాదేవగోవిందరానదే; రెండవ వ్యక్తి మోహనదాస కరంచందుగాంధీ.”

గాంధీమహాత్మునికి ఒకటి తెలియును, మఱి యొకటి తెలియదు అని చెప్పట కవకాశము కాన్పింపదు. ఇతను చదివినది ప్రజేపరీక్షనంతే. కాని యాంగ్ల భాషారచనయం దెట్టి సమర్థత కలదో తెలికింపుడు. కొంతకాలము క్రిందట నే నొకసారి శ్రీమతి సరోజినీదేవిని దర్శింపబోయితిని. ఆ యిష్టగోష్ఠిలో మహాత్ముని సుగుణసంపద ప్రసంగవత్సా వచ్చెను. అంతలో నాయమ, “ఇది సరేకాని, వీరభద్రుడూ, మహాత్ముని ఆంగ్ల

రచనాతైలివంటి తైలి. శాంగ్లవాద్యయములో నీ వెక్కడనైన జూచితివా” అని చిరునగవుతో నన్నడిగెను. ఆంగ్ల భాష సరోజినీదేవిసామ్యు. ఆ భాషావిషయములో నవరసరస్వతియగు నాపెయే యచ్చెరువొంద, అల్పుడనగు నే నేమి చెప్పగలను? ఒకనిమిషమునకు ధైర్యము దెచ్చికొని, “అమ్మా, నీవు పెరిచియ్య నది వాస్తవము. అట్టి ప్రజ్ఞ యక్కడక్కడ పేక్కియరువంటి మహాకవులందు కనబడవచ్చును. కాని, బైబిలులోదప్ప మఱియొక్కడను గాంచుట దుర్లభ” మంటిని. ఆ తైలిమాధుర్యము, మాత్రప్రాయములగు నా వాక్యముల సొంత, ఆ పదముల యాచిత్యము, వాని సౌభగ్యము, వాని గర్భికృతభావము—వీనిని మఱియొక్కడ చాడగలము?

ఇవన్నియు నొకయొత్తను, నిరుపేదలకు యాతడు చేసిన కృషి మఱి యొక యొత్తను. అతని కార్యక్రమములోని యన్ని యంశములను దిద్దిచులను సంగ్రహించుటకే యేర్పాటయినవి. ఒకటి, ప్రజలందఱును మనదేశమందు వడకిన నూలుతో మన దేశమందే నేయబడిన బట్టను గట్టుకొనుట. అనగా మన దేశమునుండి పరదేశములకు స్వర్గవాహిని కవకాశముండదు. ఆ ధనమంతయు కాయకన్దములతో బనిచేయువారికి మన దేశమందే పంచి పెట్టబడును. సామాన్యులకు సహితము కూడుగుడ్డలకు లోపముండదు. రెండవది మద్యపాననిషేధము. సాధారణముగా కూలివారి చేసికొని బ్రదుకు పేదవాడు తా నొక రూపాయిని దినమునకు సంపాదించెనా, దానిలో సగమో, మూడువంతులో కల్లంగడికి బోసి మిగిలినదానినే నీ పెల్లలనిమిత్త మింటికి దీసికొనిపోవుట తటస్థించుచున్నది. ఈ నిషేధస్తువులను మానితిమా, మన కన్నవస్త్రములకు లోటుండదు. మూడవది ఆస్పృశ్యతానివారణము. నిమ్మజాతులని, హరిజనులని చెప్పబడువారిని దూరముగా భారదోలక, వారియొడ సామాభూతి జూపి, వారికి శుచిశుభ్రతలను నేర్పి, హిందూధర్మమును నిలిపి, హిందూసంఘమునకు దాపరించిన యపకీర్తిని దొలగించుట. ఈ హరిజనులలో నధికసంఖ్యాకులు ధనవిహీనులగుటచేతను, ఈ ఉద్యమ

మును పేదల నుద్ధరించుటకే యుద్దేశింపబడినది. గాంధీ మహాత్ము డనగా దరిద్రసారాయణుడు. కావుననే, ఈ మహనీయుని భౌతికదేహమునకు నుత్తరక్రియలు జరిగినవాడు, పాపవయమునానదీతీరమునకు పురుషులేమి, స్త్రీలేమి, బాలలేమి—పదిఃశీలమంది వచ్చి, ఎంతయనక, కొండ యనక, ఉదయమునుండి సాయంత్రమునఁజకును ఆ పూరితరీతుని స్మరించుచు నిలువబడియుండుట. పుష్పాదిధర్మక్షిణాచకములగు పదార్థముల నాతని పాదములకడ నర్పించుట. ధీర్ఘగర్జనమునకు బదిక్రోముల దూరమున నున్న గొల్లలు కొండ టీ మహనీయుని నిర్భాగవార్త వినినంతనే తమ గ్రామమునుండి పయనమై తమయొద్దనున్న ఆవునేతిని దబ్బాలలో బోసి దాని నీ పుణ్యపురుషుని దహన సంస్కారమున కుపయోగింపమని కోరిరట ! పూర్వము సూర్యవంశపు రాజులలో ప్రతిభాకాలియును దీర్ఘమహారాజు తన కులగురువగు వసిష్ఠునితో కష్టనిష్ఠురములను దలపోసికొనుటకు భార్యాసమేతుడయి పోవుకఱి, మార్గమధ్యమున నున్న పల్లెలలో నిద్రపించు పెద్దగొల్లలారని దర్శించి, ఆ పూట చేసిన వన్న కాచి, యాయాపునేతిని దెచ్చి, తమ పరిపాలకునికి గానుకగా సమర్పించిరినియు, వారిని మహారాజు కులప్రక్షి చేసెననియు కాలిదాసవి—

“హైయంగవీన మాదాయ
ఘోషవృద్ధా నుపస్థితాకా,
నామధేమాని పృచ్ఛంత
వన్యానాం మార్గకాళినాం”

అని వర్ణించియున్నాడు. “రిక్తహస్తేన నోపేయా” డను సంప్రదాయమునుబట్టి, చక్రవర్తియేకాక చైవమును, గురువును నగు మహాత్ముని దర్శింపబోవువారు వట్టిచేతులతో నెట్లు పోగలరు ?

ఇట్టి సర్వకళాప్రపూర్ణుని పోగొట్టుకొనుటకంటె దురదృష్ట మే మున్నది ? ఇతడు మనకు రాజాధిరాజు, పరమస్వరాట్. ఇట్టివాడు మన కన్నటికి దిరిగి రాగలడు ? హిందూదేశము, హిందూదేశ మేమి సకలప్రపంచమును ఇతనితో పరిపూర్ణ వర్ణిని నేలకొలిది సంవర్తరముల

కైనను గాంచుట దుర్లభ మని శ్రీ మాంటుచాపెను ప్రభువు చెప్పిన మాట నిజము. మహాబీజిని నిజము.

ఇట్టి దుర్లభమగు విషాదము సంభవించుటకు గారణ మేమయియుండును ? గాంధీ మహాత్ముని కీర్తి లోకమంతయు వ్యాపించినది. ఒక్కొక్కదినము గడచిన కొలది దామరామధీమేనునివలె ఆత డింకొక యడుగు పెరుగుచున్నాడు. అతని సత్కాళిలావయేమి, అహింసాప్రకమేమి, సర్వజాతులందును గల సమదృష్టియేమి, భూతదయయేమి అపారముగా హెచ్చు, భూనభోంతరాళము లేకమగుట జూచి భూదేవి తన యనుంగు విడ్డవికి ‘దిష్టి’ తగులునని కొంపోయి తన గర్భమందు దాచికొనెనా ? లేక భారతదేశమును నుభిక్షముగా జేయవలెననియు, ప్రజలందఱును స్నేహభావముతో బ్రవర్తింపవలెననియు నేను మానవరూపమున వచ్చినను, వారు తమతమ హారవృత్తులను విడువలేదు కదా యని పరమేశ్వరుడు కినిసి, వికృతపరిస్థితులందు దాను దేహము జాలించిన మనకు బుద్ధివచ్చు నేమో యని ఈ వన్నాగమును బన్నియుండువా ?

ఎటులయినను, ఆతను వెదలిపోయెనని విలపించుట కంటె నాతని యడుగుజాడలలో నడచుటకు యత్నించుట మన ప్రశ్నమకర్తవ్యము. మన మతని యుపదేశమును మఱువనత్రకాల మతడు మనచెంటునే తిరుగుచుండును. అతడు చిరంజీవి. పెల్లీ యను నొక యాంగ్లకవి ఒక కవిమిత్రుని యకాలమృత్యువునకు విషాదమును వర్ణించుచు నొక పద్యకావ్యమును రచించెను. దుఃఖించి దుఃఖించి, కొంతసేపటికి దరివిరాగా, “మృత్యువునకు జావున్నది కాని నామిత్రునికి మరణ మెట్లు ? అతడు ప్రకృతిలో లీనమయి యున్నాడు. ఆమెనుండి వెలువడు ప్రతిజ్ఞలందు నాతని కంత ధ్వనియే వినవచ్చుచున్నది.” అని మనసును సమాధాన పఱచుకొనెను. ఎల్లకాలములందును మన హృదయ పీకముల నలంకరించియుండు మహాత్మునితో నడచావు మన కెట్లు ? ఈ భావమునే ప్రకృతిపురుషుల సంయోగ వియోగములను, రాధాకృష్ణుల ప్రేమపేరిట, జయదేవకవి ఒకప్పుడు బోధించియుండెను.

“తా మహం హృది సంగతా మనిశం భృశం రమయామి
కిం తనే లిససరామి హా కిం వృథా విలపామి”

ఆమె నాహృదయముం దుండుటచే నెల్ల వేళల
యందును ఆమెతో నానందమును బొందుచున్నాను.
ఆమె నిమిత్త మడవిలో వెదకుట యెందుకు! ఆమెకై
విలపించుట యెట్టి వెట్టితనము!

మహాత్ముని సందేశము మనలో గ్రీయారూపము
దాల్చినంతకాలము ఆ మహానీయుడు భరతఖండములో
పడివి యయియుండును. అతనికి జాపు లేదు.

గాంధీమహాత్ముడు బోధించిన విషయములలో
నన్నిటికంటెను ప్రస్తుత మెక్కువ ముఖ్యమైనది
హిందూ మహాత్ముడీయ సఖ్యము. దీనికయియే యాత
డిటీవల మహాదీక్ష పూనినది. దీని నిమిత్తమే యాతడు
ప్రాణముల ద్యజించినది. మన దేశముం దీమధ్యను మత
వైషమ్యములు పెరుగుట వలన నేకదా జను లొకరినొకరు
నటకుకొనుటయు, స్త్రీలపహరింపబడుటయు సంప్రా
ప్తించినవి. రాక్షసు డని చెప్పబడు దేశంబుడు
సహితము సీత నొప్పించి యామెతో ‘సౌఖ్యము;
నొందవలె నని యత్నించెనుగాని, యీ దినములలో
మన వారీమణులకు జరిగిన యవమానములు నోట
నుచ్చరింపరానివై యున్నవి. పశుహత్యుండయిన
నిట్టి నైచ్య ముండదు. ఈ హేయపరిస్థితులను జూచి
భరింపలేక, హిందూసిక్కుమహాత్ముడీయ యువకు
లెందఱు బలాత్కారముగా నన్యకాఖిలవారిచే నెక్కు
కొనిపోబడినో, వా రెల్లరును దమతమ తల్లిదండ్రుల
కును, ఆత్మమానులకును అప్పగింకకావలెను. అంత
పర్యంతమును దాను నిద్దరపోననియు, దేశము నిద్ర
పోవుటకు వీలుకాదనియు మహాత్ముడు తీర్మానించెను.
అదియేకాక, ఈ లతాంగులందఱికిని వారివారి కులముల
వారును, బంధువులును స్వాగతమిచ్చి, వారియెడల
సంపూర్ణాదరమును కాపవలెను. ఈ కాంతలలో
గొందఱు గర్భవతులగుటచే దాము లజ్జావారిధియం
దున్నామనియు, పూర్వపు బంధువులను జూడజాల
మనియు నూచించినట్లు విని, ఈ విషయపరిస్థితులకు
దాము తారకులు కావోవుటనుబట్టి, అయినను సరే

యని, నిర్విధిగా బ్రచురించి మహాత్ముడు తన హృదయ
వైశాల్యమును మఱియొకసారి ప్రకాశపఱచెను. స్త్రీల
గౌరవమర్యాదలను బాటించని దేశమున కేమి రానున్నదో
యెవ్వ రూహింపగలరు? మన మండలమును బరస్పర
మైత్రితో మెలగియుండిన, ఇట్టి దురాకృతములకు దా
వెక్కడ? కావున, అన్నికాఖిలవారమును సోదరభావ
ముతో సంచరింపవలెను. అట్లు కృషిచేసితిమా, మహా
త్ముని నిజశిష్యుల మగుదుము. లేదా, మన సభ
లన్నియు కుమ్మరియములును, కూనగ్నహస్తములును.

సద్భావములను మనలో బురికొల్పి, వానిని సంత
క్షించుకొనుటకు దగిన సత్కురనీయమని, మాత్ముడేహ
ముతో విహరించుచున్న మహాత్ముని మనము ప్రార్థింప
వలెను. అతడే మనకు దిక్కు. అతనిపట్ల మనము చేసిన
యవచారమున కాతడుకాక మఱియొక్కరు తుడింప
గలరు?

కావున, మహాప్రభూ, మామ్మ రావణబాధ
కోర్వక మునులును, యోగింద్రులును మొఱలెట్టగా,
శ్రీరాముడవై యవతరించి, దుష్టశత్రుణుమును శివరక్ష
ణమును గావించి ధర్మసంస్థాపనమును చేసితివి. కొంత
కాలముపిదప నీ భక్తు లెల్లరును తనివితీరిక, నీ సాన్ని
ధ్యమును దిరిగి యాచించి, గోపికలయి, నీరాక కెదురు
చూచుచుండ, నీవు కృష్ణరూపముతో వచ్చి రమ్య
మగు యమువానదీపితుమన నీ బాల్యక్రీడలు సల్పి నీ లీల
లను బ్రదర్శించి లోకమున కానందమును గలుగజేసి
తివి. భారతయుద్ధమును నడిపించితివి. నిర్విఘ్నలయిన
మానవజాతికి కర్మయోగమును బోధించి గీతారహ
స్యము నుపదేశించితివి. ఓకప్పడు, నరులు సత్యమారు
లయి, పాపము హెచ్చు, హరిశ్చంద్రుడవై ఈ మర్త్య
రూపమందు హరిహరకృష్ణములకు లోనయి “సత్యమేవ
జయతి”, “నాస్తి సత్య తమం తపః” అని వేదోక్త
జాటితివి. మఱికొన్ని కథాబ్రములకు, జను లొకరి
నొకరు హింసించుకొనుటయు, నోరెఱుగని పశుపక్ష్య
దులను తెప్పవలదికాని బాధలు పెట్టుటయు మితి
మీఱగా, చూడలేక మానవశరీరముతో నార్యావర్తము
నకు విచ్చేసి, ధ్యానించిధ్యానించి బుద్ధుడవై “ఆహింసా
పరమో ధర్మః” అను తత్త్వమును భారతీయులకు
బోధింపుటయేకాక, నీసందేశమును ఆసియాఖండ

మంత్రయు వ్యాపిజేసితివి. కాని యీ నీ స్వరూపము లను మేము ప్రత్యక్షముగా జూడలేదు. పురాణము లందును, జరిత్రలందును జదివితిమి. ౨౫౦౦ సంవత్సర ములతర్వాత, నాటికి నేను, నీవు తిరిగి మహద్భరించు టకై వచ్చితివి. మా పుణ్యఫలముగా నిన్ను ఈసారి కన్నులార గాంచగలిగితిమి. అయినను, దుర్బలులమై, చపలచిత్తులమై, ధవాల్నిహులమై సంకుచితమానసు లమై, అనూయారత్నకలమై, ద్వేషపూరితులమై నీ మహిమను గుర్తెఱుగలేకుంటిమి. నీ బోధనల నవగాహన చేసికొనలేకపోతిమి. బోధజేసికొనినన, ఆచరణలో తెట్టలేకుంటిమి. నీయెడల జెప్పరాని యపరాధమును జేసితిమి. జగద్రక్షుకా, ఈ పతితులను మన్నింపుము. మన్నింపుము. మాయందు శ్రేయవీజములను నాటుము. అన్నిజాతులవారమును, అన్ని మతములవారమును పౌత్రాశ్రమముతో నీ పరిత్రావనాలో మెలగవలెకాక యని యాశీర్వదింపుము. హిందువులను, ముస్లీములను, సిక్కులను, పారశీకులను, క్రైస్తవులను కల

కొలది సంవత్సరములనుండి కలిసిమెలసి యీ భరత ఖండమందు తీవయాత్ర సరిపిరిమి. మే మందఱు మును ఈ మట్టిలో బుట్టితిమి. ఇక్కడనే మెరిసితిమి. ఈ మట్టిలోనే కలిసిపోలెను. ఇందులో నీదేశమును విడిచి యెవ్వర మెక్కడకు పోగలము? మాలో పరస్పర మైతిరి పెంపొందింపుము. జగ న్మోహనుడవగు నీవు నీ మంచస్మితమును మాపై ప్రసరింపజేయుము. కరుణాసాంక్రుడ వగుటచే నయా రసము నించుక మాపై చిరికింపుము. నీ వాశీర్వదించి తివా, సస్యశ్యామలముగ నీ భారతభూమిలో నింత గంజిత్రాగి కాలక్షేపము చేయుదుము. దేశమును ముందునకు నెట్టుకొనిపోయెదము. కంకరింపవా, ఈ పుణ్యభూమిలో నికసింపు నలుగురికొట్ట ప్రజలము దర్శిపాలయిపోవుదుము. భరతిఖండము యాపు మాసిపోవును.

గురువర్యా, రక్షింపుము. ఈ క్రథాంజలిని గైకొనుము!

గాంధీజీని తమ పాలతో పోషించిన మేకలు

గాంధీజీ శిష్యవాత్సల్యము

మహాదేవుడేనాయినాద ఆయన చూపిన మమకారము

0

శ్రీమతి డా. సుశీలానయ్యర్

మహాదేవ దేవతలైన యెవరిలో ఆత్మల దుర్మగము పాలై: ప్పడు నేల నాలుగు చెరగుల నుండి నూగార్లుగా కురిసిపడిన పానుతాప సంక్షేమలలో రెండే రెండు మాత్రమే గాంధీజీకి అందజేయుటకు ఆను మతి యైనది. ఆ రెంటిలో ఒకటి బొంబయి మాజీ మేజరు శ్రీ మధురాదాస్ త్రికంజీనుంచి వచ్చినది. అందులో ఒక వాక్యము బాపూ, దేవతలకు ఉండిన సంపద బాధగ్రస్తులను నూత్రప్రాయముగా, నుండ రముగా నిర్వచించుచుండెం. ఆ వాక్య మిది: "బుద్ధ భగవానునికి ఒకడే ఒకడు కిప్పుడు—వాడు అనందుడు. మహాదేవుని క్యవహరముకూడ మీ విషయములో సరిగా అంతే." బుద్ధ భగవానునికి నేలకునేల కిప్పులుండిరి. కాని, అనందుడు వారందరిలోను తలమానికముగా నుండెను. అదే త్రిగానీ మహాదేవుని గుణగణములు అత నికి సాటి సహచరబృందములో అసమానమైనస్థానము వార్జించిపెట్టినది. అది సులభసాధ్యమైన పనికాదు. ఎక్కిసార్లు మహాదేవ నాతో చెప్పయండెడువాడు: "బాపూతోపాటు నివసించుట యనగా అగ్ని పర్వతముయొక్క కొన యందులో కూర్చొని కుతుకులు తీయుటవంటిది. అగ్నిపర్వత మెప్పుడు ప్రద్దలై నిన్ను ఉత్తేచించి ఉడిపారవేయునో నీవు చెప్పలేవు." బాపూజీ తరిహా అందరి అంతస్తుకంటెను ఎంతో ఎత్తులో, అనంతకాలమున నెక్కికూర్చొని యుండుటయు, ఆయనచుట్టు జేరినవారు ఆ సద్గురు వును తగిన కిప్పులనుని చెప్పకొనరలెననెడి యుత్సా హముతో ఎన్ని పడరానిపట్లు పడినను ఎప్పటికప్పుడు టంగన వీతో లోటుపాట్లతో లోబడిపోయి, ఆయన

ఆకలికు అందుకోలేకపోవుటయు అందుకు కారణము. అంతేకాదు. అంత ఆధ్యాత్మికోన్నతితో ఉండియు ఆయన మిక్కిలి మానవాత్మ్యకలవాడు. తనవద్దకు వచ్చిన వారందరిలోను పరిశీల్యతాము పట్టువశియుండవలె నన్ను పట్టుదుల ఆయనకు లేదు. కాని అటువంటి పరి నిష్ఠితత్వము: కై ప్రావలాటమాత్రము వారిలో ఎక్కు వగా ఆయన ఆశించును. తన ఆనుచరలలో ఆయన ఆశించు అభివృద్ధిపరిమాణక్రమముగూడ ఆయనంద క్షుణ్ణులనుబట్టి మారుచుండెను. కొంతలంటిటి నొప్పు తప్పలనుకూడ కూర్చితో ఉదాసీనముచేసి, తమింప గడిగిన బొదార్య మాయనది. అయినను ఒక్కొక్కప్పుడు అతిచిచ్చి విషయములుకూడ—అందులోను తనకు అతి సన్నిహితులైనవారి విషయములో—కొండంత పరిమాణ మునుదాల్చి ఆయన పొలిటికి గొప్పకప్పులుగా కనబడిన కాలములుకూడ లేకపోలేదు.

మహాదేవుడాయీ ఒక వాడు నాతో ఇట్లున్నాడు: "జీవితములో నాదొక్కటే ప్రార్థన—బాపూజీ నేర లోనే నేను నా జీవితము చాలించవలెనని. కాని, ఎప్పుడో ఉన్నట్లుండి, ఇందుకు నేను తగనివాడనుగా ఋతవై తేగమాత్రపు హెచ్చరికతో తొలగిపోవలసి వచ్చినను రావచ్చుననికూడ నే నెరుగుదును." నేను ఆయనమాటలు నమృతకపోతిని. ఆయన లేని బాపూను చిత్రించుకొనుట అంత కల్లమాలిన పనిగా కనిపించెను. ఆప్పుడేమో అట్లునుకొంటినిగాని, ఆ తరువాత మహాదేవు డాయీ, బాపూలతో నాకు లభించిన కొన్ని యేడ్ల పాపాచర్యములో మహాదేవుడాయీ బాపూజీసేవనుండి తొలగిపోవుట కాస్తలోకప్పిన సన్ని జీవములను కొన్ని

టిని కండ్లారా చూచితిని. డెలాంగ్ సంఘటన అటు కంటి నన్ని బేరములలో ఒకటి.

ఒకసారి, డెలాంగునండి దుర్గాలెక్ (దేశాయి పది). శ్రీమతి కస్తూర్బాబాయి ఇట్లాగే రిపి పూరిజగన్నాథ మునకు వెళ్లుట తిట్టించెను. పూర్వార్థ సంద్రాయా లలో పెరిగినవారై సంచున వారి కక్కడి దేవాలయముల లోకి వెళ్లి దేవతాదర్శనము చేసుకొనవచ్చు కొరిక జనించినది. జరించి, హరిజనులకు ప్రవేశవిర్యుత దేవాల యములలోనికి వనర్గమించువు లెవరను సమీపిరా వెళ్ళ రాదని బాపూజీ చేసియుండిన సుగ్రీరాజ్ఞత మరచి పోయి, సహసరి దే.శములలోనికి వెళ్ళి. మహాదేవ భాయి చిన్న కొడుకు—పండ్లెండెండ్ల వాడు— మాత్రము లోనికిపో నిరాకరించెను. నిరాకరించి, బయటనే ఉండిపోయి, హరిజనులను లోనికి రావీక పోవుటవలని తిప్పిములను పూజారులకు నచ్చకెప్పుడు నిలుచుండిపోయినాడట. వారు తిరిగివచ్చిన తరువాత ఈకథ చూడబోచెప్పిరి. అతని క్రోధమునకు, ఏండ్లకు మించి అతడు కనబరచిన ప్రతిభకు నారాయణుడు (దేశాయికొడుకు) నీవుకట్టి నిమరుటను మించి మేమెవ రము దానినిగురించి ఎక్కడ పట్టించుకోలేదు. కాని, బాపూజీ మాత్రము, ఆనాటి వారి ప్రవర్తనను కెద్దగా తీసుకొన్నాడు. వెంటనే భార్యకు వీలిచి, ఇదేమిటని నిలదీసి అడిగినాడు. పాప, మా అమాయకురాలు నిలు వునా కంటించిపోయి, “ఏదో అజ్ఞానరాలైనై తక్కువ చేసినాను. నిజముగా పారపోలే అయినది. దయచేసి మన్నించమని ప్రార్థించుచున్నా” నని తక్కువ పెట్టు కొన్నది. బాపూజీ మరి, నిందించలేకపోయినా దామెను. “అమెకు ఎదురుసంధ్యలు చెప్పించక నీ మదాసీనము చేతిరిని. కాబట్టి, నిజమునకు ఆమెను చేయుకప్పులన్ని టికిని నేనే బాధ్యుడను—అమెకాదు” అని మాధాన పరచుకొన్నాడు. అంతట, దుర్గాలెక్కుడు ఎదువు సంధ్యలు చెప్పించనందుకై మహాదేవు భాయి మిదికి లంకించుకున్నాడు. “నారాయణ చదువు విషయములో నీవు అంత క్రేద తీసుకొంటివి. తత్ఫలముగా ఆచిరంజీవి అతని పరిణయస్థులో నున్న మామూలు పిల్లవాని కంటె

ఎంతో లోకజ్ఞానము సంపాదించినాడు. కదా! మరి ఆ క్రేదనే నీవు దుర్గాలెక్కు ఎదువుచేయుములోమౌడ ఎందుకు తీసుకొలేదు? ఆప్తుక్రికమీరను, హరిజను లకు దేవాలయములను తెరచుటమీదను ‘పాదిజా’లో వ్యాపములనై వ్యాపములు వ్రాయుచున్నావుకదా. ఆ నీ సందేశమును నీవే నీయింటనే చాలలేనప్పుడు ఆ ప్రాతలకు మరి ఉపయోగము! ‘దా’ మాట యేమిటందుకేమో! నేర్పుకొనునయను వాటిపోయిన

ఉల్లాసముగా వాహ్యురి వెళ్లుచున్న గురు శిష్యులు

దామెకు. దర్గ ఇంకను చిన్న దేకదా!” తన్నుకాను సవర్ధించుకొనుటకై మహాదేవుభాయి ఏవేవో సంకా యిప్పించెప్పి పెప్పించకొనినాడుగాని, అది పరిస్థితిని చక్కబరచుటకు బదులు మరింత వివమింపలేదని. మా ఆందరికిరి ఏదో చిన్న చిలిపి విషయముగా కని పించిన ఆ క్యవచోరము చివరకు మహాప్రమాద విష యముగా మారికది. మహాదేవుభాయి, వరికుటాడక అక్కడ తానిక ఉండవలసినది, మాటముల్లెలు పద్ద కొని, ఉద్యోగవిపర్తనచేసి కెళ్ళిపోవుటకు తయారై

కూర్చున్నాడు. ఇక వెళ్ళుటయే తరువాయి. కాని... అతడు బాపూజీలతో అత్యంత ఆయన కీరములో కీరము. ఆయన అనంతము అత్యధికమైనది; ఆయన ఆత్మార్పణ అంత సంపూర్ణమైనది. కావున, ఎట్లా, దేవుడు మేలుచేయుటయే ఆ ప్రమాదము తప్పిపోయినది. అతని ప్రార్థనకు పరిమాణ్య అలించినాడు. అక్షరాలా దానిని పొందినాడు. మహాదేవుడాయి చిట్టచివరి వరకు బాపూను నేరింపగలిగినాడు. ఆ నేరిలోనే ప్రాణములు వదిలినాడు.

మహాదేవుడాయన దానంతరము ఒకనాడు నేను ఉండబట్టలేక, బాపూను సమీపించి “ఇంతవరకు మీరు మీ ఆత్మీయులలో ఎంతోమంది మరణములు చూచినారా, వాటన్నిటికంటే మహాదేవుడయిన మీ పాత్ర మీక్కిరి దారుణమయ్యేనది. అవునా కాదా?” అని అడిగిరి. అందుకు ఆయన ఇచ్చిన జవాబిది: “జమ్నాలాల్, మగవ్లాల్, మహాదేవునిరు ముస్లింలలో ఒక్కొక్కరును వారివారి పద్ధతిలో అసమాన. వారిలో ఒక్కొక్కరిలోను తీరరానిలోను గానీ నేను గడింతును. కాని ఒక్కటి మాత్రము చెప్పగలను. ఆ ముస్లింలలోను మహాదేవు బాలో సంపూర్ణముగా ఆత్మార్పణచేసుకొని, వాలో తనూపముగా రిజమైపోగలిగినాడు. వాడే తప్ప అతని! అతనిదిని నేను త్యక్తిత్యమే తీకబోయినది.”

వయసున చూచిన వా రెండ్ర కాదనిన వయసు వాడైతప్పటికిని, మహాదేవు మనస్సు మాత్రము ఏన్నేహితుడో, ఏ అన్నదమ్ముడో అనుకోవాలివంత యోవనముతోను, ఉల్లాసముతోను ఉండెను. నేను తొట్ట తొలిపారి ఆయనను ౧౯౧౯ లో చూచినప్పుడు ఆయన చిన్నపిల్లవాడు. అంతకు కొద్ది ముందుగానే మా అన్న పోలీసులు గాంధీజీ ఇన్స్టిట్యూట్లో చేరి యుండెను. ఆ సమావేశములో నేను చూచిన మహాదేవు ఇప్పటికిని కండ్లకు కట్టినట్లున్నాడు. గాంధీజీ ఆశ్రమములో మరెవరును లేవంత మిక్కిలి ప్రీతి పొందుకుగాను, ఆదరణగలగాను ఆయన నన్ను ఆర్పించినాడు ఈ సుఖమిత్యమే, హావయ మేర్పడి ఏర్పడగానే, చిన్న పెద్ద అనే వివక్షణ లేకుండ

యోగవృద్ధిని జయించి లోగొనబాలిన ఈ నేర్చ బాపూజీకిరములో అతని కంట అమూల్య వ్యక్తిని చేసినది. అదే, బాపూజీని చుట్టుముట్టిన అనేక పాంసారిక సమస్యను పరిష్కరించి బాపూ బరువును చాలచుట్టుకు తగ్గిన ఆయనకు తోడ్పడినది. అమూల్య లైన పరికార కీవాత్రకులు, స్నేహితులు బాపూజీ సమకూర్చుటకగూడ అది ఆయనకు చాల తోడ్పడినది. “రాజాజీని వాగ్దారు తెచ్చినది మహాదేవ”నని బాపూజీయే ఒకసారి వాతో అన్నట్లు జ్ఞాపకము.

బాపూజీ ఆశ్రమములో చేరినది మొదలకొని, చనిపోవువరకుగూడ మహాదేవుడాయి బాపూజీకి నిరంతరాయముగా నేనచేయుచునే యుండెను. ఆయన రాకకు పూర్వము, గాంధీజీకి ఆయన సంచారకార్యక్రమములో సాధారణముగా సహచారి ఒక్కడను ఉండలేదు. తన వనంతయు తానే చేసుకొనువాడు. ఆయనయే అన్నట్లు తనను మరియొకరు ‘గమనించుకోవలసివ’ అనవరమే ఆయనకు కనబడలేదు. “కాని త్వరలోనే మహాదేవు వానియ మంతయు తాను మీద వేరుకున్నాడు. నా సామానుసంగతి అతడే చూచుకొన్నాడు. నా రిండిటిరానుకూడ అతడే మునించి నాడు. నా బట్ట లుతీసాడు. నా కార్యదర్శి పనుల వన్నింటిని తానే చూచుచుకన్పించాడు.”

ఒక్కొక్కప్పుడు మహాదేవు మహాత్ముని కంటలవాడుగా కూడ కన్పించుచుండినాడు. మహాత్ముని! మారుగా ఆయనను చూడకన్పించవారితో మాట, మంలి నడిపుచుండినాడు. వచ్చిన బాబులకు జవాబులు వ్రాయుచుండినాడు. ‘యంగుఇండియా’కు వ్యాసములు వ్రాయుచుండినాడు.

ఇంకొకసారి బాపూ వాతో ఇట్లన్నాడు: “మహాదేవులోని ఇంకొక మహాత్తర సుగుణముగా— అతని! ఏవని చెప్పినను, ఇది చేయకచ్చును, ఇది చేయగూడదు అను వితర్కము చేయక, ఎంతో మనస్ఫూర్తి తోను, ఉత్సాహముగాను చేయుచుండువాడు. ఈ దీరిగా అతడు ఒక చక్కని వ్రాయసగాడైనాడు; ఒక చక్కని కంటలవాడైనాడు; ఒక మంచి కూరీ అయి

వాడు. ఇదీ నాదగ్గరకువచ్చి పనిచేయగోరువారికందరికిని పాపాపదముగా కలుస్తమనుచుండిన కర్మ."

మరొకసారి ఇట్లున్నాడు: "నేనొక మంచి ఉపాధ్యాయుడిని. నావిద్యార్థులందఱను నేను వారికి నేర్పిన విషయములలో ఎన్నో సందర్భములందు నన్ను మించిపోవుటయే ఇందుకు నిదర్శనము." కాని నేనాయనమాటలు అంత సులభముగా నమ్మకేకపాడిని. అందుమీదట ఆయన మరికొన్ని దృష్టాంతముల నివ్వసాగినాడు. "వషడింజుకాలో నేనుగా మొట్టమొదట చెప్పబడుటలు నేర్చుకొని తరువాత దానిని ఇతరులకు నేర్పించి. వీరవ గమనింతునుగదా, కాలెంబక్ మగ న్నాలు లిరువురును నేను కుట్టవచానికంటె పసందైన పొదరక్షిలు కుట్టుకలిగిరి. అలాగే, నాలు వడకుటనుగూడ నేను మొట్టమొదట నేర్చుకొని తరువాత ఆశ్రమములో ప్రవేశపెట్టి ఇతరులకు నేర్పగడగిరిని. చివరకు చూతునుగదా నూలువడకుటలలోను నేను కడగొట్టువాడనై పోరిని. మహాదేవు నా దగ్గర నేర్చుకొన్నట్లు నేర్చుకొన్నాడు—అల్లంకలో నీ నన్ను మించిపోయి, నాకంటె ఎంతో నాణేముగా నూలు రీయగలిగినాడు."

ప్రాచీన మహద్గురంతివాడు బాపూ. కాని, వారికిని, ఆయనకును ఎంతో భిత్తాభిద మున్నది. వారి కలనే ఆయన ప్రపంచముతో సంబంధము పెట్టుకొక పర్యవసంగపరిత్యాగము చేసినాడు. కాని, ప్రపంచ ప్రవృత్తులను పూర్తిగా మానినవాడుమాత్రము కాదు. తన విద్వలను ప్రేమించుట ఆయన మానివేయలేదు. కాని ఆ పితృప్రేమను ఆయన తనదగ్గర కేరనవారందరిపట్ల కూడ సమానముగా చూపుచువచ్చినాడు. యావత్ప్రపంచము పోలికని బాపూ (కండ్రి) అయినంతమాత్రము వీర తన సొంతవిద్వలకు బాపూ అనుట ఆయన మానుకోలేదు. అయితే, ఆయన సొంతవిద్వలం ఆయనతదితర అనుచరులకంటె ఎక్కువ పాముకొన్నదిమట్టుకు లేదు. మహాదేవునియొక్కాడ బాపూ పర్యవీక్షణుల, సర్వాత్మ నా కండ్రియైనాడు. ఒకనాడు మహాదేవు నాతో ఇట్లున్నాడు. ౧౯౧౬ లో బాపూపద్దచేసిన కొద్దికాలము వకే, ఇద్దరును కలిసి ఒక తపస్విరాత్రిని ఎక్కడనో

ప్రయాణము చేయుచుండినారట. వారాకరణము చాల వేడిగా నున్నదట. ఉక్కపోయుచున్నదట, దానికి తట్టుకొలేక ఒక చోట విశ్రమించి, కాపంత నిద్రపోవమని బాపూజీ వండుకొన్నాడట. ఆయనకు తాపాపకౌదనార్థము మహాదేవు ఆయన చెంకనే కూర్చొని విసకకర పట్టుకొని విసరుచున్నాడట. విసరుచు విసరుచునీ, ఆయనకూడ చాల బలీయున్నాడుకదూ, ఎప్పుడు పట్టినదో ఆయనకును కునుకుపట్టి, విసరుచున్నవాడు విసరుచున్నట్లుగానే తల వార్చి మరునిమమములోనే గాఢనిద్రలో మునిగినాడట. కొంతసేపటికి, మెలకవవచ్చి చూచునకదా, ప్రక్కన కూర్చొని బాపూ అతనికి గాలి విసరుచున్నాడట. వారాకరణము మిక్కిలి వేడిగా ఉన్నదికదూ, మహాదేవు నిద్రపాలై, గాలివిసరుట ఆనవృత్తికి ఆ వేడిమి తిరిగి ముంచుకొనివచ్చి బాపూను నిద్రకేసినదట. బాపూ నిద్రలేచి, మహాదేవు నిద్రపోవుచుండుటచూచి, అతని ప్రక్కన కూర్చొని, తల్లి తండ్రులకు ఆపాఠ్యముతో విసరుటట్లు గా తి విసరుచుకూర్చొన్నాడట.

మహాదేవు జెయులులో చనిపోయిన తర్వాత, ఆయన వియోగముతో ఉద్యన్నుడై బాపూ ఇట్లున్నాడు: "నాపొలిటికి బాప్యల్ కావలెనని ఆత దాశించినాడు. ఆయనను ఆతరెల్లప్పుడును నాకంటె మునుగా చని పోవలెనని కాంక్షించినాడు. అది ఎట్లు పొసగును? పాపము! ఆయనపోయినాడు. అందువల్ల నా జీవితపరిత్ర ఆయనయే వ్రాయుట పోయి, దానికి దులుగా ఆయన జీవితచరిత్ర వ్రాయుట నా పాలబడినది." ఎంతటి ప్రూరకర్మ! "పిల్లలు తమను పెంచి పెద్దచేసిన అనుంగు తల్లిదండ్రులకు ముందుగానే చనిపోగోరుట మిక్కిలి దారుణము. అది వచ్చి స్వార్థపరత్వమందును" అని బాపూ మరియొక సందర్భములో కూడ అన్నాడు. అయితే, ఆయనవేదాంతము ఆయనతోద్బాటకు వచ్చినది. "ఇతరులకు నచ్చజెప్పి వారిని ఒప్పించుట నాచేతకాక పోవచ్చును. కాని మరణమును గురించి పర్యాయించి నప్పుడు దాని వడవదార్థ నిర్వచనము చేసియాడగా నిజమనకు దానికి 'అకాల' మన్న విశేషణము తగినే తగదని నాఆలోచనము. లోకములో ఎవరుగాని—

అతడుగాని, లేదా ఆమెగాని—ఈ భూమిమీద చేయవలసిన పని ముగిసిపోయిందే చావకేచావక. ఒక కేతాబ్దులలో ముగించదగినపనిని మహాదేవు అర్థకేతాబ్దులలో ముగించినాడు. కావుననే అతడు తన సునింపాడకైన విశ్రాంతిస్థానమునకు తాను వెళ్లిపోయినాడు" అని తన్ను తాను సమర్థించుకొన్నాడు.

మహాదేవు అకస్మాత్తుగా స్వాకమకస్మి, నడచుచున్నవాడు నడచుచున్నట్లుగానే పడిపోయి ఆ చెయ్యెంటనే, ఎవరికి తెలియకుండానే ప్రాణములను కోలుపోయి:వ్వడు, ఆ కమరు అంది వాయువేగ మనోవేగములతో బాపూ ఆయనపరీక్షామనసు చేరుకొని, చేతనాచేతనపరీక్షానయమూడ పోయి "మహాదేవ్, మహాదేవ్" అని సంతో ఆస్వాదముతో పిలిచి వాడు. కాని, మొట్టమొదటిసారిగా శిష్యుడు గురువుల వారి అబ్దుడు మీరినాడు. ఆయనపింపుట "ఓ" అని అందుకోలేకపోయినాడు. అదిచూచి, బాపూ మరొక ఆశ్చర్యంతో "అతడు గమక ఒకసారి కండ్లు తెరచి నన్ను లేరిపారబాడనోపుకీని మరి అతడు నన్ను పసేమిరా కదలిపెట్టిపోకేపోడు. ఇది నిశ్చయము." అని వాపోయినాడు. వాపోయి, కొంతసేపటికి ఆత్మజ్ఞానము కలిగి, ఇక వాపోవుట కర్హ్యప్రమాన అని గ్రహించి, తన్నుతాను సమర్థించుకొని, తదితరులను కూడ ఊరదించి, తననంతర కర్తవ్యమునకు దిగినాడు. లోపలమాత్రము వ్యసనముపోలేదు. కాని, గాఢీర్వము పోయి, "లెండుమరి, తరువాతి కార్యక్రమమునకు దిగుదము. మొదట ప్రార్థనలు కానిండు. అది అయిరికివ్యుట స్నానము చేయిరికిము." అని హుకుము వారిచేపినాడు. ప్రార్థన లైసవి. శేవమును గాఢీత స్నానమందిరమునకు చేర్చునయినది. బాపూయే స్వముగా శిష్యునికి స్నానము చేయించినాడు. చేతులు వడవడ కలుగుచుండ ఆయన స్నానము చేయించుచున్న ఆ విమోద దృశ్యము చూచుటకు చాల బాధాకరముగా నుండెను. పిమ్మట ఆయన చుట్టును ఒకసారి కలయబాచి, "మహాదేవు ఖైదీగానే గతిందినాడు కావున ఖైదీగానే ఆయనకు సంస్కారములు జరుగవలె" నన్నాడు. తెయిలబట్టలతోనే ఆ మహాదేవుకీరమును కప్పి,

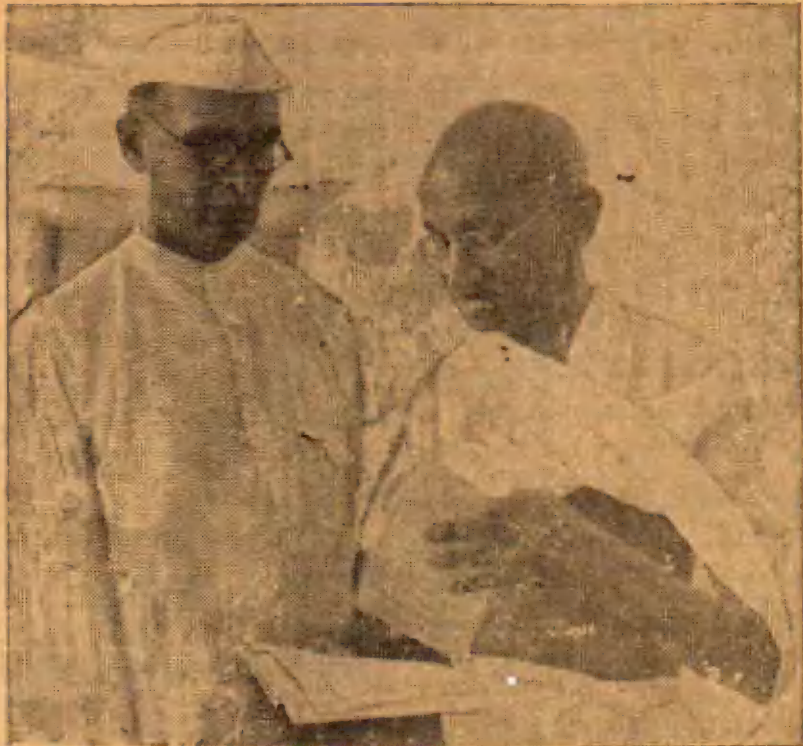
తైటికే తెచ్చితిమి. తెయిలు నూపరింటాడెంటు గంపల నిండ పూలు తెచ్చించినాడు. మిరాబెక్ ఆ పూలను అందుకొని వాటితో శేవమును శోభస్కరముగా అలంకరించినది. ఆమెయే, ఎప్పుడు తెచ్చిపెట్టినవో తెచ్చిపెట్టినది చేతిగిండ ఇంత పరిమళగంధపు మద్దను. బానిసి తీసికొని బాపూ మహాదేవునకుట తిలముడికి, మిగిలినవానిని ఒంటినిండ రాచివాడు. రాచి శేవము ద్రక్కన కూర్చొన్నాడు. శేవను, ఆయనయొ ఒకరినిమార్చి ఒకరము గీతపాఠాయణము చేయ గడగితిమి. ఈలోగా దహనమునకు కావలసిన ఏర్పాట్లు జరిగిపోవుచుండెను. అల్లప్పుడు బాపూదేవులనున్న మహాదేవుకన్ను అరగన్నుగా తెరచుకొనియుండుట వాకు స్పష్టముగా కనిపించెను. బాపూజే.ట్లు అతనికిగల గాఢానురాగమునకును, భక్త్యతిశయమునకును అది ఒక చిహ్నముగా వా కనిపించెను. మరణించిమాడ అతడు తన పద్ధతవునాదనే దృష్టి పెట్టికొనియుండి:ట్లు తోచెను.

అధికారవర్గమువారు ఒకచారినిండ పోలీసులను, బ్రాహ్మణులను తీసుకొనివచ్చి, శేవమును తాకు తీసుకొనివెళ్ళి యథోక్త సంస్కారములు చేయింకు మని చెప్పిరి. కాని బాపూ ససేమిరా వల్ల కావనెను. "తన మూరుని శేవమును చేతకులా ఏతండ్రిగాని పరాయి వారి చేతి కప్పగించ" డని వారితో చెప్పెను. "మహాదేవు వాకు కన్నకొడుకుకంటె అధికుడు. అతనికి చేయదగిన అంతిమ సంస్కారములను నేనే చేయవలెను. కాని, ఒకవేళ నన్ను బయటికి తీసుకొని:ట్లుటకు ప్రభుత్వమువారు ఒప్పుకోలేని, శేవ నా మహాదేవు శేవమును విశ్రులకైనను అందజేయుదునుగాని, తెయిలు అధికారులకు మాత్రము అందజేయను" అని తన నిశ్చితార్థమును తెలియజేసినాడు. కాని, విశ్రులకుగాని, బంధువులకుగాని బానిసి అందజేయ:త్తురా ప్రభుత్వము వారు? వల్ల కాదన్నార. వాతావరణము గడ్డుగా పరిణమించినది. కేమందరము విశ్రాంతమై కూర్చొన్నాము. బాపూజే ఇందు శేవని జవాబిచ్చునోయని ఆశ్రమతో చూచుచుంటిమి. ఒక కుండకాలము యోచించినట్లే యోచించి ఆయన ఇట్లన్నాడు: "నా మూరుని మరణమును నేను ఒక రాజకీయ

సమస్యగా పరిణమించినట్లును. కన్నులు బయటికి పోనివ్వక, కవచము మిక్రలు కందలేముటను సమ్మతించక ప్రభుత్వమువారు పట్టుపట్టికొనిరని, ఆ సంస్కారములేవో ఈ తెలుసు అవరణలోనే ముగియకును." అది ఒక ఆపూర్వ సలహాగా కనిపించెను. ఒక ఇంటిపట్టులోపల శివసంస్కారము జరుగుట అంత వరకు ఎవరూ కని విని యిందలేదు. పోలీసు

పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు జ్ఞానం దప్పి, గాంధీజీని "మహాదేవునిగుఱువులకు ఏమైనను వర్తమానము చేయుదురా?" అని అడిగినాడు. "చేయుదును. ఒక రంధి యిస్తును. కాని, నా రంధివర్తమానములో ఎవరూను చేతులు పెట్టరాదు. కొట్టివేతలు, తీసివేతలు వదిలరావు. ఈ వరకుకు ఒప్పుకొందురేని ఒక రంధి యిస్తు"నని గాంధీజీ చెప్పెను. చెప్పి, ఆయన పరే

ఉత్తరప్రద్యుత్తరములమీద చర్చలు సాగించుచున్న గురుశిష్యులు

ఇన్స్పెక్టరు జనరలు ఘోషమిదికి వెళ్లి, బొంబాయి ప్రభుత్వముతో సంప్రదింపుల నుపక్రమించెను. బొంబాయి ప్రభుత్వమువారు తమంతట తాము ఏమి చేయుటకును పాలుపోక ఇండియా ప్రభుత్వముతో సంప్రదించెను. ఏది ఎట్లయినకేది? చివరకు ఆయన క్రిందికి దిగివచ్చెను. అవరణములో ఒకమూల దహన సంస్కారము జరుగుటకు ప్రభుత్వమువారు సమ్మతించిరని చెప్పెను. కొందఱ బరువు దిగిపోయినట్లు ఘోషించరము నిట్టూర్చిరి.

నన్నమీదట "వర్తమానమును తెప్పరును, వ్రాయు"మని నన్నాక్షాంించెను. "నేను కలము, కాగితము తీసుకొంటిని. ఆయన మెదలుపెట్టెను: "విచారవార్త." అని అరంభించి, వెంటనే "అటువంటి ఉత్తను మరగమును తెలుపుటకు నేనెడకు విచారించవలె"నని చెప్పి "మంతు అప్రదమును-విచారవార్త" అన్నదానిని కొట్టి "చేయు"మని, తరువాతి వాక్యమునక కందుకొన్నాడు. "మహాదేవు, ఉన్నట్లుండి, అకస్మాత్తుగా మరణించినాడు"... వెంటనే అట్లాగిరమ్మ పోలీసు ఇన్స్పెక్టరు

జనరలు చేతికి పెట్టినది. అతిజూరు తరిగిన పంప వలె నడిచూచి పోరితిమి. తరువాత తరువాత విచారించగా, ఆ తండ్రిరత్నమానము ఆ తర్వాత ఎన్నో వారముల పిమ్మట విలాసవారుకు మామూలు తపాలో అందినట్లు తెలియ వచ్చెను.

తరువారీ, దహనమునకు అంతయు సిద్ధమైనది. ఒకచేత కర్రలూని, రెండవచేత అగ్నిభండమును పట్టుకొని బాపూజీ కేవలము వెంట బయలుదేరినాడు. పురోహితులు కొన్ని శ్లోకములు, మంత్రములు పఠించి, ఏదో కొన్ని తంతులు జరిపిరి. కేవలము కామ్యమువీధ పెట్టిరి. బాపూజీ స్వయముగా నివృంఠించెను. మరుత్తగములో మంటలు ఆకాశమువలె వెలుగులు. కన్నాకాయ నాలుగు దడుగుల దూరములో కూర్చొని, కిక్కిన ప్రపంచ మంతయు మరచి విచారవేదన ననుభవించుచుండెను. చేతులు జోడించి, "నాయనా మహదేవ్, ఎక్కడ ఉన్నప్పటికీని ముఖముగా ఉండు నాయనా!... అయ్యో! నేను పోయిఉండగూడదా? నా మహదేవే ఏల పోవలెను?" అని మరిమరి పలచించుచుండెను.

అంతయు అయిపోయెను, అందరమును ఇంటికి తిరిగి చేరుకొంటిమి. అప్పుడు సాయంకాలము అయిదు గంటలు దాటియుండెను. మరణము జరిగినది ఉదయము ఎనిమిదితొమ్మిది గంటల మధ్యలో. "జయమా, చావో మంత్రమునకు మహదేవు అశ్రురాలా కట్టుబడినాడు. ఈ అత్యుచిత భారతదేశపారతంత్ర్య విముక్తి కుభవముచూ

ర్తమును త్వరపెట్టి తెచ్చిపెట్టగలమని మహాత్ముడు మతో అన్నాడు.

మానవ రోజున అస్థిపంచమునకు యథావిధిని జరిగినది. ౨ అడుగుల పొడవు, ౩౨ అడుగుల వెడల్పు, ౩ అడుగుల ఎత్తుతో ఒక వేదిక దహనము జరిగిన ఆ బోటున అమర్చబడెను. దానిచుట్టు ప్రాకారముగా ఒక రాళ్ళతోదగూడ ఏర్పాటుచేయబడెను. బాపూ ఉదయ సాయంకాలములు రెండుచేతల ఆ సమాధిదగ్గర వెళ్ళవచ్చుచుండెను. లాజలాబాపూలు సమర్పణ యగుచుర వచ్చెను. ప్రతిదినమును ఉదయముపూట గీతలోని ౧౨-వ అధ్యాయము పారాయణము జరగుచు వచ్చెను. "మహదేవుడేదితమంతయు ఒక నిరంతరాయమైన భక్తిగీతము. కాబట్టి, అతని సమాధిదగ్గ మనము భక్తికాగమును మననము చేయుట సర్వభా తగి యున్నది. నానంద శిష్యుడుగా చేరినాడు, శిష్యుడుగా మెలిగినాడు. కాని, చివరకు నా పాలి! గురువే అయినాడు. నేనకొరకై ఆయన అంతిమచేసిన యాకర్షణ ఆత్మార్పణస్వప్రసాంతమును నా మనస్సులో కూసిపోకుండ నిలుపుకొనుటకై నేను అను నిత్యము అతని సమాధివిగ్రహము చేసినవచ్చుచుండును. అతని అడుగుబాదలలోనే మర మందరమును అనుసరించి వెళ్లగల. శక్తిపామర్శ్యముల నిమ్మని భగవంతుని చేతుడునుగాక!" అని మహాత్ముడు స్వస్తివాక్యములు పలుకుటతో ఆ అధ్యాయ ముక్కడికి పూ ర్తియైనది.

గాంధీజీ శిష్యవాత్సల్యము

= శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు =

మహాదేవదేవాయిని అనుకొన్నప్పుడెల్ల నా మనస్సును, నా హృదయమును కూడ ఆయనకు గురించిన ఎన్నెన్నో రీతులు—తియ్యనివి, తీరమైనవికూడ అలముకొని, వానిలో నన్ను ముంచెత్తివేయును. ఆయన వక్రప్రసాదియైన ఒక మహావ్యక్తి. ప్రేమపాత్రుడు ఆయనతో స్నేహ మది ఒక మహాభాగ్యము. ఆయన సాహచర్య మది ఒక ఆనందకందము.

మహానయంత్రమునంటి మహాత్ముని పిలుపు ఆయన చెవిసోకినప్పుడు మహాదేవుడు పట్టుమని పాతిక యేండ్లుండునేమో, అంటే. తనవద్దనుండి వెండి బంగారాలను, తన యావనోత్సాహమును, అర్హతోత్తమైన ఆచర్యములను, అపూర్వమైన తన సారస్వతాభినివేశమును, పాండిత్యమును, ప్రగాఢమైన తనదేశభక్తిని వెంటకొనివచ్చి, తన శద్గురువుయొక్క చరణకమలముల చెంత సమర్పణముచేయ ప్రవ్రథముముగా ఏలెంచిన ఆ తొలిశోభననే నాకును ఆయనతో తొలిపరిచయము. అనాడు వెల్లి విరిసిన అరే ఉత్సాహముతోనే నిందార్పి నియమనిష్ఠలతోను, నిష్కళంకమైన నిర్భరభక్తితోను తన గురుజీవి నిండు పాతికయేండ్లపాటు నిరాటంకముగా నేవించి ఆయన ధన్యుడైనాడు.

మహాత్మునికి ఆయన పెరపిన ప్రేమకుండిలమైన ఆ శిష్యురీకములో ఆయనపాల బడిన విధివిధానములును, ఆయన అవశ్యము ఆచరింపవలసినచిన్న కర్తవ్యములును ఎన్నని! ఎంతటివి!! అమృత్యు!!!

ఈ శిష్యునిసంబరములో నా కండ్లముందు మహాదేవుడు గురించిన అనేక చిత్రములు వడివడిని వరుసగా పొడమూపి, నా భావవాహినిని చిత్రమయము చేయుచున్నవి—సబర్బుతి, వార్ధా, సేవాగ్రాం ఆశ్రమములందు ఆ ఆశ్రమవాసులలో అగడియైన మహాదేవు;

అభిమానవ్యక్తులమధ్య అభిమాన, ఆదరణకేంద్రమై యొప్పుచు కూర్చుని నవ్వుమొగముతో, వనవలూడు చమత్కారములను సున్నితమైన హాస్యప్రసంగములతో మేళవించి గుప్పించుచున్న మహాదేవు; కన్నులనువాల్చి తదేకతానముగా సారస్వత వ్యాపంగములు చేయుచు, తనకు తనంతగా తట్టినవో, లేదా గురువులవారినుండి సంక్రమించినవో అయిన రమణీయమైన భావతరంగములను అందమైన భాషలోనికి దింపుచున్న మహాదేవు; బూడిద రంగు కాలువ కప్పకొని, బహు నూత్నమైన ఏదో రాజకీయ వ్యవహారము గెల్లినవేళుకొని ఢిల్లీలో రాజప్రతినిధిప్రాసాదసోపానముల గెక్కుచున్న మహాదేవు; లండనులో బకింగ్ హాం రాజమందిరములో రాజావారి ఆదరాతిభ్యముల నందుకోవెల్లిన మహాత్మునిని జిగేలునుచున్న తెల్లని ఖడ్గగురువులతో దివ్య యాపమున వెన్నంటివెల్లిన మహాదేవు; యూరోపు అమెరికాలనుండియు, దూరప్రాచ్య సమీపప్రాచ్యముల నుండియు ధారావాహిగా మూగినచ్చుచున్న విదేశీయాత్రికతండములకు తన శద్గురువుయొక్క బోధామృత సందేశములను, అచ్చస్పటిక సంతోషమైన అర్థములో సాక్షాత్తుగా ప్రతిబింబించుచున్నట్లే, మృదు మధురమైన గౌరవ మర్యాదలతో విడమర్చి వ్యాఖ్యానించుచున్న మహాదేవు.

ఈ శిష్యులలోకెల్ల విక్లిరి చిత్రవీధికరమైనది, జన్మజన్మేపి మతపునరుదానిది ఏదనగా—ఆయన జీవితముచాలించిన ఆవిశ్రాంతినివేళము, ఆ ఆశ్వాసాంతమప్పుడు మేము గడిసిన ఆ విషగడియలును. అల్ల ఆ ఆగష్టు ౯-న కేదీవాడు మమ్ముల నందరిని ఆరెట్టుచేసి, మాపాతిక చెరసాలగా పరిణమించిన పూనాలోని అగాఖా నందిరమునకు మమ్ములను చేరవేసినప్పటి

= శ్రీ మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్య =

ప పంచమంతు కాంతిసంస్థానమునకై స్థాపిత
బడిన విశ్వరాజ్యపరిమితియు, దాని ప్రధా
నాంగమున భద్రతాసంఘము యుద్ధములు సంధించు
టకు కారణభూతములుగ నుండు వివాదవిషయములను
నిష్పక్షపాతముగను, సకాలమునను పరిష్కరింపలేని
దుస్థితిలోనికి వచ్చుచున్నవని అనేకులు అభిప్రాయపడు
చుండిరి. ఇట్టి అభిప్రాయము సత్యదూరము కాదను
టకు కాశ్మీరవిషయమై గతమాసమందు భద్రతా
సంఘములో జరిగిన చర్చలును, అందు అగ్రరాజ్యముల
వారు వహించిన వైఖరియు ప్రధానవిదర్భములు, మొదటి
ప్రపంచయుద్ధము ముగిసినతర్వాత ఏర్పరచబడిన వాతీయ
సమితియొక్క పేక్షాప్రతిష్టలు నశించుట కిట్టి పక్షపాత
బుద్ధియు, అగ్రరాజ్యములవారి స్వల్పార్థపరాయణత్వ
మును ప్రధాన కారణము లన్నమాట చరిత్రగ్రంథములు
ఘోషించుచున్నను, దానినుండి అగ్రరాజ్య ప్రతి
నిధులు ఎట్టి పాతమును నేర్చుకొనక స్వల్పార్థమండే
దృష్టిని పెట్టుకొని ప్రవర్తించుచుండుట కోపనీయును
విషయము. మానవదృష్టావము ఎన్నటికిని మారదేమా
నని వాదించువారి వాదనయే సత్యమేమో అను లోక
దీనిమూలమున కలంగక తప్పదు.

కాశ్మీర నమస్య

భద్రతామండలి యెడట ఇండియా ప్రభుత్వము
వారు పాకిస్తాన్ పై చేసిన ఫిర్యాదులో క్లిష్టములను

అంతము లేవియు లేవు. దానిని పరిష్కరించుటకు
ఎంతో కాలము పట్టును. పరిష్కరించుటకుద కష్ట
పాద్యము కానట్టిది. కాశ్మీము ఇండియాలో చేరిన
సంస్థానము. దానిని రక్షించట ఇండియా ప్రభుత్వపు
విధి. దానిపై కొందజాతులవారు దండెత్తిరచ్చిరి.
వారు పాకిస్తానమువారా కాశ్మీరమును ప్రవేశించు
చుండుటయేగాక పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వముయొక్క
సహాయమును సంపాదించినవారు. వారికి కావలసిన
ఆయుధములు, ఇతర సాగనసానుగ్రి, పెట్రోలు,
లాఠీలు, దున్నులు—అన్నియు పాకిస్తాన్ ప్రభు
త్వమువారు సరఫరా చేయుచుండిరి. అట్టి సహా
యము చేయరా దనియు, అది చట్టవిరుద్ధ మనియు
ఇండియా ప్రభుత్వమువారు పంపిన సందేశమును పాకి
స్తాన్ ప్రభుత్వమువారు పెడచెవినిచెట్టి కోపకోపాదు
నుండిత సహాయమును ఎక్కువగ చేయసాగిరి. అట్టి
సందర్భములో ఇండియా ప్రభుత్వమువారు పాకి
స్తాన్ పై యుద్ధమును ప్రకటించి, పాకిస్తాన్ పై దండెత్తి
యుద్ధము సాగించుటయందు చట్టవిరుద్ధమెట్టిదియు
లేదు. కాని పాకిస్తాన్, ఇండియా—ఈ రెండును
విశ్వరాజ్యపరిమితిలో సభ్యత్వము గల రాజ్యములు. పర
స్పరవివాదములు సంధించి, యుద్ధము తప్పని పరి
స్థితులు ఏర్పడినపుడు యుద్ధ మారంభించుటకు పూర్వము
వివాదములను భద్రతాసంఘము ఎదుటికి తెచ్చి పరిష్క

రించవలసినదని అడుగుట వికృతాజ్యసమితిసభ్యుల విధి. అట్టి విధిని అతిక్రమించుట కిష్టపడని కారణముచే ఇండియా ప్రభుత్వమువారు పాకిస్థాన్ పై భద్రతా సంఘము ఎదుట తీర్మానము గావించి, పాకిస్థాన్ ప్రభుత్వము కొండజాతులవారికి ఎట్టి సహాయము చేయకుండునట్లు వివాదమును పరిష్కరించవలసినదని కోరెను.

కొరివిలో తల గోకుకొనుట

కాని భద్రతాసంఘము ఆరువారముల కాలము వివాదాంశముల నన్నిటిని విని, వివాదమును పరిష్కరించుటకు బదులు, వివాదమునకు సంబంధించిన విషయము లనేకములను విచారించుటయందు కాలము పుచ్చుటగూడగాక, ఇండియా యొక్క గౌరవమునకు భంగకరమైన సూచనలనేకములను గావించి, ఆ సూచనల ననుసరించి కొన్ని తీర్మానములను చేయ నిర్ణయపడెను. మంటలను చల్లార్చుటకై చేసినవారు మంట ఎందుకు పుట్టినదో, దానికి ఎవరు కారకులో విచారించుచు మంటమాటను మరచిపోయినట్లు భద్రతా సంఘమువారు ప్రవర్తించసాగిరి. కొరివిలో తల గోకుకొనువాని నీతిలోనికి మన ప్రతినిధులు వచ్చిరి. కాశ్మీరులో ప్రవేశించుటకు ఇండియా ప్రభుత్వమునకు పాక్కి లేదనియు, ఇండియా సైన్యములు కొండజాతుల సైన్యములవలె కాశ్మీరమును దురాక్రమణ చేసిన వనియు, కొండజాతులకు సహాయము చేయుచు ఇండియా సైన్యములపై అశ్రుత్యముగ యధము గావించు పాకిస్థాన్ సైన్యములకు కాశ్మీరములో ప్రవేశము కంకవలెననియు, అట్టి సైన్యముల సహకారముతోడనే ఇండియా ప్రభుత్వమువారు కాశ్మీరములో కాంతిసంస్థాపనము చేయవలెననియు, వెంటనే షేర్ ఆబ్దుల్లా పరిపాలనను తొలగి తాత్కాలిక నివృత్తిపాత ప్రభుత్వ మొకటి ఏర్పడవలె ననియు, కాశ్మీరము ఇండియాలో చేరుటయూ, పాకిస్థానములో చేరుటయూ అను విషయమును నిర్ధారణచేయుటకు ప్రజాభిప్రాయమును కనుగొనవలయుననియు, ఆ ఆభిప్రాయమును భద్రతా సంఘమువారు తీర్చరచు కమిటీవారి యాజమాన్యమున కనుగొనవలెననియు సూచించుచు ఒక తీర్మానము భద్రతాసంఘ

ములో ప్రవేశపెట్టబడెను. దీనిని ఆమోదించుచు అమెరికా, ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సు మొదలగు దేశములయొక్క ప్రతినిధులు ఉపన్యాసములుచేసిరి. దొంగిలించుటకై కన్నముచేసి ఇంటిలో ప్రవేశించిన దొంగను తరిమివేయుటకు బదులు ఇంటి యజమానుడుకూడ తొలగిపోవలె ననియు, అటుతర్వాత మధ్యవర్తులు ఇంటిలో ప్రవేశించి, అచ్చటనుండు భవనావ్యాధులు దొంగకు చెందవలెనా, యజమాను డినుభవించవలెనా, లేక మధ్యవర్తుల ఆనుభవములో ఉండవలెనా అను విషయములు తీర్మానించుట చక్కని మార్గము సూచించు మధ్యవర్తులవలె భద్రతాసంఘమువారు ప్రవర్తించసాగిరి. ఈవిధముగ ప్రవేశపెట్టబడిన తీర్మానమును గురించి ఆలోచించుటకు తమకు కొంత వ్యర్థత కావలసి యున్నదనియు, అందుకై విచారణను వాయిదావేయవలసినదనియు మన ప్రతినిధులు కోరినను ఆరువారములు వ్యర్థపుచ్చుటకు వెనుదీయని భద్రతాసంఘములోని అమెరికా, ఇంగ్లండు మొదలగు దేశముల ప్రతినిధులు కొన్ని రోజులవరకు వాయిదావేయుటకుకూడ అడ్డుపడసాగిరి. తుద కెట్లో విచారణ వాయిదావేయబడెను. మన ప్రతినిధులు ఢిల్లీకి వచ్చిరి. ప్రభుత్వములో ఈ విషయమై ఆలోచన చేసిరి. తిరిగి కొద్ది రోజులలో—వాయిదావాటికి న్యూయార్కుకు వెళ్లి భద్రతాసంఘపు వర్షులలో పాల్గొనెదరు.

అగ్రరాజ్యముల వైఖరి

వికృతాజ్యసమితియొక్క చరిత్రమును, భద్రతా సంఘమందు జరుగు వ్యవహారములను చక్కగ గమనించువారికి కాశ్మీరువిషయములో ఆ సంఘమువారి ధోరణి ఆత్మవ్యర్థమును కలిగించబాలదు. ప్రపంచమందు కాంతిని సంపాదించు ఉద్దేశముతో సమితి స్థాపింపబడినను, వివాదములను విచారించుటలోగాని, పరిష్కరించుటలోగాని అగ్రరాజ్యములవారు వారివారి స్వలాభమునే అపేక్షించుట మామూలైపోయెను. నివృత్తి పాతముగ చట్టము ధర్మము వ్యాయము ఎవరి పక్షమున ఉన్న దను విషయమును వారు గమనించుటలేదు. అగ్రరాజ్యములను అనుసరించి తక్కినవారు నడుచుకొనుటయేగాని సామాన్యముగ స్వతంత్రముగ ఆలోచించుటకు వారు సాహసించుట లేదు. దక్షిణ అమెరికాలోని రాజ్యములు, అమెరికాయొక్క సహాయము వ్యారా తమ లక్షకరాజకీయవ్యవహారములను చక్క

తెట్టుకొనవలసిన స్థితిలో నుండు గ్రామ బట్టి మొదలైన రాజ్యములను ఆమెరికావారు ఎట్లు తలఁపుచునన అట్లు తలఁపుచుండువారే. ఇదేవిధముగ ఇంగ్లండును అనుసరించు రాజ్యముల కొన్ని రషియాను అనుసరించు నవి మరికొన్ని. గనుక కాశ్మీరవిషయములో వెంటనే చేయవలసిన పని ఎట్టిదో గమనించక, అనవసర ప్రపంచములలో అగ్రరాజ్యములవారు ప్రవేశించుటయు, తక్కినవారు ఆధోరణిలోనే ఉండుటయు సంభవించెను.

దీనికి కారణము

భద్రతాసంఘములోనివారందరు పాకిస్తాన్ పట్ల అభిమానులగుటయు, ఇండియాపట్ల విరోధభావము వహించుటకును గారణ మేమైన కలదా అనువిషయము చర్చించదగియున్నది. దీనినిసరించి గత సంచికలో కొంత విమర్శన మున్నది. ప్రస్తుత ప్రపంచ పరిస్థితు లన్నిటికి అగ్రరాజ్యములకుమధ్య దినదినప్రకర్షనావముగు చుండు విరోధము ప్రధానకారణ మున్నమాట అందరికీ తెలిసినదే. ఈ విరోధముద్వారా ప్రపంచము రెండు భాగములుగ విభాగమగుచున్నది. ఇది ఎప్పటికీ ఒకప్పు టికి మాడవ ప్రపంచయుద్ధముగ పరిణమించుట తప్ప దని అగ్రరాజ్య పరిపాలకుల దృఢవశ్యము. అట్టి సందర్భములో ప్రపంచమందలి ఇతరజాతీయుల నన్నిటిని తమ పక్షమునకు వచ్చునట్లు చేసుకొనవలెనని రషియా వారును, తమ పక్షమునకు వచ్చునట్లు చేసుకొనవలెనని ఇంగ్లండు ఆమెరికావారును కోరుటయు, అందుకై ఎరులువేయుటయు సహజమేకదా? ఈ కోరిక సఫల మగుటలో పాకిస్తాన్ తమ పక్షముందే ఉండగలదను నమ్మకము ఇంగ్లీషువారికిని, ఆమెరికావారికిని కలదు. ఇండియా అట్లుండు నను నమ్మకము వారికి నేదు. అయితే ఇండియా తమ పక్షము చేరు నను నమ్మకము రషియావారికి కలదా అనిన, అదిజూడ లేదు. ఇండియా ఏ పక్షమునందును చేరదనియు, అగ్రరాజ్యములకుమధ్య ఏర్పడు వివాదములలో ఒక్కొక్కదానియందును ఎవరి పక్షము న్యాయమని తోచునో వారి పక్షమందు ఆ విషయమునకు సంబంధించువరకు ఉండుననియు, విదేశ వ్యవహారములలో ఇట్టి స్వాతంత్ర్యమును కలిగియుండుటయే ఇండియాకు గౌరవకరమనియు పండిత సైన్యా మొదలైన మన వాయువులు గత అయిదారుమాసముల నుండి చెప్పుచున్నారు. విశ్వరాజ్యసమితిమహాసభ ఇది వరలో సమావేశమైనప్పుడు మన ప్రతినిధులు ఈ

మాత్రము ననుసరించికొన్ని విషయములలో రషియా పక్షమునను, మరికొన్నిటిలో ఇంగ్లండు ఆమెరికాల పక్షమును వహించుచు, తక్కినవాటిలో ఎవరి పక్షమును వహించక తలఁపుటగ నుండెడిది. ఈ కారణముచేత ఇండియామొదల రషియావారికిగాని, ఇంగ్లండు ఆమెరికాలకుగాని ఎట్టి అభిమానము కుదురుటకు అవకాశ మేర్పడినదికాదు. కాశ్మీరవిషయమై ఇండియా చేసిన ఫిర్యాదులో న్యాయము ఇండియాపక్షమునందే ఉన్నట్లు వారు భావించినను ఇండియా తమతో ఎల్లప్పుడు చేరియుండు నను నమ్మకము వారికి లేక పోవుటచేతను, పాకిస్తాన్ చేరియుండు నను నమ్మకము వారి కుండుటచేతను ఇంగ్లండు ఆమెరికాలవారు పాకిస్తాన్ వాదమును పోషించుట సంభవించెను. అట్టి సందర్భములో రషియావారు ఇండియాను పోషించిరా అన్న, అదిజూడ జరగలేదు. ఏలననగా, ఇండియా స్వతంత్రమాగ్ధమును అనుసరించు రాజ్యమేకాని, యుద్ధ కాలమందుగాని, ఇతరజాతీయములందుగాని తమకు సహాయముచేయు నను నమ్మకము రషియావారికిజూడ లేదు. ఈ కారణములచేత భద్రతాసంఘపు చర్యలలో మనకు న్యాయము లభించదనియే చెప్పవలసియున్నది.

స్వతంత్రవిదేశాంగసీతి :

తన్నుమాలిన ధర్మము

ఇట్టి సందర్భములో మనము ఏపక్షమును అనుసరించక ధర్మము ఎవరిపక్షమున ఏవిషయముండుండునో ఆపక్షమును ఆ విషయమునకు సంబంధించువరకు వహించు స్వతంత్రవిదేశాంగసీతి లాభకరమా అను సందేహము అనేకులకు కలుగకమానదు. ధర్మమునకు విరుద్ధముగ ప్రవర్తించుట తప్పే; కాని తన్నుమాలిన ధర్మము ధర్మము కా దన్నమాటజూడ మనము మరున రాదు. అగ్రరాజ్యములలో దీనియే ఒకదాని పక్షమున చేరక మనము నెగ్గలమా అన్న విషయమునుగురించి మన ప్రభుత్వమువారు సంపూర్ణముగ ఆలోచించి, ఏదో ఒక స్థిరనిశ్చయమునకు రావలసిన సమయము వచ్చినది. పరస్పరవిరోధమును సాధించుటకును, యుద్ధములలోకి దిగుటకును నిశ్చయించుకొనియుండు అగ్ర రాజ్యములు ప్రపంచముండుండునంతవరకు ఎవరి పక్షమును వహించక తలఁపుటగ నుండెదలెనుట ప్రమాదకరమేమో! ముఖ్యముగా ఇండియాపట్టి దేశమునకు ఇట్టి

ప్రకూదము మరింత ఎక్కువ. మనకు ఆగస్టు ౧౫ లేదీన ప్యూరాజ్యము వచ్చినమాట వాస్తవమేగాని దానిని స్థిరపరచుకొనుటకు కౌతలసిన సాధనసామగ్రి మనకు లేదని ఒప్పుకొనుటలో అవమాన మేమియు లేదు. మనది సస్యకాండలమున, ముఖ్యమున అగు దేశము. ఇతరు లెవ్వరైనా దీనిపై కన్ను వేసిచూచుచును. మనకు ప్రస్తుతము బాహ్యకీక్రతువులు, అంతర్కీక్రతువులు ఉన్నాయి. బాహ్యకీక్రతువులలో పాక్షిపాక ఒక్కటే చేరియుండలేదు. ఇతరమహమ్మదీయరాజ్యములకూడ కొన్ని అందులో చేరియున్నవి. ద్వారా న్యము నువయోగించి, రక్తపాతముద్వారా కాంగ్రెసు ప్రభుత్వమును తొలగించి కేరొకనిధమైన ప్రభుత్వమును స్థాపించ ప్రయత్నించుచుండు అంతర్కీక్రతువులకూడ నున్నారు. ఈ రెండువిధములగు కీక్రతువుల మూలమున ప్రకూదము సంభవించునందుటకు మనకు గొప్ప సైన్యము, నాకొబలము, విమానబలము అవసరము. ఇట్టి బలము లేక కీక్రతువుల ప్రకూదమునండి మన స్వాతంత్ర్యమును రక్షించుకొనదలచుట హాస్యాస్పదము. కాని ప్రస్తుతము మన కిట్టి బలములేదు. మరికొంతకాలము వంతు—అనగా ౧౫, ౨౦ సంవత్సరములవరకు ఇతరుల సహాయము లేక మన మిట్టి బలమును సంపాదించుట సాధ్యముకాని పని. దేశమున ౩౦ కోట్ల జన మున్న మాట వాస్తవమే. ఎంతిట్టి సైన్యము కావలె నన్నను మనము సమకూర్చుకొనగలము. కాని సైన్యమునకు కావలసిన ఆయుధసామగ్రిని, మందుగుండుసామాను నులను, ట్రాంకులు, ఫీరంగులు, విమానములు మొదలగు వాటిని ఇతరదేశములందుండి సంపాదించరాని స్థితిలో ఉన్నాము మనము. దీటిని తయారుచేసుకొనుటకు కావలసిన కర్మాగారములు మన దేశముం దివ్వదు లేవు. కర్మాగారములను నిర్మించుకొనుటకు, అవి పని చేయుటకు కావలసిన యంత్రసామగ్రిని సంపాదించుటకు, పాక్షిపానికవిషయములలో అత్యధికముగ అభివృద్ధిగాంచిన దేశముల సహాయము అవలంబము. నాకొబలవిషయములోను, విమానబలవిషయములోను ఈ విషయములే గమనింపదగియున్నవి. మనంకిట మనము నిలబడక, తప్పటడుగులు పెట్టు స్థితిలో మన మిప్పుడున్నాము. ఇట్టి సందర్భములో ఏ పక్షమును అనులంబించక, స్వతంత్రించి క్షణహారముల నన్నిటిని హామ్యం చేయునగల మనుకొనుట మేకపోతుగాంధీర్యము

వంటిదే. ఇందుచేతనే భద్రతాసంఘపు చర్యలలో మనకు సహాయముచేయుటకు ఎవ్వరును సిద్ధపడలేరై.

ఎవరి పక్షము మనము వహించుట ?

అయితే అగ్రరాజ్యములలో ఎవరిపక్షమును వహించుట ప్రస్తుతపరిస్థితులలో మనకు లాభకరము ? రష్యావారి పక్షమును అనుపరింపుటయో ? లేక ఇంగ్లండు అమెరికాల పక్షము వహించుటయో ? ఎవరి ద్వారా మనము ఎక్కువ బలమును సంపాదించుకొనుట కవకాశముండును ? అనునది మనము నిర్ధారణ చేసుకొనవలెను. దీనినిగురించి రాబోవు సంచికయందు వివరింపబడును.

పాలెస్టైన్ : మధ్యప్రాచ్యము

ప్రస్తుతపరిస్థితులలో విశ్వరాజ్యసమితి ద్వారా ప్రపంచమందుకాంతిసంపాదనము జరుగనని అనుకొనుట అకాశమున భవనములు కట్టటకు ప్రయత్నించుటయే అని పాలెస్టైన్ లోని వ్యవహారములకూడ చాటుచున్నది. గతసంవత్సరంలో పాలెస్టైన్ సమస్యనుగురించి విశ్వరాజ్యసమితి డిర్ల చర్యలనేకములను చేసి, మనకు ఆ దేశమును రెండురాజ్యములుగ విభజించుటయూ, ఒక రాజ్యమును యూదులకేమనను, రెండవదానిని అరబ్బులకేమనను పెట్టుటయే సమస్యపరిష్కారమునకు మార్గమని తీర్మానించిరి. ఈ తీర్మానమును అములులో పెట్టుటకు అముదుగురు సభ్యులతో కూడిన సభమును స్థాపించిరి. గత ౨౫ సంవత్సరములు పాలెస్టైన్ ను పాలించుచుండిన బ్రిటిష్ వారు మే ౧౫ తేదీనుండి ఆగస్టు ౧౫ తేదీలోపుగ వారి సైన్యములను ఉపసంహరింపకొని, ఆగస్టు ౧౫ తేదీనుండి వారి పాలనమును విరమింపకొనుటకు తీర్మానించుకొనిరి విశ్వరాజ్యసమితివారేర్పరచిన సంఘము మే ౧ తేదీకి పాలెస్టైన్ నుకు వచ్చునట్లును, దేశవిభజన చేయునట్లును, కర్తవ్య రాజ్యములను పాలించుటకు తాత్కాలిక ప్రభుత్వములను ఏర్పరచుటయు, ఇవి ఏర్పడనంతవరకు దేశమును పాలించునట్లును తీర్మానింపబడెను.

కాని ఈ దేశవిభజనకు అరబ్బులు సమ్మతించలేదు. దేశమంతయు ఒకే స్వతంత్రరాజ్యముగ నుండవలెననియు, దానిని అధికసంఖ్యాకులగు తామును, అల్ప సంఖ్యాకులగు యూదులును కలిసి పాలించవలెననియు

అట్లు జరుగనిపక్షమున మధ్యప్రాచ్యములోని ఆరబ్బీ రాజ్యములన్నియు కలిసి విక్రమరాజ్యసమితి చేసిన తీర్మానమును ప్రతిఘటించుటకు వైద్యులన్నామము గావించి యూదుః తోడను, వారి పక్షము ననుసరించు ఇతరులతోడను యుద్ధము చేసెద రనియు వారు ప్రకటించిరి. అది మొదలు ఇప్పటివరకు—అనగా ఈ మూడు మాఘములుగ— పార్థివ్యములోని యూదుఃకును, ఆరబ్బులకును మధ్య అర్ధశతాబ్దము జరుగుచున్నది. ప్రస్తుతము ఈదేశములో సుమారు ౧,౨౦౦,౦౦౦ ఆరబ్బులు, ౬౦౦,౦౦౦ యూదులు ఉన్నారు.

వీరి బలాబలములు

కొన్ని సంవత్సరములుగ యూదులు రహస్య వైద్యములను తయారుచేసుకొనియున్నారు. ఆరబ్బులకు కూడ ప్రస్తుతము అట్టి వైద్యమున్నది. ఇదిగాక ఈజిప్టు, ఇరాక్, పాడీ ఆరేబియా, బ్రాస్మార్డ్, లెబిస్, సిరియా లోనగు ఆరు ఆరబ్బీ రాజ్యములు వారివారి వైద్యములతో పార్థివ్యముగ ఆరబ్బీకు సహాయముచేయుచున్నారు. అట్టి సహాయము కొంతవరకు ఇప్పటికీ జరుగుచున్నది.

బ్రిటిష్ వారి వైఖరి

ప్రస్తుతము దేశమును బ్రిటిష్ వారు పాలించుచున్నారు. దేశమందు అల్లరులు లేక ప్రజలను రక్షించు బాధ్యత వారిదే. కాని దేశము రెండురాజ్యములుగ విభక్తమగుట వారికి ఇష్టములేదు. ఈ విషయములో వారి అభిమానమంతయు ఆరబ్బుల పక్షమందే ఉన్నది. ఏలాగైనను ఆరబ్బులను బలపరచుటకు వారు ప్రయత్నముచేయుచున్నారు. దేశమును పాలించు బాధ్యతను మే ౧౫ రేడికర్వార వారు వదలుకొన్నను అటు తర్వాత ఏర్పడినపు ఆరబ్బీ రాజ్యముతో ఏలాగైన సంధిజేసుకొని పార్థివ్యముపై తమ పలుకుబడిని నిలుపుకొనుటకు వారు నిశ్చయించుకొనియున్నారు. ఏలేనయెడల దేశవిభజనము కాకుండునట్లు చేయుటకుకూడ వారు ఉద్దేశించియున్నారు. బ్రిటిష్ వారు ఆరబ్బుల పక్షము వహించుటకు కారణము లేకపోలేదు. పార్థివ్యమును మధ్య ప్రాచ్యముం దున్నది. మధ్యప్రాచ్యము బ్రిటిష్ వారి ఆయువుపట్లలో ఒకటి. దీనిపై వారికి ఉండు ప్రాబల్యమును, పలుకుబడిని వారు కొల్పోయినయెడల వారి సౌఖ్యమున

కును, సామ్రాజ్యాధికారమునకును వ్యతిరేకమై వచ్చును. వారికి కావలసిన పెట్రోలు నిమగ్నములైన చాల భాగమును వారు ఇవటి దేశమునుండియే సంపాదించుచున్నారు. ఇరాక్ ఇరాకులో తయారగు పెట్రోలునకును వారు పార్థివ్యమును మీదుగ సముద్రతీరపు తేవుపట్టణములకు గొట్టములద్వారా తెచ్చుకొనుచున్నారు. ఇదిగాక పార్థివ్యమును లోనగు మధ్య ప్రాచ్యదేశములు ఇంగ్లండునుండి తూర్పు ఏషియాకును, ఆస్ట్రేలియాకును వెళ్ళు మార్గమధ్యమం దున్నవి. ఈ మార్గములో స్వేచ్ఛగ ప్రయాణము చేయుటకు బ్రిటిష్ వారి విహవములే, వైద్యములకు అవకాశ మున్నగాని ఏషియా ఆస్ట్రేలియాలులోని వారి సామ్రాజ్యదేశములతో రాకపోకలు జరుపుటకును, యుద్ధకాలమందు విజయము సంపాదించుటకును వీలుండదు. కనుక ఏది ఎట్లు జరిగినను బ్రిటిష్ వారు మాత్రము మధ్యప్రాచ్యముందు తమ కివ్వకుండు ప్రాబల్యమును పోగొట్టుకొనుటకు ఇష్టపడకాలరు. కాని ఈ ప్రదేశమందలి రాజ్యములన్నియు మహమ్మదీయరాజ్యములు. అందుచేత వారు పార్థివ్యమును విభజనవిషయములో ఆరబ్బీలపక్షము వహించుటకు తీర్మానించుకొనియున్నారు. వ్యాయము యూదులదా, ఆరబ్బీలదా అన్నది కాదు వారు ఆలోచించువది. ఎవరి పక్షము వహించినయెడల మధ్య ప్రాచ్యములో తమకు గల పలుకుబడికి భంగములేకుండును ! అనుటయే వారి రాజనీతికి ఆధారము.

అమెరికా వైఖరి

ఈ సందర్భములో అమెరికావారు గోడవూది పిల్లివైఖరిని ప్రస్తుతము అనుసరించియున్నారు. మధ్య ప్రాచ్యదేశము లేవియు రషియావారి వశమగుట వారి కిష్టములేదు. పాడీ ఆరేబియాలోను, మెరికొన్ని మధ్య ప్రాచ్యదేశములలోను వారు పెట్రోలుగనులను గుతకు తీసుకొనియున్నారు. వాటిని రక్షించుకొనవలసిన బాధ్యత వారికిన్నది. ఈ రెండుకారణములచేత వారు బ్రిటిష్ వారితో కలిసి పనిచేయవలసిన స్థితిలోనున్నారు. కాని అమెరికాలో కంటే లక్షల యూదులు ఉన్నారు. వారు పార్థివ్యమున యూదులపక్షము వహించుట సహజమేకదా ? వారు వర్తకవ్యాపారములలో చాల పలుకుబడి గలవారై అమెరికా రాజకీయవ్యవహారములందు ఎక్కువ ప్రాబల్యమును సంపాదించియున్నారు. ఈ నవంబరులో జరుగబోవు ఉద్ధముని ఎన్నికలలో వారి

బొట్టును సంపాదించుట ట్రాడుకాదు అత్యవసరము. కనుక వారికి సమృద్ధులగు పాల్వెప్పయిన విభజనకు అతడు అంగీకరించెను. అత డట్లు చేయుటవలన అమెరికా చదురుగనులకు ప్రమాదము గలిగించునట్లు మధ్య ప్రాచ్యములోని అరబ్బీరాజ్యములవారు ప్రజలు చెదరించుచున్నారు. ప్రస్తుతము ఈ చెదరింపు అధిముగ నున్నది.

వికృతరాజ్యసమితి చేయవలసినపని

పాల్వెప్పయినను విభజించుటకు సమితిసభ తీర్మానించెను. దీనిని నిర్దేశించుటకు అరబ్బీ రాజ్యము లన్నియు సంకల్పించియున్నవి. అందుకై యూదు లలో ఇప్పటికే యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. ఇట్టి సందర్భములో సమితిసభ చేసిన తీర్మానమును ఆము లలో పెట్టు బాధ్యతను భద్రతాసంఘమువారు వహించ వలసియున్నది. స్వైయములందే దానిని ఆములలో పెట్టుటకు వీలులేదు. అందుకై తయారుగావలసిన స్వైయము అన్నితాకులకును, రాజ్యములకును చెందిన అంతర్జాతీయ స్వైయముగ నందవలెనేగాని ఏదో ఒక రాజ్యమునకు సంబంధించినదిగ ఉండుటకు వీలులేదు. అట్టి స్వైయ మొకటి ఉన్న గాని పాల్వెప్పయిన కృణచూర ములను చక్కబరచుటకు తమకు సాధ్యము కాదని సభవా శేర్వరచిన పరిపాలకసంఘమువారిదివరకే సుప్రసరచియున్నారు. కాని ప్రస్తుతము వికృతరాజ్య సమితికి ప్రత్యేకస్వైయ మేదియు లేదు. అట్టి స్వైయ మును సమకూర్చు విషయములో రషియాకును, ఇంగ్లండు అమెరికాకును అభిప్రాయభేద మేర్పడుటచేత అట్టి స్వైయ మిదివరకు తయారుకాలేదు. మే ౧ లేడీలోపుగ ఇది తయారగు నూచనలు కనపించుట లేదు. ఇట్టి సంద ర్భములో యూదులకును, అరబ్బులకును జరుగుచుండు అంతర్యుద్ధము రోజురోజునకు మరింత తీవ్రరూపమును ధరించగలదు. ఇండియాలో తమ సామ్రాజ్యాధిపాన తాలవందు హిందువులకు, మహమ్మదీయులకుమధ్య వైషమ్యములను వృద్ధిచేసి, రహస్యముగ మహమ్మ దీయులను బలపరచినవిధముగనే పాల్వెప్పయినలో ప్రస్తుతము బ్రిటిష్ వారు మహమ్మదీయులను బల పరచుచున్నారు. విదేశీయులందుండి పాల్వెప్పయినను రాజరిచిన యూదులను నిర్దేశించుచున్నారు. బహిరంగముగ వారు స్వైయములను తయారుచేసు కొనుటకు ఆటంకములను కలిగించు చున్నారు.

ఆయుధసామగ్రినివారికి అందకంపచేయుచున్నారు. స్వతంత్రములగు అరబ్బీరాజ్యము లన్నియు అరబ్బుల పక్షముం దుండుటచేత వారి బ్రిటిష్ ఆటంకములు శత్రు. ఇట్టి సందర్భములో వికృతరాజ్యసమితియొక్క ప్రతిష్ఠ నిల బడుటకు అంతర్జాతీయస్వైయ మొకటి పాల్వెప్పయినలో మే ౧ లేడీవాటికైనను ప్రవేశించవలసి ఉన్నది.

న్యాయాన్యాయములు

ఇంతకును దేశమును గెండు రాజ్యములంగ విభ జించుట న్యాయమా, అను సందేహము కొందరికి కలుగ వచ్చును. విభజనము యూదులకుమాత్రం అంగీకారముగ ఒకప్పుడు లేకుండెను. వారు కోరినది విదేశీయులలోని యూదులు వ్యవస్థగా పాల్వెప్పయినలో ప్రవేశించు టయే. కాని, అరబ్బులును, బ్రిటిష్ వారును దీనికి సమ్మ తించరైరి. దీనిమూలమున ప్రస్తుతము అల్పసంఖ్యాకులుగ నున్న యూదులు అధి సంఖ్యాకు లగు రను భయము అరబ్బీలను పట్టి పీడించసాగెను. ఇట్టి సందర్భములో దేశవిభజన ఒక్కటే యూదుల కోరికలు సాఫల్యము గాంచుటకు సాధనము. అది జరిగినయెడల వారి కొక ప్రత్యేకరాజ్య మేర్పడును. అందులోనికి విదేశీయులలో బాధపడుచుండు యూదులు వచ్చుటకు వీలును. ఇంతకును అట్లు రాగలవారి సంఖ్య ౭౫౦,౦౦౦ కు మించ నీ అంచనావేసియున్నారు. యూరపులోని అన్ని దేశములనుండి ౧౦ సంవత్సరములమీద ౭౫౦,౦౦౦ యూదులు పాల్వెప్పయినలో స్థిరనివాస మేర్పరచు కొన్నంతమాత్రాన అరబ్బీలకు కలుగు ప్రమాద మెట్టిదో తెలియకున్నది. ఇదివరకు ఉండు ౬౦౦,౦౦౦ యూదులు, ఇకమిడట రాగల ౭౫౦,౦౦౦ యూదులు- అందరును కలిపి ౧౩,౫౦,౦౦౦ జనము కాగలరు. ఇట్టి చిన్నరాజ్య మొకటి పాల్వెప్పయినలో ఏర్పడికం దున అరబ్బీలకు ఎట్టి నష్టము లేదు. మతదుర్భేదానము చేతను, అనవధరమైన బారిశ్రేష్ఠముచేతను వారివిధ ముగ ప్రనర్తించుట జరుగుచున్నది. పాల్వెప్పయినలో మొలకలెత్తుచున్న ఈ అంతర్యుద్ధము క్రమక్రమముగ తక్కిన ప్రదేశములకు వ్యాపించు ననుటలో అతి కయో లేదు.

వైనా పరిస్థితులు

గతమాసములో వైనాపరిస్థితులూహాన మిక్కిలి విషమించినది. ఇచ్చట మాడు సంవత్సరములంగ వారీయప్రభుత్వమువారికిని, కమ్యూనిస్టులకును అంత

య్యద్ధము జరుగుచున్నదని చదువరు తెరుగుదురు. ఈయ్యద్ధములో గతమాసమందు కమ్యాన్సిస్టులకు అఖండమైన విజయము లభించెను. అందుచేతనే ఆ దేశమందలి పరిస్థితులు విషమించిన వని చెప్పవలసియున్నది. చియాంగ్ కై షేక్ నాయకత్వము క్రిందనుండు బాతీయ ప్రభుత్వమునకు ఇట్టి పరాజయము కలుగుటకు కారణము లేవియో తెలుసుకొనవలసియున్నది. యూరోపియనులమొక్కయు, జపానీసులమొక్కయు ప్రాబల్యమును తొలగించి దేశస్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిన చియాంగ్ కై షేక్ ఆ స్వాతంత్ర్యమును నిలబెట్టుకొనలేని స్థితికి ఎందుకు వచ్చెను? దీనికి రషియావారి సహాయమును సంపాదించిన కమ్యాన్సిస్టుల ప్రాబల్యము ఒకవిధముగ కారణమేగాని, వారి ప్రాబల్యమును అతడు అణచలేకపోవుటకు అతని పరిపాలనవిధానమందు కనుపించిన ప్రబలలోపము లనియే చెప్పవలసి ఉన్నది. జగ్గరూకతితో ప్రవర్తించనియెడల మన స్వరాజ్యమును నిలబెట్టుకొనుటలోకూడ అంతర్భ్రుజహిక్మితులవలన కలుగు ప్రమాదము అధికము కావచ్చును. చైనాచరిత్రమునుండి మనము నేర్చుకొనదగిన పాఠము లేన్నో కలవు.

బా తీ య ప్ర భు త్వ ము

విస్తీర్ణమందును, జనసంఖ్యయందును చైనాదేశము ప్రపంచములోని పెద్దదేశములలో ఒకటి. ఇందు ౪౬ కోట్ల జను లున్నారు. దీనిని ప్రస్తుతము పాలించుచుండు బాతీయపక్షముయొక్క పలుకుబడి కొంత కాలమునుండి తగ్గిపోయెను. ఈ పక్షములోని ప్రముఖులకేటలయందు స్వలాభపరాయణత్వము వృద్ధిగాంచుట చేత చీలికలు కొన్ని ఏర్పడెను. ఇదిగాక నుమారు పది సంవత్సరములకు దేశమందు యుద్ధములు జరుగుచుండుట చేత నైస్యమునకై చేయబడుచుండు ఖర్చు విపరీతమయ్యెను. పన్నులములమున వసూలగు ఆదాయములో నూటికి ఎనిమైదవంతులు ఈవిధముగ ఖర్చగుటచేత ప్రజల సౌఖ్యాభివృద్ధికై ప్రభుత్వమువారు వ్యర్థసాయము, పరిశ్రమలు, ప్రయాణసౌకర్యములు మొదలైనవి కృత్రిమయితేకపోయిరి. ప్రజలలో బాతీయప్రభుత్వము పట్ల విరోధము ప్రబలుటకు ఇదియే ప్రధానకారణము. ఇదిగాక పైకిపలసంఖ్య విపరీతముగ పెరిగెను. చక్కగ శిక్షణొంది నేర్చుతో యుద్ధము చేయు

గలవారితో కూడిన సామాన్యనైస్యము ప్రయోజనకారిగాని శత్రు లేనట్టియు, సంపూర్ణ సాయుధులు కానట్టియు సైనికు లెంద రుండిన నేమి? ఈలోపమును సవరించుటకై ప్రయత్నము జరుగలేదు. అనేకులు—యఖ్యముగా నడివయస్సులో నుండువారు—నైస్యములో చేసినకారణముచేత నుమారుల వ్యర్థసాయాదిపనులలో పనిచేసి పంటలు పండించుకట్టియు, ఇతరవస్తువులను తయారుచేయునట్టియు వారి సంఖ్య తగ్గెను. ఇందుచేత దేశములో ఉత్పత్తియగు ద్రవ్యము పడిపోయెను. ఆహారాదికదానములు దొరకుట కష్టపాధ్యమున పరిస్థితులు ఏర్పడెను. దీనిములమున నుయొక ప్రమాదముకూడ సంభవించెను. సైనికులు దేశమందు విద్యల విడిగ తిరుగుటయు, ప్రజలను దోచుకొనుటయు పర్వసాధారణ మయ్యెను. ప్రజల ఆసంతృప్తికి ఇదికూడ ఒక కారణము. ఇదిగాక సామాన్యరైజుల బీదచరించు సంస్కరణములను బాతీయప్రభుత్వమువారు చేయగలరను ఆకీ వారియందు కొంత కాలముక్రిందట ఉండెను. కాని భూమివిషయమై అట్టి మార్పు జరుగకపోవుటయే గాక ఉద్యోగస్థులలో లంచగొండితనము అత్యధికమయ్యెను. పార్టీలో పలుకుబడి గల ధనికులు వర్తక వ్యాపారములలో ఎక్కువ ఆసక్తాకములను సంపాదించి ధరలను పెంచి కోట్లకొద్దరు లభించున్నారు. తెలమునే ద్రవ్యమును అధికముచేయుటచేతను, ఉత్పత్తి తగ్గి పోవుటచేతను, ధరలు పెరిగిపోయి, సామాన్యజనులు, కార్మికులు నానాబాధలను అనుభవించుచున్నారు. విదేశములనుండి రావలసిన సరుకులు తగ్గిపోయెను. అట్టి సరుకులకు బదులుగా చైనాలో తయారుచేసిన సరుకులను ఎక్కుమతిచేయుటకు కావలసిన అనుకూలములు తగ్గిపోయెను. కనుక మొత్తముమీద చియాంగ్ కై షేక్ యొక్క బాతీయప్రభుత్వముయెడల ప్రజల నుముఖత్వము చాలవరకు వశించెను. కొన్ని ప్రాంతములలో కమ్యాన్సిస్టులు బలపడుటకు ఇదియే ప్రధానకారణము.

మ ం చూ రి యా

ఈవిధముగ కమ్యాన్సిస్టులు వశవరచుకొనగలిగిన ప్రదేశములలో మంచూరియా మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. ఇది రెండవ ప్రపంచయుద్ధమునకు పూర్వము కొన్ని సంవత్సరములనుండి జపాన్ వారి దళములో నుండిన రాష్ట్రము. ఇందు నుమారు నాలుగుకోట్ల జనము

ఉన్నారు. బొగ్గు, ఇనుము మొదలైన ప్రధానఖనిజములు ఇచ్చట ఎక్కువగా దొరుకును. వ్యవసాయముకూడ ఇచ్చట మంచిస్థితిలో నున్నది. పారిశ్రామికముగ కూడ చైవాలోని రాష్ట్రముఁగొట్టిలో ఇది ప్రాధాన్యము వహించినది. ౧౯౪౫ లో జపానువారు ఓడిపోయినతర్వాత రషియావారు, చైవావారు ఒక సంధి చేసుకొని, ఈ రాష్ట్రము చైవాప్రభుత్వముక్రిందకు రావలె నను ఏర్పాటు చేసుకొనిరి. కాని ఈ ఏర్పాటు పూర్తిగ అమలులోనికి రాకముందే వీ రుభయలనుభ్య అభిప్రాయభేదము లేర్పడెను. అప్పటికి అక్కడ కొంత ప్రాబల్యము సంపాదించిన కమ్యూనిస్టులు తగిన పనులను దొరికిన దని బాతీయప్రభుత్వముపై తిరుగబడి యుద్ధము సాగించుచు గతమాసములో ఆఖండవిజయమును సంపాదించి ప్రధానవట్టణమును మక్దకానగరముతప్ప రాష్ట్రమునంతను వశపరచుకొనిరి, మక్దకానూడ త్వరలోనే వారికి వశముకాగలదు. పను ప్రభోగభాగ్యములతో కూడిన మంచూరియా రాష్ట్రముంతయు కమ్యూనిస్టులు వశపరచుకొనుట బాతీయప్రభుత్వమునకు ఒక గొప్ప దెబ్బ.

అమెరికా సహాయము

ఈ వశీకరణ గమనించి చైవాసహాయార్థమై ౫౭ కొట్ల డాలర్లను ఖర్చుపెట్టుటకు అమెరికావారు గతమాసములో నిర్ణయదీరి. కాని ఈ సహాయము చేయు విషయములో వారు కొన్ని పరస్పరముకూడ విధించిరి. బాతీయప్రభుత్వములోని లోపముల నన్నిటిని అమెరికావారి సహాయమైన సర్దుపాటు చేయుటకు చియాంగ్ అంగీకరించవలసినవా డియ్యెను. దేశమందు అంతర్యుద్ధము మూలమున ప్యారాజ్యము నిలబడకుండుటయు, అమెరికావారి పలుకుబడి ఎక్కువగుటయు తప్పడయ్యెను. ఇదియే మనము ముఖ్యముగ గమనించవలసిన విషయము.

జైకోస్లావేకియా

గతమాసమున ఒక మంచూరియాలోనే కాక యూరప్రభుభండదేశములలో నొక్కటియగు జైకోస్లావేకియామందుకూడ కమ్యూనిస్టువులమువారును, తత్వార్థారషియావారును విజయము సంపాదించిరి. ఈ విజయము వచ్చినయూరప్రదేశము లగుదును, ఇంగ్లండునందును, అమెరికామందును ఎంతో సంచలనమును, సంతోషమును కలిగించినది. దీని కొన్ని ప్రధానకారణము

లున్నవి. ప్రజాప్రభుత్వసిద్ధాంతముల ననుసరించి పరిపాలన ఏర్పడిన దేశములలో గతముపై సంచత్వరముల నుండి జైకోస్లావేకియా పేరెన్నికగన్న దేశము. రెండవ ప్రపంచయుద్ధమున ఇది హిట్లర్వశమై, తర్వాత స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించెను. అటుపిమ్మట జరిగిన ఎన్నికలలో కమ్యూనిస్టులు, పోవలిష్టులు, తదితరులు పోటీచేయగా రషియాపలుకుబడిలోనుండిన తక్కిన దేశములవలెగాక ఇచ్చట కమ్యూనిస్టులకు అధికసంఖ్యాక స్థానములు లభించలేదు. నూటికి ముప్పైఒక స్థానములే వారికి లభించెను. అప్పుడు వారు ఇతరవశములతో కలిసి మిశ్రమంత్రివర్గమును ఏర్పరచి రెండుసంచత్వరములుగ దేశమును పాలించుచువచ్చిరి. అందుచేత నియంతృత్వ ప్రభుత్వముగాక, ప్రజాస్వామ్యము ఇచ్చట నిలబడి యున్నదని భావించబడెను. ఇదిగాక పరిశ్రమలలో ఈ దేశము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఉక్కు, యంత్రములు మొదలైనవాటిని తయారుచేయుగల ఫ్యాక్టరీలు అనేకములు ఇందున్నవి. ఈదేశములోనివారు రషియావారితోను, అమెరికావారితోను సఖ్యము కలిగి ప్రపత్రించవలెనని కోరుచుండువారు. కాని ఈ వ్యధి రషియావారికి రుచించినది కాదు. ఈదేశము చిన్నదేశ మగుటచేతను, ఇతరుల సహాయము లేక నిలబడలేనది అనుటచేతను, దీనిచుట్టు రషియావారితే ఆక్రమింపబడిన దేశము లుండుటచేతను వారికి విరుద్ధముగ వీరే పనిని చేయలేని స్థితిలోనికి వచ్చిరి. గుడిబు మార్గలో ప్రణాళికను అనుసరించి అమెరికావారి సహాయమును స్వీకరించుటకు మొట్టమొదట ఈ మిశ్రమంత్రివర్గమువారంగీకరించినను, రషియావారి ఒత్తిడిమూలమున వారు ఆ ప్రణాళికతోడి సంబంధమును వదలుకొనిరి. కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతముప్రకారము అనేకపరిశ్రమలను వీరిదివరకే ప్రభుత్వపరము గావించిరి. కాని మిశ్రమంత్రివర్గ ముండుట రషియావారికి ఇష్టములేదు. పుద్గమైన కమ్యూనిస్టుపార్టీ ప్రభుత్వమును నెలకొల్పుటకు వారు కొంతకాలముక్రిందట తీర్మానించుకొని, దానికి తగిన పరిధానమును ఏర్పరచుకొనసాగిరి. ఈ మేరెలలో దేశములోని పార్లమెంటుకు ఎన్నికలు జరుగవలసియున్నది. ఆ ఎన్నికలలో కమ్యూనిస్టుపక్షమునకు మెజారిటీ లభించునో లభించదో, అన్న అనుమానము కలదు. ఇదిగాక అప్పటికి పశ్చిమయూరప్రలోని దేశములకు అమెరికావారు చేయదలచుకొనిన

సహాయమునకు సంబంధించిన కార్యక్రమము ప్రారంభ మగును. ఇట్టి సందర్భములో మేనెలకు ముందే కమ్యూనిస్టుప్రభుత్వమును స్థాపించుట అవసరమనియు, అది జరిగినయెడల మేనెలలో జరుగు ఎన్నికలలో ఆ పక్షమునకే తప్పక జయము లభించు వనియు, అందుకు కావలసిన పరిస్థితులను ఈమధ్యకాలములో కల్పించు కొనవచ్చు వనియు వారు భిన్నయించి విక్రమంత్రివర్గములో కమ్యూనిస్టుపక్షమునకు చెందని మంత్రులపై లేనిపోని నిందలను ఆరోపించి, వారిచే రాజీనామాలు నిప్పించిరి. పోలీసుదళములోను, సైనికదళముందును కమ్యూనిస్టుపక్షమునకు చెందిన వారి నే ఎక్కువగ చేర్చిరి. వీటి అన్నిటికీ ఫలితముగ కమ్యూనిస్టుపక్షము వారి యాజమాన్యమున క్రొత్త మంత్రివర్గము ఏర్పడెను. తొస్టా వేడియాకుడ కమ్యూనిస్టుదేశములలో నొక్కటి గను, రషియాకు పూర్తిగ అధీనమైన దేశములలో నొక్కటిగను మారిపోయెను. ప్రపంచములో అన్ని ప్రాంతములందు జరుగుచున్న కమ్యూనిస్టుప్రభాస్వాత్యవిధానసమరములో ఇచ్చట కమ్యూనిస్టులకు గొప్ప జయము లభించెను.

కమక గతమాసములో గమనించదగిన అంతర్జాతీయ క్యవేరములలో కాట్జిరసమన్వయ భద్రతా సంఘమువారు సభ్యముగ పరిష్కరించుటకు ఇష్టపడక పోవుట, పాలెస్తయను పరిస్థితులు ప్రమాదకరములగుట, మంచూరియా తొస్టా వేడియాలలో కమ్యూనిస్టులు విజృంభించుట—ప్రధానములైనవి.

భూ ర త ఖ ం డ ము

కాంతిభద్రతలు దేశమందు నుద్దరమగుటకు ప్రభుత్వమువారు గతమాసములో కొన్ని ప్రధానచర్యలను తీసుకొనిరి. హిందూమహాసభకును, రాష్ట్రీయస్వయం సేవకసంఘమునకును, మహమ్మదీయ సేవక గాఢ్సుకును సంబంధించిన వాయకు లనేకులను కారాగారబద్ధుల గావించిరి. కొన్ని రాష్ట్రములలో స్వయంసేవకసంఘమును అక్రమసంఘముగ ప్రకటించిరి. ఈ సంఘము ద్వారా తర్కించబడిన కాళులను, మహమ్మదీయ సేవక గాఢ్సుకు, కాత్మాకదళములను రద్దుచేసిరి. అనగా ప్రైవేటు సైనికదళములు దేశమందెచ్చటను ఉండరాదను సిద్ధాంతానుసారముగ ఈ చర్యలన్నియు తీసుకొనబడెను. ఈ సిద్ధాంతముయొక్క ప్రాధాన్యమును గత

సంచికయందు వివరించయ్యుండుటచేత దానినిగురించి తిరిగి ప్రస్తావించుట అవసరము.

వ్యక్తులు: సంస్థలు

కాని విప్లవకామలో — ప్రస్తుతము మన దేశము విప్లవములో మునిగియున్నది—నేరము చేసిన వారికోపాటు నేరముచేయనివారుకూడ బాధపడుట సంభవించును. స్వయంసేవకసంఘముతోను, హిందూ మహాసభతోడను ఏదో సంబంధ మున్నదన్న కారణము చేత అనేకులను అరెస్టుచేయుటయు, కారాగారములలో పెట్టుటయు జరిగెను. ఈసంస్థలు అక్రమము లని ప్రకటితములు కాకపూర్వము వాటియందు సభ్యులుగ నున్నవారిని కారణాంతరము చేచియు లేక కారాగర్థుల గావించుట వ్యాపకము కాదు. వారిలో దోషులైనవో, ఎవరు కావో నిర్ణయించుటకు కాలవ్యవధి లేనప్పుడు, వారిని బంధించినతర్వాకైన, కాలయాపన లేక వారు దోషులొ కావో నిర్ణయించుటకు తగిన ఏర్పాటులుచేయుట అత్యవసరము. ఇట్టి సమయములలో ఔక సాధించుకొను ఉద్దేశముతో నిర్దోషులైనవారినికూడ బాధించుట అధికారాలకు వ్యధానము. అధికారాలకు బంధువులుగ నుండువారును, వారికి స్నేహితులగు వారు కూడ వారికి గల బాంధవ్యమును, స్నేహమును దుర్వినియోగముగావించి, తమ విరోధులను కారాగార బద్ధులగుట్లు చేయుట కలదు. కమక బండిక్యుకులను వెంటనే విచారణచేసి, దోషులని అనుకొనుటకు ఆధారము లేనప్పుడు వారిని వదలివేయుట అత్యవసరము. ఈ సామాన్యనూత్రమును అనుసరించనియెడల అధికారుల నిరంకుశత్వము ప్రబలంబుయు, ప్రజల స్వేచ్ఛకు అనవసరములగు ఆటంకములు కలుగుటయు, కుట్రలు పెరగుటయు, ప్రభుత్వమువారు క్రమక్రమముగ ప్రభావహీనమును కోల్పోవుటయు సంభవించును. నిర్దోషులను క్షించు పోలీసుని కల్పించుటయే నిరంకుశప్రభుత్వమునకు లక్షణము.

కులవివక్షారహితమగు రాజ్యము

మహాత్మాగాంధీగారి నిర్మాణాంతరము అధికారములో నుండు వాయకులందరు, మనయొక్క ఆదర్శము కులవివక్షారహితమగు రాజ్యమును స్థాపించుట అని ప్రకటించుచున్నారు. ఇది చాల అవసరమైన ప్రకటన. కాని వారు ఇట్టి భావమును ప్రకటించుట

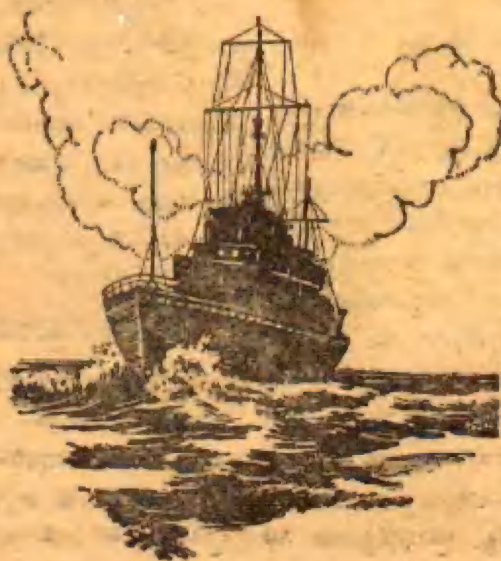
మాత్రమేగాక, దానియొక్క ఆర్థమును సంపూర్ణముగ గ్రహించి, దాని ననుసరించి ప్రభుత్వమును నడుపుటకు సిద్ధులు కావలెను. ప్రభుత్వము చక్క జరుగుచున్నదా, లేదా అనుటకు ప్రకటికములగు ఆదర్శములుమాత్రమే సాధనములు కావు. ఆదర్శములు ఎంతవరకు ఆచరణలో నున్నవో దానినిబట్టియే ఈ నిర్ణయము జరుగవలెను. బ్రిటిష్ పరిపాలనలో వ్యక్తియొక్క కులమునుబట్టి అతనికి రాజకీయసదుపాయములను కల్పించుటయు, కల్పించకపోవుటయు జరుగుచు వచ్చెను. మహమ్మదీయులైనంతమాత్రముచేతనే అతడు కొన్ని ఉద్యోగములకును, కొన్ని సహాయములకును అర్హుడైనట్లు పరిగణింపబడెను. అట్లే క్రైస్తవ, ఆంగ్లో-ఇండియన్, హరిజన, బ్రాహ్మణ, బ్రాహ్మణేశ్వరవర్ణకుల విషయమునగూడ జరుగుచువచ్చెను. ఆకలిగొన్నవాడెవడైనను వానికి అన్నముబెట్టుటకు బదులు, అతడు మహమ్మదీయుడా క్రైస్తవుడా, అన్న వివక్షను చేయుచుండిరి. చదువులన లాభము పొందుట కర్హులైనవారికి చదువుచెప్పటకుబదులు చదువువాడు బ్రాహ్మణుడా, బ్రాహ్మణేశ్వరుడా, క్రైస్తవుడా అన్న అప్రస్తుతివిషయమును గమనించుచుండిరి. వ్యక్తియొక్క అర్హతావస్థలను, యోగ్యతయోగ్యతలనుబట్టికాక వారి మతము, కులము, కర్ణము బట్టి ప్రభుత్వమువారు

వారికి లాభనష్టములను కలిగించుటయే కులవివక్షాసహితముగు రాజ్యము. అట్టి అర్హతావస్థలనుబట్టి లాభనష్టములను కల్పించుటయే కులవివక్షారహితముగు రాజ్యమునకు లక్షణము. మనము కోరదగ్గది కులవివక్షారహితముగు రాజ్యమునటలలో వివాద ముండదు.

కులసంస్థలు

దాని కులవివక్షాసహితముగు రాజ్యాంగవిధానమును కోరు సంస్థలు హిందూమతాసభ, ముస్లింలీగ్ మొదలైన మతసంస్థలేనా? అట్టి సంస్థలు ఇక్కడనున్నవేలేనా? కాంగ్రెసుకూడ కొంతవరకు అట్టిసంస్థ కాదా? అన్న అనుమానము కొందరిలో కలుగుచున్నది. సంస్థయొక్క నిజస్వరూపము, నిజస్వరూపము, దాని ఆదర్శములు ఆశయములుబట్టికాక కార్యాచరణలో అది అవలంబించు పథతీనిబట్టి తీర్మానింప వలసిఉన్నది. కొన్ని రాష్ట్రములలోని కాంగ్రెసు ప్రభుత్వములు వ్యక్తియొక్క కులము, వర్ణము, మతమును అనుసరించి అతనికి సదుపాయములు కల్పించుటయు, కల్పించకపోవుటయు జరుగుచున్నది. ఎంతకాలము ఇది జరుగునో అంతకాలము కాంగ్రెసుకూడ కులసంస్థ యని చెప్పవలసివచ్చును. కనుక ఈవిషయమై విపులముగ పరిశోధించుట అత్యవసరము.

(1-8-48)

త్యాగరాజస్వామి కృతులు

శ్రీ కె. వి. యస్. గిర్యాజీరావు

క్రిందికాలములో ఋషుల మనోవిషయముండి వాగ్దామరూపాలలో వేదాలు ఏమాదిరిగా బయలుపెరిగిపోయో, అదేమాదిరిగా ఋష త్యాగరాజ స్వామి స్వార్థయశమలమునుండి కృతులు అపంగా కంగా వెలువడ్డాయి. అయితే, అనాటి ఋషుల కాలంలో సంగీతసంపత్తు తక్కువ. సామవేదకాలం వాటికిగాని సంగీతసంపత్తు సరిగా అనుభవము లేదు. కాని, ఆదికాలముండిపోదా, వాదం అనంతవ్యాప్తమైన సచ్చిదానందస్వరూపంగా వారు గ్రహించి నట్లు బాగా కనిపిస్తూనేఉంది. ఈవారాన్నే వారు 'ఓం' అని గ్రహించారు. ఇంక, మన త్యాగరాజ స్వామికాలంవాటిలో—కావలసినంత గానసంపత్తు. ఆదికాలముండి, ఏ వాదము అనంతవ్యాప్తమైనదిగాను, సచ్చిదానందమైనదిగాను భావించబడి ఓంకారమని ఉపాసించబడుతున్నప్పుడు ఆ వాదమే శృతి, స్వర, గ్రామ, మూర్ఖనా, జాతి, రాగ, తాళ, ప్రబంధాదిలంగాలతో, వాదవిశిష్ట అనే పేరుతో అపారమైన కాస్త్రాన్ని నిర్మించుకొని 'సంగీతకళ' అనే విశ్వమోహనరూపాన్ని పొంది విరాజిల్లుతుంది. మన త్యాగరాజ ఈ విశ్వమోహనరూపమైన వాదాన్నే ఉపాసించి, తద్వారా అనంతవ్యాప్తమైన పరమాత్ముని పాదాలపై తన ఆత్మకనుమమును నూటిగా సమర్పించి జీవన్ముక్తు డైవాడు. అందువల్లనే ఆ మహనీయుని కృతులు పరిపూర్ణమగు గానకళారూపములై మన సంగీతమునందు అద్వితీయమగు స్థానమును ఆక్రమించాయి.

త్యాగరాజస్వామి తన నిరంతరగానకళానుభవమువల్ల క్రమంగా ఈ క్రింది విషయాలను తెలిసిన సత్యాలను ముఖ్యంగా అనుభవమునకు తెచ్చు

కొనినట్లు ఆయనకృతులలో ఆ మహనీయుడు ప్రదర్శించిన అపూర్వ కళానిపుణతనుబట్టి చూస్తే విశదమవుతుంది.

(1) ఎటువంటి కర్ణములతో కూడిన మాటలు గానకళారూపాన్ని విచ్చిన్నంచేయకుండా ఉంటాయి?

(2) అటువంటి కర్ణములతో కూడిన పదములను (మాటలను) ఏరితిగా గానంలో అమరిస్తే వాదనమై గానంతో కలిసిపోతాయి?

(3) ఎటువంటి స్వరసమ్మేళనలకు ఎటువంటి పతాలను ఏరితిగా జోడిస్తే, పదములయొక్క అర్థం తెలియనివారికికూడా ఆయా పదముల భావము వాటికి తెలిసిన స్వరసమ్మేళనలచే గలిగిడి రసానుభవమువల్ల అప్రయత్నంగా అనుభవమవుతుంది?

పై మూడువిషయాలలో మూడవదానిని నిరూపించు రాజమహేంద్రవరం, లెజవాడ, చెన్నపట్నములలో చెల్లవంగా జరుపబడిన త్యాగరాజస్వామికళ్యాన్ని కోర్కెవసందర్భములలో శ్రీ కె. వి. గిర్యాజీరావు మున్నగు ప్రముఖులు కొంతవరకు విపులీకరించినట్లు పత్రికలలో చదివయున్నాము. ఇంక ఒకటన, గెండ్ర విషయాలలో అతిమాక్కుమైన కాస్త్రపత్యములు, అపురూపములైన అనేకకళాధర్మములు గోచరించున్నాయి. వాటి నన్నిటిని ఉదాహరణాత్మకరీతిలో చర్చించడం ప్రారంభిస్తే అది ఒక పెద్ద గ్రంథమవుతుంది. అందువల్ల అతిముఖ్యమైన ఒకటి, లేక రెండు అంశములనుమాత్రం కొద్దిగా వివరిస్తాను. ఇంకొకటి ముఖ్యంగా గానపథ్యంలో గానంచేసే గాత్రగాయకుని ఏయే విషయాలలో ఎట్లు, ఎంతవరకు విమర్శించ, వచ్చును? ఏయే విషయాలను విమర్శించినందువల్ల

దేశంలో గాత్రగానకకకు చెప్పు తగులంతుంది? అనేవి కొంతవరకు మనకు గ్రాహ్యమవుతాయి.

మన త్యాగరాజు తన నిరంతరగానకలోపాసనలో అనుభవించిన సత్యాలలో ఆ మహనీయుడు తన కృతుల సాహిత్యమునందు ఉపయోగించిన అచ్చుల వ్యాపకపద్ధతి ఒకటి.

భావంలోని అచ్చుల లక్షణమును పరిశీలించి చూస్తే, ఒక్కొక్క అచ్చు ఆశ్చర్యకరముతో కూడిన కొన్ని ధ్వనుల రూపముగా కనబడుతుంది. కనుకనే అంగ్లభాషలో శాస్త్రకారులు వీటిని కాంపౌండు నోట్సు (Compound notes) అన్నారు. అనగా, అనురణవాత్మకధ్వనియుతమైన వన్నుమాట. ఇంకా, ఒక్కమాటలోనే చెప్పాలంటే, స్వరము లన్నమాట. ఇంక, అనురణవాత్మకధ్వనులు ఒక్కొక్కరకం అచ్చునందు ఒక్కొక్కమాదిరిగా ఉంటాయి. వీటిలో ౧, ౩, ౫ అని ఇట్లు చేసిసంఖ్యల క్రమముతో ఉండే అనురణవాత్మకధ్వనులు గల అచ్చులు ౨, ౪, ౬ అని ఇట్లు పరిసంఖ్యలక్రమముతో ఉండే అనురణవాత్మకధ్వనులతో కూడిన అచ్చులకంటె ఎక్కువ రంజిత్రుగా ఉంటాయి. ఒక్కొక్కరకం అచ్చుకు దాని స్వభావ మునుబట్టి కాలపరిమితికూడా ఉంది. కనుకనే సాధారణముగా మాట్లాడుచున్నప్పుడు వాటి కాలపరిమితి సరిగా గమనించనందువల్ల వాటి అనురణవాత్మకధ్వనులలోని స్వయంధూధ్వనులు (upper partials) ప్రాబల్యం వహిస్తాయి. ఇటువంటి ప్రాబల్యంవల్లనే మాట్లాడు నప్పుడు భావంలోని అచ్చుల ధ్వనులు ఒకవిధమైన చీలికగుణం వహిస్తూఉంటాయి. కాని, గానం చేయు నప్పుడు, గానము లయయుక్తముగాను, తాళ యుక్తముగాను ఉండుటవల్ల ఆయా అచ్చుల కాలము సరిగా పరిగణింపబడుతుంది. తాళాన్ని సుసరించి గానము చేయునప్పుడు వదిడుడుకు ఉచ్చారణగాక, క్రమయుతమైన సహనకాలములో ఉండుటవల్లను, గానముచేయునప్పుడు నోటిరూపము గాలిలో కూడిన గుల్లెఆకారంగా రయారనయండుటవల్లను ఆయా అచ్చులయందలి అనురణవాత్మకధ్వనులలోని ఆధార స్వరముయొక్క వాదమును బలపరుచును. ఇందువల్లనే

గాత్రగానమునందు అచ్చులు చక్కగా శ్రుతిపేయమై గానమును సిద్ధింపజేయుచున్నవి. కనుకనే ఏదేశమందలి గానపద్ధతిలోనైననుసరే, గాత్రగానములో అచ్చుల వ్యాపకము లేనిదే గానకళ సిద్ధింపదు. ఇంతేకాదు, అచ్చుల వ్యాపకము ఎంత హెచ్చుగా ఉంటే, గాత్ర గానమునందలి గానకళ అంత హెచ్చుతరమైన రంజకత్వమును వహించి ఉంటుంది. ఇంక, భారతీయ గానము రాగసంప్రదామమైనది. అనగా రాగసంప్రదాయమే భారతీయగానకళయొక్క విశిష్టత. ఇందువల్ల ఏ సందర్భములోగాని ఇది విస్మరించరాని విషయ మనిమాత్రం ముఖ్యంగా మనము గమనించి తీరాలి. ఇందువల్ల భారతీయగానములో, విశేషించి మన కర్ణాటకగానంలో అచ్చుల వ్యాపకము మరి ముఖ్యమైనది. సవ్యాస, వివ్యాస, అలంకార, గమకాదులు ఉండవలసిన క్రమమునకు భంగము వచ్చినను, లోపించినను రాగము వర్ధిల్లిపోవడమేగాకుండా రాజిల్లనేరక రసవిహీన మగును. ఇందువల్ల గాన ప్రయోజనము సిద్ధింపదు. గమకయుతమగు స్వరసమ్మేళనంచేతనే గానము తరతమమైనదములతో వివిధరసములను ప్రతిష్ఠింపగలుగుతుంది. ఇంక సవ్యాస, వివ్యాస, అలంకార, గమకాదులను సరిగా గానంచేయటకు అచ్చుల వ్యాప్తి అవసరమని అందరూ తెలిసిన విషయమే. కనుకనే త్యాగరాజస్వామి తన కృతులలో గల సాహిత్యమునందు అచ్చులను అతిధారాళముగా వ్యాపింపజేసినాడు. ఇట్లు ఆ మహనీయుడు అచ్చులను వ్యాపింపజేయుటలో జాపిన కళానిపుణత వర్ణనాతీతము. అచ్చుల వ్యాపకపద్ధతి త్యాగరాజ స్వామికి పూర్వము రచియింపబడిన సంగీతకళాప్రబంధములలో కూడ కలదు. అయితే, ఆయా స్థాయిలలో, ఆయా అంగాలలోని ఆయా సవ్యాసవివ్యాసక్రమాదులలో ఎచ్చుట కెట్ల ముందాలి, ఎచ్చుట అచ్చులవ్యాపక ముందాలి అనే విషయంలోను, ఏయే అచ్చులను, ఏయే అంగాలయందు, ఏయే రకం సవ్యాసవివ్యాసగమకాదులలో ఎటువంటి క్రమము ననుసరించి ఎంతెంత వ్యాపింపజేయాలి అనే విషయాలలో పూర్ణమైన రాగానుభవంవల్ల అవిచ్ఛేదముగా రసప్రపూరితస్వర

యై అచ్యులను అనమన కళానిపులతో అతిధారాభముగా వ్యాపింపజేసి, తన్మూలమున తనకృతులను సంతూర్ణగానకళారూపములుగా సృష్టించిన ప్రత్యక్షమగానకళాధారమగు శ్రీ త్యాగరాజస్వామి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ మహనీయుడు నెండే రెండు కర్ణములు లేక కేర్లులు గల మాటలలో కూడ అచ్యులను బహునిపులతో సంగతులయందు ఒకానొకదిగమైన పరిణామార్గములో వ్యాపింపజేసినాడు. ఇటువంటి సర్వసంతూర్ణములైన కళాసంగీతకళములుగనుకనే ఈయన కృతులు కేవలం జంత్రిప్రబంధాలుగాకూడ రక్షినియ్యటలో ప్రత్యక్షశ్రేణిని ఆక్రమించాయి. సర్వసాధారణంగా, జంత్రిసంవిధానముతో కలిసి సంతూర్ణముగా గానకళాభూయిష్టమై తేనెగాని గానప్రబంధాలు జంత్రిప్రబంధాలుగా రాణింపవేరవు. వయలికొ, పిణ, కేలు మొదలైన వాద్యాల స్వరంత్రిసంగీతకచేరిలలో త్యాగరాజకృతులు కేవలం జంత్రిప్రబంధాలుగా ప్రదర్శింపబడినప్పుడు వాటి సంగీతప్రతిభ ఎంత రసవంతముగా రక్షి నిమగ్నమో శ్రోతల్లరకును అనభవమవుతున్నదిమయమే.

ఇట్లాగే, ఈమహనీయుని కృతులలో, ఆయా అచ్యులను వ్యాపింపజేసిన పద్ధతులలోకూడ ఒకానొక అపూర్వకళానిపులకనూడ గోచరిస్తూంది. ఇంక, అచ్యులు చక్కగా శ్రుతిశేషమై గానకళన పోషిస్తాయని ఎప్పుడైతే అనభవమైనదో, అప్పుడే సాహిత్యములో ఉండే మాటలలోని(పదాలలోని)కల్పాలుకూడా (అక్షరములకూడా)అచ్యులతో అంతమైనవే అయితే గానయోగ్య మవుతాయని అనభవమునకు వచ్చిరీతుంది. ఇందువల్లనే మన త్యాగరాజస్వామి కేవలం అచ్యులతో అంతమయే అక్షరాల (కల్పాల)తో కూడుకొన్న పదాలనే (మాటలనే) తన కృతుల సాహిత్యములో ఉపయోగించినాడు. ఈ పద్ధతివల్ల రసప్రసారితమైన గానవాహినిని అచ్యులు అనబడే నెలదేళ్ల ద్వారా మాటలతో కూడుకొన్న భాషాశ్రేణిలోనికి ప్రవహింపజేసియు, అచ్యులతో అంతమయే కల్పాలము (అక్షరములు)తో కూడిన మాటలనే వాడి (పదాలనే వాడి) తద్రీత్యా కల్పాంత్యస్వములైన అచ్యులద్వారా

ఆయా మాటలలో గల ప్రతీకల్పంలోనికికూడ గానమును అంతర్యాహినిగా ప్రవింపజేసియు త్యాగరాజస్వామి తన కృతులలో గల సంగీతముతో సాహిత్యాన్ని చక్కగా సమ్మిళితంచేచాడు. ఈపద్ధతిని అనుసరించడములో ఈయన ముఖ్యంగా (1) లలితంగా మీటబడిన పీఠమీటుయొక్క కల్పం ఎంత శ్రుతిశేషముగా ఉంటుందో అటువంటి శ్రుతిశేషముగా ఉండేటటువంటి లలితమైన కల్పాలముతో, అనగా అచ్యులతో అంతమయే వర్ణములు, లేక అక్షరములతో కూడిన మాటలనే (పదములనే) ఉపయోగించాడనీ, (2) బహుచిన్నవిగా ఉండి, ఉచ్చారణకు సహసౌకర్యంగా ఉండే మాటలనే ఉపయోగించాడనీ, (3) కృతిలో, మొత్తంమీద ఎంత తక్కువగా సాహిత్యమును (మాటలను) ఉపయోగించడానికి వీలు అవుతుందో అంత తక్కువగానే మాటలను, అనగా సాహిత్యాన్ని ఉపయోగించివాడనీ, (4) ఆయా మాటలను ఆయా స్వర సమ్మేళనలతో ప్రబంధస్వరూపానికి, రాగభావమునకూ దెబ్బ తగులని రీతిలో జోడించాడనీ, (5) ఆయా రసముల తరతమభేదములను ప్రతిష్ఠించెడి ఆయా స్వరముల సమ్మేళనల భావములకు సరియగు అర్థభావములు గల మాటలనే జోడించాడనీ, (6) ఆయా తరతమరసభేదములతో కూడిన రాగరంజకప్రయోగముల భావములకు సరియైన అర్థభావము గల పదములు చేర్చబడినప్పుడు ఎంత విక్రాంతిగల ఏ గ్రహములో ఏ మార్గముననుసరిస్తే ఆయా భావాలు, ఆయా తరగతుల తరతమభేదములకు చెందిన రసమునకు చక్కని పోషణ అవుతుందో అంతే విక్రాంతులు గల ఆయా గ్రహాలలో అందుకు సరియైన మార్గాలనే ఆయా రాగతాళంలో అనుసరించివాడనీ మనకు స్పష్టంగా అయనకృతులలో కనబడుతుంది. ఇందువల్ల శ్రీ త్యాగరాజస్వామికృతులలో గల అనేకవిశిష్టలక్షణాలలో పై ఆరు విషయాలు ఆరు అతిముఖ్యమైన విశిష్టలక్షణాలని చెప్పవచ్చును. అయితే, పై ఆరు విశిష్టలక్షణాలలో మొదటి మూడున్నూ విశేషమైన సాహిత్యపాండిత్యం చేత కొంతకంటే సాధించవచ్చును. కాని, తనవారివైన 3, 4, 5-వ విషయాలు మాత్రం కేవలం ఆహా

రమైన సంగీతపాండిత్యమేకావించా అవిరళమైన నిజ
గానకరాసుభవముపైన ఆధారపడి ఉన్నాయి. ఆపలు,
త్యాగరాజస్వామివా కేవలం కరాసుభూతికి సంబంధిం
చిన పై కవ, ఎర, ఒక విషయము ఎల్లా అనుభవా
నికి తెచ్చుకొన్నాడో ఆ మహనీయుని చరిత్రకల్ప
తెలుస్తూనే ఉంది. ఆయన తన ఇష్టదైవమైన శ్రీరామ
చంద్రమూర్తిని ధ్యానించేటప్పుడు మనోనిశ్చలత్వం
భారతు మొదలు ప్రతిపేయంగా రాగాలాపన చేయడం
ప్రారంభించేవాడట. అల్లా తడకధ్యానంతో సంపూర్ణ
ముగా తన మనసును నాదంలో లీనంచేసుకొని ఆ
రాగాలాపనవల్ల కలిగే తరతమభేదాలతో కూడిన రాగ
రసమును సంపూర్ణముగా అనుభవించేటప్పుడు ఆరసా
నుభవమువల్ల కలిగిన తన్మయత్వార్థంలో ఆయనమృద
యంలో కలిగే భావపరంపర ఆ అవిరళ రాగాలా
పనలో క్రమేణా సంగతిరూపం తాత్పర్యం. ఆయన
స్వతస్సిద్ధంగా అద్వితీయమైన సంగీతకళాభావించుకు,
పండితుడు అయినందువల్ల ఆ సంగతి ఆ భావాన్ని,
రసాన్ని చక్కగా పోషించే రీతిలో ఒక తాళంలో,
అందుకు పరియైన మార్గంలో, లయబద్ధమై అందుకు
తగిన గ్రహములో ప్రారంభమయేదట. ఇల్లా క్రమంగా
అవిరళ రాగాలాపనచే సంభవించిన రసానుభూతివల్ల
ఉత్పన్నమైన భావాలు రాగసంగతుల రూపాలు తాత్ప
ర్యపూర్వకే ఆ భావాలుకు పరియైన అర్థాలు గల వదాలు

(మాటలు) కూడా ఆనువుగా చేర్చబడేవట. ఈ పద్ధ
తిలో గానాన్ని అనుసరించే మాటలు బహుబలితం
గాను, చిన్నవిగాను ఉండేవిమాత్రమే. ఇంతే కాదు,
మాటల సంఖ్యకూడా బహు తక్కువే. ఉదాహరణగా
చెప్తాము: ఒకప్పుడు రాగరసానుభూతివల్ల ఒకరకం భావ
పరంపర సంగతిరూపం తాత్పర్యపూర్వకు దాని పరియైన
అర్థం గల మాటలు "మరియోద గాదుర" అని ఆనువుగా
చేర్చబడి ఒకతాళములో లయబద్ధమైంది. అదే భావం
వివిధరకాలుగా గానరూపాలు పొందేది. కాని, మాటలు
మాత్రం అవే. మొదలు ఉత్పన్నమైన భావపరంపరకు
సందర్శించిన మరియొక భావం దానంతట అదే గాన
రూపం పొందేవరకూ మొదటిదే మాటలతోనే అనేక
గానరూపాలు పొందేది. ఈ రూపాలే సంగతులని
వ్యవహరింపబడుతూన్నాయి. ఇల్లాగే, పల్లవి, అనుపల్లవి,
చరణము కూడా రాగరసానుభవమువల్ల ఉత్పన్నమైన
వివిధభావపరంపరలు గానరూపంలో ఆనువుగా చేర్చ
బడిన మాటలతో గానంచేయబడి కృతిరూపం
తాత్పర్యం. ఇందువల్లనే అనుపల్లవిగానానికి, చరణం
గానానికి పల్లవిగానం చేర్చినప్పుడే ఆయా భావపరం
పర పరిపూర్ణరూపాలు ఎల్లా తాలుస్తాయో అట్లే అవి
పల్లవిమాటల చివరనూ, చరణంలోని మాటలచివరనూ
పల్లవిలోని మాటలు చేర్చినప్పుడే పూర్ణమైన అర్థం
యూపిస్తాయి.

పూజ్యబాపూజీ!

శ్రీ చెరుకుపల్లి జమదగ్నిశర్మ

భవభోగములకన్న కష్టము పుట్కిరించిన నీడు పాత్యాశ్రమంగము చాలించి
 శ్రవణేంద్రియము విశ్వాపహరక మేమె కాకున్న నిదియు నిక్కంటె యగునె?
 కాదుకాదని యెంచి కాలం కాలినయట్లు కదలాడి తువకు నిక్కంటె వెలింగి
 ఆత్మోపసంహార మైనయట్లుగ విశ్వరూపము పడియె నిరూపా మగుచు
 నింతయైనది, మోక్ష నింకెమి యగునో? - లోకముల శాంతిగోరు సుఖోభ పెడద
 తప్త బాహిరగోళ సంతప్తమైన - జగతి యేమగు? పాపదప్తముకాక !

అదమాన్యపరిపారితాత్మీయభూమాకృత్యాగ్నియనకుఁ దీవ్రతాప మంది,
 గ్రాసనాసోదీన కంకాళసమప్రజాకోటిరుస్థితిః సంక్షోభ మంది,
 మాఘవిశ్వాససంభూతకుద్యాంతర్నిబద్ధసంఘము చూచి చాధఁడెంది,
 మతమాన్యమధుపానమత్తినూనవరూప జంతుసంతతి నిద్ర శ్రమవహించి,
 బ్రదికినన్నాళ్లు తీగము విక్రాంతి గొనక - నీవు చేసిన మేలు మన్నించియైన
 నూరికొనలేకపోయె మా యుక్కిలందు - చచ్చుటకుఁగూడ పెనుకాధ తెచ్చిపెట్టె !

ఓమహితాత్మ! నీయడఁద నుండదు శోపము సుంతయేని, మ
 మ్మాయిని నన్ను చంపుకొనియుంటకు నీగ్నిరియ్యెత్తు మిడియే !
 స్వామి! భవద్దయామధువు సాగి ప్రవించిన యాపాలాన నీ
 ప్రేమ ఫలించి ద్వేషఫలరీజము చచ్చుత నిర్విశేషమై !

మానుషాకృతిఁ దాల్చి మహిః డిగ్గిన భరంజోత్థిస్త్విరూపభాసురమరీచి,
 లోకమంతయు న్యతిరేకమైనను సత్యవాకునే పలుకు శక్తకవాటి,
 బడుగైన యొడలితో నడుగైన కదపక విశ్వము నెదిరించు విమలశక్తి,
 హింసాతమఃప్రాప్తశేషప్రవిప్ల మృషామాన్యమా నహింసామహాన్య,
 తమవు ధరియించి యారాధ్యదైవమయ్యు - నింత బలవంతమైన నిష్క్రాంతి కిట్లు
 పాల్పడితి వన్న లోక మే పగిది సామి? - అమృతమయమైన నీయెన నగ్నిపెట్టె !

ద్యుంద్యమయము, సంఘర్షణాత్మకమైన - దైవపుష్టిని తప్ప దిద్దంగఁబూని
 ప్రకృతిశక్తిల దారుణాగ్నిని బలిగ - ప్రాణమిచ్చిన బలివి మహాత్మ నీవు!

ఈజగమెల్ల నీదగు మహిమతకుఁ ప్రణమిల్లిగూడ నీ
 యోగఁ బరింపలేక ప్రణయోన్ముఖమై పయనించుచుండె; నీ

ర్యాగభవత్కృపామధువు బ్రావి నుభించునో! పూర్వమట్లె నీ
పూజయు వర్తన మ్మెరుగుపోకలు పోవ నశించునోగదా !

జ్యేష్ఠమృత సంగింప ప్రేమ చూపుండన్న విజ్యేష్ఠమే పెచ్చుపెరిగ నకట !
హింస నహింసతో నెదిరింపవలెనన్న ప్రతిహింసయే వేరుపాడుకొనియె!
విధిచేయునో హక్కు వెనువెంటఁ బడునన్న హక్కుకై పోరాట మయ్యె విధిగ!
జైవమే సత్య మద్వయము నమ్ముండన్న పరమంపి నిన్ను జైరంబ వంటి
మెంత వలదని మాకు బోధించినానో - అంతకంతగఁ తెరిగ మాయందు స్వామి !
స్వాధ్యయి, యపత్య, మనాదరంబు; - స్వాదురీణము నాట విషాగమయ్యె !

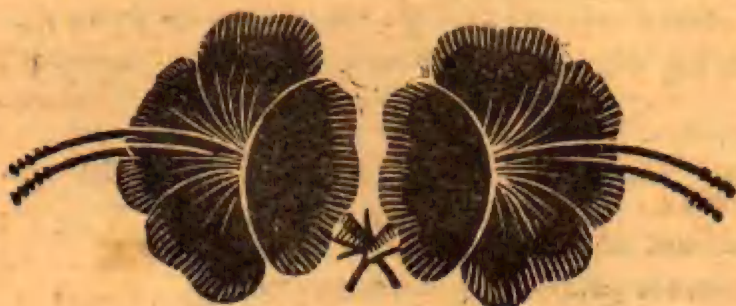
మట్టి తిన్నంతమాత్రాన మడిసె ననుచు - తోకత్రోక్కంగ కనలి యుద్రేకమంది
వడగవిప్పిన ప్రబలపర్వంబునోలె - బుగ్గు మనుచున్న వారి నపూర్వముగను.

రమ్యధార్మికవాగస్వరము నూది - యట్లె యాడించినావు నీ కనుగుణముగ
బ్రతుకీ పొడితివేయె యవస్వరము - ఆయ్యయో తండ్రీ! నుదకు కాటంకినావు.

ఇంతకు మించి యీజగ మింకేమి యొనర్చగఁ జాలు నిన్ను జ్యే
షాంతతాంతమాత్రి! తనయంత భవత్పథ మందలెనినోఁ
జింతయె లేడుగాని దివిఁజేరిన నీకయి లోకపెల్ల సఁ
గ్రాంతమనస్కురక విమతనగ్గము లెటకు నెట్లు లోర్తునో!

ఓయి సమస్తధర్మమహిమోజ్జ్వల పూర్ణరయాస్వరూప! నీ
నై యహలోక మే వనికీ వచ్చితి యయ్యది పండకున్ననుక
పోయితి వాత్మవాగ్ధోషింపుకో విని, నీవను వాత్మకాంతికై
యాయవనీతలమ్ము తపియించి ఫలస్థితి నందుగావురక.

భౌతికకామబద్ధమయి భవ్యభవన్మహితాత్మ జేసి సఁ
గ్రీతిగఁ జేయనెంచి విరమించెనో దానిని ముక్తబంధతా
క్రితను కీర్తికాయమునఁ జేసి జ్వలింపుము నిత్యజీవివై !
జ్యోతిగ నిల్చి మార్గమును జూపుచు మా కింక పూజ్యతాపుతీ !

భారతభాగ్యవిధాత

శ్రీ వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి

సత్యాగ్రహవృత్తి కడుక - సత్యంబుని చాటి తీవు సకలావనిక,
నిత్యాయుధులగువారి క - నిత్యత సాజం బటంచు నేర్పితి వయ్యా.

బుద్ధుండు తొలుత జనించి ప్ర - బుద్ధుండై వలసినట్టి పువ్వునై న్నట్లుకా
బుద్ధుండ నీవు జనించి ప్ర - బుద్ధుని నొనరించి నావు పోడిమి చెలయకా.

దైవముమానుషములలో - దైవంజే దైవసంబు దైవేకరమా
కేవలబల మది వ్యర్థము - కైవల్య విహీన మంటి గాంధీమహాత్మా!

దైవము నమ్మి నీవు బలుదైవ్యము నూనక నీకు చెంతనే
ఏతగలాడొ క్రూర్యమున శేసిన బాంబును చూడవైతివే!
చేతగలాడవయ్య! "ఎటుచేసిన దైవముమీద భారము"
చావగబట్టి శ్రూరగతి చావగ మావగ నీకు చేద్యమే!

ఏనుక్రీస్తువిధంబున - వాసం బది నీకు చెల్లె వంద్యచరిత్రా,
ఏనుక్రీస్తువిధంబున - వానెను నిన్ను నుపులెల్ల భవ్యచరిత్రా.

భారతావని కిట్లు ప్రక్కలో బల్లెమైయుండు పోకిసానఖండమునకు
పోగోరి నీ వుండ పోయె నీ కాయపు; ఇంక నెవ్వడు సంధికిం గడంగ,
మనుజుల వర్తన మార్పజేయంగను, పరిమార్చు లోకంపు బాప మెల్ల,
పాత్రాశ్రమును సదా జవనులతో గూర్చు దంట తా నగునట్టి దండిమగడు?
పోయె నీతోన భారతభోగమెల్ల, - పాగ నీతోన భారతకాంఠి యెల్ల,
తార నీతోన భారతధర్మమెల్ల, - కటకటా మాకు కారాని కాల మిపుడు.

పారిజన్తధరణై యహరహంబును నీర యుపవాసభేదంబు నొందినావు,
హిందూముసల్మాను లింపొందియుండంగ నుపవాసభేదంబు నొందినావు,
భారతదాస్యంపు భారంబు బాపంగ నుపవాసభేదంబు నొందినావు,
దీదసాదల యాత్రి నేడంగగోరియు నుపవాసభేదంబు నొందినావు,
లేరు నిన్వీలు ధీరులు, లేరులేరు; - వాసికక్కిరి బహుళోపవాసి నీవు,
వాసివానెను దేశంబు బాసి నిన్ను, - చాల పొగడంగ నిన్ను వాచామగమ్య.

యంగముల కొక్కండే గలగు యోగులైన యోగి భవాద్యులందు రు
ర్జగమున నుండురే ఘనులు, బాల్కులె చేవమచేలు చూడ, మా
వగకును మేర గల్గునె, నివారిత్రోధుల దైవబుద్ధులకా
జగమున విస్మరించిన ప్రజాశి వారిని జ్ఞ ప్రిచేసిలే!

వాడు బిశేష్కరుండు కరుణాపరతా మన యాత్రి దీప్తితో,
వాడును గౌరముండు కరుణాపరమార్తి యహింస చాటెతో,
వేదను శేషసుఖ వేదప వేయివిధాల యహింసతత్త్వము
నేడు మహాత్మ్య నీవు కడు సేర్వున వేర్పి లక్షణధానము.

భారతయధ్యంబు పరిపూర్ణయైనంత కృష్ణమూర్తిని జంపె కృపణుఁ డొకఁడు,
గుజనోపకారి యేసుక్రిస్తుదేవుని కొలుకైచిరి నాటి ప్రూరు లకట,
అమెరికాస్వాతంత్ర్య మార్జించియిచ్చిన యబ్రహమును జంపె నాతలాయ,
భారతదాస్యంబు బాపిన బాపుకీ నుండుదెబ్బకు నిన్ను గూర్చె ద్రోహి,
అహహ! ఇది యేమి లోకమో యరయరాడు, - మేలుచేసినవారికి మేలులేని
ద్రోహ మొనరించివారు విద్రోహు లకట, - ప్రళయ మెన్నడువచ్చునో పాపములకి!

అన్ని బాతులవారి కైకగమ్మగల్పించు బుద్ధుని యంశంబు నొందినావు,
అఖిలభూతాకలి నదివహుమరి జాయ జనదేవునంశంబు జెందినావు,
తనప్రాణ మర్పించి మన పాపముల దోలు శేషస్మృతంశంబు జెందినావు,
పారిజన్తోద్ధర జైకపరుడైన రామానుజాచార్యవంశంబు నందినావు;
పర్యవేతనయొండ పీయూర్వమింద - నెగడినాడవు మాభాగ్యనియంతిశేషి,
తొంటి మహానీయులెల్ల నీయొంటిమీద - యోగమందినయల్లయ్యో యోగివర్య.

అలవాడు గ్రీకులో నలకనుందరు జేగ లోకచుక్కలు పుడమి లోచనయ్య,
విడవయెడ్యద్దు పీడ లోకంబును లోకచుక్కలు పుడమి లోచనయ్య,
సంగ్రామరంగాన నుగ్రంబుగా పోర లోకచుక్కలు మొన్న లోచనయ్య,
ఇలవాడు నీవేగ నిండిమానుండి తా లోకచుక్కయు మొన్న లోచనగాదె,
లోచనదయ్య మాల్ల లోకచుక్క - దోచుకొనిపోవు నిన్నుండు, దోచె నిపుడె;
ఇట్టి యుత్సాహ పెల్లను గట్టిగాను - గొప్పవారిని కొనిపోవు తొప్పవలన.

నీరూపము భస్మంబై - తా రూపరియున్న శేష కృత్రూపంబు
వేరూప చాల్చినారము - వేరొక్కటి కానరాని విధమున లోనక.

ఇక చెప్పెడి దేమన్నది - పకలాచని దుఃఖ ముడిగి కాంతింపంగా
నికమీదైన మన మా - యకలాచమార్గంబు వట్టి యరగట మేలే.

ఏవాడు బుద్ధుం డహింసావివేకంబు బోధించి లోకంబు ద్రోచినాడో,
ఏవాడు జైమం డహింసావివేకంబు బోధించి రాజుల ద్రోచినాడో,
ఏవాడు శేష స్మహింసావివేకంబు బోధించి యూదుల ద్రోచినాడో,
ఏవాడు మేల్కొటలో నాడొల్లిరి పారిజనులో రామానుజాచార్య మహిమ,
ఏమహోత్సాహ, మేకాంతి, యేకనర్పు - అనియావాసుల హృదంతరంబు నలమె
నామహోత్సాహ మాకాంతి యేకనర్పు ఆవరించుత నేడు తా నఖిలములను.

పుణ్య దంపతులు
(మార్చి కస్తూరిబాయి, ఫిబ్రవరి గాంధీ)

స హ గ మ న ం

[క థా ని క]

శ్రీ సహజానందం

మాంధ్ర వేగంలో రంయమని పోతున్న చిన్న
కారుకు కొట్టుకొని కిందపడ్డాడు—

గుడ్డి దిచ్చగాడు. కారులో కూర్చున్న వ్యక్తినుండే
కలంక్కుమంది. వ్యాధిపరితంగా ఉంది అతని ముఖం.
అందోళనతో గాఢదిశమాతున్న గొంతుకతో 'పోని
య్యి...పోనియ్యి' అని ద్రోహము చెప్పరించాడు.
మరింత విసురులో దూసుకొపోతోంది కారు.

కోడ్డుమీద కూలిన దిచ్చగాని కలకు తీరమైన
గాయలు తగిలి, పెత్తురు ప్రవాహంగా కారుతోంది.
బిల్లిలో ఉన్న వలనరూ పోగయారు. గుడ్డి కనుకొల
కుట్టో అక్రమపులు ఎర్రగా మెరుస్తున్నయ్. మృత్యు
ఘోర తిన్న అవాధుని ఆక్రందనకు ఇళ్ళల్లో వారు
కలంపులు తీసుకొని సుమ్మాల్లో వచ్చారు.

కేరవేగంలో మాయమైన కారు ఆయా! తెలియని
ప్రేక్షకులు 'కళ్ళు లేవని ఏ చెట్టునీడలోనో పడివుండక
కోడ్డుమధ్యన తప్పిందాడే...' అని విమర్శచేశారు.

'అమ్మ...అమ్మ...' అన్న దిచ్చగాని కేకలు
ప్రతిధ్వనిస్తున్నయ్. శ్రమేపీ కేకలు మూలుగు
లావున్నయ్. కిరీటకం తీవ్రత తగ్గతోంది.

చారినపోతున్న వృద్ధ వైద్యుర్రు, దిచ్చగాని
భిక్షుటన ముగిసిందని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు.

యజమానికి దూరంగా పడివుంది—కొనిదబ్బుల
సీమాలేకుడిల్లా. పోగైన నాలుగుకాళ్ళూ చెదిరి పడి
వున్నయ్. అబద్ధము, కావ్యమ దిచ్చగాని సమాపంలో

పెట్టి తనమీద వున్న బెల్లగుడ్డను తీసి దిచ్చగాని మీద
కప్పాడు ఒకడు.

'సుమిహుడిన జనం శ్రమేపీ ఎవరి చారిన వారు
వెళ్ళిపోయారు. కోడ్డుమీడి-ఇంటి కుర్రవాళ్ళిద్దరు ఈ
శివాన్ని కాపలా కాస్తున్నారు. అరుగుమీద నుంచి
దిగి, బిగిసుక్క ఈ మృత్యువ్యారంవద్దకు వచ్చి, నిల
బడ్డది.

ఈ అభాగ్యునికి చుట్ట పక్కా లేవరైతా
ఉన్నారా? నీని చావుబతుకులతో ఎవరైతా సంబం
ధం ఉందా? ఈ విగతజీవిని దుద్రధూణికి చేర్చేభారం
ఎవరిది?

పొద్దువారే సమయం....నీ మనవి....చింటిరి
కల....కృపించిన కళేవరం....సండుమలుపులో అటు
ఇటు చూస్తోంది...భారీగా పడివున్న గోనె గుడ్డ
దులిపి, దానికింద ఉన్న రెండవాయి తీసుకొని, వలం
వైపులా చూసింది.

కేరవాగరణ చేస్తున్న కుర్రవాళ్ళలో ఒకడు
కేకవేశాడు. 'నీ కొడుకు...నీ కొడుకు.'

ముసలిది ఒక్కసారి తలెత్తి, అటువైపు తిరిగి
'అ! అని అంటి, గురగా వాణ్ణి వైపునకు తొట్టు
పడుతూవెళ్ళింది. రెండవాయి, గోనె కోడ్డు మధ్య
లోనే జారిపడ్డయ్. 'రామూ' అంటూ ఒక్కసారిగా
కొడుకుమీదికి కూలింది. ఇళ్ళల్లోవారంతా చెటికి
వచ్చారు. మరిచెడిన ముసలిది కళ్ళుమూసిన కొడుకు

మహాన్ని ఒడిలోకితీ నుకొంది. వెత్తురు మరకలు...
కొలకుల్లో ఎర్రని చార చూసి ముసలినుండె దహించుకోపోయింది.

‘ఓ అభాగ్యురాలా! నీ కొడుకు లేడు... కనం మీద పడి ఏడ్చి ప్రయోజనం లేదు.. కట్టెను కాటికి చేర్చాలి’ అన్నాడు ఓ ముసలి. ఈ దుర్బటన అతని నెక్కువ కలవరపరచలేదు. దుష్టవిధియొక్క దాల్లు అతనికి చిరపరిచితం. మెల్లగా శవాన్ని సమీపించి, చినుగులచొక్కా ఊడదీశాడు. ముసలి ఒక్కసారిగా శవాన్ని కాగిరించుకుంది. ఆగిపోయిన నుండెను మోరెత్తుకున్న తన నుండెకు పాత్రుగాని, దుఃఖపర మురాలైంది.

‘పాపిష్టివాన్ని... పిశాచాన్ని... వాతల పగులొట్టండి బాబూ... వానిద్ద పోయాక... ఈ ప్రపంచమెందుకు వాన?’ అని ఘోషపెట్టింది.

బిడ్డ! నుడ్డివాడు! ముష్టివాడు! ఓ వృద్ధహతకు అతనే భర్త్యం! ఓ అభాగినీ! మనుష్యుడూ, వైరమూ కూడా నీకన్నీటిలో బలశ్రేణలాడుకున్నా, నువ్వై నీ అమూల్యసంపదను కోల్పోలేదు. ఆకలితో, సంకోభతో మగ్గి, మనీ ఆయ్యో ఈ భిక్షాపాత్రాల్లో ఈ అమృతం ఇంకా ఇంకిపోకుండా ఉంచా? చినుగుల బొంకలచీర! దుమ్ముకొట్టుకున్న కరీరం! వికారమైన ముఖం! సంస్కారంలేని జీవితం! ఇట్టిభిలగృహంలో కూడా ఈదీపం ఇంకా ఆరిపోలేదు.

పొద్దు కుంకనన్నది... ఏడ్చి ఏడ్చి ముసలిగొంతుక పొంకురుపోయింది. చంద్రాలు నమూనైయ... ఓ చిన్న పాడె పలచార... ప్రేమకుల్లోంచి ఎవరో నలుగురు ముందుకువచ్చి, మృత్యుభారాన్ని మోయటానికి సిద్ధపడ్డారు.

పదిమంది పర్యవేక్షణరగాలపై నిలబడి మూర్ఛిడి జీవనశ్రాంతయారినను చూస్తున్నాడు. కేవలం ఘటాలు కద్రధూమి చేరుతున్నారు.

చావున నది మోరు వినిబడుతోంది. చిరుల ఆఖరిమంటలు తగ్గతూ తగ్గతూ ముందుకున్నాయి.

మృత్యు దుద్రధూమిలో అడుగుపెట్టింది. మొదటి సారి చిరులమధ్య నిలబడటం! వైరవ్యం బండ్లబారి పాడెవద్ద కూలబడి కూర్చుంది.

చిలి పేర్చారు... శ్రద్ధన్న మృత్యువు మీది ఆచ్ఛాదం తొలగించారు. ముసలిది కొడుకును తాకలేదు. కళ్లు చెమ్మగిలలేదు. నుండె ఎండిన తటాకంలా ఉంది. జీవితంయొక్క ఈ చివరి తీరాన ముసలి తన్నుతా మరచిపోయింది... భగ్న వావలు భస్మరాసులై కుప్పలు కుప్పలుగా పడివున్నయి. విరామం లేని నదీ ప్రవాహం... ఆవల ఆకాశంలో వెలసిన తన్మతోంది.

ప్రపంచమంతా చిరుల మధ్య కాలిపోతున్నట్టు తోచింది ముసలికి.

పాడెమీదనుంచి శవాన్ని పట్టుకొనెళ్ళి చిలికి నిప్పంటించారు. రగిలి రగిలి భస్మమన్నది జ్వాల... ఆ జ్వాలాదీప్తిలో విచ్చగానినంటిమీద వెత్తురుమరకలు మెరిసినయి.

నుండెలో కరిగిన మృకున్నట్టయింది ముసలికి. జ్వాలలమధ్య తన బిడ్డ! నేలమీది కొరిగిపోయింది ముసలికి.

ఒకింతసేపుతర్వాత మృత్యువాసావలు వెళ్ళి పోయారు. ముసలి ఒక్కతే ఎడంగా కూలబడి చిలికినీ చూస్తోంది... వెల్లిన వాపాకుల్లో ఓ అర్చకుడు దనమ్మకచ్చి, ‘ఎక్కడికి వెళ్తావు? మతో రా!’ అని అడిగాడు.

ముసలి దీక్షన్నను మరచిపోయింది. కొంత సేపటినుంచి ముసలికి మతికెప్పింది. ఈ జ్వాలలు చల్లారుతాయనీ, ఈ భ్రాంతి బూడిదె అవుతుందనీ, తర్వాత తాను తన నీడకు చేరి మళ్ళీ యథావ్రతారంగా తన బతుకుబండిని భుజాన వేసుకొని ఈద్వాలనీ మరచిపోయింది. ఈ అర్చకుని ప్రశ్న విని ముసలి స్పృహలోకి వచ్చింది.

‘జేను! నాకేం బాబూ!... ప్రపంచమంతా నాడే బాబూ... బిడ్డకే కరువైంది ప్రపంచం.’

‘కాదు... మతో... రా.’

‘లేదు బాబూ...లేదు...పాపిష్టివాన్ని.....
పూర్వజన్మలో...’

జనం వస్తున్న చప్పుడయింది.

నాలుగయిదు కాళ్లు వచ్చి, ఎవంగా ఆగినయో.
నిశ్చలంగా ఉన్నార జనం. గబగబా కట్టెలు చేర్చి
చిరిసి పేర్చారు...వయస్సులో ఉన్న ఓ యువకుని
కంటేబరాన్ని పాడేబాడించి పైకెత్తారు.

రగిలి, రగిలి, మళ్ళీ వ్యాం భగ్గమంది.

అర్భకుడు ముసలితో అన్నాడు—

‘ఆ కారే...ఆ కారే’

ముసలి కళ్ళెత్తి చూచింది...దుఃఖభారంతో
అప్పులు కిందకు వాలినయో. బ్రాహ్మి కొంచెం
రగుల్కొంది.

కాని మృత్యువిహారం చూస్తున్న ముసలిపౌద
యంలో కొత్త సంచలన మారంభమైంది. తన ఒక్క
తైకే కాదు...మానవజాతి కంఠకూ చుట్టుకొని ఉంది
ఈ పాపం...

అర్భకుడు మళ్ళీ అన్నాడు—

‘ఆ కారే...వళ్ళూ వై తెలియకుండా పరుగె
త్తించారు.’

ముసలి అర్భకుని మాటలు విన్నట్లేలేరు.

అప్పుడే వ్యాంబలం జవాంబులు చావుతున్న కొత్త
చితికేసి చూస్తోంది.

ఈ అగ్నికేయ్యి ఈ నాటిది కాదు. ప్రాణం
తొలిపారి ఊపిరిపీల్చిన నాటినుంచి ఈ కేయ్యి భగ్గమం
టూకే ఉంది. తరతరాలుగా జీవరాశి ఇచ్చట భిక్షి
పటల మాతోంది.

ఆ చితికి దూరంగా నిలబడి కుంగి దుఃఖిస్తున్న
గుంపుకేసి చూసింది ముసలిది. సమ్మతిగా లేచి వారి
జుపును సాగిపోతోంది...అర్భకుడు కూడా వెంట
వెళ్ళాడు.

‘ఆ కారే...ఆ కారే’ అన్నాడు మళ్ళీ అర్భ
కుడు.

దగ్గరగా నుంచున్న నలుగురిలోనుంచి ఓ నడి
వయస్సు మనిషి ముందుకు వచ్చి, ‘అవును...మాకుర్ర
వానికి తీవ్రంగా ఉంది... ఆ అండ్రోజునలో కారు...’
అని ఇంకేమో అనబోకుండగా, అర్భకుడు అన్నాడు—

‘ఆ ముష్టివాని తల్లే!’

ఆ వ్యక్తికళ్ళలో నీళ్లు నిండినయో. ఈ
దౌర్భాగ్యురారి ఏకైక పుత్రుడు...తన ముద్దు బిడ్డ...
ఇద్దరూ భిక్ష్యం అవుతున్నారు.

చినుగుల జీవి! అగర్భక్రిమంతుడు!! ఇద్దరి
మౌనయాతా వచ్చానికి ఘోషిల్లుతున్నయో.

ఆ నడివయస్సు వ్యక్తికి మునిదంపకులు, దీ
రగండు కళ్ళెదుట నిలబడ్డారు.

ముసలిది వణుకుతూ అతని కాళ్ళపై పడ్డది.

‘ఇంకెందుకు బాబూ నా బతుకు’

కౌహగ్నికంటె, ఈ అమాయకప్రశ్న అతని
మనస్సును ఎక్కువగా దరించింది.

‘ఇంకెందుకు బాబూ నా బతుకు—ముష్టి
బతుకు.’

చావున వడివోరు ప్రతిభ్యనిస్తోంది.

ఓ తుండ్రురాలా...

ఆ తరంగఘోషంలోనే

నీ పంచేవానివృత్తి!

భమరాన్వేషణం

శ్రీ వావిలాల సోమయాజులు

సహిరబాలకుడు పాడుకుంటున్నాడు. శ్రుతిపుటా
లల్లో ప్రవేశించింది పాట.

“శివశివ యన మేలు కుమ్మేదా, శివ
యంచేను విన మేలు కుమ్మేదా !
శ్రీకంఠపద పూవు కుమ్మేదా,
మాడులోకమ్ము లాయెనే కుమ్మేదా !”
ఏవేనో ఆలోచనలు. మళ్ళీ మధురకంఠం—

“అరురేమల పూవు కుమ్మేదా, అది
మీరునే వాసనల కుమ్మేదా;
జేరునేయక నీవు కుమ్మేదా, శివు
చేరి భజింపవే కుమ్మేదా. శివ
అమృదశీమలమీద కుమ్మేదా, నీవు
అంటి చరియింపవే కుమ్మేదా;
సాకారమై యుండు కుమ్మేదా, పర
మైకాంతమున జాడు కుమ్మేదా.”

అని వినిపిస్తోంది. విస్తుపోయి వింటున్నాను.
ఏమిటి చెప్పా ఈ ధ్యానవిందుపనిమచ్చిహితార్థ
ప్రదీపిక? మనస్సు క్రమక్రమంగా కుమ్మేదలమీదికి
తొలిసారి ప్రవేశించింది. అన్వేషణ ప్రారంభించాను.

అది ఉజ్జ్వలకావ్యోపసవవాటి. ప్రథమంలో
“సాక్షాత మధుర శోమబిలాసినికంఠకూజితప్రాదే,
శివోపమయేపి ముడే రరచీలా కాళిదాసోక్తిః” అనే అర్థ
మానంతో అయనవనంలో ప్రవేశించాను. ఆ కవికుల
గురువు అప్పడే శివరహోభంగార్థం మదనుడికి తోడ్పా
టిస్తున్నాడు. వసంతప్రాచుర్యార్థం. ఒక్కమాటుగా
వనమంతా కామాపహోగోద్రిక్త మైపోతున్నది.
ఇంకలా ‘మధు ద్విరేఖః కుసుమైకపాత్రే వసా

ప్రియం స్వామనువర్తమానః.’ ఇది రసాభాసం కాదా
అని ఆలోచిస్తూ, అయినా వాటి రసికదాంపత్యానికి
అత్యాహుదాన్ని పొందుతుండేగా మంచుందవాయు
వులూ, మృదుమధురకలహాజితాలూ, ఏవేనో జరిగిపో
తున్నవి...

ప్రతుభగవానమంచి అలజడి బయలుదేరింది.
ఆ దిక్కుకు చూతున్నగా “లతాగృహచ్ఛాయగతోభ
వద్దీ వామప్రశోషార్పితహేమవేత్రః, ముఖార్పితై
కాంఠలిపంజరైరువ ‘మా చాపబాంధేరి గదాకా
వ్యవైషీత్.” మరుక్షణంలోనే “నిష్క్రంపవృక్షం,
నిర్భరద్విరేఖం, మూకాంధజం, కాంతమృగప్రచారం”
అయితోయింది కాననం. ఆ కుమ్మేప్రకారంలో వా
గండలు దిగజారుతూఉన్న శిబ్దం అయనచేవిని బడితే
ఏకాంప మునుగుతుండో నని వెన్నుడిగా వనంలోనుంచి
బయటికి బారుకుంటున్నానే గాని ఆ ద్విరేఖద్వంద్వం
మీదినుంచి ఎంత ప్రమత్నించినా ‘అవాప్రాతత్పుష్ప’
మైన ఆ శివంకలన బడి రాలేని దున్యంతుని దృశించి
వరా లై పోతున్నవి కమ్ములు. ఇంకలా మమకారం
చేతనేమో మాటిమాటికి అలకాపురకర్ణవాన్ని జ్ఞాపి
చేసుకుంటున్న మహాకవికంఠం నన్ను ఉద్దేశించి
అన్నట్లుగా ‘యత్రోన్మృతభ్రమరముఖరాః పాదపా
నిర్మలమై...’ అని పలికింది.

నేను “ధ్రువరథర విభాతే కుండ మంత్రము
మీరం, నవఖలు పరిభోక్తుం వైవ శిశ్నూమి హాకుం”
అని సాధిప్రాయంగా చదువుకుంటూ వచ్చేవాను.

శ్రీహర్షుని “సంహితసాంద్రమకరందరసాం
గ్రహేణ, పాతుం కర్ష్య కలికాం కమలపద్మ భృంగః;

వడ్డా నివర్త్య సహజైవ హి మేన నై సాః | నామే విధా సహి
ఫలం కర్మభివాంఛితాని" అన్న కరుణాభిధామణం
వింటూ నిల్చి గట్టి కృత్రిమద్యావననం చేయ
కున్నాడు.

అప్పుడే పెనుగాలి చెలరేగింది. తుప్పొడి పడ్డ
కళ్ళు నలుముకుంటూ భృంగమలం ఆ వాయువును
అశ్వేషిస్తూ ఆకాశిధికి ఎగిసిపడి. కఠిరకాంతులతో
ఒక్కమాటు ఇంద్రుడున్నును సృజించి అంతలోనే
సమస్తగంగాగణాన్ని ఆవరించి కారుచీకట్లు కల్పిం
చినది.

అశ్వేషణకు ప్రయోజనం లే దనుకొని 'దేవాభి
మానం నాకు కద్దని వట్టి గొప్పలు' చెప్పకుండా ఓరిక
కొద్దీ మట్టదాశ్వేషణం జరుపుదా మని తెలుగువనాల
వంకరు నడుస్తున్నాడు.

అదిలోనే 'సంహితాభ్యాసీ'వనం. చప్ప
చప్పగా ఉంటుండేమాననే సందేహంతో సాగి
పోతుంటే 'కమ్మని లతాంకమ్మకు మొదలైన మధువ
ర్ణుంకొరాలు' వినిపించినవి. అవి దుష్కర్మంతమహారాజా
కన్యదుహితావిరూపానికి ఉద్దీపనవిధానాలై ఉండటం
వల్ల ఇక అక్కడ ఉండటం 'అబ్రహ్మణ్య'మని అవ
తలపడ్డాను.

ప్రాంతిలోనుంచి బయటపడి చూతున్నగా,
అది మా ప్రబంధపరమేశ్వరుని వనవాటి. వైత్రా
యాధిలో 'దివురం గంజెడ లొప్ప, పుష్పరజముల్
పెల్వార నున్నుదివూరగ, లేదేలుల చుట్టుకొలు జన
నూత్రక్రిలుగా, కోకిలప్రసదాత్రాధ్యయనంబుతోడో
ఆయన పకలారామాలు శాంభవంబున దీక్షావిధి నొందు
కున్నది. 'జ్ఞానప్రదీపో హరః' అనుకొని మరోవైపు
చూతున్నగా, అక్కడ 'వాగర్ ప్రణయమూర్తులు,
పార్యతీపర మేశ్వరులు. పరమేశ్వరి లీలారవిందలోని
బంధరము త్రిపురదహానుని హృదయంలో చిరనిద్ర
పోతూఉన్న చిత్తబాగ్నిని తేల్కొల్పుతున్నది. అప్రయత్నంగా
నా నోటినుంచి 'ఇదం అనంగో విజ
యతే' అన్న మాటలు విడివడినవి. అమృతవారి కైంక
ర్యానికి అడ్డుపస్తానన్న భయభావంతో అక్కడినుంచి
నాలుగడుగులు వేకానో లేదో—

'ఉల్లలదలకొజలకణ పల్ల వితకదంబముకుళ
పరిమళలహరిహల్లోహలమదబంధరమల్లధ్వను లె స గ
మెనును మరుదంకురాలు' నన్ను ఆహ్వానించినవి. ఆ
వాసవాలహరివిలాసాలకు సొక్కుతూ, నిరవధి
కానందంలో నిస్తబ్ధక వహిస్తూ, ఆ వైపుకే నడుస్తూ
'ఈ రమ్యావనం ఎవరిది చెప్పా' అని ఉచ్చవ్యగతం
చేశాను.

"సభోవాహినీలహరిశీతలగంధవాహపరిశీల న్యం
జరిసౌరధగ్రహజేందిందిరగుండిలంబు లిది మత్తాంతార
సంతానముల్" అని కామసికలవ్యనం సమాధాన
మిచ్చింది.

చకితుణ్ణయి నడుస్తున్నాను. చూచాను. 'వంచ
ల్లతా విగ్రహా, కళపత్రేక్షణ, చంచరీకచికురక,
చంద్రాశ్వు, చక్రస్రవి, నతవాభి, నవలూ ఒక
మరున్నారీశారత్నముల్.' 'నీవేతా వయాధిని!' అని
మాటాడిస్తూ మనుకుంటుండగానే ముం దన్నడో
'చెప్పకు మిట్టి కుచ్చముఖముల్ మీసాలపై లేని
యల్' అని అనబోయే 'తరుణాగ్నిహోత్ర' ప్రవ
రుడు తికమకపడుతున్నాడు నన్ను చూచినతరువాత
మరింతగా. నా అశ్వేషణాభిలాష కట్టిపెట్టి, మదన
లీలావిలాసానికి మనస్సులకొ తోహరు లర్పిస్తూ అక్కడి
నుంచి మాట దక్కించుకున్నాను.

'గగనధునీకరముల చెమ్మ' నందితిమ్మన్న
పారివారవనం. ప్రతేనించగానే అందులో ఓ కుమ్మరిద
'ఏ వియోగకాలినీహృదయరేఖగానో' 'వేసలే లేని
వెరి అశ్వేషణం' చేస్తున్నది. ఆ అన్యైకకంక
నిశ్రుతారావంలో 'అమె సోగసురేకులు విచ్చి అమృత
మధురవటన కానుపింపబోడు; నా కుగారులు లేవు,
నా కుమమ్మలు లేవు, ఏ సర్థమ్మలేని భావగీతమ్మ
నుమ్మ' అని ఏవేవో లీలగా వినిపిస్తున్నవి.

పాపము! ఈ మధుప్రభుని బాధ ఏమిటి?
'వాడిపోయిన ప్రతిసౌరభమ్మగొరకు, కనుమొరిగిన
ప్రతిహిమకణమ్మగొరకు, బ్రతుకుబ్రతుకెల్ల పెద
బామ్మగీతిక' వలె కనిపిస్తున్నదే.

అలోచనావ్యగ్రచిత్తంలో అల్లట కల్లపై
పోతున్నాను. అక్కడే ఒక 'గిరిపాంతక' చక్కగా

తీర్చిదిద్దిన పూజనీయ వీటికాటువదలిక, చెంగల్య పువ్వులకు నిండిన సాంక్రొపలవేదితై అధివసించి, ఈవర్క్మహాయసారథమైన పారిజాతాన్ని మధ్య మధ్య ఆహ్రూణిస్తూ 'సర్వభామమ్మ'వారి! ప్రహారి కలు సేర్పరున్నారు తిమ్మమ్మ.

వివస్రభావంతో దరితరి ప్రవామానంతరం ఆ భ్రమరకాటుణ్ణి చూపిస్తూ 'మహాతమా! ఈ ఉన్నాద మేమిటి?' అని పృచ్ఛచేశాను. 'కించిద్విషాద రేఖ' ఒకటి ఆయనముఖాన గోచరించింది. ఆయన అన్నాడు పెదవి విరుస్తూ—

“ఒక భృంగంబు పరారినీ మదనరం

త్రోవ్వాది ప్రాణేశ్వరీక

మకరందాననమత మజ్జగృహానీ

మక రెట్టి తా బోయి సం

జకడక వచ్చి, తదానమన్మకుకే

బాడక జొరకరాక యా

మికుడో నా దిరుగుకా”

అని అంతటితో ఊరుకోక 'కొలంకురమకుక' కు లెంత హీనంబాకో! అని ఆధాంతరస్యపించారు.

“ఈ నుమ్మెద కులానికి మటుకు సిగ్గుందా, స్వామీ! 'పొడుమధువ్రతావళులు పద్మరసవిభవంబు.' ఈవద్దికుంచిత అశేషవ్రతసరోజజరములు కావా ఈ భ్రష్టుంధయాలు!” అని నేనన్నాను జంకుతూ.

“ఓనాను. పూలంటే ప్రాణం విడుదలి. వీది చూచినా ఇందీవరప్రాంతిని పొందుతవి. అయితే పాటి మీద నాకు అనంతమైన అభిమానం. కారణం మా సత్వే. అమె అమరలోకంలో జలక్రీడ లాడుతూ ఉన్నప్పుడు ఆమెను ఆధారంచేసుకొని దేవతాస్త్రీల వ్యావయాన్ని మానుషత్వంవైపు మరలించినవి ఇవి. ఆ సందర్భంలో నేను అన్నాను: 'ఎలదేటులో తను వాణకన్దలపై నిండివరప్రాంతిచే మెలగకా చేరల గప్పకో నలవిగామిక జీవరంజెంది యిచ్చల కాంక్షించిరి నిర్మిమేషజలజాస్యలో మానుషత్వంబు నయ్యలి ఖిరిక ముకురికృతాక్షియగు సత్యాకాంత నీక్షించు మకా అని అమృతవారిని చూపించారు.

ఇంకా ఏమేమో చెప్తుతారు విందామని నేను నెమ్మదిగా వేదికమీద ఒకమూల తిమ్మవేయబోతూ ఉండగా వా స్థితిని భరించలేనట్లు సర్వభామమ్మ వారు ముఖం చిట్టించారు. తిమ్మమ్మ గ్రహించి 'నాయనా! మరోమారు రా. కులాసాగా మాట్లాడు మందాము! అనంగానే వారివద్ద సగౌరవంగా వెలపు తీరుకున్నాను.

'ప్రతివర్ష వసంతోదయకుకుకాగత నుకవినికర నుంపిక కావ్యస్మృతి రోమాంచితకు' డాతూ, అతముక్త మాల్యదవాసల 'వాణికుంభవజ్జోజనాట్యాయ ల్లంబు భీమశంక్రమయి బాహాటిస్తూ' రాయలు కావ్యోపన విహారం చేసే సమయంలోనే నేనూ అక్కడికి ప్రవేశించాను. ఆ సమయంలో ఆయన—

“వేదిన మేడపై వలభి

వేణిక జంట వహించి విప్పగా

బూవులు గోట మీటుతరి

బోయెడు లేటుల ప్రాత కామికం

కావమా కృతార్థసన

లేటను దంకపు పెట్ల చెంబడిక

జేవడి వీణ మీటుటలు

జిక్కడలింతులుయిక పరింబడకా.”

అనే ఆత్మకృతిని ఆలాపిస్తూ ఆనందిస్తున్నాడు. ఆ ఉత్ప్రేక్షకు వ్యావయం ఒప్పచెప్పి ఊరుకున్నాను. ఇంతలో ఏవో వన్నీలెలు. నాలో ద్యోతకమాకున్న భయాన్ని గమనించి రాయలు అన్నాడు—

“నాయనా! అది ఏమీ లేదు. భయపడకు. మా భట్టుమూర్తి ఉపవసంలోనుంచి ఆ బావలు బయలు దేరుతున్నవి. ఇలా రావటం ప్రారంభమై చాలాకాల మైంది. దానివల్ల ప్రమాద మేమీ లేదు” అన్నారు.

“అదేమిటండీ!” అన్నాను అర్థంకానట్లు.

ఆయన వెంటనే అతని వసంలో 'నానామాన వితానవాసల నానందించు సారంగ మేలా నన్నొల్ల డటంచు గంధఫలీ బల్కాకం తవంబూనె' అన్నాడు.

“కాగుంజి. అసలే వియోగతాపము. అందులో తపమా! 'న దావాజ్వరనుత్తగిర్ధ మగ్నికా సాగి

ద్విపక్రియా' అన్న మాక్రినా పాటించలేదే భట్టు మూర్తి.

'ధూతాయ భస్మమ్' అని ఆయన సమాధాన మిచ్చినారు. వారి సమాధానానికి సంతోషించాను. కాని నన్ను సమర్థించుకోవటానికి యత్నించి ఏదో వాదనలోకి దిగబోతుంటే ఆయన—

'దుర్దురా యత్ర వక్తరా తత్ర మానసా భోభస్మ' అన్నారు. కొంచెంగా కిక్కురపించినట్లు కూడా కనిపించింది ముఖం. నా మాటలు వినిపించుకోకుండా ఆయన రాజసంతోషదీచినట్లుపోతున్నాడు. నేను ఆయనకు వినపడి వినపడనట్లుగా 'కాలం మారి పోయింది. మీ సామ్రాజ్యవాదకర్తవ్యం నశించిపోయింది.

కొంతకాలానికి అపూర్వలక్షణాలక్షితమైన ఆ శాస్త్రాన్ని ఉద్యానవనంలో ప్రవేశించాను. మధుర లాలస నెచ్చెరిపించుతో శేరోలగం తీర్చి కూర్చున్నది. ఆ శైలిపరిహాసాలతో మనస్సుకు కొంత పరిపుష్టి కూర్చుంటున్నాను. స్నానవేళ అయినట్లున్నది. 'ఆరమణీమణుల పరపిలో ప్రవేశించారు. 'తత్కారణచిత్తావలీకంజమల' మధులోలభ్యంగములో వారక సారక' ఎగసి బ్రాలుచు పోయే, తదంబు దేవతతో నేరుపుతోడ నాకు పొగిలపు టచ్చనగండ్ల కైవడిక.'

మన మల్లెలూ, మొల్లలూ, చువకకురువకాలూ కనుపించలేదు. అది ఎవరిదో నూతనోద్యానం. 'నవమి త్యగద్యమ్'. ప్రవేశించాను. ఆ వనంలో మట్టద పారి తెల్లలు పెట్టి వాటిచుట్టూ మూగుతూ మరంద సంపాదనలో మురిల్లిపోతున్నది. ఒక జిజ్ఞాసువు దూరంగా కూర్చొని వాటిని తీడకదృష్టితో పరిశీలిస్తున్నాడు.

"ఎవరు స్వామి మీరు? ఏమిటా 'తెల్ల' ను అలా చూస్తున్నారు?"

"నేనో మట్టద జీవిత స్రీయుణ్ణి. నాకు ఇదే ఆనందం. జీవితమంతా ఇందులోనే గడచిపోతున్నది."

"స్వామి! మీరు అనుభవజ్ఞులలా కనిపిస్తున్నారు. నాకూ తేనెటీగలంటే ఆపరిమితప్రేమ. వాటి జీవితవిశేషాలు కొన్ని నెలవిస్తారా?" అన్నాను.

"నాయనా, ఇంత కాలానికి నీ పొక్కడివి కనపడ్డావు. సంతోష" మని ఆయన ప్రారంభించాడు.

"తెల్ల కోరాణి ఉంటుంది. మట్టదకులస్పృష్టి అంతా ఆమెది. ఆమె నెవ్వడూ నుమ్రేవలు 'జయ మధుకోకోదధిర్భీ!', ఉన్నవ మధుగణ హంత్రి, జయ అలిలోక సృష్టి' అని కైవారాలు చేస్తూ భ్రమర లోకం అనుసరిస్తూ ఉంటుంది.

పురుషబాతి పువ్వంధయాలు అనేకంగా ఉంటవి. కాని అవి పువ్వరసాన్ని సంపాదించవు. ఎవ్వడూ నుమ్రేవలలో ఉంటవి. రాణికి గర్భధారణం కావటం తప్ప వాటివల్ల మరో ప్రయోజన ముండదు.

మిగిలిన తేనెటీగలన్నీ సేకకులు. తెల్లెమిద అధికారాన్ని చెలాయించేది ఇదే. వాటి ఇష్టాన్ని అనుసరించే రాణి ప్రకర్తిస్తుంది.

రాణికి గర్భధారణం జరగటం ఒక చిత్రమైన సంఘటన. రాజ్యంచేస్తున్న రాణి చనిపోగానే తేనె తెల్లలోనుంచి శ్రాత్రరాణి బయలుదేరుతుంది. అంతకు ముందు ఆమె 'నగరి' వాటి బయటికి ఎన్నడూ రాదు. రాణి కనబడగానే సోమరిపోతులలా నిద్రపోతూఉన్న పోతుటిగల ముఖాలలో ఉజ్జ్వలవికాసం కనిపిస్తుంది. రాణి మేళమండులయత్ర ప్రారంభిస్తుంది. పోతులు ఆమెచుట్టూ మూగుతూ ఆమెకటాక్షల ముందు దాపానుదాను శౌతూ వెన్నాడుతుంటారు. ఆమె యాత్రారంభంలోనే తెల్లలో ఉన్న మిగిలిన రాణి స్రుష్ట వన్నిటినీ పొడిచివేస్తుంది. లోకానికి రాణి ఒక్కతే ఉండాలని భ్రమరధర్మశాస్త్రము.

పోతుటిగలలో ప్రతివాడికీ ఒకసారి అందుబాటు లోకివచ్చి ఎవ్వరికీ అందకుండా రాణి వెళ్ళిపోతుంటుంది. ఆ దివ్యలకు అలిసిపోయి అనేకమంది పోతులు నేలమీద వాలిపోతారు. ఉద్యమముగా పయనం ప్రారంభించి రాణి ముఖ్యుల్లో నాయమయ్యే సమ

యంలో ఒక పోతుమాత్రం అనుసరిస్తాడు. ఆమెతో ఆతనికి సంయోగం. అనంతరం మరణం. రాణి దేహాన్ని అంటుకొని ఆతని శవం నిలిచిపోతుంది.

రాణి తిరిగివచ్చినతరువాత సేవకుల మహాసం దాన్ని చెప్పవలసికాదు. తేనె తెచ్చి ఇచ్చి ఆమె దాహం తీరుస్తవి. భరించలేని సంతోషంలో పోతు ప్రాణం విడచగానే రాణిదేహాన్ని సేవకులు శుభ్రము చేస్తారు. ఆమె నడ తీర్పుకొని 'పునఃపుష్టి' చేసి నా లోకాన్ని సేనుపాలిస్తా'నని చెప్పి బృందంతో బయలు దేరి ఏ నీపకాభిక్రమిడనో దృష్టి నిలుపుతుంది. తుణం విక్రాంతి లేకుండా సేవకులు తెచ్చె తమారుచేస్తారు. గదిగదికి పోయి గుడ్లుపెట్టి రాణి నగరులో ప్రవేశిస్తుంది. రాణి బాలుగునవంతాలు తీవిస్తుంది. తెచ్చెకు విడిది పోదు. పృష్టిక్రమానికి మల్లి పుంయోగం అనవసరం..."

ఇకన్నీ విస్తుపోయి వింటూఉన్న సేను వాటి పత్యాసత్యాలనుగురించి ఆలోచించలేకపోయినాడు. వాటిమీద నాకు నమ్మకము కలిగిందనిగానీ, కలగలేదని గానీ చెప్పలేను. ఏవో మనస్సులో అనంతభావ బంధరాలు తిరుగుడటం ప్రారంభించినవి. వాటి పృష్టిలో అనంతమహత్వం గోచరించింది. ఇక ఆశ్వ మణం చేయలేక పురోగమనం ప్రారంభించాను.

అప్పుడు నామనస్సులో కలిగిన భావాలు: 'పూల కడుపున తేనె పోన పెదదో, దాని తీయ సేర్పుకుమ్యెదకు లభించె.' కుమ్యెదవలపు 'వట్టన ప్రణయ'మని లోకంలో పరిహాసప్రాత్ర మాతున్నదిగాని అందులో దాని దోష మే మున్నది?

'ఇది యొక కన్నెపూవు పృథ్వీదేవి, మధూ దయవే!' అని ప్రతిభ్రష్టుకోమరీ పిలుస్తుంటే ఆ ధ్రువరథాలకు లేంచేస్తారు కనక.

'ప్రాప్యతరమ్ము తీరము, రహస్త్వమ్ దీర్ఘ తర మ్మునైన ఈ నల్వరమైన కీచితమనక తుణ మొక్క యుగమ్ముగాగ సప్తస్వరమాతృకాయిత భవస్మృదు గాన ముధాప్రవాహ సర్వస్వము నారగించు ప్రబలత్వర మంటిని నీకు నై ప్రియా!' అని వాచకపక్షికలా పలికునుమమా మందాక్రాంతమధురమ లాలికిస్తుంటే

మధుప్రతపమారుల మనస్సు కరుణాభిభూత మాకు వుడి. ఆయితే లోకం ఆ తప్పిదమంతా వట్టినదమా రునిడేనని ధ్రువపడుతున్నది. కారణం 'స్త్రీతి నామాపి మధురమ్' 'స్వతపిత పతాం పరార్థతా' అనే న్యామంలో ప్రవర్తిస్తున్నది ధ్రువరథులం. 'నడచెడు నట్టివాని చరణంబులకే గద రాళ్ళ తాకుడులో'.

ఈపరార్థతే లేకపోతే ఆ వల్లపిల్లలు పులకల్ల— కృష్ణభగవానుని మాతగా చెప్పిమాడ—

"ధ్రువరా! దుర్జనమిత్ర ముట్టుకుము నా పాదా బ్జయుల్ నాగరప్రమదాల్ మంచకుంకుమాంకితలపత్నా) లేక దామ ప్రమాద మరందారణితానమంది వగుటకొ నాగుండు మన్నించుగాక మము శ్మేపురు పారకాంతల శుభాగారంబునకొ నిత్యముక" అనే ఈడీంపు మాటలు ఎందుకు వడ వలసి వస్తుంది. మిత్రుడికోసం పాదాబ్జాలంటి, దాత్యం పెరపిన సహృదయులి ఏ దూతలో ఉంది? అచేతనాల మాటలా ఉంచుదాము. ఆ సలడీం చేశాడు? ఆమె కన్నీరుపెట్టిందో లేదో 'మాటిమాటి! నాడు సంసార మును ససారముగ తేయుచు మసారసారనయన!' అని దమయంతిని తనదాన్నిగా చేసుకున్నాడు; 'అక్కట దైవకకార్యసిద్ధి విచ్ఛేదమునొందె' అని నెమ్మదిగా ఒక కల్లబొల్లి ఏడ్చుతో బయటపడ్డాడు.

ఈ పరార్థతమాట గగనకుసుమాల విషయంలో ఏమైంది? అది ఆకాగళే సనమాతిలో చేరుతుంది కాబట్టి ఆనందం పోరు కుమ్యెదకుమారులు. 'మందార మకరంద మాధుర్యమున దేలు మధువంబు బోవునే మడవములకు' అన్నాడు పోతరాజు. అక్కడమాదా తప్పిదం పూలదే. న్యాయతాభావంవల్ల సారంగుని పాడు పదమని పిలవలేకపోతున్నది.

సేస్తానికి బంధరమలానిది పెట్టినది పేరు. పల్లం అంటే అది. తమంతవారిని చేస్తేగాని వారికి సంకృప్తి లేదు. లోకాన్ని ఒకందుకు మెచ్చుకోవచ్చు. ఈ విష యాన్ని గుర్తించి ధ్రువరథిటన్యాయాన్ని కల్పించు కున్నది.

భ్రమరజాతి అమృతపృష్ఠి కావోలే
ఆచార్య కింకరులవంటి అర్చ్యరిహదా 'సౌందర్య
లహరి' ని ఉద్దేశించి :

“దదానే దీక్షిభ్యః క్రియ మనిశ మాకా మనద్యుః
మమద్దం సౌందర్యప్రకరమకరందం వికరతి,
రవాస్మిక్ మందార్థస్త బకసుభగే యాతచరణే,
నిమజ్జవృద్ధీరం కరచరణైః ప్లబ్ధురణతామ్”

అందికాపాదమకరందమగుపాన్ని చేయవల
సిందని యాచించాడు. అంటే కాదు, సమస్త బ్రహ్మాం
దం ఒక అద్వైతపద్మమైతే జగత్కారణమగు పల్క
దమై ఏకద్రసాస్వాదనం చేస్తున్నాడా అనే అనుమానం
కలుగుతుంది.

మేఘమండలాలలో 'రాణి' సంచారం చేస్తున్న
వృక్ష ప్రకృతిపరంగా ఎన్నెన్ని మధురభావాలు
కలుగుతవి!

‘కాంకరీ పల్కుమీ ఝంకార మేమిటో,
మంత్రమా, గీతమా, మరీ మాయయా? శీలయో,

వాట్యయో, రోగ నటనో, గ్రామరీ తెల్పుమీ భ్రమణ
విభ్రమ మేము!’

‘సాధకుని అత్మలో జ్ఞానదీపమువోలె కనపించి
మాయమై కనపింతునే, తెలియలే మే మేమూ ప్రళయయో
ప్రభవయో, లాస్యయో, తాండవయో మము లేల్పవే
తల్లి’—

ఎన్నెన్నో ఊహలు.

చివరకు సృష్టిప్రయమాలు జైన పరమాత్మపరంగా:

“ప్రళయారహితమున బ్రహ్మాండ మవియగా
ప్రభవించు శాశ్వతపు జీర్ణిక్,
చీకటులు విరియించి సృష్టించు లోకములు
క్రమించు శాశ్వతపు జీర్ణిక్”—

అని కూడా అనిపిస్తుంది. అయితే ఆ జగచ్చిత్తి
ఈ భ్రమరచిత్రణంలో ఇంత భావగోచనం ఎందుకు
చేరాడనే కింక కలిగినప్పుడు ‘అరసికేళు మా రిళి,
మారిళి’ అనే సమాధానం చెనుచెంటనే దోష్టరకమగుంది.

ఉ ద యం ఉ త్సా హం గా

వుం డే ట ట్లు చే సు కొ నం డి"

ప్రతి ఉదయం మీరు ఉత్సాహంగా వుండవచ్చు. రాత్రిళ్లు పండుకొనే టప్పుడు ఫిలిప్పు తీసుకొన్న యెడల, అమితంగా తిని త్రాగినమీదట కలిగే ఆఘ్ను, అజీర్తి, నొప్పలవల్ల మీరు రాత్రిళ్లు బాగరణం చేయనవసరము లేదు. ఫిలిప్పువల్ల వెంటనే ఉపశమనం కలుగును. హాయిగా నిద్రపట్టును. నిద్రనమయములో ఫిలిప్పు కడుపును శమనపరచి మృదువుగా పూర్తివిరేచన కారివలె పనిచేయును. అందువల్ల రేపటినుండియే మొదలు పెట్టము.

Remember...

PHILLIPS

"MILK OF MAGNESIA"

Tonight!

LIQUID or TABLETS

బోకప్రసిద్ధిపొందిన
పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి.
అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.
కయారుచేయువాడు :—

పి.వి.రాజన్ & కంపెని,
అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

డోంగ్రేగారి

బాలామృతము
బలహీనమైన బిడ్డలకు
పుష్టియున్ను, బలమున్ను
ఆరోగ్యము నిచ్చును

బి టా కే ఫిన్

(తలనొప్పి విశ్లలు)

అన్ని నొప్పులను, జ్వరములను తుడుర్చును.
తలనొప్పి, పంటినొప్పి, కాళ్లనొప్పి, నిద్ర
లేకుండుట, కీళ్లనొప్పులు, మలేరియా, స్త్రీల
బహిష్టునొప్పులు, అలసట, వగైరా అన్నిటికి
గ్యారంటీగా పనిచేయును. వాడు కొను
దిగము పొట్లములో నుండును.

పొట్లం 3 విశ్లలు 1 అణా.

బి టా లా క్సు

చాక్లెట్ థేడివిశ్లలు.

సుఖవిరేచన సామధము

ఇవి సుఖ విరేచనము కలిగించి మలబద్ధమును
పోగొట్టి మంచి తీర్థ క్రి నిచ్చును. పొట్లం
2 విశ్లలు 1 అణా.

అన్ని చోట్ల దొరుకును.

Stockists: M/S DADHA & Co.,
P. T. Madras.

Manufactured by
BOMBAY TABLET MFG. CO.,
P. O. Box 2092, BOMBAY. 2

కుందమాల

(ఏకాంకిక)

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు

మొదటి రంగము

(ప్రవేశము : రథములో సీతాలక్ష్మణులు, సారథి.)

లక్ష్మణుడు—దేవీ! ఈ తొలఁబులలో ఇక రథము నడవదు. ఇక్కడ దిగుట మంచిది.

సీత—ఏమో! వాయవా! రథము తెగకుడిసి నది, ఒడలంతా పూన మైపోయినది. దిగగలనో, లేనో.

లక్ష్మణుడు—సారథీ! రథ మాపు.

సారథి—బాబూ! చూచితివా? అక్కడ పాంస లెంత మధురముగా మోయుచున్నవో! ఆ మధురవాదము విని మన గుఱ్ఱములు ఒడలనుంచి పరుగెత్తుచున్నవి. చూడు. కల్లము లెంత గట్టిగా లాగుచున్నానో!

లక్ష్మణుడు—సారథీ! ఏమైనా పరే. త్వరగా రథ మాపు. మమ్మిక్కడ దింపి గుఱ్ఱాలకు నీళ్లు పెట్టు.

(రథమాగును. సీతాలక్ష్మణులు దిగుదురు. సారథి రథము తొలఁగిపోవును.)

లక్ష్మణుడు—(తనలో) అన్న ఆజ్ఞ... పారుల విమర్శ వారుణము. ఈ సీతమ్మను అడవిలో దిగిదిచి రావలెనట. అతిరక్తమైన వంశమునకు కింకము సహించునా అన్న? ఇంతకు నా కర్మము! ముద్దుమరి పెనులతో లెంచుచున్న లేడిపిల్లను వధ్యధూమి కిచ్చు కొనివచ్చు కిరాసునివలె...

సీత—వత్సా! నడవలేను. గంగ ఎంతదూరములో ఉన్నది? చూచిచెప్పు.

లక్ష్మణుడు—దేవీ! అదిగో! అదే. చూడు. వడ్డములలోని రణస్పృహ, పరిమళమును తీసికొని పాంసల గీతవాదములను కలుపుకొని చల్లని నుంపరలను

మాడతెట్టకొని ఈ గాలిబాలలు నీకు అరిగ్య మీయ వాహ్వనించుచున్నవి కదా!

సీత—హేయ! హేయ! వత్సా! కన్నతల్లి చల్లనిచేయి సోకివచ్చుమాడ లేనినుఖము ఈ గంగమ్మ చుట్టాలగు గారికిల్లి లిచ్చుచున్నవికదా! నా బదిలికే కాదు-పాపము పోయినది. ఒక్కనిమిషము ఇక్కడ విక్రాంతి తీసికొందును. (మాళ్చండి విక్రాంతి నందుచుండును.)

లక్ష్మణుడు—ఏమీ! మాతల్లి కిచ్చట మాడ దానిజనమే! తిరంగబాలలు చల్లనిగాలి వీచి, పాంస వల్సలు గానము చేసి, ఛాయాదేవి కాగిరించికొని యామెను నుఖపెట్టుచున్నవికదా!

సీత—నిజమే! వాయవా! నాకు చాల హాయిగా ఉన్నది.

లక్ష్మణుడు—(ఆలోచించుకొనుచు, కళ్ళ నీళ్లు కార్చుచుండును)

సీత—అయ్యో! వత్సా! అదేమి! ఆ కన్నీటి కాల్య లేమి?

లక్ష్మణుడు—ఏమున్నదికదా! ఇక నాబ్రదుకెంతే.

సీత—అదేమి? నీకేమి లోటు వత్సా! మరల వనవాసము ప్రాప్తించినదా యేమి?

లక్ష్మణుడు—దాని కదా!

సీత—ఏమీ! కైకమృగంలే?

లక్ష్మణుడు—ఈపట్టు కైకమృగంలే కాదు.

సీత—మరి యెవరికదా?

లక్ష్మణుడు—నుండభౌగ్యుడను. కదా! రాముడే నిన్నిట విడిచిరమ్మనినాడు.

నీర—(మార్చిల్లును. లక్ష్మణుడు పరిచర్య చేయును. నీర లేటుకొనును.) ఏ నాదోషముచేత వత్స!

లక్ష్మణుడు—నీకును దోష ముండునా? తల్లీ!

నీర—ఎంతపాపినోకదా! వత్స! ఏదోషము లేకపోయినా శిశుయేనా? (దుఃఖించును.) వత్స! ఆ మీయన్నయజ్ఞ యేమో తెలిపి నీ వరగుము. ఆలస్య మేల! నాగతి... (ఏడ్చును.)

లక్ష్మణుడు—తల్లీ! అన్నమాట రిది. విను “దేవీ! రూపగుణవంశభావాదులలో నీదోష మేమీ లేదు. కాని...”

నీర—కాని?

లక్ష్మణుడు—“జనవాదభీతిచే విడిచితి నీకాని నీదోషము ముమ్మాటికిని లేదు. నే నాజన్మాంతము ఏకపక్షీప్రభుడనీ. ఇత నా శిష్యము. జన్మజన్మముల కును నీచే నా ఆర్థాంగివి...”

నీర—అయ్యో! లక్ష్మణా! ఇది యేమి కర్మ మాయా?...

లక్ష్మణుడు—తల్లీ! ప్రతిసందేశ మిచ్చి పంపుము.

నీర—ఈగతిలో ప్రతిసందేశమా? వారి కిట్లు చెప్పుము. “...స్వరణమాత్రభావముచేసిన అనుగ్రహింప నేడుకొందును.” లక్ష్మణా! అన్నయశోగ్యము చూచు బాధ్యత నీదే. నే నుండనగదా? (ఏడ్చును) వత్స! అయోధ్యానగరమునకు నా వందనములు. ఆ రి లండలకు పాదాభివందనములు. ప్రతిమాగకులగు మహారాజులకు సుహ్రూషలు. నాసఖులెల్లర నూఱడింపుము. మందభాగ్యులు నన్నెప్పుడైన స్మరింపుము! (దుఃఖించును)

లక్ష్మణుడు—ఈకన్నతల్లీ నిట్లానట్లుటకు నే నెంతటి పాపినోకదా! అయ్యో! ఈయమ్మను చూచి లేళ్ళగుంపులు నేడ్చుచున్నవి, పాంసలు దుఃఖించుచున్నవి, నెమిళ్లు బారిపడుచున్నవి. వరులకంటె వకువులే మెలుకేమా!

లక్ష్మణుడు—తల్లీ! నా కుదిప్రాధనము.

నీర—ఏమిది?

లక్ష్మణుడు—పూజ్యురాలా! నీవు ఎంతటి ముఖ్యితిలోనై నా నీ కడుపుననన్న రాఘవవంశము కాపాడవలయును...

నీర—అట్లే నాయనా!

లక్ష్మణుడు—అన్నయజ్ఞ పాఠించిన నన్ను మన్నింపవలయును.

నీర—నీ తప్త లేదుకదా!

లక్ష్మణుడు—(నీరకు నమస్కరించుచు ప్రదక్షిణము చేయును.)

నీర—(దుఃఖించును.)

లక్ష్మణుడు—ఓ దిశాధిపులారా! ఈ నీరమ్మను కాపాడుచుండుడు. ఓ గంగయ్యకీ! ఈ నాతల్లిని రక్షించుడు, నీలో స్నానము చేయవచ్చునపుడు ఆమె నూఱడించుచుండును. ఓ కనవాసులగు మునిరాజులారా! ఈ మీ బిడ్డను కాపాడుబాధ్యత మీదే! ఓ వనదేవతలారా! ఈమె నేమిజగదు. ఓ ప్రారణంకువులారా! మా తల్లి చుట్టుచుట్టులకు రారాదు. ఓ హరిణులారా! మీరే నేనామహాభాగ్యము లభించుచున్నది. నీరమ్మను నేవింపుడు. ఓ వదులారా! మీరే యామె చెలికత్తెలు. ఓ గిరికుమారులారా! మీరే యామె తోబుట్టువులు. ఓ గంగామాతా! మా మాతను కాపాడుచుండుము. వందనము. వందనము. వందనము. (నిష్క్రమింప)

నీర—అయ్యో! లక్ష్మణా! చెడరిపోతివా? కీకారణ్యము...పుణలు, సింహములు...ఓంటికత్తెను. ఏమి పాపమో...లక్ష్మణా!...వనదేవతలారా..... మహద్గులారా...(మార్చిల్లును.)

వాల్మీకి—(ప్రవేశించి) ఎవరమ్మా! నీవు?

నీర—(మేలిముసుగు ధరించి) లక్ష్మణా!

వాల్మీకి—నేను లక్ష్మణుడను కాను.

నీర—అయ్యో! కష్టము. కష్టము. పరపురుష భయమున బలకబాలను. తండ్రి! ఏకోని, స్త్రీని.

వాల్మీకి—విను, నేమన్నాను. నీకు భయము లేదు. రామరాజ్యమున లోకములు సభించుచుండగా నీ కిగతి యేమమ్మా? నిన్నెవరిట విడిచి?

నీర—పూర్ణచంద్రునిండియే యశనిపాతము.

వాల్మీకి—ఏమీ! ధర్మరాజును రాముడే నిన్నిట విడిచిన నీకు స్వస్తి. నేను పోయినచైదను.

నీర—అయ్యో! నాపై కోపమే యైనను, ఈ గర్భగతసంతానము రఘువంశసంబంధమైనది. కనుక, నన్ను రక్షింపుడు.

వాల్మీకి—ఏమీ! ఇయ్యకువంశము ఉదాహరించుచున్నావు? నీవు ధర్మరఘునోదరివా?

నీక—చిత్రము.

వార్మిక—జనకుని కూతురవా?

నీక—చిత్రము.

వార్మిక—ఏమి? నీకామహాసాధ్యవా?

నీక—నీకను కాదు. తండ్రి. మందభాగ్యురాలను.

వార్మిక—అయ్యో! లోకజననీ! నీ కీగరి యెలమ్మా? (దివ్యదృష్టిని వాచి) వత్సా! సర్వము తెలిసినది. శ్రీరాముడు నిన్ను లోకపరివాదభయముచే విడిచెను. కాని నీ దోషమనందైనా లేదు. నీకేమియు భయము లేదు. ముందు కథమగును. వాయాక్రమమున ముందువుగాని రమ్మ.

నీక—పూజ్యపాదులు తామెవరో?

వార్మిక—నన్నెఱుంగవా? నీతండ్రికి ప్రിയమిత్రుడను. నీమమకు బాల్యహితుడను. నీ కిత్తుడు తండ్రిని, మామడకూడను. వార్మికని.

నీక—(లేచి నమస్కరించి) తండ్రి! రక్షింపుము.

వార్మిక—ప్రసాదమేనీరసుపుత్రవాప్తి రమ్మ. రమ్మ, పోదము. (నిష్క్రమించును)

నీక—ఓగంగామాతా! నీదయచే నేను సుఖప్రసవవైతివా, నీకు దినదినము ఒక కుండమాల సమర్పించుకొందును. పోయినట్టెదను. (నిష్క్రమించును)

రెండవ రంగము

(ప్రవేశము: నీకచెలికత్తెలైన యిద్దలు మునికన్యలు)

మొదటియామె—చెలి! మన పుణ్యమే పుణ్యము. మన నీకక్కకు కవలపిల్లలు. మద్దులాలకుచు నున్నారే!

రెండవయామె—సభ! అదే నేను అనుకొనుచున్నాను. వారి కప్పుడే గురువుగారు కులపులని పేరు పెట్టివారు కాదటే.

మొదటియామె—బ్రౌను. వారు వేయు తప్పుటదుగులు, పరిశీ చిలకపలుకులు చూచుచు, వినుచు మునివారు తపమే ముఱచిపోవుచున్నారు.

రెండవయామె—ఇందులో ఆశ్చర్యమేమున్నదే! ఇంత ఉన్నారో లేదోకాని అప్పుడే లేడిపిల్లలతో సమానముగా పరుగులు, సింహపులిల్లలతో కుస్తీ—చిత్రముకాదటే! అప్పుడే రామాయణము చెప్పుచున్నాంటి నుకవుగారు వారి!

మొదటియామె—అప్పుడే వారి! కంకర! వచ్చినది. ఇంకా చెప్పుచున్నారందుకేమి? ఇంకా విశేషాలు? నైమిశములో రామరాజాయజ్ఞమట!

రెండవయామె—బ్రౌను. అన్నీ సిద్ధమైనవి. దేశదేశాలకు పిలుపులు వెల్లివవి. మనవార్మికలవారిని పిలిచివారు.

మొదటియామె—బాగు. బాగు. నదు. నీకక్కదగ్గలకు పోదము.

మూడవ రంగము

(ప్రవేశము: చింతలో నీక.)

నీక—బ్రౌను. మగవారిని నమ్మరాదు. సహజముగా వారి భావములు నిష్ఠురములు. లేకపోయినతో స్వర్ణములో పారవ్రతీపరమేశ్వరులను చెప్పుకొన్నట్లు భూలోకములో నీతారాములను చెప్పుకొన్న ప్రజలేవా కీగరి కల్పించిరికదా! జక్కవలవల మేమిరువురము కనకూడి ఉదయించుచంద్రుని చూచి ఉచ్చాసి పోయెడివారము. కోకిలపలుకులు విని, మలయమారు తము కనియెంత సంతోషించెడివారమో! ఇప్పుడో!... నిస్థ. నిస్థ. చెనకటిబ్రతుకు కలచుకొన్నకొలది బాధయెక్కువగుచున్నది. ఇంతకన్న చచ్చుటే మేలేమో! మునివాటికలోనుండి వియోగబాధ తప్ప. ఏదియు కలదు.

చెలికత్తె—(ప్రవేశించి) చెలి! ఏమట్లున్నావు?

నీక—సభ! రమ్మ, రమ్మ. ఏదోబాధ...

చెలికత్తె—నే నెఱుగుదును. ఆ ప్రారహృదయని కలచుకొని ఏల కృశించెదవు?

నీక—చెలి! అట్లనకు. ఆతడు ప్రారదుకాదు.

చెలికత్తె—ఏల కాదు?

నీక—ఎట్లాను?

చెలికత్తె—నిన్ను విడిచిపెట్టుటచే.

నీక—మనస్సుచే విడవలేదుకదా!

చెలికత్తె—ఏచ్చిమాట. చాలు ఈపిల్లలు ఆతాధ పోగొట్టబాలుట లేదా?

నీక—వారి పోలికవారే పిరు అగుట ఈదిద్దలను చూచినపుడెల్ల వారు భూతము వచ్చుట, బాధ ఎక్కువగుట జరుగుచున్నది. ఏమే చెలి! ఎప్పటికైనా వారు...

చెరికై—సో! తప్పదు. త్వరలోనే నీకు పుట్టనును.

(తెరలో) “పియామోమహారా! ఈచేరు వనే శ్రీరామమహారాజులు యోధులు చేయుచున్నారు. మనయందలికు పిలుపులు వచ్చినవి. త్వరగా బయలుదేరివలయును. కనుక మునులందఱు తీర్థదలమును, పది ధను, దొంగలు మున్నగునవి తీసికొని సిద్ధపడుదు. మన కన్యలందఱు మంగళములు పొందవలయును. అలస్యము చేయవలదు. గురువుగారి యాజ్ఞ.”

సీత—చెరి! తొందరగా కుళలవులను తీసికొని రమ్మ. వారికి త్వరగా మంగళాక్షయము చేసి సిద్ధపఱచెనను.

నాల్గవ రంగము

(ప్రవేశము: నెత్తిని బరువుతో అలసిపోయిన తపస్వి-ఉప, అబ్బ! ఏమి యెంద! ఏమి యెంద! ఈ చెదిగాదువు అచెదికి కొట్టుచున్నది. కాళ్లు మాడి పోయినవి. అతికాళ్లు పొక్కుకొట్టినవి. అని రితికి రాధించుచున్నది. ఉప! రామ! అప్పుడే సూర్యాస్తమాసము కావచ్చుచున్నది. సీతక్కొట్టుల నాకంటె ముందే వెళ్లివారు. అంత నుకుమారులు కూడి నడకలో నాకంటె చురుకే. ఇంకా ఒకక్రొను తక్కువ లేదు నైచియు. కూడా ఎవరు సాయములేరు. (చూచి) ఎవరో వీరిద్దఱు? రామలక్ష్మణులవలెనున్నారు ఏమి, ఆ మహానుభావుడు శ్రీరామచంద్రుడు! ఏమి అందము! ఏమి చందము! ఏమి యోగ్యత! అంత మహానుభావుడు లోకములో లేడు. నేను నెమ్మదిగా వీరి ననుసరించెదను.

ఐదవ రంగము

(ప్రవేశము: రామలక్ష్మణులు)

లక్ష్మణుడు—(చారిత్రాపురు) ఇటు ఇటు! (నవచి) అక్కటా! వెనుక సీతామహాపాధ్వని ఈ దారినే తీసికొనినట్టి అదేవులపాలు చేసితిని. ఈ రామచంద్రుని నేను మరల ఈ దారినే తీసికొనిపోవుచున్నాను. ఎంత పాపినో కదా! (రామునిపైపు చూచి) ఎంత చిత్రము! మేరుపర్వతముతో సమానమైన ధైర్యము కల మహారాజా నే దెలులు మాటి పోయినాడు! ప్రమాదములన సంపదయే పోవును. వ్యవసము వినయమును నశింపజేయును. కాని శోకము ధైర్యమును చంపును. ఆర్యా! ఇటు ఇటు.

రాముడు—అమెకకదా వారిధి కట్టితిని. అగ్నిదేవుడే సాక్షి యన్నమాటే మఱచితివే. అమెగర్భమున గల యియ్యెకువంకముమాటే అలా చింపనైతిని! అక్కటా! అమెను విడిచిపెట్టి నేను చేసిన ఘనతయేమి! (నడిచి) ఎవరిని తాచి యామె తనములు నిలుపును? అయ్యో!

లక్ష్మణుడు—అన్నా! అటు చూడుడు. అదే గోప్తనది. ఆ చిలుగాలులు, ఆ గుంగంధము. ఆహా!

రాముడు—వత్సా! అన్నయే మఱచిపోతిని. కాని, ఇప్పుడు స్మృతికి వచ్చుచున్నావేమి! ఇక్కడ సీత లేదుకదా! (ఇరువురు గంగదగ్గరగా వచ్చుచురు.)

లక్ష్మణుడు—అన్నా! ఈయిరుగుకలిపర్వతో అడుగులబాడ, పొలుపండ్లు, ... చూడు చూడు. ఈ తెరట ములమీదనుండి ఆ కుండవల మీ పాదములకడకే వచ్చుచున్నది—తేత్రాచుట్లవలె.

రాముడు—ఈ చేరువ నేనో ఇంట్లు ఉన్నట్లున్నది.

లక్ష్మణుడు—(వీటిలోని కుండవల చేతితో తీసి) ఈ మల యెంత బాగున్నదో! ఎవరు స్రుచ్చిలో యేమో!

రాముడు—(చూచి) ఎవరో అందువేల? సీతయే. ఈ నిపులక మఱియొకరికి లేదు. (పుచ్చుకొని) చాల పోయినా నున్నది. కాని ఇది దేవతాద్రవ్యము. (విడిచివేయును)

లక్ష్మణుడు—అన్నా! ఆపైపు చూడు. పొంగు. సామగానము వినపడుచున్నది. (ఇరువురు తేచి నడచురు) ఈ యడుగులబాడ యెవరిదో?

రాముడు—(చూచి సంతోషముతో) సీతవే. చూడు. ఆ పదరచన, ఆ రూపము, ఆ రేఖలు—అన్నీ ఆమెవే.

లక్ష్మణుడు—వినచో సీత యీ ప్రాంతమున నుండవలయుగదా!

సీత—(దూరముగా ప్రవేశించి) తెల్లవారగనే లేచితిని. నీళ్లు పొసికొంటిని. సంకోచపాపన చేసితిని. గంగమృకు కుండవల పడుర్పించితిని. పూలు కోసికొని పోవుదును. (అట్లు చేయును)

రాముడు—వత్సా! లక్ష్మణా! వత్సా!...

సీత—(విని) ఏమి! ఈ మాట యెవరిది? రోమాంచమైనది. అన్యపురుషుని వచనమే యిదియేన

వా కిట్టినవా? రామునిదే—సందేహము లేదు. చూడవా? నన్ను విడిచినవానిని కాదవా? ఇప్పుడు సంతోషమా, దుఃఖమా కర్తవ్యము?

లక్ష్మణుడు—అమ్మా! నీచి చూడకుంటి నేమి?

రాముడు—ఏమియులేదు. ఈ ప్రదేశము చూడ గనే వెనుక నీతితో స్థాయిగా ప్రణయభావము చేయుచు ఇనుకలో పడారుచేసిన దినములు స్మృతికి వచ్చినవి... ఆ మేళు పాప మెప్పుడు కష్టములే, అధ న్యుని పెండ్లాడినయామె కింత కదా ఫలము! ఆయ్యా! నీతా... (దుఃఖించును)

నీత—అర్ధపుత్రుడు అతిమాత్రముగా విచారించుచున్నాడు. ఏమిచేతును? ఎదుట పడిన తపోజ నులు నలుగురు నవ్వరా? కావున, నే పోదును. (నిష్క్రమించును)

బుషి—(ప్రవేశించి) మహారాజా! వార్తలకుల వారు తాముభయము ఇటుకు వచ్చుట యెఱిగి తిమ్మ తీసికొనిరమ్మని పంపిరి. తాము దయచేయువలయును.

రాముడు—(ధైర్యముతో) మహాత్మా! కంద నములు, అట్లే వార్తలకులను దర్శింపము. నాయంస మయ మైపడి నడువుడు.

ఆ ర వ రం గ ము

(ప్రవేశము : ఇద్దఱు తాపసిస్త్రీలు.)

మొదటియామె—ఏమే చెరి! నిన్న కుళల పులు చేసిన రామాయణగానము వినుటకు వచ్చిన తిలోత్తమ వాతో ఏమి చెప్పినదో ఎఱుగుదువా? తాను నీకహాపము ధరించి రామునికి నీతిపై ఎంత ప్రేమకులదో పరిక్షించునట!

రెండవయామె—సరి! నీవు, తిలోత్తమ ఈ మాటలు అనుకొన్నప్పుడు రామహేతుడు విరూపకుడు చాటిన నుండి ఈమాటలు విన్నాడు.

మొదటియామె—అయ్యా! గొప్పచిక్క. ఈ మాట తిలోత్తమతో చెప్పనా?

రెండవయామె—చెప్ప. నీతక్క ఎక్కడ ఉన్నది?

మొదటియామె—ఈ వెలుపుదగ్గఱే ఉన్నది. ఒక చిత్రము. నిన్న మే మందఱును వార్తలకుల వా రితో పురుషులు చూడని మఱుగు లేమియు లేనని చెప్పి

నాము. అంత, ఈ వెలుపు దగ్గఱ తిరుగు స్త్రీలు కరపురుషులకు కన్పించకుండ మందురుగాకయని వారు వెలివిచ్చివారు. కనుక పురుషులు ఎవరికి కనపడకుండ నీతక్క యిక్కడనే తిరుగుచున్నది.

రెండవయామె—ఒహా! బలే, రామరాజును కుళలపులు ఎఱుగుదురా?

మొదటియామె—అయ్యే. చిన్నతనముచేత, ముని తాంబర స్నేహముచేత వారు తల్లిపేరే యెఱుగరు. ఇక రెండ్రినగతి అసలే తెలియదు. పోదము. (నిష్క్రమిం)

వ డ వ రం గ ము

(ప్రవేశము : ఉత్తరీయము కప్పకొని నీత, చెరికత్తె)

చెరికత్తె—సఖీ! ఈ చక్కని ఉత్తరీయము నిన్నవరు ధరింపు మన్నారమ్మా!

నీత—ఈ చెరికాటి.

చెరికత్తె—ప్రవాసివికదా! ఇది తగునా?

నీత—చెరి! వెనుక మామగారి యాజ్ఞ కలవ మే మడవుల కేగి చిత్రకూటమున ఉన్న దినములలో ఆ వనదేవత మాయాకరి మా యొకపురిచేతులందు పట్టి బహూహరించినది. అప్పుడు దీని యందవందములు, నువాసన చూచి మే మెంత ముగిసిపోతిమో! ఇప్పుడో... (దుఃఖించును.)

చెరికత్తె—సఖీ! దుఃఖింపకుము. తపోరస తాపము వనవాసమే కాదు.

నీత—అయ్యా! చెరి! అర్ధపుత్రుడుకూడ ఇక్కడనే ఉండగా... నాబాధ మఱింత యగుచున్నది.

చెరికత్తె—చెరి! ఒకపట్టుము. శుభమును. ఇప్పుడే వచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

నీత—అహా! ఈ రాజహంసదంపతులు ఎంత నుఖముగా నున్నారు? అయ్యా! పక్షులకూడ కృంగారచాటుపు లాలాపించుచున్నది.

(ప్రవేశము : ఒకమని, రాముడు)

మని—వార్తలకులవారు విరహాదాధతో నుండు రాముని విసోదంపతేయ వన్నంపికదా! ఈతడు రెంగతో నా మాటలే వినిపించుకొనుట లేదు. ఎట్లా! ఒకానా!

రాముడు—అయ్యా! తాపసమిత్రమా! “ఒక వత్స!” అని పిలువుము. సఖీ! ఏమి చెప్పుచున్నావు?

ముని—రక్షయైన పరిమళముతో నున్న పువ్వులు, పండ్ల బళవుతో వంగిన కొమ్మలు, కొమ్మలతో నిండిన చెట్లు—ఈ అందరి యెంత మనోహరముగా నున్నదో!

రాముడు—ఓనాను. చాల మనోహరముగా నున్నది. ఈ సైమికము నాకు పరమపూజ్యము. (నమస్కరించును.)

ముని—అంతే కాదు. ఈ సమీపమున నున్న యాకేయరుని తలపై నున్న చంద్రకళవలన చల్లపడిపోవుచుండు మూర్ఛితస్థులన చెట్ల ఆకులు వాడిపోవు. సరస్సులో నీ స్థితికవు. ప్రాణులకు క్రమ కలగదు. ఈ యెడలి ఆనందకంద మగుచుండును.

రాముడు—అహా!

ముని—రాజా! చూడు. ఈ మునుల సామగానము వినుచు చెవులు ఆడించుటే మహాచిహ్నియైన యేనుగుల మదజలము శ్రోలించున్న శుష్కమృదులకు విఘ్నమే కలుగుటలేదు.

రాముడు—(నవ్వి) ఇం దాకృత్యమే లేదు. నావంటి ప్రవాసితే యింత ఆనందమిచ్చు సామగానము మదపుటేనుగుల కెంత ముఖప్రదమా యెవరు చెప్పగలర?

ముని—అహా! విరహము జంతువులకన్న కూన్య హృదయులనియో నీ భావము!

రాముడు—(పాసికాధ పటించి) అబ్బ! ఈ ఋష్యక్రమమునందే వచ్చుచున్న పొగ కన్నుల నలము కొనుచున్నది. ఈ చెఱువులో కల్లు కడుగుకొందును.

ముని—అట్లు చేయుము. నీ నివృత్తి వచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

రాముడు—(చెఱువులోనికి దిగి) ఈ నీరు కలకలేటి యున్నది. (ఒక నీడ చూచి) ఏమీ! ఈ నీడ నీతడేవా! నీతడే! ఇది ఎక్కడనుండి వచ్చిందో? ఆకృత్యము!

నీత—(చూచి) ఓహో! పరధ్యావమున నుండగా ఆర్యపుత్రుడు వచ్చి వేసినాడు. నేను చూడనే లేదు. తొలగిపోదును. (తొలగును)

రాముడు—అయ్యో! ఇన్నాళ్ళకు ఈ రూపమున కనిపించి అప్పడే తొలగిపోయినదే! పట్టుకొనెదను. (అట్లుచేసి) అరే! ఇది వైదీహీ కాదే! ఆమెనీడయా

నేను చూచినది! ఓతే, నీతలేనిదే ప్రతిబింబము కనబడదుకదా! (వెడకును)

నీత—ఓహో! తెలిసినది. వాస్తవికుల యనుగ్రహమున ఇదటి స్త్రీలు పరులకు కానరాదు కదా! నేను కానరాక నా నీడ ఆర్యపుత్రులకు కానకచ్చుచున్నది.

రాముడు—అయ్యో! నీత కానరాదు. ఆమె నీడ చూచియైన ఆనందించును (చూచి) కానరాదే—నీతా! (మూర్ఛిల్లును)

నీత—అయ్యో! అయ్యో! ఆర్యపుత్రుడు మూర్ఛిలైనా! నా ప్రాణప్రాణమునకే ప్రమాదము వచ్చినతేటి నలుగురు నవ్వుదు రని చేరకుండునా? నేను అవినీతిచేతాళమండినో కాదో లోకపాలకు డెఱుగరా? ఏమెనను నాధుని రక్షించుకొందును. (చేరి కాగరించుకొనను)

రాముడు—(మూర్ఛ లేలును)

నీత—(తొలగును)

రాముడు—సాధ్య! తమింపుము. దర్శనమిమ్ము. తప్పు నాదే. నిన్ను విడిచిపెట్టుట—దోషమే లేని నిన్ను ఆదరి! త్రోలుట—ముమ్మాటి! నాకప్పే. సభీ! మరల మనము కలిసికొందుమా? అయ్యో! నీతా... (మూర్ఛిల్లును)

నీత—(ఉత్తరీయముతో విసరును)

రాముడు—(మూర్ఛలేరి ఉత్తరీయము లాగి వైచుకొని) ఏమి? ఇది నీతడే. చిత్రకూట వనదేవత యిచ్చినదే యిది. నా పుణ్యముకల్ల లభించినది. ఇది కప్పకొని నా యుత్తరీయము పాతచేయుదును (అట్లు చేయును.)

నీత—(రాముని యుత్తరీయము తీసికొని, వాసనచూచి) ఏమీ నాపుణ్యము! రాక్షసులు సత్య సంధులు. అన్యస్త్రీగంధమే దీనికి లేదు.

రాముడు—సభీ! నీతా! నీకోపము ఎంత పలవించినా దిర్భవమయివేయి! నాకప్పు తమింపనా! అయ్యో! నీతా!... (విచారించును)

నీత—(దురమున విమావకుని చూచి) అదిగో! ఆర్యపుత్రుని స్నేహితుడు వచ్చుచున్నాడు. నీ పోయిన సమీపాధిలేదు. నావని యైనది. శ్రీరాముని క్రమపరీక్ష యైనది. (నిష్క్రమించును)

విమామకుడు—(ప్రవేశించి) రాజా! ఓరామ రాజాగారూ! ఎక్కడి! రాజాగారూ!

రామడు—(నవ్వి) ఓహో! మిత్రత్వమా? ఏమిటి సమాచారము?

విమామకుడు—మంచి వాడనే! నీకోసము ప్రార్థనలుండి తిరుగుచున్నాను. చురుకైన పాపము కాలమైనది. దర్శనమే కాదాయె!

రామడు—ఏమిటికథ?

విమామకుడు—ఏమా? అదనతో తిలోత్తమలు. నీకేవలముతో నిన్ను మోసగించునట.

రామడు—అదియో! తెలిసినది—అంతవని జరిగినది. మోసపోతిని.

విమామకుడు—ఊహా, మోసపోతివా? పెట్టె నాయనా!

రామడు—కుందమే జరిగినది. చిత్రము! రమ్మ చెప్పెదను ఎట్లా.

ఎనిమిదవ రంగము

(ప్రవేశము : విమామకునితో రామడు)

విమామకుడు—రాజా! సిగ్గుమెతివా?

రామడు—ఆ. పాపము, జపము, సంధ్యా ర్చన, అగ్నిహోత్రము అన్నీ అయినవి.

విమామకుడు—విస, ఈ ఆస్థానమండపమున ప్రవేశించు.

రామడు—(ప్రవేశించి, చింతతో) నిన్న ఎంతవని జరిగినది! తిలోత్తమమోసమే? నీకే కాదు! ఎట్లు నమ్ముట? ఆ కుండమాల ఆమెయే స్రుచ్చరమ్మను. ఆ ఇసుకలోని అడుగుబాడ లామెనే తొలగిస్తును. కాని, ఆ తిలోత్తమ పయలుచెలుగుతో నన్నెట్లు పిలువ?

విమామకుడు—రాజా! ఆ తిలోత్తమమాల ముఱచిపోయెయ్య! గతజలనీరుబంధము. చూచితివా? నీవు కూర్చున్న ఆసనసింహములు నిన్ను, నీ మనస్సు లోని నీకమ్మను మోయలేక పయలుగులుచుచున్నవి, చూడు.

రామడు—మిత్రమా! నీ తెలివి గొప్పదే. నా మనస్సు పరమిదానే ఉన్నది. నిజమే.

విమామకుడు—ఆమెతోమనువలననా? నుగు గమ్యువలననా?

రామడు—పట్టివాడా! నీకారామల దాంపత్యము, ప్రేమాదేశము కారణమితము.

విమామకుడు—ఈ దొంగమాలలవల్ల నే నన్ను, నీకను మోసపుచ్చితివి. ఆ యిల్లాలిని—ఏ పాపమెలుగని ఆ యిల్లాలిని అడవులపాలు చేసితివి. అయ్యో! నీకమ్మకల్లి... (ఏడ్చును.)

రామడు—మిత్రమా! ఊహిల్లు ఊహిల్లు. మనులవచ్చు వేళ యైనది. ద్వారపాలురతో జాగ్రత్తగ నుండుదని చెప్పిరమ్మ.

విమామకుడు—(వెళ్లి, వచ్చి) రాజా! మంచి మాట. ద్వారముదగ్గల ఇద్దరు ముగ్గుబిడ్డ లున్నారు. నీ దర్శనముకోసమట. రామాయణము నీకు వినిపించునట.

రామడు—అట్లానా? వారిని తీసికొనిరమ్మ. సందేహ మేల? కర్వరా.

విమామకుడు—(వెళ్లి, తీసికొనివచ్చును.)

(ప్రవేశము పులిలవులు.)

రామడు—(చూచుచుండి చూచి) నిజముగా ఈ బిడ్డలు నా బిడ్డలే. అయ్యో! నన్ను చేసే ముఱచి పోవుచున్నానే! ఆనందవాప్సయలు బయలుదేరుచున్నవి! చిత్రము! ఔను. పూర్వజన్మసంబంధములు తెలియవుకదా! కాదు. వీరు నాబిడ్డలే. ఆ.

కుమడు—(కమ్మరితో) ఈ రాజానకు నమస్కరింకమా?

లవుడు—వలదు. మనము ఋషిబంధురము. ఆలెదు రాజా.

కుమడు—ఏమోకాని, నాకు నమస్కరింక కుండ ఉండ బుద్ధికలగుటలేదు.

లవుడు—అన్నా! నాకు అంతే. పర-కానిమ్మ.

(ఇరువురు రామునకు నమస్కరింతురు)

రామడు—అయ్యో! మునివత్సలారా! నేను మీకు నమస్కరింపదగ్గవాడను కాదు. వివా, మీ నను స్కారములు మీ గురుదేవులకు చేరుగాక! వత్సలారా! రంకు. ఈ అరాధనమున కూర్చుండును. (పులిలవులు ఆసనముపై కూర్చుండితెట్టుకొనును)

విమావకుడు—రాజా! మా తల్లి సీతమ్మ మగ పిల్లలనే కన్నలో వా రిపాటి ఇంతంత ఉండురు. ఆ పిల్లలను చూచు యోగము నావంటిదీడ లేదేమో!...

(వీడ్పుక.)

రాముడు—మిత్రమా! విచారించకు. ఒక ప్రవాసీ చాలకాలమునకు తివర్తిత్వలవంటి విద్వలను చూచి నవ్వుకు ఆరని తాదా వర్తింపగల్గినా?

విమావకుడు—(తొందరగా) అయ్యో! అయ్యో! పిల్లలను దింపు. పాము! పాము!

రాముడు—(తొందరగా పిల్లలను దింపుడు.) ఏమిది మిత్రమా!

విమావకుడు—రాజా! రఘువంశములు కాని వారు ఈ సింహాసనముమీద కూర్చున్న వారి తల బ్రద్ద లైపోవునట! ఇప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ఆ పిల్లలను చూడు. ఏ ఆపద కలగలేదుకదా!

రాముడు—(చూచి) తప్పలారా! మీ శత్రువద కలగలేదుకదా!

కుశలవులు—రాజా! మా శత్రువద లేదు. పైగా ముఖముగా ఉన్నది.

రాముడు—అహ! ఇది పరమ చిత్రముగా మన్నదే! మునిప్రభావము కాబోలు! తప్పలారా! వివర్ణము?

లవుడు—ద్వితీయము.

రాముడు—మీరు అగ్రజస్థులు కారా! అక్రమము?

లవుడు—ప్రథమము.

రాముడు—మీ కంకికర్త?

లవుడు—గూర్వకుడు.

రాముడు—ఓహో! మాతో సమానలే యెవరారే! మీరు ఇరువురు ఏమగుదురు?

లవుడు—మేము అన్నదమ్ములము, కవలము.

రాముడు—మీ పేర్లు?

లవుడు—కురువుగారికి వందనముచేయుచు శేను లవుడనని చెప్పకొందును.

కుశుడు—కురువుగారికి వందనముచేయుచు శేను కుశుడనని చెప్పకొందును.

రాముడు—అహ! ఏమి సముదాచారము! మీ సురువుగారి పేరు?

లవుడు—శ్రీ వాల్మీకిలు.

రాముడు—మీ పేర?

కుశలవులు—మే మెఱుంగము. సీరనుక్రొకు డేమో! అప్పుడప్పుడు, మాయమ్మ కోపముతో మమ్ము 'నిరనుక్రొకుని పుత్రులారా!' అనును కనుక.

రాముడు—చిత్రము! చిత్రము! అయ్యో!

విమావకుడు—మీ అమ్మ పేరు?

లవుడు—'దేవి', 'వధువు', మొదటి పేరుతో మునులు పెండ్లవ పేరుతో సురువులు పిలుగురు.

రాముడు—(విమావకునితో) మిత్రమా! ఈ కుమారుల వృత్తాంతము మన వృత్తాంతముతో సమాన ముగా లేదా?

విమావకుడు—తప్పక అట్లే కనపడుచున్నది.

(తెరలో)

"ఓయీ! కురా! ఓయీ! లనా! ఏవరక్కడ?"

కుశలవులు—ఆఁ, ఆఁ, ఇద్దఱును ఇక్కడే ఉన్నాము.

(తెరలో)

"అంత ఆలస్యమేల? త్వరగా సిద్ధముకండ. వాల్మీకిలవారు వెప్పిన రామాయణము రామరాజులకు పాఠి వినిపించి బహుమతి పొందవలయును. త్వరగా రండు."

కుశలవులు — రాజా! ఉపాధ్యాయుడూత పిలుచుచున్నాడు. పోదము.

రాముడు—తప్పలారా! మంచిది. అదికవి కాగ్యము, మీరు గా మకులు. పద్మనాభుని చిత్రము. తప్పక పేముడు విందుము. చెల్లిరండు. వయస్యా! ఈ బాబుర రామాయణగానము వినుటకు లక్ష్మణుని పిలుపుము. శేనును వచ్చెదను. (విష్కమించుదురు)

తొమ్మిదవ రంగము

(ప్రవేశము : రామలక్ష్మణులు, కుశలవులు)

కంచుకి—(ప్రవేశించి) రాజా! జయము! జయము! ఆపానమంధపము తయారైనది. ఇవే ఆసనములు. ద మధ్యముడు.

(అందఱు గూర్చుండురు)

కంచుకి—అర్యా! పీఠ ఆతెరమాటున కాన్య, కైకయి, మమిత్ర. ఈవల ముప్పురు ఊర్మికి, మాంధవి, శ్రోకి ర్తి.

రాముడు—మంచిది. నీవు నీతోటికి పొమ్ము.
కంచుకి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

రాముడు—అర్హులారా! మీ గాన మారంభించ
వచ్చును.

కుశలపులు—

అంత దశరథ వామనాకాంక్షు డలరి
మరులఁ గొసల్గి కైకేయి మఱి సుమిత్ర
ఃరిసుమధ్యల మువ్వురుపకుల భర్త
పక్షులనుగా వరించి యుద్వాహమయ్యె.

రామలక్ష్మణులు — కథానాయకులు తాజ్య
పాదులు దశరథులే. (లేచి నమస్కరింతురు)

కుశలపులు—

గర్భములు దాల్చి కొసల్గి కనెను రాము.
లక్ష్మణుడు—(లేచి నమస్కరించును)

కుశలపులు—

భరతునిం గనె కైకేయి పరమహర్ష
మొదవఁడేయ ముమిత్ర యాపిదప గవలఁ
గనియె లక్ష్మణుకేత్రుఘ్ను లను సుకులను.

రాముడు—(లక్ష్మణుని కాగిలించుకొనును.)

కుశలపులు—

రామచంద్రుండు సీతను రమణమీణ
లక్ష్మణుం దూర్విభాకనన్య లలితముగను
మాండవీత్రుకేత్రుల మహీఁ గ్రమమున
భరతకేత్రుఘ్ను లెన్న నుద్వాహమైరి.
తాల్యయోవనమధ్యహా వయసునందు
వజ్రులచుండిన యా రాజవరకుమారు
లాత్యభార్యల ననురాగ మతికేయింపఁ
గనిరి బుద్ధివికార ముక్కొంకకలన.

లక్ష్మణుడు—అహా! రమణీయము! రమణీయము!

రాముడు—తరువాత?

కుశలపులు—

అప్పుడు రామాభిషేకార్థ మభిలషన్తు
సమితి సిద్ధులుగా నున్న సమయమందు
మాకులని కాడ కేత్రుఘ్ను మైత్రిగూడి
భరతుఁ డరిగె మాతామహా పురమునకును.

రాముడు—(తనలో) కైకమ్మదోషము ప్రక
టించును కాబోలు. (ప్రకాశముగా) ఈ కథకట్టు
దాటించి సీతాపహరణమునండి గానముచేయుడు.

కుశలపులు—

కౌర్వణ్ణమూలమున సీతకుందరతను
పంక్తికంఠుడు వినినంతఁ బలుతరాశి
నపహరించె సీతాశివా మంత్రకారి
అపహరింపఁగత యియ్యె నామెదరిత.
లక్ష్మణుడు—(రామునివైపు చూచును)

కుశలపులు—

వారినిధి నేకువుంగట్టి పంక్తికంఠు
సపరివారంబుగా యమసదన మంపి
సీతఁ దోడ్కొని రాముండు శీఘ్రముగను
వచ్చిచేరెను సాక్షాతపరపురంబు.
రాముడు—అహా! చక్కని సంక్షేపము!

కుశలపులు—

ప్రాప్తరాజ్యుండు నా రామభద్రుఁ డంత.
నించుక జనాపవాదంబు నెంచి మదిని
మంతనంబున లక్ష్మణు వంతఁ బిలిచి
అడవి సీతను విడువగా నాజ చేసె.
బాష్పపర్యాకులేక్షణఁ బడితి సీతఁ
గడు వనాధను నైక్లబ్ధకలిత నలలఁ
బుణ్యగర్భంబునకొరఘ్నువుడవదివ్వ
సంతతి వహించు బహుపుణ్యసాధ్యుఁ గొనుచు.
నిర్లవారణ్యుండు వసేకఫార
మృగకులకీర్ణభూమిని కేదివీడు
నమఁగుడయ్యుండు లక్ష్మణు డాక్షణంబ
జనకజాతను విడవాడి చనియెఁ బురికి.
మాగీతము దీనితో ఘరి.

రాముడు—అయ్యో! లక్ష్మణా! ఎంతకష్ట
మెంతకష్టము! అడవిలో సీత అనువులు పిడిచుండ
వచ్చును. అందుచేతనే కవి అప్రియకథ విడిచియుండు
శివో! అయ్యో! సీతా!

కుశుడు—వీరీ! రామాయణకథ నాయకులు
మారేవా?

లక్ష్మణుడు—కొను వత్సా!

మమము—నీరను విడిచినది నీరేనా!

లక్ష్మణుడు—ఓహు వత్సా!

మమము—తరువాత నీరగతి యేమైనది?

రాముడు — మాకు తెలియదు. మీకు తెలియదా?

మమము—మాకు తెలియకే విన్నుచున్నాను.

ఋషి—(ప్రవేశించి) ఆర్యులారా! ఆతరువాత కథ వినుడు. నా బ్రృథికి మృత్యువలన విని నీరదగ్గఱ కేగి నమె మూడించి తన యాశ్రమమున సంచరించెను.

అందఱు—సంతోషము, సంతోషము.

ఋషి — లోమిష్ఠి నెలలు నిండి ఆయమృత ఆక్కడ కవలపిల్లలను కన్నది.

రాముడు—(తనలో) నీర వారేమా!

ఋషి—వాల్మీకులు వారికి నామకరణపు వేళ 'మమ'దని, 'లవు'దని పేరుపెట్టిరి.

రాముడు—ఏమి! నీర నీరాపుత్రుల! వాపుత్రులారా! వా! నీరా!

మళలపులు—తండ్రీ! తండ్రీ! రక్షింపుము.

(ఆరవి నొకరు కాగిరించుమని మూర్ఛిల్లుదురు)

(ప్రవేశము: వాల్మీకి, నీర)

వాల్మీకి—(యాచి) వత్సా! అదిగో! మళలపులు, రామలక్ష్మణులు నీకన్నకథ విని మూర్ఛిల్లినట్లున్నారు. త్వరగా వేదదేర్చి రక్షింపుము.

నీర—తండ్రీ! ఆర్యపుత్రుని చూడ నా కనుజ్జలేరుకదా! అయ్యో! ఎట్లా!

వాల్మీకి—నేనుండగా ఇంక అనజ్జ! త్వరగా నేవింపుము.

(నీర పరిచర్యచేయగా రామలక్ష్మణులు, మళలపులు మూర్ఛ గేలుదురు.)

మళలపులు—వా! తండ్రీ! రక్షింపుము.

వాల్మీకి—వత్సలారా! తొందరవలదు.

రామలక్ష్మణులు — ఓహో! వాల్మీకులే! (నమస్కరింతురు) ఇదిగో! నీర!!!

వాల్మీకి—ఓరామా! కఠినమృదయా! పరమ పూజ్యురారినీ విడువదుగా? అగ్ని సాక్షి మలపునకు వచ్చెవా? పామరు డన్న మాట కట్టు చేయుదువా?

రాముడు—(చిరహస్తమున తా!) మహాత్మా! రక్షింపుడు. ప్రపన్నులు కండు.

వాల్మీకి—నీరా! నీ పాపిశ్రమగర్భిణి కపథము చేయుము.

నీర—(అంబలిబట్టి దిగిలు పరికించి) ఓసమస్త లోకపాలరారా! మహద్దలారా! మూర్ఖదేవా! రాఘవ మలసితామహా! సమస్తభూతములారా! నేను రాముని తక్కు పారపాటనైన అన్యభరుమని తలచియైన నెఱుంగనీని నాయాత్మకుని భూదేవి ప్రకటించుగా!

అందఱు — ఆశ్చర్యహృద్యము! ఆ నిశోషమేమి? నదులు, సముద్రములు పొంగిపోవుచున్నవి. భూమ్యాకాశములు దద్దరిల్లుచున్నవి. ఓహోహో!

(తెరలో)

“నోబ్రాహ్మణ్యేభ్యః కృత్యమస్తు నిత్యం! లోకాస్సమస్తా స్సృణునో భవంతు!” ఓహో! నీరప్రతిజ్ఞ విభూదేవి సాకారయై వచ్చుచున్నది. ఓజనులారా! లేచి మ్రొక్కుడు! మ్రొక్కుడు!

వాల్మీకి—ఓహోహో! ఆశ్చర్యము! అదే భూదేవి! రామలక్ష్మణులారా! నమస్కరింపుడు. మళలపులారా మ్రొక్కుడు. మనులారా! పుష్పములు! పుష్పములు!

(ప్రవేశము : కొందఱు స్త్రీలు పూలు చల్లుచుండగా భూదేవి.)

(అందఱు నమస్కరించి పూలుచల్లుదురు)

అందఱు—భగవతీ! నిత్యంభరా! నమో నమః.

నీర—(నమస్కరించి) అమ్మా! కరుణించి నా పరిమర్శి నీర నెఱుకవలుపుము.

భూదేవి—తథాస్తు! ఓపకలజనులారా! మూర్ఖరశ్మియైన నొకలేని పాతాళముమండి యాసీతామహా! సాధ్యమాట ననుసరించి యిట్లంతార మెత్తవలసినచ్చినది. త్రికరణమర్థిగా, వందభూతములు సాక్షిగా నీర మహా సాధ్యయై. దేవతలు పుష్పవృష్టి పరిసి యామాట ధ్రువపలుకుగాక!

(అకాశముమండి పుష్పవృష్టి, జయజయధ్వనులు.)

అందలు — అహా! నీక మహాపరిక్రమే.
విప్లవహేమ శేషు.

వార్మికి—రామా! నీకను గ్రహిఁపుము.

రాముడు — గురుల యజ్ఞ. (నీరచేయిపట్టు
కొని కళ్యాణి! రమ్మ.

నీత—(నమస్కరింపును)

ధూతేవి — ఓజనులారా! నీతారామసమాగమ యును?

మైవది. శుభముగదా! శుభముగదా. (అంతర్ధామనును)

రాముడు—మహర్షి పుంగవా! లక్ష్మణు నభి

షేకింపుము.

లక్ష్మణు—ఆరాజకీయము కుసున కమరుగాక!

వార్మికి—ఇది రఘువంశమర్యాదయే. (కుసుని
అభిషేకించి పట్టముగట్టును)

రాముడు—ఓమహాజనులారా! మీరాజా, మీ
యజ్ఞలచే లభుని యువరాజునొనరించెదను. (నార్ద
ధ్వనుల మధ్య లభుని అభిషేకించి పట్టముగట్టును)

వార్మికి—రామా! ఇక నీ కేకుభము కావల

రాముడు—ఇక రమ అనుగ్రహింపె. నమ

స్థము సిద్ధించినది.

వార్మికి—వివనిట్లగుగాక! ఈపుత్రులు పకల
శుభములు పొందుదురుగాక! గోకులము వర్ణింపగాక.

మ బ్బ

= శ్రీ మదునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి =

చిలుతగొడ్డలి నేటు చుఱక సోకినది

ఒక మహావిటపి నేలకుఁ గూలి పడినది—

ఒక హాలహాలవాయు వొలసి వీచినది

తైలానశిఖరి గ్రక్కవలి చెదననది—

తులువచిమ్మటకు రెక్కలు వాడియైనది

ఒక జగజ్జ్యోతిషవిక మ్రోడువడినది—

ఒక శిఖండిధనుర్ధునోక్తి మ్రోగినది

ఆచార్యునకు భౌతికాంగ మాఁగినది—

ఒక బోయగుండె యూరక తొయియైనది

అవతారమూర్తిదేహము పూర్తియైనది—

అవలీనమైనది కవుల భావన యుబ్బు

అలముకొన్నది భారతాభ్రమృతోమబ్బు.

హాస్య రచనలో ఉన్న సాధకబాధకాలు

‘నిరంజన్’

ఆంధ్ర మరేం లేదు. నే నొక మాసపత్రికలో
మంచి రచనలమైన ప్రహసనం ఒకటి
వ్రాశాను.

అది చదివిన నా ఆంతరంగిక స్నేహితులందరూ
పొట్ట చెక్కిలయ్యేటట్లు నవ్వారు; అయితే చెప్పవల
సిన విషయం ఏమంటే, నా విరోధులు కూడా కడుపు
ఉల్లేట్లు నవ్వుకుంటున్నారు. ఆముదాలపల్లి, నెలమర,
పోనపానపల్లి నుంచి ముగ్గురు పాఠకులు నాకు ఉర్తి
రాలు వ్రాశారు—ఈ ప్రహసనం యొక్క అర్థమేమిటో
చెబుతారా అని.

దీనిలో కొంచెం పెద్దమనిషి తరహా ఉన్న ఒకా
యన “విహుళా ముద్రణలోనే ఏదో దోపం ఉండి
ఉంటుంది” అనుమాన పడ్డాడు. రెండో ఆయన అనా
వశ్యకమైన సహృదయతతో రచయిత మానసిక స్థితి
విషయమై ఆదుర్దా కనబరిచాడు. మూడో కర్త అను
మానానికి, ఆరోగ్యకా అతీతమైన స్థితిలో పడ్డాడు.
పర్యవసానంగా, నేనే ఆయన విషయంలో ఆదుర్దా
పడవలసివచ్చింది.

గ్రీనివాసమూర్తిగారు చికాగోలో నుంచి ఇలా
వ్రాశారు: “గోవిందంగారు వ్రాసిన ఈ ప్రహసనం
యొక్క ఉద్దేశ్యం ఏమిటి? దీనివల్ల దక్షిణ ఆఫ్రికాలో
మన సాలెవాస్కు పడుతున్న అగచాట్లు ఏమైనా తీరు
తయ్యాయి? పోనీ, దేశంలో లోదా ఇంతమందిని పిచ్చి
కుక్కలు కరువునై య్యే కనీసం దానికై నా గ్రంథ
కర్త ఈ రచనలో ప్రతిక్రియ నూచించాడా?”

అజ్ఞానతిమిదనవారిలోపత్రిక నా రచనను గురించి
ఇలా సమీక్ష చేసింది: “పొలాలలో వరిసాగు లెక్కిం
చేసి దానిపూనే పట్టు పండిస్తూ ఉండడంవల్ల గైకుల
స్థితి పెనకటికంటే ఇప్పుడు మెరుగైంది నేగనక గోవిందం
గారు అగ్నిప్రాయపడుతున్నట్లయితే, మామ గ్రంథ
కర్తకూ మరేం కలవదని చెప్పకతప్పదు. కాని ఒకవేళ,
పట్టు పండించడంనన్న వరిసాగు చేయడమే శ్రేయ
స్కరమని ఆయన ఉద్దేశ్యం అయిట్లయితే, అది
సంపూర్ణ సత్యం కాదు. అయితే, ఈ రెంటిలో
ఆయన ఉద్దేశ్యం సరిగ్గా ఏదో, వ్రాసినదానినిబట్టి
నిరూపణచేయడం అసంభవం.”

అసంభవమే, సంచేహం లేదు. ఎందుచేతనంటే
నే నింతవరకూ పట్టు పండించడం విషయమై ఎక్కడా
ఒక్క ముక్కయినా వ్రాసిన తృణానికి పోలేదు.

జ్ఞానప్రకాశ్ ఇలా వ్రాసింది: “మన దేశంలో
దాల విలంబితులు పడుతున్న కష్టనిష్ఠురాలు చూపి,
పాఠకులకు విడుపు వచ్చేట్లు చేయడానికి రచయిత
ప్రయత్నించాడని మాత్రం ఆభాసగా అర్థం అవు
తోంది. ఏదీ ఏడుపు, ఏదూ బంగారంగానూ! మాకు
గ్రంథం చదువుకున్నంతసేపూ ఎక్కడా ఏడుపు
రాలేదు సరికదా; మొదట్నుంచీ చివరి దాకా పొట్ట
చెక్కిలయ్యేట్లు నవ్వొచ్చింది.”

సమీక్షకుడి పొట్ట చెక్కిలకదానికి నేనే పూర్తిగా
బాధ్యుణ్ణి అని అంగీకరిస్తాను. కాని తుప్తకం చదివిన
మీదట, తన శీర్షిక ఆభాసగా అర్థం అయిందని ఆయన
చెప్పాడో అందుకు మాత్రం ఆయన బుద్ధినికలతే పూర్తి
బాధ్యత వహించాలి.

* రవీంద్రనాథ్ టాగూరు రచన నమస్కరించి.

‘సమ్యక్’ అనే చారపత్రిక ఇలా వ్రాసింది : “హరిహరపురం మునిసిపాలిటీని విమర్శిస్తూ గోవిందం గారు వ్రాసిన సుగభిరచన సుబోధకంగాను, సునిశితంగాను ఉన్నదనడంలో సందేహంలేదు. కాని ఒక్క విషయం మాత్రం మాకు చాలా దుఃఖమా, అర్హతకంటే ఎక్కువగా ఉన్నది. ఈయన ఇతరుల అభిప్రాయాలను స్వంత అభిప్రాయాలుగా ప్రదర్శించడానికి ఏమాత్రంగా సందేహించదు.

రచయిత ఒకచోట వ్రాశాడు: ‘పుట్టిన తరువాత చావక తప్పదు’ అని. ఈ చతుర్మూల భావం క్రీస్తు పండితుడైన సాక్రటిస్ గ్రంథంలో కనిపించి ఉండకపోయినట్లయితే, రచయిత యొక్క స్వతంత్ర ఆలోచనాశక్తిని తప్పకుండా ప్రకటించిఉండేవాళ్ళం. ఇటువంటిదే దొంగసాక్షుల నమూనాలు మరికొన్ని ఈ కింద పొందుపరుస్తున్నాము—

గిబ్బర్ వ్రాశాడు—రాజ్యంలో రాజు లేకపోతే ప్రజలు వికృంభలం అవుతారు అని. గోవిందం గారు వ్రాశారు—ఒకవంక ఆరాజకత, దానికి తోడు అనావృత్తి. గండిసోయిపరినిస్పృటకం! సంస్కృత శ్లోకంకూడా కాళిదాసు కావ్యంలోంచి దొంగిలించినదే.

—రస్కిన్ వ్రాసిన పుస్తకంలో ఈ వర్ణన ఉంది—ఆకాశంలో పున్నమిచంద్రుడు ఉదయించాడు; సముద్రపునీళ్ళమీద వెన్నెల పడ్డది. గోవిందం గారు తమ రచనలో ఇలా వ్రాశారు—పంచమి చంద్రుని వెన్నెల రామస్వామిగారి బట్టతలమీద పడి మిలమిలలాడుతోంది. ఏమి ఆశ్చర్యకరమైన చావ్యం! ఏమి అద్భుతమైన వందన! ఎంత ఆపూర్వమైన దుస్సాహసం !!!”

సంవాదసారం ఇలా విమర్శించింది : “గోవిందం గారి గ్రంథంలోని రామస్వామి దైవవాద పట్టు వాస్తవ్యులైన కృష్ణమూర్తిగారి నడవడంలో ఇసుమంత అయినా సందేహం లేదు. దైవవాద కృష్ణమూర్తిగారికి బట్టతల లేనిమాట నిజమేకాని ఆయన భ్రాతుఃపుత్రుడికి ఇవ్వడివ్వడే జాట్టు రానిపోయి బట్టతల ఏర్పడడం

ప్రారంభించిందని మాకు నమ్మకంగా తెలియవచ్చింది. ఈ విధంగా వ్యక్తిగతమైన ఆక్షేపణలు చెయ్యడం పూర్తిగా గర్హ్యం”

మాకు నిజంగా యిద్ర దిరిగిపోతోంది. నా ప్రహసనం హరిహరపురం మునిసిపాలిటీని విమర్శించడానికి వ్రాసిందేనని సమ్యక్పత్రిక ప్రకటించింది. ఈ అభిప్రాయాన్ని ఖండించడానికి లవలేశమైనా అవకాశం లేదు; ఎందుచేతనంటే, హరిహరపురం ఇరవై నాలుగు పరగణాలలో ఉందో, లేక టెల్లెటూలో ఉందో, లేక నుడివాడ తాలూకాలోనే ఉందో కూడా నేను ఎరుగను. అక్కడ ఇవ్వడు మునిసిపాలిటీ ఉన్నదా, ఉండిందా, లేక రాతోందా—ఇదీ నేను కోస్టం చెప్పలేను.

ఇక పోతే, నేను దైవవాద కృష్ణమూర్తిగారిమీద నాగ్రంథంలో అన్యాయమైన పక్షపాతం చూపించానని సంవాదసారం పత్రిక చేసిన ఆరోపణకూడా అసత్యమని నేను నిరూపించలేను. ఎందుచేతనంటే, సంవాదసారం తన వాదాన్ని రంధ్రాశ్లేషముగా ఎవం ఇవ్వకుండా ప్రమాణాలతో సహా సమర్థించుకున్నది. కృష్ణమూర్తి అన్న పేరుతో ఉన్న వ్యక్తిని ఒక్కణ్ణి మాత్రం నేను ఎరుగదును. అయితే, ఆయన మూర్తికారు, కిర్రు. ఆయన ఇల్లు దైవవాదలో లేదు; ఏలూర్లో ఉంది, భ్రాతుఃపుత్రుడి బట్టతల బంగారంగాను! నేను ఎరిగిన కృష్ణకిర్రుగారి అన్నగారికి కుమారుడే లేదు. అయితే ఆయనచెల్లెలిమాత్రం ఇద్దరు కూతుళ్లు ఉన్నారు.

ఇక నాగ్రంథంలో బొగ్గుగనుల అసాముల మరీమనదరిత్రను బొగ్గు మసితో పోల్చానని సమాఖ్యలలో వ్రాసినవారికి నా విక్షాపన ఇది.

అసలు అటువంటి గమలు ఎక్కడైనా ఉండడం సంభవమే కాదో, సంభవమయే సత్యంలో అది ఎక్కడ ఉన్నచో వారు తెలిపి గమల విషయమైనా అక్షానాన్ని తొలగించవలసిందని ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఎవరు ఏమి అన్నప్పటికీ, ఉపన్యసన్ను, విభవా వివాహం, ఆత్మనెయ్యి నురించి నేను ఏమీ వ్రాయలేదని ఒట్టులేని చెప్పగలను.

రైటసంగతి ఇలా ఉండగా ఇటు ఇంట్లో కూడా వాకు రొమ్మ కప్పలేదు. ఏదో గంభీరమైన భావాన్ని వెల్లడిస్తున్నవాడిలాగా ప్రహసనంలో ఒకరంట ఇలా వ్రాశాను: "ఈ జగత్తు ఒక పెద్ద పశుకాల" అని.

నేను అనుకున్నదేమంటే, ఇది చదివి పొకటలం దయా నవ్వుకుంటారు అని. కాని ముగ్గురు పొకటలు మాత్రం నవ్వుకోలేదని ఉత్తకోత్తరా వాకు దాఖలాలు లభించినవి. మొట్టమొదట నా బావమరిది వచ్చి వన్ను తిట్టిపోయడం ప్రారంభించాడు.

"నువ్వు వెయ్యి చెప్పు, లక్ష చెప్పు నువ్వు పశువు అన్నది వచ్చే" అని మోరాయింతుకు మార్చున్నాడు.

నేను అన్నాను: "ఒకరేక నిన్ను నేను అలా అనిఉన్నా రప్పేయి లేదు. కాని నీమీద ఒట్టు. నిన్ను అనలేదు." అన్నగారు చేసిన అవమానానికి చెల్లెల్ని తుట్టింటికి పంపేస్తానని బావమరిది తెలిపించాడు.

జమిందారు పశుపతిరాష్ట్రీగారు నోటి నెంటు మాట రాక ఉక్కిరి బిక్కిరై పోయివారు. తనను 'కాలా' (బావమరిది) అని సంబోధించడానికి అవసరమైన అధికారంగానీ, చనువుగానీ వాడు లేదనీ, వన్ను గురించి పదిమంది ఎదుటా తాను అంటున్న మాటలు కూడా ఏమంత క్రావ్యమైనవి కావనీ, అయవఅన్నాడు.

ఇక, పక్కంటి జగద్యాలు ఒక రోజు న టి తాగుకూ నా రచన చదువుకున్నాడట. ఉండి

ఉండి ఉండి ఉండి వన్ను నవ్వును ఆపుకోలేక, ఇంకా గుటకమింగని టిని, సములంతున్న రొట్టె ముక్కలను మధ్యమధ్య రైటికి పిచికారిచేస్తూ, 'జగత్తు పశుకాల' అన్న వాక్యందగ్గరికి వచ్చేసరికి, మాతాత్తుగా హాస్య చేగం అంతా అగిపోయి ముఖం కండగడయింది. గొంతు కొలహారీ ఉక్కిరిబిక్కిరై పోవడంతో డాక్టర్ను పిలిచేటంత వని అయింది. డాక్టర్ ప్రతివాక్య అభిప్రాయమూ ఏమంటే, నా ప్రహసనంలో నేను వారి పరమతూజనీయులైన శ్రేష్ఠపూతనో, లేక మామ గారిసో, లేక అల్లుడిసో దృష్టిలో ఉంచుకొనే ఈ చిద్దనలన్నీ చేరాను అని, వాళ్లుకూడా నా క్షణభంగరమైన రచనను కిగ్గుంచెయ్యడమే తమ:త్యయని ప్రకటించారు.

'నా ఉద్దేశ్యం అది కాదరా బాబూ' అని ఎంత చెప్పినా వారికి నమ్మకం లేదు; కాని నా విషయంలో వారు వెల్లడించిన ఉద్దేశ్యాన్ని మాత్రం నేను కింకించలేకపోయినాను. నిజానికి వారి భావమూడా ఉత్తకోత్తరా చాలా అసంధిగమైన స్వరూపం దాల్చడం ప్రారంభించింది. చిట్టచివరకు నేను తేల్చుకున్నదేమంటే—ఇల్లు మార్చుకోయడం మంచిది అని, ఇంటితోబాటు నేను నా రచనలలో ఉపయోగించే భావమకూడా మార్చుకోడం చాలా అవసరం అని పించింది. ఇకమీదట నేను ఏమి చేసినప్పటికీ ఇతరులను నవ్వించడానికిమాత్రం ప్రయత్నించను.

విల్సన్ పర్వతముమీది నక్షత్రశాలలోని గొప్ప తెలిసోపు

= శ్రీ గొబ్బూరు వెంకటానంద రామరావు =

విజ్ఞాన మనేకములుగా వృద్ధి పొందుచున్నది. అందు కొన్నికావుల కాస్త్రాంగములు మనుష్యుల నదుర్భరసమన్నులను చేయగలవు. శ్రోతిక్యాస్త్రవిషయములు మానవుల కాశ్చర్యము కలిగించి యద్భుతమొంద వించుటకాక దిగ్భుతు మొందింపజేయుచుండును. ఆ కాస్త్రభావము లపారములై ఒక్కొక్కప్పుడు తల తక్కువు. ఆ గణితములు, ఆ సంఖ్యలు చూచినపుడు బుట్టి గిట్టునతిరుగును. సామాన్యజనులకు శ్రోతిక్యాస్త్ర శత్రులు తెలుపు సంఖ్యలును, గణితవివరములును అర్థము కావు. సాధారణముగా అంగుళములు, అడుగులు, మూరలు, గజములు, మైళ్లు, వందలు, వేల సంఖ్యలు మలభముగా అర్థముకొగవు. కాని ఈచిటుకకొలతలలో శ్రోతిక్యాస్త్రాంగములు చక్కగా తెలుపుట సాధ్యము కాదు. సముద్రోదకమంతయు నెన్ని గిద్దలో, ఎన్ని సోలలో ఎంచి చెప్ప నెవరితరము? శ్రోతిర్విషయములను విశేషముగా తెలుపుటకు అనుకూలమైన పెద్ద పరిమాణముగల వేరు ఒరవడులను, వేరు మానములను ఉపయోగించుకొనవలసియున్నది.

కొన్ని వందల మైళ్లు మన మధ్యమచేసికోగలము. చెన్నపట్టణమునుండి విశాఖపట్టణము నుమారు అయిదు వందలమైళ్ల దూరమున నున్నది. చెన్నపట్టణమునకు, కలకత్తాకు మధ్యదూరము నుమారు వేయిమైళ్లు. కాబట్టి చెన్నపురికి విశాఖపట్టణముకంటే కలకత్తానగరము రెండురెట్ట దూరమందున్నది. భూమిచుట్టుకొలత ఇరు వదియైదువేలమైళ్లు. కనుక చెన్నపురికలకత్తానగరముల మధ్య దూరముకంటే భూప్రదక్షిణదూరము ఇరు వది యైదురెట్ట ఉండును.

చంద్రుడు పగలున మనకు రెండులక్షల నలు లక్షల మైళ్ల దూరమం నున్నాడు. భూగోళపు

చుట్టుకొలత ఒరవడినికట్టి చూచినవక్షుమున చంద్రుడు భూమధ్యరేఖనిడివికి తొమ్మిదిన్నరరెట్ట అధికదూరమున నున్నాడు. భూమి, చంద్రుల మధ్య దూరమును సంగ్రహముగా 'భూ-చంద్ర' దూర మను కొందము. ఈ 'భూ-చంద్ర' దూరమునకు మూడువందల యెనుబదిరెట్టకు మైబడిన దూరమున సూర్యుడున్నాడు. దీనిని 'భూ-సూ' దూర మనుకొందము. 'భూ-సూ' దూరము ౯ కోట్ల ౯౯ లక్షల మైళ్లని నిర్ణయింపబడినది. ఇంత దూర మనగా నెంతో స్ఫుటముగా నవగాహన చేసికొనుటే కష్టము.

భూమిమీద కొలతలు అంగుళముతో ప్రారంభించినట్లే మార్గగోళమున కావల గంభీరతగముతో సంచారము చేయు ఖగోళచాచల దూరములు నిర్ణయించుటకు మొదటి మెట్టుగా యీ 'భూ-సూ' దూరమే తీసికోవలసియున్నది. విమనగా చుక్కల దూరములు నిర్ణయించుటకు అత్యంతముగా నల్పతమ మన దగిన మానము 'భూ-సూ' దూరమే. ఇందుకు పేరువు కారయ్యతో, సూర్యకుటుంబమును విడిచి నక్షత్ర మండలమున ప్రవేశము భావించుకొనవలెను, 'భూ-సూ' మధ్యదూరము ఒక్క పదము—మొదటి యడుగుమాత్రముగా గ్రహింపవలసియున్నది. విశ్వ మంతయు విశాలదృష్టితో పరికించి చూచినపుడు మన సూర్యుడు సముద్రపుటొడ్డన గల యిసుకరామలలో నొక యిసుకరేణువువలె గణనకు రాజాలడు. భూగోళముకంటే పదుమాడులక్షల రెట్ట అధికపరిమాణము గలిగి మహాలేజముతో నెలగొందు సూర్యుడు విశ్వరచనలో నొక విలుగురువురుగుమాత్రమైనను కాజాలడు. విశాలవిశ్వ మను మహాసముద్రములో సూర్యకుటుంబ మంతయు చేరి ఒక్కనీటిబొట్టుమాత్రమైననుకాదు.

సూర్యుడు, నక్షత్రములు మొదలగువాని కాంతి ఒక పెంకెందు కాలములో నొక-లక్షయొనుబదియారువేల మూడువందల ఐదువదియారు మైళ్లు పోగలదు. సూర్యుని కాంతికిరణములు సూర్యగోళమును విడిచి పైని వ్రాసిన యంతరదీతో యానము పోగించుచు ఎనిమిది మిలిట్లలో భూమిని చేరుకొనుచున్నవి. ఒక పెంకెందులో ౧౨౦౬, ౩౨౬ మైళ్లు పోగల కాంతికిరణము ఒక మినిటులో నా సంఖ్యకు అనువదిరెట్ల దూరము పోగలదు. ఈ లబ్ధమును అనువదిచే గుణించగా వచ్చు సంఖ్య గంటలో వెలు గెంత దూరము పోగలదో తెలుపును. ఈ లబ్ధమును ఐదువదితొలుగుచే గుణించగా వచ్చు సంఖ్య దినమునకు వెలు గెంతదూరము గడిచిపోగలదో తగ్గక్రమచేయును. ఈ క్రాంతి లబ్ధమును ముమ్మట అనువదియొదుగు పావుచే గుణించగా వచ్చు సంఖ్య వెలుగు ఒక సంవత్సరములో ఎంతదూరము పోవునో స్పష్టముచేయును. ఈ సంఖ్య గల మైళ్ల దూరమునే 'వెలుగు-వత్సరము' (Light year) అంటారు. ఈ సంఖ్య సుమారు ౫,౮౮౦,౦౦౦, ౦౦౦,౦౦౦ మైళ్లు. అనగా విశుజ్ఞుల, ఎవభయయెని మిదివేలకొట్టమైళ్లు. మన కలిసమీపమున నున్న దను కొనుచున్న చుక్క వెలుగు మనకు చేరువరికి కక్షిసం— నాలుగుసంవత్సరముల ఎనిమిదిమాసములు పట్టుచున్నది. అనగా ఒక వెలుగు-వత్సరదూరమును కక్షిచే గుణించగా వచ్చు లబ్ధము మైళ్లు మన కలిసన్నిహితమైన పొరుగున నున్న చుక్క దూరమును తెలుపును. యంత్ర సాయము లేక మనకన్నులకు సామాన్యముగా కనబడు ఖగోళదృశ్యములలో నత్యంతదూరమున చిన్న విభూతి బొట్టువలె ధవళధవళమై తోచు నొక్క తెలిమబ్బు వెలుగు మనకు చేరువరికి తొమ్మిదిలక్షల వెలుగు-వత్సరములు పట్టు నని కాస్త్రప్రేక్షకు గుణించిరి. ఈ తెలిమబ్బు ఉత్తరభాద్రపద కుత్తరముగా నున్న ఇంద్రుదగణమునకు (Andromeda) చేరిన చుక్కల మధ్య కావనగును.

'నభోరహవక్షోజవోరలలిక'యని మన కవులు ప్రశంసించిన విశుద్ధంగన, పాలమున్నటిని పడమటి వారు పాలపుంత (Milky way)యందురు. ఆ ధవళ దృశ్యములో కొఱవకొలులు నక్షత్రము అంబువి. మన

సూర్యుని దాపుంతలో చేరిన యొక చిన్న చుక్క. ఆ చుక్కలు మనసూర్యునికలెనే లేజోమయములైన గొప్ప గోళములు. పాలపుంతమధ్యమునకు విడుకొట్ట వెలుగు-వత్సరముల దూరములో మన సూర్యుడున్నాడని తరితోధకులు అంచనావేయుచున్నారు. తెలిమబ్బులు కొన్ని ఎనిమిదికొట్ట వెలుగు-వత్సరముల దూరములో నున్నవట! ఈవిషయమును లోకమునకు మొదట తెలిపిన వారు ఆమెరికాఖండములోని కాలిఫోర్నియా మండల మున నున్న విల్బర్ ఫర్వెత్తుమై ప్రతిష్ఠింపబడిన గొప్ప టెలిస్కోప్ ద్వారా తరితోధకులు చేసినఖగోళ క్షేత్రము. ప్రపంచములో నిప్పుటికి గల టెలిస్కోపు లన్నింటిలో పెద్దది విల్బర్ ఫర్వెత్తుమైన యీ టెలిస్కోప్. ఈ దూరదర్శిని కనుర్పబడిన యద్దముయొక్క వ్యాసము సూరు అంగుళములు = ఎనిమిది అడుగుల నాలుగు అంగుళములు = సుమారు నిలవెడున్నర నిడివి. పడమూడు అంగుళములు మందము. ఆ యద్దము తొమ్మిదివేల పానుల భారము గలది—అనగా మూడువేల పింఛెలు = ౩౭౫ ముఱులు తూగును. పగటివేళ వేడి రేఖలకుండ చచ్చిళ్ళలో దానిని భద్రపరుతురు.

సర్ విలియమ్ హెర్షెల్ దొరగారు ౧౭౮౧ సంవత్సరములో నాలుగడుగులు=నలుబది యెనిమిది అంగుళముల వ్యాసము గల అద్దములో ప్రతిబింబమును చూపు యంత్రమును ఇంగ్లండులో ప్రతిష్ఠించిరి. ౧౮౪౫ లో రోసే (Rosse) ప్రభువు డెబ్బదిరెండంగుళముల వ్యాసముగల అద్దముతో ఒక దూరదర్శినిని విద్వండులో నెలకొల్పెను. ఆలాగుననే క్రమముగా పెద్దపెద్ద అద్దములతో ఒకదానికంటె క్లిష్టవంతమైన మరొక దూరదర్శినియంత్రములు నిర్మింపబడుచున్నవి. ౧౮౧౭ లో మొదటి ప్రపంచయుద్ధమునకు ముందు ౭౨ అంగుళముల వ్యాసమును, ౨ టన్నుల బరువును గలిగిన అద్దము తెల్లియములో పోతపోయించి బ్రిటిష్ కొలండియాకు పంపిరి. కనడా ప్రభుత్వమున కి యద్ద మందిన మూడుదినములలో జర్మనులు ౧౮౧౭ సంవత్సరములో తెల్లియములో ప్రవేశించిరి. ఈయద్దము జర్మనుల చేతిలో - పడియుండినయెడల విజ్ఞానాభివృద్ధికి చాల నష్టము కలిగియుండెడిది.

దీనితరువాత నెన్నదనినది విల్బర్ ఫోర్స్ తమన ప్రతిష్ఠించబడిన నూరలవర్షముల దర్పణసహితమైన దూరదర్శిని. ఈదర్పణమునకు గాజుపోత ప్రాశస్త్యదేశములో ౧౯౧౨ కు ముందే పూర్తియైయున్నది. కాని మొదటి ప్రపంచయుద్ధము పూర్తియైన మూడేండ్లకు ౧౯౨౧ సంవత్సరమునకుగాని యంత్రప్రతిష్ఠ పూర్తికాలేదు. ఈ యంత్ర మొక పెద్దదో లెలుపుటకు ఈక్రింది వివరము లవసరము. ఈయంత్రమును మీదికి, క్రిందికి, ప్రక్కలకు కదిలించుటకు వీలైన యంత్ర భాగములు ౧౮౦౦ బల్బుల బరువు తూగును. యంత్ర మంతయు నూరుబల్బుల బరువున్నది. మీది 'జోము' అనబడు కప్పును, క్రింది యంత్రమును నలుబదిమోటారు యంత్రముల సాహాయ్యమున కదల్చుచుండుదురు. ఈ మోటారులు విద్యుత్ప్రవాహపు బలముచేత పనిచేయుచుండును. నీటిమీద తేలుచున్న పడవను ఇప్టము వచ్చినట్లు నడపుకొనునట్లు పొడవనపు చెరువులో నీ మహత్వీరయంత్రమును తేల్చియుంచి, ఖగోళమున నేప్రాంతమునైన నున్న ఏ యే ఖగోళచారులైనను చూచుటకు వీలగునట్లు యంత్రమును త్రిప్పచు నడుపుకొనుచుండుదురు. ఇందలి యద్దమునకు వేసిన కళాయి అరు మాసములకంటె ఎక్కువ నిలవయుండదు. కాబట్టి అరు నెలల కొకమారు తప్పకుండ త్రితరకళాయిపూత పెట్టుదురు. ఈ యద్దము తయారగుటకు పూర్వము, ఏడు సారులు వేర్వేరుగా గాజు కరిగించి, ఎనిమిది పోతలు పోసి, అది యన్నియు చెడిపోగా తొమ్మిదవ సారి పోతపోసి యీ అద్దము తయారు చేసినట్లు పోతపని వాండ్రు తెలిపిరి. ఇంతకంటె పెద్దయద్దము పోత పోయెట మనుష్యచాక్రలకు సాధ్యము కాదని ఆ గాజుపోతపనివాండ్రు తెలిపిరి.

ఏ యంత్రసాయము లేకుండ మామూలుగా మన కనులతోమాత్రము చూచునపుడు మన కనుల చోప్పు వెలుగుకంటె విల్బర్ తెలిస్కోపు రెండులక్షల ఏబది వేల రెట్లు ఎక్కువ వెలుగును ఖగోళమునుండి ఆకర్షించి తన వంక త్రివ్యుకొని తనపై ప్రసరించునట్లు చేసికొగలడు. నలుబదియైదు కోట్ల వెలుగు-రశ్మిరముల దూరమును భేదించి వికలవిశ్వమున చోప్పుకొనిపోగల కే

యీ యంత్రమునకు గలదు. ఆ దూరమునుండి కాంతి కిరణములను మరల్చి వట్టి పరిశోధకులకు చూపగలదు. నూటయేబదికోట్ల ఖగోళచారులను పోటోగ్రాఫు చేయుటకు ఈ తెలిస్కోపు సావకాయము లనున్నపెట్టినది.

మన భూమిమీద నిలబడి చూచినపుడు ఒక ప్రాంతమున కనబడు చుక్కలు మరొక ప్రాంతమున కానరావు. ఉత్తరద్రువప్రాంతములవారికి దక్షిణ దేశములలో కనబడు చుక్కలు తమమూ కనబడవు. దక్షిణదేశములవారికి ఉత్తరాకాశపు చుక్కలు కనబడవు. ఒకవేళపుడు కనబడిన చుక్కలు మరొక వేళ కనబడవు. ఎక్కడైనను, ఒకప్పుడు సుమారు రెండు వేల చుక్కలు లెక్కింపవచ్చును. ఖగోళ మంతటను అన్నివేళలను పట్టి పరీక్షించిచూడగా యంత్రసాయము లేక మనకు కనబడు చుక్కల మొత్తము పదివేలకు మించదు. చిన్న తెలిస్కోపులో చూచినపుడు మొత్తముమీద ముప్పదిమూడువేల మూడు వందల నలుబదిరెండుచుక్కలు కనబడునని కాస్త్రజ్ఞు వేర్లు లెక్కించిరి. ఈ చుక్కలే దేవతలే. ఏమనగా, దేవతలమునకు ప్రకాశించునది యని యర్థము. ఖగోళమున మెలయు నక్షత్రములనే మనవారు దేవతలనిరి. "నక్షత్రాణి రూపమ్" అని ప్రతి లెలుపుచునేయున్నది. ఒక పెద్ద తెలిస్కోపులో కనబడు చుక్కలను మొత్తముమీద లెక్కించియే మన పూర్వము దేవతల సంఖ్య ముప్పదిమూడుకోట్లని నిరధరచినట్లు వాకు కనబడుచున్నది. వట్టి కనులతో చూచినదాని కిది, విల్బర్ తెలిస్కోపులో చూచినదానికిని ఎంత భేదము కలదో రకంక గ్రహించుటకు ప్రసంఖ్యలతో వివరములు వ్రాయబడినవి.

అయితే విల్బర్ తెలిస్కోపుతో మానవుని ఖగోళవిజ్ఞానశృంగార శృంగీయినదా! దానితో నాగి నిలిచినదా! ఇంకను క్షిరంకమైన యంత్రమును కాంక్షించుచున్నదా! అంటే శృంగీకాలేదని, అంతకు రెండురెట్ల వ్యాసము గల పెద్ద యద్దము నమర్చిన మహత్తరదూరదర్శినితో పరిశోధన ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో సాగించవలయు ననియే విజ్ఞానికులు నిర్ణయించిరి. విల్బర్ తెలిస్కోపు తెలినున్న

లను కొంతదూరమువరకే వెంటాడగలిగినది. అటుపైని క్షీరచాలక విరమించుకొనినది. మన క్షీరపథము (Milky way) చే పరివృత్తమైన ఖగోళము మనము విశ్వ మనుకొనుచున్నాము. కాని ఒక్కొక్క తెలి మబ్బు (Nebula) ఈ క్షీరపావృత్తమైన మన విశ్వమునకు తీసిపోదు— ఏ విషయమునందును తీసి పోదు. ఇట్టి తెలిమబ్బు లొక్కయిందని లక్షలకు పైగా లెక్కింపబడినవి. ఈ తెలిమబ్బులు పెకండునకు ఇరు వది వేల మైళ్ల క్షరతో మనలను, మన విశ్వమును విడిచి ఎండేని దూరముగా పోవుచున్నవి. ఇటువంటి ఉప పక్షులను పట్టుకొని విశ్వము పెరిగి పెద్దదగుచున్నదనియు, ఇది Expanding Universe అనియు ఖగోళ పరి శోధకులు కొండ రభిప్రాయపడుచున్నారు. సబ్బు బుడగ మొదలు విన్నపై నను క్రమముగా పెరిగి పెద్దది కాగలిగినట్లే, వాచునుడు త్రివిక్రమ స్ఫురణచే బ్రహ్మాండము వాక్రమించినట్లే, విశ్వము పెరిగి పోవు చున్నదని కాస్త్రువేత్త లభిప్రాయ పడుచున్నారు. అవునా? కాదా? ఏది యిట్లున్నది? అని స్పష్ట పఱచుకోవలసిన ఇట్టి యంతములు వేలకొలది ఉన్నవి. విల్సన్ తెలిస్కోపుకంటె కక్షివంతమైన తెలిస్కోపు వలన కాని ఆ సంశయములు తీరవు. కాబట్టి, రెండు వందల అంగుళముల వ్యాసము గల గొప్ప యద్దముతో కూడిన శుభ్రాక్షర దూరదర్శినిని నిర్మించుటకే ప్రజ్ఞాని కులు నిశ్చయించిరి.

కాని యిందుకు దబ్బో! “ధనమాల మిదం జగత్” కదా! దృఢసంకల్పము ఉన్నప్పుడు దేబ్బు లేమి అడ్డురాదు. ధనలోపము ఉండదు.

అమెరికాలో బహు శోటికీయరు రాకెట్లర్ ప్రతిష్ఠచేసిన ధర్మనిధు లున్నవి. ఆ నిధిద్రవ్యములను ఖర్చుపెట్టువారు అంతర్జాతీయ విద్యాసమితి వారు. ఆ సమితివారు “ధనలోపమున ఈ ప్రయత్న మగ నక్కరలేదు. ఈ నిధిద్రవ్య మిచ్చెదము; పనికానిండు” అని అభయమిచ్చిరి.

ఇంకేమి! అమెరికా, ఇంగ్లండు, జర్మనీదేశ ముల శోక్తికాస్త్రువేత్తల సంఘమువారు చాల కాలము సంప్రరించి, తయారుకావలసిన క్రాంత తెలి

స్కోపునకు అమర్చవలసిన అద్దము విల్సన్ పర్యవశము మీది యంత్రపు దర్పణముకంటె రెండురెట్లు పొడుగైన వ్యాసమును, వాలుగురెట్లు బరువైనకలది కావలెనని నిశ్చ యించిరి. అనగా రెండువందల అంగుళముల వ్యాసము— పదునారడుగుల ఎనిమిదిఅంగుళముల వ్యాసమును, వది షేనువందల మణుగుల భారమును గలది కావలయును. ఇందుకు పన్నెండవలక్షల సవరములు మంజూరుచేయ బడెను. అనగా ఇప్పటి మారకపురేటునుబట్టి ఎనిమిది కోట్ల నలభయిలక్షల రూపాయ లన్నమాట. ఇటువంటి అద్దము పోతపోయెట యనగా మాటలతోనున్నదా? పోతపోసిన తరువాత అద్దము ఎంత కాలమైనను చెడి పోక నిలిచే గట్టితనము కలిగియుండవలెను. కాని అతి భారము కలది కావూడదు; పెళుసుగా మండరాదు; వేడి తగిలినపుడు లోహపాకుల విధమున ఎక్కువ విస్తరింప వూడదు. శీతోష్ణప్రసారమునకు లొంగి సంకోచవ్యాకో చముల కధికముగా పొల్చుదవూడదు. పెచ్చును తిన్న చుండనేని కొక్కిరివిక్కిరి రూపము వచ్చి అద్దము చెడను. కనుక ఎప్పటికప్పుడే తగిలిన వేడిని తరిసరమున కందిచ్చుచు ప్రేకివడినవేయు స్వభావముకలది కావలెను. అన్నిరంగుల వెలుగుకీరణములను చక్కగా ప్రతిబింబింప వేయు కక్షి గలిగియుండవలెను. నున్నితములు నూత్నములు వివ వివరములనుకూడ చెడకు చక్కగా చూపవలెను; కక్షక, నిర్ణ చెడక, నున్నగ మెఱుగుదేరి స్ఫుటముగా ప్రతిబింబము చూపువట్టిది కావలెను. ఈ లక్షణము లన్నియు పూర్ణముగా గల గాజు అద్దము తయారుచేయుట సాధ్యము కాదు. కాని చాలవల కీ లక్షణములు గల యద్దము తయారు చేయుటకు వెలిగారే మను ఒకజాతియినుకను కొన్ని పోళ్ళలో కలిపి జాగ్రతగా పోతపోయరలె నని అను భవమువలన తెలియరచ్చినది. ముందు ముప్పది అంగుళ ముల వ్యాసముగల అద్దమును, తరువాత అరువది అంగుళ ముల వ్యాసముగల అద్దమును, అటుపిమ్మట నూటఇరువది అంగుళముల వ్యాసపు ట్టడమును పోతలపొసి చూచిన పిమ్మట రెండేళ్ల వాటికిగాని ఆపలు తలపెట్టిన పెద్ద యద్దపు పూతకు సన్నాహములు చేయుట సాధ్యముకా పోయెను. ఈ పోతగాజును ఫైక్స్ (Pyrex) గా

అందుకు, పోతకు ముందు గాజు కరిగించుటకు ముప్పది యడుగుల వ్యాసముగల రాకాగొలిపిని పదిరోజుల పొర్నికలు వ్యాసలెగయగాల్చిరి. నలుబదిటన్నుల గాజు పదార్థ మిందులో నుమారు మూడువేల డిగ్రీలు (ఫారెన్ హీటులెక్కడ) వే దెక్కుటకు మూడువారములు ఉంచిరి. ఈ వేడిమి ఏమాత్రము తగ్గకుండు ఇరువదియొక్క రోజు కొలిపిబట్టి కాగి ద్రవపదార్థమై యున్నందువార ౧౮౩౪ వ సంవత్సరము మార్చివేల ౨౫ తేదీన పోత ప్రారంభించిరి. ఈ విచిత్రము చూచుటకు బహుదేశములవారు విజ్ఞానవేత్తలు వేలకొలది మైక్రో ప్రయోగము చేసి వ్యయప్రయాసముల కొర్చి ఆవాటి కచ్చటికి వోజరైరి. కొలిపింపఁబడు ఉష్ణగ్రత కల ఇటుకమాసలో నీ కరిగిన గాజుద్రవమును తడవ కొక పుట్టెడుచొప్పున, కుంభకర్ణుడు తెరచిన నోటివలె నున్న రాకాగొలిపెతో ఉపాయముతో తీసి మూసలో వేయుచుండిరి. విడచి నిమిషములకును, ఒకప్పడు పడచి నిమిషములకును కరిగిన గాజును ఆ గొలిపెతో మూసలో పోయుచు రాగారాగా రుదకు మూస నిండుపరికి పదిగంటల కాలము పట్టెను. ఆరంభములోనే ఈ చారుణపుకాకకు నిలబడలేక మూసలోని నాణగిటుకలు పట్టుదప్పి, మూసలోని గాజు ద్రవపు టుకరిభాగమున తెప్పన వేలిపోయెను. పని నాం ద్రా యిటుకలను తీసివైచిరి. ఈ మహాయత్న మంతయు వృథాయగువేమోయని ఎల్లవారును భయపడిరి. ఆ తరువాత సగటున దినమునకు ౧.౪ డిగ్రీల చొప్పున మూసలోపలి వేడిమిని తగ్గించుకొనుచు మెల్లగా చల్లారనిచ్చిరి. అట్టోబరు మాసాంతమునకు, అనగా ప్రారంభించి పోతపోసిన ఏడు నెలలకు ఉపరిభాగమున నొక మనుష్యుడు నిలిచి తాళగల వేడిమికి గాజు అద్దము చల్లారెను. అద్దములోపల పగుళ్ళు, బీటలు, గాలి బుడగలు ఏమైనా చేరి అద్దము చెడవేమో, ఎందుకైన మంచిది అని మరొక అద్దము పోతపోయెటకు కూడ యజమాను లాజ్ఞ యిచ్చిరి. పదకొండు మాసములకుగాని పైకి తీయుటకు వీలుగాని యీ పోతగాజును ఏడుమాసముల వేడలించిన గాని రెండవ అద్దపుపోతకు వీలులేక పోయెను.

౧౮౩౫ సంవత్సరపు వేసవిలో రెండవ అద్దము చల్లారెచుండగా పరదల భయము కలిగెను. కాని ప్రమా

దము తప్పెను. ౧౮౩౬ లో మొదటి యద్దమును నునుపు చేయ ప్రారంభించిరి. అది మూడేండ్లు పట్టిన పని. ఇంతలో రెండవ ప్రపంచమహాయుద్ధము ఆరంభ మయినది. అందువల్ల తెలిస్తావుపువను లాగినది.

అద్దము మెఱుగుచేరి పరిశోధన ప్రారంభించుటకు ఇంకను చాల పనులు కావలసియున్నవి.

ఈ యద్దముతో కూడిన మహాత్తర దూరదర్శినిని అమెరికాఖండములోనున్న పలోమర్ పర్యవేక్షానువునై ప్రతిష్ఠించును. దీనిని ఆ ఖండమీదకు తీసికొని వెళ్ళుటకు ప్రత్యేకముగా ఇరువదిమైళ్ల కొద్దు వేయబడినది. ఈ యద్దము నువ్వవలసిన తెలిస్తావు గొట్టము ౩౦ అడుగులపొడుగును, ౨౦ అడుగుల వ్యాసమును కలిగి యుండును. యంత్రము వాడుకచేయుటకు పాధనము లతో సహా గొట్టము, అద్దము అన్నియు కలిపి ౮౦౦ టన్నుల బరువుండును—అనగా పూటగా సామాను లతో నిండిన నలుబదివేగముల గల గూడ్డుబండియంత బరువన్నమాట!

దీనిని ప్రతిష్ఠింపసెంచిన పలోమర్ ఖండ బిరుదేల ఏడువందల అడుగుల యెత్తు కలిగియున్నది. బిరుద సంవత్సరములు పరిశీలన చేసిచేసి ఈ యంత్రరాజమును ఈ పర్యవేక్షానువై ప్రతిష్ఠింప నిశ్చయించుటకు కారణమున్నది. పశువునన్నెమీద నెఱుఁగరంగునలె నలుపుమీద తెలుపు ఎక్కువగా శోధించును. అమెరికాలో ఇతర ప్రదేశములలోకంటె ఈ పర్యవేక్షానువై నన్నె ఆకాశరంగము వ్యామలతరమై ఖగోళపరిశీలనకు విక్రీరి అనుకూలముగా నుండునని సత్యత్రేతర లిఖించిమీద నీ మహాదృశ్యయంత్రమును నిలవ నిశ్చయించిరి. ఈ యంత్రము యథావిధిగ ప్రతిష్ఠించినవాడు జ్యోతిశ్శాస్త్రవిజ్ఞానము ఉరకలుతేయుచు నభివృద్ధి నొందగలడు.

ఏమనగా :—

౧. ఈ వాడు పరిశోధకులు మెడలు నొప్పలెత్తునట్లు చుక్కలకొఱకు మీదికి చూచుట అనవసరము. పుస్తకము చదువునట్లు దృశ్యక్రతినింబమును చూచుచు ఖగోళమును పరిశీలించగలరు. ఇప్పుడదికూడ అనావశ్యకము. ఫోటోగ్రఫీ (లేజువట నిర్మాణము)

మాలముగా పరిశీలన మతిసుకువుగ జరుగుచున్నది. ఈ క్రొత్త టెలిస్కోపునందలి ఉద్భ్రాంతిగాజులెన్ను బహుళ క్రితవంతమైనది. ఇంతకు ముందు యంత్రములు మూడుసెకెండ్లు వెలుగందుకొనినగాని తీయలేని పొటోగ్రాఫులు ఈ యంత్రము ఒకసెకెండులోనే తీయగలదు. అనగా ఇదిరకతున్నవాటికంటె ఈ యంత్రము మూడు రెట్లు ఎక్కువ క్రితవంతమైన దన్నమాట.

౨. మానవశీత్రముకంటె ఈ యంత్రము పది లక్షల రెట్లు పరిమాణముగల వెలుగును పట్టి పోకరించు కొని తనవంకకు మరల్చుకొగలదు. విల్బర్డ్ కొండ్లై టెలిస్కోపును నడుపు డాక్టర్ హబ్బల్ పండితు (Docter Hubble) డి విషయమై ఇట్లు తెలిపెను: "ఈ క్రొత్త యంత్రము పదివేల మైళ్ళ దూరమున వెలుగు కొత్తవర్తిదీపపు కాంతిని పొందినట్టి మృటముగా చూపగలదు."

౩. ఇంతకుముందు పదిహేనులక్షల నక్షత్రములను సూరించి మాత్రము తెలిసికొనెనది. అంతకంటె ఎక్కువగా చుక్కల సంగతులు తెల్లము చేయుటకు ప్రాత యంత్రములకు పస చాలకుండెను. ఇప్పుడంతకు నాలుగు రెట్లు—అనగా అరువదిలక్షల—చుక్కల వివరములు దీనివలన తెలియగలవు.

౪. మానవశీత్రము మైలదూరములో కనబడు మేడ ఒక అంతస్తు కలదో, రెండు అంతస్తులు కలదో పరిశీలించి చెప్పగలదు. ఈ యంత్రము మూడువేల మైళ్ళ దూరములోనున్న మేడ ఎన్ని యంతస్తులదో మృటముగా చూపగలదు.

౫. చంద్రమండలములో నూరు గజముల వ్యాసము గల పదార్థమును మాత్రము విల్బర్డ్ కొండ్లై మిది టెలిస్కోపు చూపగలదు. ఈ క్రొత్త యంత్రము ఆ మండలముమీది పది గజముల వ్యాసము గల పదార్థములను గూడ చక్కగా చూపగలదు. మనకు రెండు లక్షల నలుబదివేలమైళ్ళ దూరముందున్న చంద్రమండలము ఎనుబదిమైళ్ళ దూరములో మాత్రముండిన నెట్లు కనబడునో ఆ దృశ్యమును ఆ వివరములతో చూపగలదు.

౬. అంగారకగ్రహముమీద మన గోదావరి, కృష్ణ నీటి కావలవంటి కావల అన్నవనియు, ఆ

గ్రహోపరిభాగమున మనవంటి మనుష్యులు జీవించుచున్నారనియు కొందరు జ్యోతిర్విజ్ఞానప్రేక్షక లనుచున్నారు. అదేమియు లేదని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు. ఈ క్రొత్త యంత్రము ఆ తగువు తీర్చి ఉన్నది ఉన్నట్లు చూపుచు నిజము తెలుపెట్టగల దని లోకు లాశించుచున్నారు.

౭. ఇతర గోళములపై సరసంచార మున్నదో లేదో దీనితో పరిశోధించి తేల్చి చెప్పవచ్చును" అనుచున్నారు డాక్టరు స్పెన్సరు జోష్యుగారు. వీరిపుడు అంగ్లరాజ్యాధిపత్యజ్యోతిర్విజ్ఞానప్రేక్షకగా పనిచేయుచున్నారు.

౮. గ్రహరాజు, మార్గ మటుంబాధిపతి మార్గము ఓడించి ఓడించి ప్రమముగా ఆరి నశించి పోవునని జోన్న మొదల జ్యోతిర్విజ్ఞానిరు లభి ప్రాయపడిరి. భూమిమీది సమస్తప్రాణులకు వేడి, వెలుగు, అన్నము, ఆహారము నమకూర్చు మార్గము లేనినాడు భూమి లేదు. మానవజాతి ఉండదు. మార్గ గోళమును సూరిన వివరములు—ఇదివరకు తెలియనివి—క్రొత్త సంగతులెన్నో తెలిసికొనచ్చును.

౯. ముఖ్యముగా ఓకోడపరివృత్తమైన మన విశ్వమునుండి సెకెండునకు ఇరువదివేల మైళ్ళ త్వరతో దూరముగాపోవుచున్న తెలిమబ్బులనుగూర్చి క్రొత్త వివరములు తెలిసికొగలము. ఏమనగా, విల్బర్డ్ కొండ్లైమిది టెలిస్కోపు ఎనిమిదికోట్ల వెలుగువత్సరముల దూరమున నున్న ఖగోళచారులైన తెలిమబ్బుల వెలుగునమాత్రము పట్టి చూపుచున్నది. ఈ క్రొత్త టెలిస్కోపు ఎనుబది కోట్ల వెలుగువత్సరములదూరముననున్న తెలిమబ్బులను చూచుకొనిపోయి ఆలోచననున్న తెలిమబ్బుల వివరములను మనకు బాగుగా తెలుపగలదు. మనకు తెలిసిన విశ్వమునుకంటె పదిరెట్లు ఎక్కువ కనపడుచును.

౧౦. ఖగోళచారులైన నక్షత్రములు, గ్రహములు, ఉపగ్రహములు లోనగువానినుండి వెడలు వెలుగు కక్షిని ఈ సాధనమువలన ఉపాయముగా పట్టి మనకు కొవలసిన పనులు చుమత్కారముగా నిర్వహించుకొని విశోదింపవచ్చును. ఈ సాక్యాధ్యము చక్కగా జోగ

పడుటకు ఇదివరకు జరిగిన రెండు విశేషము లీ క్రింద వ్రాయవచ్చును—

(అ) ౧౯౩౩లో షికాగో నగరమున ప్రపంచ కన్సుప్రవర్తనము జరిగెను. ఆ కన్సుప్రవర్తన ప్రారంభమగు రెవ్వరో తెలుసునా?

పానుమంతుడు!

౧౯౩౩ సంవత్సరములో షికాగో (Chicago) నగరమునందు ప్రపంచమునందు గల సమస్త మతములవారు తమతమ మతవిశ్వాసము లెట్టివో వివరించి తెలుపుకొనుటకు Parliament of Religions అనబడు ప్రపంచమతమహాసభ జరిగెను. అప్పుడే స్వామి విశ్వేశ్వరందే ఆమెరికా వెళ్ళి ఆ మహాసభలో హిందూ మతాధిక్యమునుగూర్చి ఉపన్యసించెను. వాటినుండి ప్రపంచములోని మతములవారికి తూర్పున హిందూదేశపు మత సంస్కృతులనుగూర్చి తెలిసికొంద మను మతాపాము జనించి దీపివప్రవర్ధన మగుచున్నది.

ఆవాడు ౧౯౩౩లో స్వాతివక్షత్రమునుండి బయలుదేరిన వెలుగు సెకెండుకు లక్షయొనుబడియారు వేల మాడుకందల ఇరువదియారువేల మైళ్ళదూరమున వెళ్ళుచున్న అగ్ర ఎకాయోగిని ప్రయాణము సాగించి సాగించి నుంబియేండ్లవాటికి ధూమండలము చేరుకొనినది. అనగా ౧౯౩౩ సంవత్సరమువాటికి ధూమండలము చేరుకొన్నది.

౧౯౩౩లో ఆ షికాగో నగరములోనే ప్రపంచ కన్సుప్రవర్తనోత్సవము జరిగినది. ఆ యుత్సవము ప్రారంభించుటకు స్వాతివక్షత్రమునుండి వచ్చు వెలుగును యెర్కెస్ క్షత్రాళలో (Yerkes Observatory) వుట్టి ఆ వెలుగును విద్యుచ్ఛక్తిలోనికి మార్చగల పాదనము (Photo-electric Cell) ద్వారా కేంద్రీకరింపజేసిరి. స్వాతివెలుగుకిరణముల స్వర్ణ తగిలినంతనే విద్యుత్స్వాసములోని విద్యుత్తేజములు కొన్ని (Electrons) పైకి వెట్టివేయబడినవి. ఈ విద్యుచ్ఛక్తి అక్కడికి ౯౦ మైళ్ళ దూరమునందున్న షికాగో నగరమున కందికీనుబడినది. ప్రవర్తన ప్రారంభమునకు సిద్ధముగానున్న దీపములను వెలిగించుటకు స్విచ్ సాధనపు బొత్తమును నొక్కినది విద్యుచ్ఛక్తిగా మారిన

స్వాతివెలుగే! బొత్తము నొక్కునదికి ప్రవర్తనపు విద్యుద్దీపము లన్నియు గప్పున నొక్కమారు వెలిగి ప్రవర్తనమును తెలిచి చూపినది!

స్వాతి వాయుదైవత్వ మని మన జేషము ఘోషించుచున్నది! హనుమంతుడు వాయు అంశ సంభూతుడు. ప్రవర్తనప్రియుడు! లంకను కాల్చి అర్ధరాత్రి ఎత్తురి వెలుగుతో లోకమునకు ప్రవర్పించినాడు!

(ఆ) చంద్రకాంతి ఇటలీనుండి ఆమెరికా వెళ్ళి షికాగోనగరం వెళ్ళుచు—

మరి ఆరు నెలలకు—౧౯౩౩ అక్టోబరు నెలలో మరొక విచిత్ర విశేష ముట్టిక జరిపించిరి. పాశ్చాత్య శైక్షానికులలో పెండు తెలివోళ్ళును నిర్మించిన వాడు గెరిలియో మహాకీర్యము. ఇప్పటికి మారువందల ముప్పది యేండ్ల క్రిందట ౧౬౮౦ లో ఇటలీలో ప్లోరెన్సు నగరములో గెరిలియో నిర్మించిన తెలివోళ్ళలోనికి చంద్రకిరణములను జూపి, విద్యుత్పాదనములచే వాకిరణ శక్తిని కల్పకైగా మార్చి, ప్రాప్య తరంగమాలముగా ప్లోరెన్సు (Florence) నుండి రోమున కందిరి. రోమునగరమునుండి ని సంత్రీహర్షమున ఆమెరికా తీరమున నున్న Rocky Point కు అందజేసిరి. అటునుండి యాకిరణ శక్తి షికాగోనగరం వరకు వీసిన స్వీచ్చిబొత్తము నొక్కించి సభా ప్రారంభము చేసిరి. చంద్రమండలము వెడలిన కిరణము లీ తీరమగలు బడి ప్లోరెన్సుమారుగా షికాగో చేరునదికి ౨౦౦౦ సెకెండ్లు మాత్రము పట్టినది.

పలోమర్ పర్యవేక్షణకు ప్రతిష్ఠించిన పిదప రెండువందల అంగుళముల వ్యాసము గల దర్పణముతో కూడిన గొప్ప తెలివోళ్ళు యాలముగా ఖగోళవాతల శక్తిసామర్థ్యము కింక నెన్నెన్ని చిత్రించిత్రములు ప్రదర్శింపగలవో!

ఇంగ్లండుదేశపు వాతావరణపరిశీలకులనుబట్టి ౩౬ అంగుళముల వ్యాసము గల ప్రతిబింబదర్పణము కంటే శక్తివంతమైన యంత్రము అచ్చట పనికిరాదు. ఇట్టి మహాత్తరపాదనములతో మన దేశమున నెంతటి శక్తివంతమైన యంత్రమునైనను ప్రతిష్ఠింపవచ్చునుగాని— అభోదృష్టియేగాని ఉద్యమదృష్టి యంతగా లేని మన దేశపు ప్రవృత్తిపరిశీలకులలో నిట్టి యంత్రపాదనకు ఎన్నో దౌర్బల్యములు, కాదు—కాదులు గడువలెనే!

అ భ యం

= శ్రీ సుందరాచారి =

ఎవలె నిను గన్న తల్లిరా! ఎన్ని నెలలు
నిన్ను కడుపున మోసెరా! నిజముగాను
నిండు నవమాసముల కాన్పు నీవు కాడ-
మధ్యకలిగిన పెనుభూత మగుడువేము!

కాకపోయిన, నీకర్మ కాలిపోను-
ఇట్టి బలి కోరుకొందువా!- ఏడ్చి ఏడ్చి
ఎన్ని గుండెలు వ్రేలెరా!- ఇంత కసికి
ఏమి కారణ ముండెరా! రామ! రామ!

ఏళ్లుమీరిన ముసలాడు; నీళ్లు తాగి
పన్నుకొలిచిన అస్తుల పంజరంబు;
పేదలకు పేద; తిరిపాల విచ్చగాడు;
మాలలకు మాల; మా గాంధిజోలి యేల?

ఉక్కుగుండియరా నీది; చిక్క-నైన
పచ్చిగరళంబు మింగిన పాడుగుండె;
సిరులు దొరలించు చిరునవ్వు దొరను దరిసి
కరుణ విరియని కాల్పులు కాల్చినావు!

దొరల పరువులు విరిచిన చిరుతనవ్వు;
పగకు ప్రేమలు నేర్చిన పసిడినవ్వు;
పుడమి లోగొని యేలిన బోసినవ్వు —
ముగిసినా మాకు; పెదవులు మూసినావు!

పిల్లగాలుల పోకుకే తల్లడిల్లు
పెళ్ళసుబాండియ కేలరా, పిడుగుపోట్లు?
'వలడు నీ వింక, మా' కన్న, వలచి, 'నన్ను
చంపిపో' మృదు-సాధువు, చంపినావె!

బెదరు నీ కేల, హంతకా! వెన్నపూస
మనసు కలవాడు మా రేడు, మంచినాడు;
రామనామము పలికె, నీరక్ష కనుచు —
ప్రాణధయ మేడ; మారేళ్ళ బ్రతుకు నీకు!

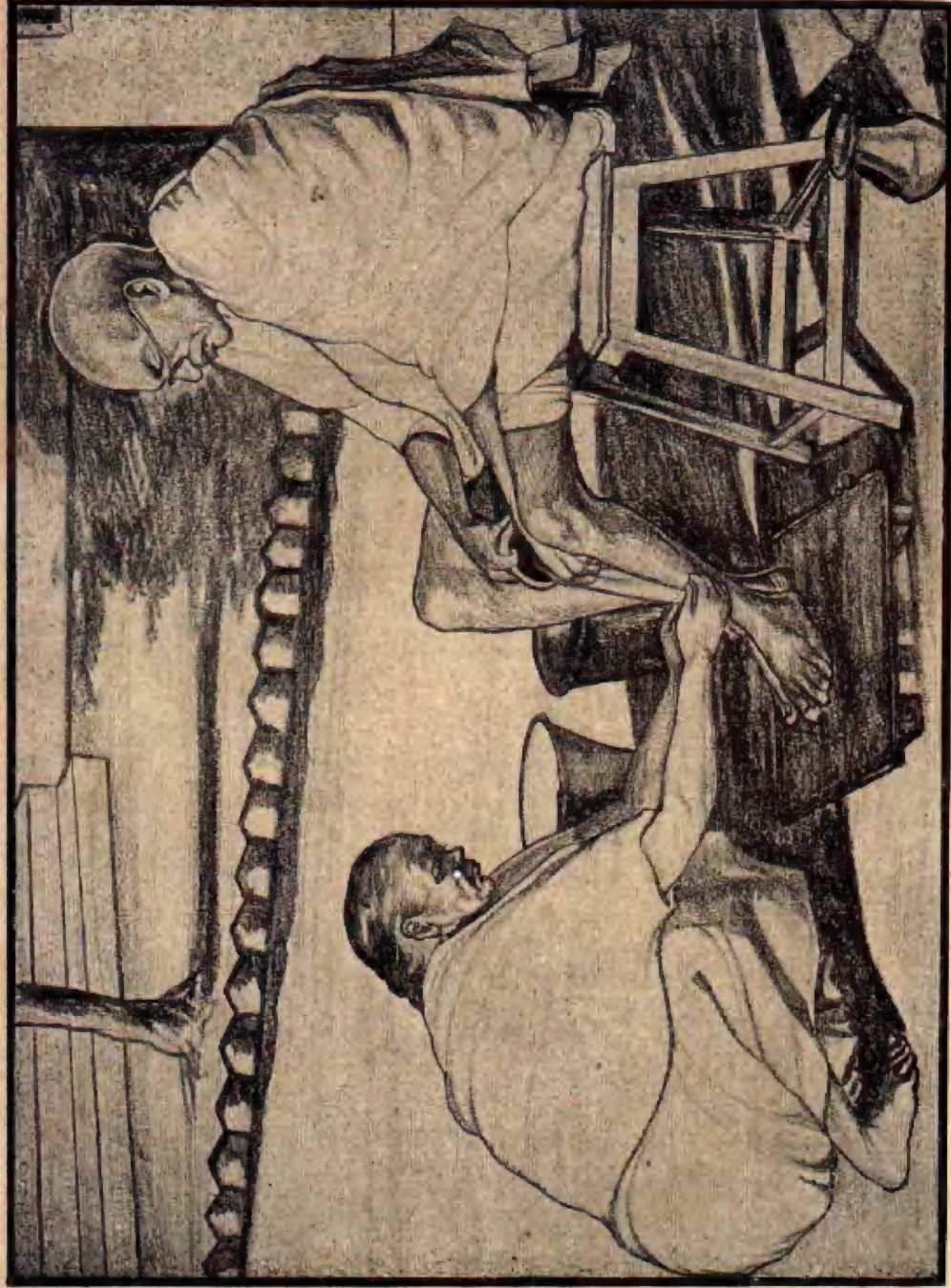

ప్రయాణ సన్నాహము

ప్రార్థనాపూర్వకముండు వెళ్లబై చేకరై తినుకొని, ఉత్తరీయము కప్పుకొనుచున్న గారిమహాత్ముడు

జననం

మహాత్మా జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ ప్రేమితుడు. ఆయనకు ముగ్ధులు, పిల్లలు, కుటుంబం ఉన్నాయి. ఆయనకు ముగ్ధులు, పిల్లలు, కుటుంబం ఉన్నాయి. ఆయనకు ముగ్ధులు, పిల్లలు, కుటుంబం ఉన్నాయి.

ఆంధ్రశ్రీ

శ్రీ ఓరుగంటి రామచంద్రయ్య

నేటి ఆంధ్రులకు రాష్ట్రము లేదు, రాజధాని లేదు. ఏని సంపాదనానికి అవశ్యమైన యేకత, ఏకనాయకత్వము అవశ్య లేవు. ఉన్నది మన చరిత్ర, చిరకాలానుగతమైన ఆ చరిత్రపృథి.

“మే మాండ్రులం” అని మనవా రుచ్చరించే ఢిల్లీలోనే “మే మిప్పటివార యేమి?” అనే ధీమాగోచరిస్తుంది. కాని ప్రాచీనంకాదమే సాధుత్వాన్ని గాని, గౌరవాన్నిగాని ఆపాదించదు. మన ప్రాచీనాండ్రులు పురుషార్థపరులు కాదమే వారి శిష్యత్వము.

ఆంధ్రులం మనము “వికరేయబ్రాహ్మణకాలం వారం”. నిజమేగాని, ఆ బ్రాహ్మణం పేర్కొన్న ఆంధ్రులొ కారు మన గర్వకారణాలు. వారి తరువాత కాలవాసన నామంతో క్షయం యేడ్చు దక్షిణాపథపకులుగా పోలించినవారే మన కి తలయాపా, తలవిసలా ప్రపాదించినవారు.

అయితే, ఆంధ్రకాలవాసనుల అభేదం మనం సాధించుకోవలసిరావడం చరిత్రరచనలో మనవారు ముందంజవేయకపోయినందువలని ఫలితం. కాలవాసన కులు లాండ్రులే. కాని వారు సాధించిన దేమి? మొదటిది వారి క్షయం యేడ్చి పాలనమే. మూడవలకాలానికి కాక వాసనశ్రీముఖుడు స్వతంత్రుడు కాలేదు. కాని నాటికే ఆంధ్రభాగ్యోదయశ్రీ అరుణాదరుంగా కనుపించింది. కృష్ణప్రభములుగా వీరు సాపించిన స్వతంత్రరాజ్యం వెలిగే కాలంలోనే, మగధలో మార్యమంగకాణ్యులు, కళింగంలో చేతివంశ్యులు, బ్రహ్మకర్తలలో యవన శివభూవమహాలు—వీరి రాజ్యాలు ఛట్టినవి, గిట్టినవి, అందరితో అన్నివిధాలుగా పోరుతూ ఆంధ్రాభ్యుద

యాన్ని వర్ధిల్లజేయగలిగిన గౌరవం కాలవాసనులు దక్కగొన్నారు.

ఆ రోజులు భారతచరిత్రలో మహోత్సాహాలను, మహోన్నతులను రెంటినీ చూడగలిగాయి. అంతిమ మూడవల కాలంలో మగధరాజ్యం ఛిన్నాగ్నిన్నమై బహుధా విగ్రహమైపోయింది. క్రీ.పూ. 300లో యవన అంటియోకస్ కుభగపేమనితో చేతులు కలిపిన ప్రణయం తరువాత ఆరేండ్లలో భారతానికి ప్రళయంగా మారిపోయింది. డిమిట్రీయస్, అపోలోడోటస్, మీనాండరులు యమనాజులలో క్రంకురిచి ముద్దు ముచ్చటలు తీర్చుకున్నారు. యుగపురాణం వా కొన్నట్లు, వారిపాల బడి సాకేతం (Oudh) సాంతమైంది; పాంచాలం (గంగాయమునామధ్య) పంచత్వం భజించింది; మాధ్యమికం అనామకం అయింది; పుష్పపురం పావనీపోయింది.

అది శివుని దమరుకపు ధమాము కాదు; కేత్రుజనోచ్ఛాటనకైన కౌరవీయుల హంగరింపు. అవిరుద్రుని కూలపు ముమ్మోసలు కావు. భారతసంస్కృతి కరణ్యులగు పుష్యమిత్ర, భారతేల, శ్రీకాతకర్ణుల మొగ్గరపుమొనలు. యవనసేనావాహిని ఆ కులవర్వత ములను లోకే క్రమంగా మగధలో, మాధ్యమికంలో, మరాష్ట్రంలో భంగురమై పోయింది.

చేరి భారతేలుడు యవనదివిగుణ్ణి తిరుగగొట్టి, కుంగుని క్షృంగభంగం చేసి రాజమాయం నెరవేర్చివాడు. కాని త్వరలోనే అతడు దివంగకు డెవాడు. భారతేలు కలికి తలవంచి పొలువని కాపాడుకొన్న పుష్యమిత్రుడు పుత్రపౌత్రులగు అగ్నిమిత్రమనుమిత్రుల ముందంజల

కందక, యవనులు సింధునదిని దాటి పరారులు కాగా, రెండు దేశ్యమేధములను, ఒక మారు రాజనూయమును యజించినాడు. జనమేజయుని తర్వాత యజ్ఞయాగోద్ధరణశ్రీ ప్రప్రథమ మితనికే దక్కినదట. కాని తనకు ప్రకృత్యమిత్రుడగు మౌర్యునిచేతని బంధుని యజ్ఞసేవనిచే నచిరాధిష్ఠితమగు విదర్భము, నవసంహారిత శిథిలకర్మపురుషుల పెట్టణించుచో పువ్యమిత్రుడు ఆంధ్రనీరి కారకర్ణి నమావనదై ఆతనికి కొవకారణమైనాడు.

పశ్చిమాంధ్రంలో, మరాష్ట్రపు పారిమేరల్లో, యవనుల సరికట్టే యత్నాల్లో మున్నుడైయున్నాడు సిరికారకర్ణి. తన భూములపై భారతీయని పొంగు కొంత పొర్లికే సేమాయె. అది యవసంభజకమాలచే సహించ వలసినదే. కాని యీ పువ్యసంకుని కి పోగాలమేమి? మౌర్యుల బలాన్ని విదికావిదర్భాల్లో విస్తరించిన కుంగుడు సమాపాంధ్రంవైపు కన్ను కేయదా? ఇది సహించినచో తనకు కలవంపుమాట అటుంచి, ఆంధ్రశ్రీ అటునీటు కాదా?

శ్రీ కారకర్ణిబలము రీటు పారతీనవి; కుంగుల కార్యము లటు విజిగినవి. ఆకరావంతులు (East & West Malwa) ఆంధ్రుల వివరభూము లైనవి. పాంచీమాపకకావైదగ్గరిలో నాంధ్రభివృద్ధివాసిష్ఠీపుత్ర ఆనందుడు తాంబించాడు. ఇక రాజా? తాను వీకడు, కూరుడు, అప్రతికూలవక్త్రుడు, దక్షిణాపథపరి. పువ్యమిత్రుడు రెండేశ్యమేధములు చేసినాడేమి? రాజనూయమునుకూడ నిర్వహించెనా? ఆంధ్రనీరి కారకర్ణి తానును రెండు దేశ్యమేధములు, ఒక రాజనూయము నిర్వహించెనా? తానిగుని కుంగుడు 'దాహిస' మృతరదా? భారతీయని అసంకరమునైన తా నా భూముల నాక్రమించినాడా? అది చేడు శ్రీకారకర్ణిమదల నాదలవహించాయి. మాంచాపురికాశనం చేర్చున్న కళింగాధిప కూడెస సిరియొక్క 'సిరి' అంతానీకీ, ఆంధ్రాధిప సిరికారకర్ణి అహ ఏమి సంబంధం?

అనుకొన్నా రేమి ఆంధ్రకు మగధ అంత చేరు కానవి? కలగన్నా రేమి శ్రీ కారకర్ణి అంతలో దివంగతు జానవి? అత డొక అచ్యుతశ్రీ. అతని డొక అతాక

శ్రీ. అందరికిని సాధ్యమానా అతడు క్రొత్తిన త్రోవల వోవుటకు! అతని తరువాతి రాజులు శ్రీ కారకర్ణిని మందాకినీజలవిగాపానీలనిగ, తమ్ము భోగవతీ సలివిప్పవదాక్రయాలగు భుగ్గుభోగలుగ పోల్చుకొన్నారు. మగధ దూరవాసే కాదు, ఆకరావంతులలో మౌర్యులకుంకభాగవతుని యధికారం బలసికొన్నది. ఉత్తరాపథమున కారకర్ణి గాంచిన విజయములు, కొనిన దేశములు ఆంధ్రుల చేబారినవి. కాని ఆంధ్రుల చేత చిదికిపోలేదు. వారి ప్రభుమంత్రోత్సాహశక్తులలో కొలవదీసది ఉత్సాహశక్తిమాత్రమే. తరువాతిరాజులలో వాత్సాప్యమును చేర్చుకొన్న కుంకలకారకర్ణి, కుంకలమునంకిటకు పోలవము పొగించి నవలనన్న ఆంధ్రుల దైవ్యకంఠమును విగించి, వారిని ద్విగుణీకృతోత్సాహులుగ నొప్పించాడు. ఆంధ్రసైన్యములు రణసన్నద్ధము లైనవి.

ఎవరి ఆంధ్రకోపాగ్నిపాత్రములు? కుంకలకారకర్ణి అరివీరుల నిర్దేశంపలేడు. కాని వాని దూరదృష్టి! దేశారోప్తనూచన లగుపించియుండును. క్రీ.పూ. ౧౦౧ లోనే రక్షకాధిపతియగు యవన అంటియాస్కిరాను పంపున హెలియోడోరస్ భాగకుంగునికో రాయభారము నెఱపినాడట. ఈ రాయభారి ఫిల్లవరిపరములలో తెల్లనగర్వవద్ద వానుడేపు సర్పింప కిలా సంభము నిలిపినాడట. సర్వభారతమును కలగింప నుద్ద్యమించిన యవనులకును, వారి బారీనుండి బ్రహ్మవైరముపై విడివిడి ఎట్టో యిలవరకు పెట్టుకొనివచ్చిన కుంగుని కిని మైత్రియా? ఆ యవనులే వినుల పోలైరా?

భారతదీపంల నోహటింపక పలాయకుడైన యవనదిమితుడు (Demetrios) యూక్రైడిన్ కర్ణి కల యైనాడు. ఆతనివార అపోలోడోటస్ కొరకుడ నట్లే అయినది. కాని యూక్రైడిన్ ప్రతికూలుకొన్న దేమి! పార్థియనుల రాజా మిత్రిడేటిస్ అతని పోలిటయముడైనాడు. పార్థియనులును, వారికి బాంతున కరుణను అతని పశ్చిమభూముల చెంపలాడగా, మధ్యదేశమున మిలింతుడు మధుర రాజధానిగా సర్వస్వశీంక్రమైనాడు.

పువ్యమిత్రకుంగుడు చనిపోయి నాలుగేండ్లు కాలేదు. మిలింతుని కింకలో మృత్యువు ముంచుకొని

కచ్చిరది. యాగ్రైదీప్తికాదును హరియోగి వనకు
మరల భారతధూమలలో నిజవ నీవ దొరకినది. అతని
తరువాతివాడే అంటిమార్పిదాసు. భాగసుండుని
మైత్రి వర్ధించిన చాతజే. కాని, యీ రాయభారముల
వలన పరిని కొరిగినది లేదు. నిరవధిగ పారలిన ఈ
పష్టావసావాహనులు యాగ్రైదీప్తిజమునా జలసంగమ
మును సాధించినవి. తక్షణిలలో, సురాష్ట్రములో,
మధురలో, ఆకరావంతులలో అజిన ఆహ్లాదవర్తలను
క్షౌత్రపులు కావకు లైనారు.

పులిపాద పుట్ర. యవనుల వియోగి సంగ
సింహనేలేదు భారతం. ఇంతలోనే ఈపష్టావవిజయాట్ట
హాసములు ములుకులవలె భారతీయుల క్రేవోనిశ్చయము
లైనవి. కాలింగమాగధులు ఈ ప్రళయ మాపలేరు.
మగధలో కుంగవంశము వర్ధించినది. కాయ్యులలో
వాడుజేవుని దొడ్డి మువ్వగు నృపులు గలిపించినారు.
సుకేర్మ కాయ్యుడు తన్ను రక్షించుకొనగలడా, జేక
మును రక్షింపగల్గుటకు? మగ్గిన పండు మగధకేకపష్టా
వుల పాలైనచో అది ఆర్యావర్తమా, కేకార్ణవమా?

ఎవరయ్యా యీ ప్రబలారిష్టాన్ని అరికట్టే
నాధుడు? ఎవరయ్యా మగధను చేపట్టి భారతధూమల
పెట్టని కొట్టయై మాగధాంధ్రకాలింగుల మానమును పరి
రక్షింపగల్గినవాడు? అతడేనా ఆకరావంతులలో కుంగు
లనే సహింపని కాలవాహనకులుడు? కాయ్యసుకేర్మాంతకు
డతడేనా? అతడేనా ఆ శ్రీముఖవంశీయుడు?

నాటినుండి ఈపష్టావుల కదిలి ఒకడే, కాలవాహ
నుడు. ఆంధ్రుల సోమవంతు సుకేర్మాంతకు డంతలో
మృదించినాడు. ఆంధ్రజేతమంతటి కది యొక కాక
రాత్రి; ఈపష్టావుల కది సుప్రభాతము. మధురలోని
మహాక్షత్రవరాజులుడు రాజరా జట, శ్రాత యట.
'రాజుల' సహాయుడై మహాక్షత్రవరాహుడు పశ్చిమ
భారతములో కుదురుకొనుటేగాక కాలవాహనపాలితా
గు మహా గాష్ట్రపరాంతముల నాక్రమించినాడు. నాటి
నుండి క్రాంతవాహనుల నిరి తీసికట్టయి డి. ఈహారాలుల
ఒత్తికి కాలవాహనుల శత్రుపట్టణములు సాహారా
కళ్యాణములు నిర్జనములై పొడరిపోయినవి.

కాని ఆంధ్రుల సుకృత మంతరించిపోలేదు.
ఆ ఖత్రవంశవా కౌర్వధానులలో కడపటివాడు
గోండ్వోధ్యన్ "మహారాజ, రాజధిరాజ రాజవర
మేళ్యుడు" చనిపోవుటతో ఈపష్టావమాజ్య మే ధ్రం
గతమైనది. కాబూలులోయలలో, వాయ్యురారత
ములో కుషాణులు ప్రబలి, క్రమముగా శ్రీ. కే. రా. కి
సింధునదీ ముఖద్వారమువరకు తమ ఆధికారమును విస్త
రించినారు. కాని ఈపష్టావహారాటక్షత్రపులు తమ
తమ నెలపుల కింకను తప్పిపోలేదు.

ప్రాపులేని యీ ఖత్రపులనుండి తన పూర్వుల
రాష్ట్రములను కైకొనుట శ్రమ యనిపించలేదు గాతమీ
పుత్రి కౌతకర్ణికి. గోవర్ధనవిజయస్కంధావారమున
కూడిన యాతని వైజయంతిసేనలు బహుముఖముల
కడలాడినవి. అర్బుద (Aravalli) పర్వతపు దగులు
ఆంధ్రవీరుల విజయవాదములను ప్రతివ్యసించినవి.
రావోర్గోస్తంధు డాతడు వైరిధయంకరుడే కాని నవో
ర్బుల్లవంకజకోమలవదనుడు. పరరాజుల గుండె దిగు
లాతడు ఆరణ్యముకానిపట్ల వారిలో నొక్కనినైన
చెనకలేదు. ఓటమి నెలుగని అతడు క్షత్రియదర్పమాన
మర్దనుడు, ఈహారాటవంశీనిరవశేషకరుడు, ఈకయవన
పష్టావసాహువుడు, ఏకైకధనధ్యుడు, ఏకైకమూరడు.

శత్రుదుస్సహుడు గాతమీపుత్రుడు తన ప్రజ
లకు కన్నబిడ్డలనువలె కాపాడినాడు. కాల మెరిగి
కర్మ మెరిగి అతడు త్రివర్గములను సాధించెను. ప్రజల
సుఖదుఃఖములలో నాతడు సమభాగి. ఏకప్రాప్త్యాలు
డాతడు వర్ణాశ్రమధర్మముల గాపాడెను. ఉత్తమపుత్రు
డాతడు వినువు నెలుగక తల్లిని కుశ్రూషించెను. కాల
వాహనకులయశోప్రతిష్ఠాపకు డాతడు తనకు, తనవారికి,
తన ప్రజలకు, తనధూమికి గర్వకారణు డైనాడు.

గాతపుమాత్రుడు దుర్ధరించిన ధూమి అతని పుత్రునికి
దర్ధరమైనది. వాడేష్టిపుత్రపుటమాయి డక్షిణాపభోగ్యరత్వ
ముతో తృప్తికెందినాడు. కనిష్ఠహువిష్ణునసిమ్మల
కుషాణ రాజ్యము ఆసింధుమధురావగమై యున్నదట;
ఉత్తరాపథమున వతనికి నిలకడ ఎట్లు? గాతమీపుత్రుని
తోడి యుద్ధములలో పుత్రుని జయవాముని గోల్పో
యిన చచ్చునుడు పుటమాయిలో పమును గ్రహించి యేతని

మరీకాలమున నవంతి వాక్రమింగి వైచెను. ఆకరము వాక్రవాళి మైకలు పాండిగిని వానివక్రవాళినను పాడి, కార్తమకవ్యుతుడు వాక్రవాళిదామపహాయై వారి శ్రీ. శ. ౧౩౦ వాటికి ఘోర్వహారాప్రతిమల కలగించినాడు. పుణమాంకితరువాతి కిరస్వాతి స్పృంధ ప్వాతులు దుర్బలులు. అవపుట్టాచి క్రష్టరాజ్య ప్రతిపా పకుడైన రుద్రదామమహాశ్రవుడు మహాంధ్రముపై కమ్మ వైచి తరుణము వేచినాడు.

యజ్ఞశ్రీ కారకర్ణి సింహాసన మధిస్థింతుటలో కారవాహనమీలమున ముసలము కిరస్వాతికమ్మకు వానిష్టిపు త్రికారకర్ణిరూపమున ప్రవేశించినది. ఈ త్కారపులతోడి యధ్యములలో తా నెన్నిమారులు పరా క్రమింపలేదు? పృథ్విమాంధ్రము కార్తమకుల పాలు కాకుండుట తనవలన కాదా? మరి యజ్ఞశ్రీ యెవడు కారవాహనకిరీటమును వహించుటకు? ఇది సహించ రానిది. ఇక యదమగా రుద్రదామని కూతురు వానిష్టి పుత్తూరి కేవి యొకది. ఆమెమంత్రి రహస్యధిగ్రుకుడు పాశేరకుడు వానిష్టిపుత్తూరి నమ్మిన బంటు. ఆ ప్రాకృత మహాసఖుడైన రెండే సంస్కృతవాసలు—గుర్ర దామని గిర్నా రుకాశనము, వానిష్టిపుత్తూరికారకర్ణుని కాస్తేరికాపనము. ఇదియెవడు సంస్కృతియేవా?

యజ్ఞశ్రీ కది పరిజ్ఞానమయము. వానికా ప్రాంతములలో మహాసేనాపతి భావగోపుడు శ్రీశ్రులలో శక్తికాలది పోరి యోడి పరువిడినాడు. యజ్ఞశ్రీ కాస్తేరిభూములలో వీరవిహారము కావించినాడుగాని, దైవము వేరైంపుడు మానుమము మాటేమి? రుద్రదామ వకు ఆంధ్రశ్రీ వశమైనది. ఎంత శ్రీశ్రువైన శేమి, యజ్ఞశ్రీ అతని కదూరసంబంధి; అత్యుపద్యుతుడగు మేటి వీరుడు. యజ్ఞశ్రీని ముక్తురి కేయుట రుద్రదామని శ్రీతిగుమములను మరింత వాసింపజేసెను.

యజ్ఞశ్రీ శేవకాలమును పూర్వాంధ్రమున గడపినాడు. వాగానృతురి కూన్యవాద మీవిధముగ నతని దృష్టి వాకటేనా యేమి? మహాంధ్రము, మహాంధ్ర ప్వాతంత్రియము మామయైనది. రౌద్రుల మధిగడుపున నడగిపోయినది.

౨

ఒక వేదేంద్రకర్వార. అది శ్రీ. శ. ౧౩౧౨ వర్షము. దేవగిరిలో హేమాద్రి సత్కుర్వరచింతామనీరవ నలో మన్నుడు. అతని ప్రతిభండపరిశీలనమున తన్మయై యైనాడు వృద్ధయాదవుడు రామచంద్రుడు. హేమాద్రి గంటము ఒకలో చేరలేదు. అల్లాయుద్దీకచాలితులగు మరుమ్మల ఖడ్గము లోరలలో ఇయిదిలేదు. ఉరు మని పిడుగుగ వచ్చిన యీ యాపద కనదయై దేవగిరి పాతాళములకు ప్రంగినది.

ఏకశిలానగరమున విద్యావాగు దింకను పాడు చున్నాడు:—

“దూరా దాకర్ణ్య విశ్వ
ప్రస్థుచురమహా వీరరుద్రవ్య శైత్ర
ప్రసావారంధ్రేరి
నినద మరివృహా: పూర్ణకర్ణ్యరాత్రా:...”
అని.

కాని, ఆ భేరినాదములు నవలక్ష్మీనగర రాధి వాగువగు కాకతీయవీరరుద్రునివి కావు. ఆ కర్ణ బర్జము మరుమ్మలకును గారు. ప్రసావమును లేదు; ఆరంభమును లేదు. స్వాతంత్ర్యమును నోచుకొనని యా:పుడు మానమునకును పేదయినాడా? ఒక మారు విజితుని తన్ను ‘రాయరాయ’ నిగ కొనియాడినంతకే మరుమ్మవృత్తిరిన్ని పలాములు, ఖుర్మీములువా? పాటి కాకతీయవృత్తిరి యెవల నింత ద్రోహమా? కానినో మజిలీమజిలీకిని మారికా ఫలనకు సరఫరాలు చేవగిరిమండి అందువా?

అదియెదలు శ్రీ. శ. ౧౩౨౩ లోగా ఒకమారు కాదు, రెండుమార్లు కాదు, ఏడుపర్యాయములు ఆంధ్ర నరేశ్వరునికిని, మేయ్యలకును ఎదిరెగని పోరు. భీమేశ్వర పురాణ కృతిధర్తయగు తెండపూడి అన్నమంత్రితాత అన్నమంత్రి, మహాప్రధాని గన్నయ్యతెగ్గడ కొడుకు అన్నయ, మన్మగన్నని ముకుడు కొలని రుద్రదేవుడు, శేచెర్ల యోరదాచానాయకుని పుత్రు డేవనాయకుడు. పానుంగులు ప్రభువు యాదవ వార్తపాటి కేవుడు—ఒక లేమి, ఎండరెండలో మరుమ్మపక్షుల మేదిసమద్ధరణ

క్రి గడింప నుద్యమించి విడిగినారు. కడకు అంధ్ర నశేష్వరుడు తిలగుభూమి చేరుట బండ్ల యైనాడు. ఏక కిలాంగరములో ఏకచ్ఛత్రికవ్యభూతలుడై పాలించిన వీరు డతడు కరబంధములతో ఢిల్లీ చేరునా? దారిలో నున్నది సోమోద్యుత, సర్వకల్పవనాశిని నర్మద. ఆ నదిలో గ్రుంకులిడిన అంధ్రవీరద్రుడు “స్వేచ్ఛమై, స్వస్థానము” పొందినాడు.

3

క్రి. శ. ౧౩౨౪ మొదలు ౧౩౩౬ వరకు ఒక పండ్లెండేండ్లు హైందవుల పాలిటికి దుస్వస్థమైనది. ఈ కాలమున దక్షిణభారతము నంతటను తురుష్కు లొనరింపరి యగృత్యములు లేవు. హిందవులు పలవించి యాహుస్యును లేవు. శ్రుతి య నమించిరి; నయ ముదాగిరినది, ధర్మరతి నడచిపోయిరి; చరిత్ర గలించి నది; అభిజాత్యము మృతమైనది; కేయల, కలి ధన్యుడైనాడు.

ఈ ధర్మగ్లాని దుస్వహము కాగా వీడికప్రజలు అది బ్రహ్మో రావో నిర్ణయించుకొనలేకపోయినారు. కాత్రవులపై వారి యుక్త కఠి లేదు. అది యొడిగట్టిన చిచ్చు; వారిది రక్కపతాలివి.

కాని, వీరి యీ కత్తిరి ఏకముఖముగ త్రిప్పి అంధ్రుల స్వాతంత్ర్యమును పునరుద్ధరించుకొనునాయకు లేరీ? సూర్యచంద్రవంశ్యులు రాజులు లేరు. కాని ఆ తురుష్కప్రళయనారాళలో మునిగిపోయి అన్నయ గజపాహిణి, కొలని క్రతాపరుడ్రుడు, శేచెర్ల సింగమ నీడు లున్నారు. వారు కారణముగా చేరినారు మహా సామంతు మాండలికవంశ్యులు మునుమూరి ప్రోలా వాయుడు, కొప్పుల ప్రోలను, అద్దంకి కొమటి కేమ రెడ్డి, శేచెర్ల సింగమనాయకు, మంచికొండ గణపతి నాయకుడు. వారి యభిమతముతో మునుమూరి పోలయ ముందు నడచినాడు. ఇతరులు వానికి అండ యైనారు. తురుష్కులములు పటాపంచలై నవి. ఏకకిలాంగర మింకను చేరిక్కలేదుకాని తెలంగాణాతీరభూము లలో నెల్లెడలను అంధ్రస్వతంత్రపతాకలు రెపరెప లాడినవి.

మూరాన ఢిల్లీలో మహమ్మద్ బీఖా తుఫైల్ కొరకొరలాడినాడు. తెలగువీరుల విజయము లతని కత్తిరి కంకింపజేయుగా అతని మేవల్లుడు బహావుద్దీన్ అతని కెదురుదిరిగినాడు. బ్రద్ధునిగు తుఫైల్ అల్లుని నెంటాడినెంటాడి, కడకరనిని, అతని కాక్రయమిచ్చిన కంకిరిని ఆహరించినాడు.

మంచికి పోయిన చెడుగైనది. అర్ధవ కాక్రయ మొపగుటయు ఈ తురుష్కు తెలుగరా యేమి? కంపి లిలో తుఫైల్ ప్రతినిధి మల్లిక్ సాయమున కక్కడ జూచినను శత్రువులే కనుపించినారు. రక్షురవాణాలు లేక తుదకు పశుంజెవలసిన ట్లున్నదే! ప్రజలలో పాదు కొనని పాలన మెంతకని నిలువగలదు? ప్రోలయ కేమ రెడ్డి దివలీయుడై ఆరవీటి సోమదేవరాజు తురుష్కులను తరిమితిరిమి కొట్టెను. కొటరాచూరు, ముడిగల్లు, యాతగిరి అతని వశమైనవి. ఢిల్లీనుండి ముక్తలై కంపిలి పాలకులుగా వచ్చిన హాహరసోదరులను తురుష్కు మిత్రులను భ్రాంతితో సోమదేవరాజు ప్రతిఘటించి, నిజ మెఱిగి తుదకు వారికి తోడునూపినాడు. విద్యా రణ్యమహర్షి ఆశిష్టులతో విజయనగర రాజ్యస్థాపన యైనది.

ఒక పన్నెండేండ్లకేనా తురుష్కు లింత విజ్ఞ పిగిపోయిరి? అంధ్రుల అస్వరంభిత అంతలో నాయ మైనదే. తురుష్కు లిగ పాలకులు కారుకదా. కొల లాడిన పాములవలె పడినారు. ఎందు పోగల రయ్యా? వారి దారుణచర్యలు, ఘాతలు ఇచ్చడు తెడిపి కొట్టవా?

అంధ్రుల విజయగర్వము విజయోన్మాదము కాశేదు. ఉక్తిరావభమందరి ముష్టియలకును, దక్షిణ మున నీ రాయలకును ఎంతటి తారతమ్యము! వికాల విజయనగరరాజ్యమున నెందరు తురుష్కులు లేరు? కాని వారిలో నొక్కరైన పరధర్మ్యులను కారణముగా బాధనందినది లేదు. దక్కనులో, ఆర్ధ్యగర్వములో పాటి హిందువులను తురుష్కప్రభువులు అంపకొత పెట్టుచున్నను, సమదృష్టులగు విజయనగరరాజులు, ప్రజలు పాలిత ముష్టిములను ప్రతిహింసింపరైరి.

రెండవ దేవరాయలు ముసల్మానులను చేర
దీసెను. వారికి జాగీరులు కావు, పసదనములు కావు,
కడకు వారికై విజయనగరముననే ఒక మసీదు పెడి
నది. స్వయముగ రాజే అందుకు కారణమైవాడు.
ముసల్మానులు కాఫీరులకు నమస్కరింప రని కాబోలు
రాయలు తన సేంహాసనముపైదుట పొక ఖురాన్ ప్రతి
పంచివాడు. ఎవరి ధర్మమున వారు చరించుట కెట్టి
యాటంకమును లేదు. తుదకు రాజధానీనగరమండే
వారికై యొక పేట బలవీరిది. వర్తకవాణిజ్యములలో
తురుష్కులు, పైన్జుములలో తురుష్కులు! విజయనగర
రాజ్యజీవనమున వారంతగా పెనగొనిపోయివారు.
కృష్ణరాయల రాయచూరుముట్టడిలో నేచాముఖమున
ముసల్మానుసర్దారులు నడిచివారు. గండికోటలోని
హిందూసర్దారు నణచుటకై కృష్ణరాయప్రేషితుడై
ప్రభుకార్యమును నిర్వహించినవాడు ఇస్మాయిల్
ఖాను నట.

కాదా మరి? విజయనగరమున మేన్నంత నీవచ్చు
వారికి సాటిముసల్మాన్ రాజ్యముల లభించలే! ఇబ్రహీం
అద్దిల్షావద్ద ౩౦౦౦ ముసల్మాను ఉద్యోగులు ప్రియా లగు
టచే ఉద్యోగముల గోల్పోయి తహతహలాడగా, వారికి
రామరాజు కరణ్య మైవాడు. అంబూరుఖానున పొక
జాగీరు, ఐక ఉల్సుల్క్ గీలానీ రామరాజులు అన్నద
మ్యులవలె వ్యవహరించివారు. డిలావర్ ఖాను రామ

రాజునకు కార్యకర్త. పరమతసహిష్ణుతలో రామరాజు
పరమావధి నందుకొన్నాడు. కాకున్న హైందవుడు
తాను, తన రాజ్యమున గోవధ మొక్కొనువా? రాజ
ధానీనగరమున మసీదులో గోధము జరిగినది. ఆంధ్ర
ప్రజల రక్తము బడుకెత్తింది. ఇంత దుస్సహనమా!
ఆ దేశప్రభులు, క్రోధకంపితులు, గూతేత్యులును అగు
ప్రజలు, వారి పక్షమున తమ్ముడు తిరుమలరాయలు
రామరాయల సమన్వయిని వక్రింపజేయగైరి. వారి
కందరకును రామరాయల సమాధాన మొకటే: “క్షరక
లిందు జేరనది రాజసేవకేగాని, మతపరిత్యాగమునకు
గాజే” అని. (Rafi-ud-din Shiraji)

ఇది వెజ్జిమా, వేదాంతమా? వేదాంత మను
కున్నాడు రామరాజు; వెజ్జియని కనుకొన్నారు పాఠిత
తురుష్కులు. శ్రీ. శ. ౧౫౫౬లో రాజ్యసకలదీయంధ
భూమిలో రామరాజు నెదిర్చినవారిలో ఆరవినకడ
పుత్తునికన్న మిన్నగ లాలనల నంది విజాపురరాజ్యమున
నిలుకడగన్న అల్లి అద్దిల్లా ఉన్నాడు. రామరాజు
ఉచ్చ దిని, రణరంగమున నరని వెన్నుదన్ని నిలచిన
వారిలో, యుద్ధమధ్యమున నరని గిటించి కేత్రులలో
గలిగిన ద్రోహులు ముసల్మాన్ సర్దారులు నున్నారు
(Peron). అది వెజ్జివేదాంతము కాదు. వేదాంత మీ
వెజ్జి యైనది. విజయనగరసామ్రాజ్యమున ఆంధ్రకాస
నము వాళినయైనది.

‘నాన్నవచ్చాడు’

[నాటిక]

శ్రీ రా. సి. అంజనేయకాన్తి

[గుర్రబృందీ ఆగిన చప్పుడవుతుంది.
“నాన్నవచ్చాడు”, “మామయ్యవచ్చాడు”
అంటూ పిల్లలు చప్పట్లు కొడుతూ అరుస్తారు
సంతోషంగా.]

మణి—అందరికంటే ముందు నేను చూశా
నాన్నని!...

ప్రకాశం—నేను కాదమ్మ చెప్పింది మందర!
గుర్రబృందీ ఒస్తుందని?

సాంబుడు—నేను యింకా మందరగానే బండి
చప్పుడు విన్నావమ్మా, తెలుసా?

రాధాయి—అసలు మీ అందరికంటే మందర
నేనూ చెప్పింది, యీ బండిలో మామయ్య కప్పకుండా
వస్తాడని!

హనుమంతరావు—(ప్రవేశిస్తూ) సాయిబూ!
బ్రహ్మ, వెడ్డింగూ గదిలో పెట్టవోయి...ఏదో—పక్క
బుంగా, పొమ్మల బట్టా యిలా తీసుకురా...

పిల్లలంతా—(ఒక్కమాటుగా) “నేను చూశా
నాన్న ముందు” “కాదు నేను మామయ్యా”...“నే
నంటూంటేను బండిచప్పుడు వింది!” “ఎన్నో అబద్ధాలే
మామయ్యా, నేను చెప్పి యివ్వాలే నవ్వే కప్పకుండా
వచ్చి తీరుతా వని...కావలసిన అత్త నడుసు...”

హను—(నవ్వుతూ) ఆరి ఖడివే! అత్త నడగా
రిట్రా?...ఒసేయి, రావే...సాక్షిం మరే!

పద్మలక్ష్మి—ఆ...వాడి మాటల కేంరెండి...
కాళ్లు కడుక్కొండి ముందు...బండి లేటయిన
ట్రాంకే!

హను—ఎంత లేటరే!...చెల్లె లేదీ?...
ఎలావుంది కొత్త మేనకోడలు?

పద్మ—దొడ్లో నీళ్ళు పోస్తోంది మీ చెల్లెలు
పిల్లకి...మేనకోడలి కేం? పొట్టంటా వుంది...

రామేశ్వరి—(కొడ్లోంచే) పిన్నన్నా
అన్నయ్యా, అయిపోయింది నీళ్ళు పోయ్యడం...ఇదిగో
మేనకోడలు...అప్పుడే నిద్దరపోయింది మాదాన కుడిచీ
కుడవకముందే...

హను—అసీ...పిల్లా...నిద్దరే అప్పుడే?...
కందగడ్డయిపోయిందే? నల్లిమనుగ్గు పోకారేమిటే?...
అడమిటి బుగ్గలన్నీ...

అన్నపూర్ణమ్మ—మరేం...చలికాలం కదూ,
కాస్త వేడిగానే వుండాలి నీళ్ళు...బుగ్గలేమిటి? టోటే
చీడ...అసలు చీడ పుట్టినకరవా లే యిది పుట్టిందిరా!

రామేశ్వరి—మరే...ఇప్పు డింకా చాలా నయం
అన్నయ్యా, పదిరోజులకింద చూశావు కాదు...
అబ్బబ్బ...ఒకటే ఒక అట్టమకో...

హను—అహహా!...ఆ ముక్కు, ఆ బుగ్గలూ
అంత అటపోలికే! తండ్రి, తాతాన...ఎక్కడ
నుంచి ఒస్తాయి చక్కడనాలు, రమ్మంటేమటుకు?

పద్మ—అవును రెండి...మేనమామల పొలి
కొనే అప్పురసలా ఉండేదికాదు!...

హను—అహో! అన్నగార్ని వెనకనుకొస్తోంది!
...నయం...అత్తపొలిక రాలేదు. బలిపోయం...

పద్మ—పోవడేదుమా!...ఏదో కాస్త్రం-తెప్ప
నట్టు, మేనమామ పల్లం మేనరా కాదు, పింకెండ్రి

కల్లం కంకర్ల కాదని... ఎవరి చక్కదనాలు వారి మంటాయి...

కామే—ఎందుకమ్మా అంత కోపం? ఏదో నవ్వులకంటేనూ మా అన్నయ్య...

అన్న—ఒరేయి, నిర్లికణ్ణ పెడుతావురా నవ్వు!... ఇంకమా పట్టుంలో ఏళ్ళు బాగా పడినట్లు లేదా!... నెలకోకాలలోనే సగమై వచ్చా వేమిట్రా? రేపనుభోజనం కావాలి!

హను—యీకాపులే!... ఒక్కళ్లన్నా అడిగారేమా, యీ సంగతి, యింతవరకూన! ఎంతైనా తల్లి ప్రేమ తల్లి ప్రేమే... నీ కోడలు నా బడులు కాస్త ఒప్పు చేసిపట్టుండే!

కామే—ఉభయలూ సద్దుకొకదూ మరి?

అన్న—అ... వాని మొహం... మొన్ననే ఒక లంకణం చేసిందికూడాన... పడికొచ్చారంపట్టి...

హను—అయితే, ఒక దరువు తీస్తేనే యిలా వుండన్నమాట! (అంతా పక్కన నవ్వుతారు)...

పద్మ—ఏమోనబ్బా! నా కోటి! మాత్రం ఎవరూ చిక్కినట్లు కనిపించడంలేదు... ఇప్పుడు చచ్చిన వారిని పైకం వినవోయించక్కర్లేదు...

హను—అందుకనే "తా నెలకో కగమంద!" అన్నారు. (మల్లా అంతా నవ్వుతారు).

రెండో రంగం

[పిల్లలు ఒకటే గొడవ చేస్తూంటారు. "పండ్లూపండ్లూ నాకే"నని సుఖీలా, "కొరికిన లడ్డూ నాకొ"ద్దని ప్రకాశం, "చితికిన యాపిలు నువ్వే తిన"మని రాధాయీ, "రెండు పొట్లాలూ నాకే కావా"లని సాంబుడూ అరుస్తూంటారు]

హను—అరి దుడుకుపించాల్సారా! అప్పుడే చక్కబుంగువూడ ఎగిరిపోత్రా!... ఆ... ఆ... కరుస్తూ వెండువరా అక్కయ్యని? ("బయ్య" మంటుంది మళ్ళీ)... ఒరేయి కాదా! అంటిచక్క

చాస్తమంతా లాగుతా వెండువరా?... అగం దక్కడ, తే నొస్తున్నాను.

అన్న—మరి రెచ్చిపోతున్నారు నుమా అబ్బాయీ!... ఒకళ్ళొకళ్ళు తేరి ఎనిమిది రూములూ ఒకటే అల్లరమకొ. ప్రయివేటు మాపురుగారి దగ్గర ఏం బిలుకుతారో ఏమో ఓగడియనేవు. మల్లా పట్టు మని పది నిమిషాలు కాలు కదవకుండా ఓకొట మార్చుంటే పట్టు!...

హను—చిన్న పన్నాకులు కాదుటమ్మా!... మరి... నన్నూ వాన్నీ చెయ్యమంటే చేస్తామా చెప్పి యిప్పుడు అల్లరికి!...

పద్మ—ఇది అల్లరికాదుకావాలి!...

కామే—షరేకానీ, ముందు వాళ్ళకు పీచట్లు పడ్డ అన్నయ్య. తేను పిల్లని తొట్టెలో పడుకోపెట్టొస్తాను... కాస్త సందుతలుపు తేసిరావమ్మా ఒదిసా, మక్కానుండేమా!...

హను—ఒరేయి పిల్లలూ!... ఎవరు తిన్నది వాళ్ళు తిన్నారు, యిహ బుంగ విడిచిపెట్టి యిలా రండి ఒక్కక్కళ్ళూనూ... మీకు మళ్ళీ మధ్యాహ్నం ముదిడిపండు ముక్కలు కోసి పెడుతాను.

అన్న—ఈ కాలలో ముదిడిప క్లేమిటికా అబ్బాయీ?

హను—భారామామిదని... "భారహ్" అంటే హిందీలో పన్నెండని అర్థం. భారహ్ మామిడి పన్నెండు నెలలూ కానుంపన్న మాట. మరి అంత దుచిగా వుండదు కానీ... కానికాలలో కానుండికదూ, మా తెప్పక....

పిల్లలు—మరి బొమ్మల బుట్ట చూపిస్తావా?... పెట్టెలో ఏమేమి టున్నాయి?

హను—అన్నీ చూపిస్తాగాని వరసగా కూర్చోండి! ముందు... ఆ... కూర్చున్నారూ!... ఎగపడకండి మరి... ఇదిగో చూడండి...

సుఖీ—ఆ... చిమానం అది... బలే బాగుంది కావ్వా... బలే బలే! అది నామా...

ప్రకాశం—నాకో మరీ?...నాక్కావారి మామయ్యా ఆ విమానం...

సాంబుడు—నాకే నాన్నా...నాకే విమానం... ఇయ్యకపోతే అరుస్తా...ఆం...ఆమ్మన...ఆమ్మన...

రాధాయ—నా కొద్దం మరీ?...అయ్య...నాకో!

నాను—విమిట్రా ఆ అరుపు! ఊరకుంటే యిస్తా నీకు విమానం.

సాంబు—ఉ...ఊరకున్నాగా, యియ్య మరీ..

నాను—శీమకో...ఆం...ఇదిగో రోయి! ఇది గైలం...ఇ దెవరి?రా?

(“నాకు” “నాకు” అని నలగురు అరుస్తారు)

సుశీల—మాకు నాన్నా. సాంబుడు యిది కూడా కావాలంటున్నాడు...

సాంబు—నాకు విమానం అక్కర్లేదు. గైలే కావాలి. ఆం...ఆమ్మన...ఆమ్మన...

నాను—ఏంరోయి! నేను రేస్తా నేటి నేమిటి? అరిస్తే యిస్తా రనుకున్నా నా అన్నీని?

ప్రకాశం—నా దెప్పకూ అంతే మామయ్యా! ...మొన్ననే, యాపిలువండు కొంటేనూ...మరేమోనీ ...నాడే...ఏం చేశాడంటే...

నాను—తెనులనియ్య వేం మాట?

రాధాయ—అన్నీ ఉట్టిలే మామయ్యా! అన్నయ్యే నెగిరి చేస్తేను...పాపం సాంబుడు “నా కొద్దన్నాడు...

సుశీల—కాకంలే కాదమ్మ!...

సాంబుడు—అయితే నే నేవ్వే నివకపోయాం?...!

నాను—పోనీలే!...పోనీ లేండి...ఆం...ఇది పామురా...ఎవరి క్కావారి?...

(చుగ్గునూ “మా కొద్దు బాబూ” “మా కొద్దు బాబూ” అంటారు).

సాంబుడు—నా క్కావారి నాన్నా, పాము కూడా...

నాను—ఆరి పిడుగా! అన్నీ నీకేట్రా?...నరే గానీ, యిహ చూడండి...చూడంగా నంబోవారి మరీ...ఇదిగో రప్పరునీట్ట (“బున్” “బున్” అనే కీబ్బం.)

సుశీల—బలే బలే!...ఇది బుల్లి పాపాయి! నాన్నా...

నాను—చక్కగా చెప్పారమ్మ నవ్వు... ఇదిగో యిది పక్కను దొరసాని...అదిగో మొగ్గు లేస్తోంది...

ప్రకాశం—ఏంచక్కగా వుందో!.....అది నాక్కావారి మామయ్యా!

నాను—ఇది కొయ్యగుర్రం.

సాంబుడు—నే పెక్కుతా నాన్నా.....ఎదీ ఫల్...ఫల్...

నాను—ఆగు! ఆగు...ఇదిగో కాగితపు లష్టరు. రాధాయ—నేను చెరిగిస్తా మామయ్యా...

సుశీల—ఓ! కాగితపుట్రా... (అంతా నవ్వు తారు).

నాను—ఇదిగో గిలక్కాయలు...ఇది కూడా బుల్లి పాపాయికా...ఏం?...ఇది చండవపు పిడుగు...

రాధాయ—అది నా కొయ్యపు మామయ్యా...!

నాను—నీకేరా యిది.....ఇదిగో చూశారా దంతపు దువ్వెన్నలు...

సుశీ—నాకోటి...అత్తయ్యకోటి..... అమ్మ కోటి...

నాను—ఇది బోనుబొమ్మ....ఇది బొమ్మల క్యాబండిద్దూ, రబ్బరు బూటెలు, బంతులపెట్టా... బిస్కట్ల పాట్లా... (నాటిమాటికీ “నాక్కావారి” “నాక్కావారి” అని పిల్లలు అరుస్తూవుంటారు.)

అన్న—ఎందుకురా అబ్బాయి పట్టుకుండా కొనుక్కొచ్చావు?...ఇంతకీ నేను చెప్పింది...

నాను—మరిచి పోలేదమ్మ...కానీవ్వరి!... ఆ బ్రంకులో వుంది రియ్యి...అమ్మ! తెచ్చిన వట్టు కోవం...

కామే—తన కేమీ తేలే దని ఒడిసి కోపంగా
వుం దన్నయ్య...

పద్మ—కోపా లెందుకూ తాపాలు? ఎవో
కాస్త్రం చెప్పివట్టు...ఎవరిమీద ఆశేతులుంటే
వారో! తెచ్చుకుంటారు...

హను—దంతివు దుష్టన తేలేదులే నీకు
మటుకు?

పద్మ—నయం...పోలరాదు తేలేకపోయానూ
ఒగ్గజం!

కామే—ఆరి వంగా!...ఈ పీఠ లవరి
కన్నయ్య!...ఇదిగోనమ్మా ఒడినా, రెండు పీఠలూ
ఒక పీఠకం...

పద్మ—చెప్పారు కాదేం?.....జరి అంచు
వేనా?...కాకట్టుగుడ్డో మరి?...పూలక కడూ?

హను—అరలే! రైలుపడిపోయిందే! కాస్తీవు
ఉడికిరిస్తా మనుకుంటేను!...

పద్మ—ఇక్కడ ఉడికిలేనా రవరూ లేదు...

హను—ఇప్పు డేమనుకుంటే ఏం లాభం?...
ఒక్క గడియనేపు మా చెల్లెలు పెట్టె తెరవకుండా
వుంటే తెరిసేది, ఉడికిలేనా క్లుండేదీ లేనది...

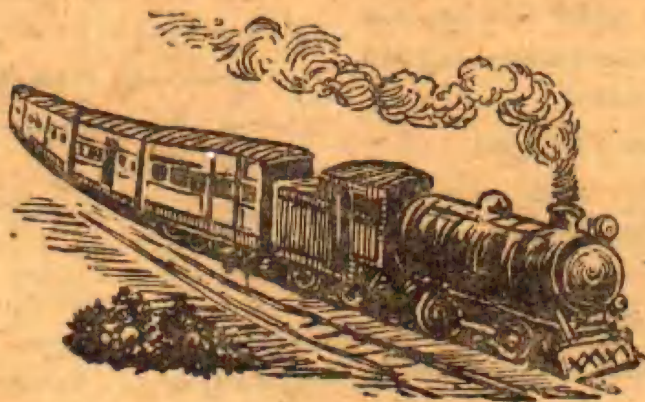
కామే—పెట్టెనిండా అన్నీ కొత్త బట్టలే!...
లానూలూ, చొక్కాలూ, గొనూలూనా కుట్టించు
కునే ఒచ్చానే!...

హను—మరే...పండగ! పరిగ్గా యిస్తారో
యిక్కలో, యిక్కడ మిషినీవార్షిని...కుట్టిననే
కొనుక్కొచ్చా...

(పిల్లలంతా "చొక్కా, లానూ, గొనూ, పరి
కిణి" అంటూ పెట్టెనుట్టూ మూగుతారు)

హను—మీదపడరాదు...ఇప్పుడేమీ ముట్టక
వద్దు...పండగ్కి ఆవన్నీను...

అన్న—ఇనా లేవండి దుకాణం కట్టిపెట్టి...
స్నానం చెయ్యి అచ్చాయి...కాఫీ చల్లరిపోతుంది...

మొదటి చాళుక్యభీమమహారాజు

సీసలి తామ్రశాసనము

— శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ —

మూ అ ము +

మొదటి రేఖ: రెండవ అక్షరము

1. ఓం॥ లక్ష్మీజాని రక్షేష [వైరి] ధమదా కామోదకీ యత్కరే [1*] యద్వత్. స్థలసంగ్ర[మంగల]¹
2. తరం భాన్వత్ప్రథం కాస్తుథం । యద్వచాననశా [0*] గ్గఽనిగ్గఽతతరపా కాంగ్రరక్షింగనా² [1*] దా
3. సోమకానదాం భవన్తి భవతో నారాయణః పాతు సః॥ [0*] స్వస్తి [1*] శ్రీమతాం సకల[భవ]

* ఈ శాసనమును సంపాదించి యిచ్చుటలో తోడ్పడిన శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారికి, శ్రీ కాళిధర్మ నరసింహమూర్తి గారికి, శాసనపు రేఖల నిర్మిత పీఠలింగముకాపురము శ్రీ గణేశ్వా శాస్త్రిగారి, పరిశ్రాంతిగా సోదరులకు నా వందనములు.

శాసనమును చదివి ఒక రీతిగ శాసనపాఠమును కుదుర్చుకొని రేఖలకు ప్రతిబింబములు తీసి వాటిని మరల శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి ద్వారా శ్రీ గణేశ్వా సోదరులకు పంపివేసినాను. అక్షరములు లోతుగ చెక్కబడట వల్లను, అచ్చుపీఠా కాగితములు మంచివి కాకపోవుటవల్లను ప్రతిబింబములు చక్కగా రాలేదు. అయినను వాటిని ప్రకటించుట నా ధర్మము, అవశ్యమునూడెను. అవి దగ్గర లేవు; విశాఖపట్టణములో ఉండిపోయినవి. అందువల్ల వాటి నిష్పత్తు ప్రకటింప వీలులేకపోయినది. వాటిని ముందు భారతిలో విడిగా ప్రకటించును. ఈ శాసన ప్రకటన సంవత్సరమున రేఖలు దగ్గర లేకపోవుట చేతను, ప్రతిబింబములు పరిగ రాకపోవుటచేతను శాసన పాఠమును చక్కగా పునః పరిశీలించ వీలులేదు. అక్కడక్కడ ఒకటి రెండక్షరముల నిర్లయమున లేపులు దొర్లిన శాసనపరిశోధకులు తమింతురుగాక !

శాసనము ప్రకటించుటలో కాలవిలంబమైనది. దానికి దురాగ్రహవేళపూరితులై, శాసనసంపాదనమున తోడ్పడిన శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు ఒక ఉత్తరము వ్రాసినారు. మర్యాద, వివేకపరిష్కాసము తెలిసినవారు వ్రాయదగిన ఉత్తరము కా దది. వారు దానిలో ఏవేవో ధర్మపన్నా లేకరువు పెట్టినారు. శాసనపరిశోధన కృషి! నాకు ముట్టుచున్న ప్రతిఫల మిది. ఈ భారతిలోనే శాసనప్రకటనపరిష్కారమునగాని, 'నా శాసన పరిశోధనోదంతము-చారిత్రకకృషి' అని నేను ప్రకటనమునిమిత్తము వ్రాయుచున్న వ్యాసములలోగాని శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారి ఉత్తరమును, దానికి నా సమాధానమును ప్రకటింపగలను.

† నాదగ్గలకు వచ్చిన రేఖల ననుసరించి.

1. 'సంగ్ర[మంగల]' అని యుండవలెను.

2. 'యద్వచాననశాన్వకాగతతరప్రాతాంగ రక్షింగనా' అని యుండవలెను.

4. ససంస్తాయమాన మానవ్యసగోత్రాణాం హరితిపుత్రాణాం కాశీవరప్రసాద
లభ్యరా

5. జ్యోనా(౦) మూ[త్ప్ర]గణపరిపాలితానాం స్వామిమహానేనపాదానుభ్యాతా
నాం [భగవ]

6. న్నారాయణ ప్రసాద సమాసాదిత వరవరాహలాఙ్ఘ్రినేక్షణక్షణవశే [కృ]తా

7. రాతిమణ్డలానా మత్స్యమేధావధృగ్నాన పభితృశృత³ వపుషాం చాలుక్యానాం
కుల మల[౦]క

8. రిష్టాః [1*] [సత్యాశ్ర]మవల్లభస్య భ్రాతాప్తాదశవత్సరా [1*] సభూత్వా
వ్యం⁴ కుబ్జనిష్టుః[ద్ధ=]

9. నో⁵ వేగీవల్లభః [1*] జయసింహవల్లభోభూత్రింశతం [త్రి][క*]సం
యతాం తద్రాశీద్ద్యోఖ్య

రెండవరేఖ: ముదటి ప్రక్క

10. భట్టారో రాజా సప్తదినా సభూత్¹ [13*] సవాప్తా ద్విష్ణురాజో తో జన్తే
మంగి యువరాజః² [1*] [౮*]

11. [౦చ] వింశతి మంత్రోభూత్³ (1) జయసింహ శ్రుయోదశః [1*౮][దైవమా]
తురానుజన్తస్య పద్మాన నోక్కి

12. లో⁴ ప్రభుః యుద్ధే స్వానుజ ముచ్చాట్య విష్ణురాజ [స్త]దగ్రజః [1*] సప్త
త్రింశత్సమా జన్తే

13. త్రైజానవకర స్వయం⁵ తత అసి ద్విజయాదిత్యో⁶ రాజాప్తాదశ వత్సరాన్
[1*౬] తతో

14. భూద్విష్ణురాజః⁷ పత్తింశత మిలేశ్వరః తత్పుత్రో విజయాదిత్యశ్చ త్వారింశత్స

8. 'పరిత్రీకృత' అని చదువవలెను.

4. 'భ్రాతాప్తాదశవత్సరా' [1] అభూ త్సూకం' అని చదువవలెను.

5. 'వ్యం' వేగీవల్లభః' అని.

6. ఇక్కడినుండి ౮ వరకు అనుష్టుభ స్తోకములు.

1. 'దివా న్యభూత్' అని చదువవలెను.

2. స్తోకమునడక పరిగాలేదు.

3. '[౮*][౦చ]వింశతి శ్రుతాభూత్' అని చదువవలెను.

4. 'పద్మానా నోక్కి' అని.

5. 'త్రైజానవకర స్వయం' అని.

6. 'త్రైజాన ద్విజయాదిత్యో' అని.

7. 'భూత్' భవ ద్విష్ణురాజః' అని.

15. మా న్యకః[12*] గంగ రట్ట బలాభ్యాం యో యుధ్వా నిజ్జిత్యో తద్భలే।
శివాలయానప్తశతకృ

16. తవా న్యుద్ధసంఖ్య[యా]1[13*] [సార్థకానంవ]త్సరత్తన్య సుతశ్చి విష్ణు
వర్ధకః10 [1*] [చ]తుర్భిజ్ విజ్జ

17. యాదిత్యశ్చ త్వా[రింశత] . న్య . . [14*]11 తదనుజయువ రాజా ద్విక్ర
మాదిత్యనామ్నః।

18. ప్రభురభవ దరాత్రివా [త] తూలానిలోఘః12 [1*] [నిరుప]మన్యవ భీమః
భీమనన

రెండవ లేకు : రెండవ ప్రక్క

19. ప్రతాపా [1*] నిజగుణగణితీకావ్యాప్తదిక్పక్రవాళః1[1౧౦*] యతో
పానల[పీపి]తంరిపు

20. కులంనిమ్నూల2 మున్ముల్లితం [1*] నిత్యం యత్పరిపాలితాపి వసుధా సూ
[తే]మనోవాంఛితం3[1*] యస్మి

21. వ్రాజ్ఞజనా శ్చ కానతి భృశం యద్వక్షసి శ్చి శ్చిరం[1*] తిష్ఠ త్యాదిమ
హిష[సంగమ]4 రివాదా

22. పహారాథి5నీ [1౧౧*] అపిచ [1*] ఆహరః ఫలమూలకాకశకునిః
భృత్యా కురంగాదయోః [1*] స్త్రీయ్యకం6

23. చ్చస్త్రవల్కలాని గృహభూవాహాసాంసి మూలవ్రహ్మా7 [1*] అద్రిక్షేణి
సముద్రభూషు [వ]

24. సతాం దాయాదకానా మభూ [1*] నిత్యం యష్నయవత్కారోప
దహనజ్వాలా[వలిధా]త్మనామ్8[1౧౨*]

8. 'యుధ్వా నిజ్జిత్య' అని.

9. 'శివాలయా నప్తశతం' అని.

10. 'సార్థకానంవత్సరం తన్య సుత శ్చి విష్ణువర్ధకః' అని.

11. ఇక్కడిలో అనిష్టులు అఖరు.

12. 'తూలానిలోఘః' అని చదువవలెను.

1. మాలినీ కృతము.

2. 'నిమ్నూల' అని చదువవలెను.

3. 'వాంఛితం' అని.

4. 'సంగమ' అని.

5. 'పహారాథి' అని. కార్తూలవిక్రీడితము.

6. 'కురంగాదయః' స్త్రీయకం' అని.

7. 'వాసాంసి మూలం వ్రహ్మా' అని.

8. కార్తూలవిక్రీడితము.

25. అపిచ[1*]మాగ్గే⁹ మాగ్గే⁹ సదా¹⁰ నిజశిరసి వహ న్నాతపత్రా[10*]
[హే]తుం [1*] స్థాతీ ముత్పన్నా¹⁰శా

26. భాం కృతతను రబల శీర్షా¹¹ వస్త్రీ¹² దధానః [1*] దిస్మా^{11a} భీరభీరః
[కషక?]ణి[క?] [దై*?12] [ద్వి*] [ప్ర*] [హస్త*]

27. దరాస్యః [1*] ఖంజన్తుత్పీడితాంగ¹³శ్చరతి మరువనే యస్య దా[యా]ద
[వగ్దాః]¹⁴ [103*] ¹⁵యశ్చ [శివ]

మూడవరేఖ : మొదటి ప్రక్క

28. ఇవ శక్తిత్రయసంసాదితమహానుభావ[1*] నక[లజనవద్దనీ]యోః స
విషమ[వి]

29. లోచనః మురారి రివ లక్ష్మీసంలక్ష్మితవక్షస్థలో[పి న మ]లిసతనుః [పద్మ
నద్యేవ సా]

30. మప్రయోగ సంసాధిత స్వగ్ధా¹పవగ్ధా¹త్మభోగో² [లక్ష్మీరజన్మా] . .
[కరీ³వాన]

31. పరత ప్రవృత్తదాన సంచారిత కరో⁴పి న పరాంకుశ[నివారణీయః మేధరి]
[వ*]వి

32. బుధజనోపసేవ్యమానపాదచ్ఛాయః⁴ మహో[ద*][ధిరి]వ గాం[భీర్యో⁵]
గుణా

33. లంకృత [1*]స్స నవ్వ⁶లోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువద్ధా⁷నమహా[రాజాధిరాజ]
పరమేశ్వర ప

34. రమభట్టారకః పరమబ్రహ్మణ్యః పాశునవారవిషయ[నివాసి⁸నో రా]ష్ట్ర
కూట ప్ర

9. 'మాగ్గే' మాగ్గే' అని.

10. 'ముత్పన్నా' అని.

11. 'శీర్షా' అని.

11-a. 'దిస్మా' అని.

12. 'కషకణిశై' అను పాతము సరియైనది కాదని లోచనము. ఇక్కడ ఛందస్సు పోయినది. ఒక లఘువు ఉండవలెను. సరిగా అర్థముకూడ వగుటలేదు.

13. 'ఖంజ' తీర్పిడితాంగ' అని.

14. 'వగ్దాః' అని. ఇది ప్రగ్ధర.

15. ఇచటినుండి వద్య.

1. 'స్వగ్ధా'పవగ్ధా' అని.

2. ఇచ్చటి యక్షరము సరిగా తెలియుటలేదు.

3. 'కరీ' పూర్వపు రెండవరములు 'మద' కాదనును. అప్పుడు 'మదకరీవాన' అగును.

4. 'పాదచ్ఛాయః' అని.

5. 'గాంభీర్యో' అని. 'రేఖమలోపయ్య పాల్గుల నిశ్చే సంస్కరించుకొనునది.

35. ముఖా స్సచ్ఛాన్తేవో కుటుంబినః సమాహూయేన్థ మాజ్ఞాపయతి[*] విదిత మస్తు వః [11*] మ

36. త్పుత్రో రీపుకుంభికుంభదలసప్రోన్ముక్తముక్తాఫల[*][జో.?]తిభా సుర [భి*] ద్గరక్షిత[జి*]*

మూడవరేఖ : రెండవ ప్రక్క

37. గతోక్కాన్తే¹గల్లాధిప[11*] చాలుక్యావ్యయ పద్మినీ వికసనో దాయాద బృన్దారక[*] ధ్యాన్తైః

38. ప్రకృమాజ్ఞిత స్స విజయాదిత్యవ్రతాపోన్నతః² [10ర*] అపిచ॥ గంగా యేన వినిజ్ఞితా జన

39. పదస్త్యక్త్యా వనాస్తం గతాః [*] కాలింగాః కరవాల ఘాతనిహతా నిశ్చే పితాః సంయుగే॥

40. పాద్మాః పల్లవ చోల కేరల వృషాః యత్యాదృపద్మం నదా[*] నేవస్తే శతశః స్సముద్రవి

41. సరన్నానామణీప్రాకృతైః⁴[10గ*] కించ్చ⁵[1*] తైశ్శవాబద్ధజఘనమణి య్యోస్యాపిదా

42. రిరః⁶[1*] గరులస్యాహివ తృత్రు[*] శ్రుత్వా యన్నామ లీయ్యతే⁷[10ల *] యశ్చ రూపేణ

43. మనసిజః ప్రతాపే నాదిత్యః కోపేన యమః దానేన కణ్ణః మానేన దుయ్యోధనః శా

44. య్యోణ దనంజయః ధనేన⁸ధనదః[1*] ప్రజ్ఞయా సురగురు స్సప్తపాణా మానీత్⁹[1*] హరి

6. 'ప్రముఖాన్ సవాణీవ' అని.

7. 'ముక్తాఫల' తరువాతి యక్షరము సరిగా దెలియవచ్చుటలేదు. ఇది ఘయోక్తాక్షరము. 'జో' కాదనశేయము.

8. ఈ పంక్తి చివరి యక్షరమును సరిగా దెలియవచ్చుటలేదు. అది 'బ' కాదనశేయము.

1. 'జగతోక్కాన్తే' సరిగా అర్థమగుటలేదు.

2. శాద్దూలవిక్రీడితము.

3. 'యత్పద' అని చదువవలెను.

4. 'కేత' స్సముద్రవిసరన్నానామణీప్రాకృతైః' అని చదువవలెను.

5. 'కించ' అని.

6. 'యస్యాపిదారక' అని చదువవలెను.

7. అనుష్టుప్.

8. ఇచ్చటి నిలువుగీటు అనవసరము.

45. తనో⁹త్రాంబరభూషణం కృత్¹⁰[1*] ద్విజాతిజేజో¹⁰జయో¹⁰వృత్తపట్టల[1*]
సదో¹⁰దయో [జ]

నాలుగవశ్లోకము : మొదటి ప్రక్క

46. న్నయభట్ట సోమసో[1*]జని త్రయాయూర్తి¹ రుదారదశశస¹[1౧౨*]
పహ్లాసన²[తీతః పద్మాన]

47. సనిమ్మి³తా⁴లామ్నాయః[1*] బ్రహ్మేవ తస్య సూను వివే⁵దైయభట్టో⁶
[జనిష్ట శిష్టవతః]² [1*౧౩]

48. విద్యామయస్య తనయస్తదవాప్తవిద్యో [1*]ని [వ్యజ్ఞ] సప్రణుత నత్యమతిప్ర
[శషణ]

49. [ః] [1*] [చా]లుక్యవంశగురు రాత్మకులాభివృద్ధ్యై[1*] జ్ఞో⁷[కో]
[పకా*]రనిరతో³జని వెన్నమాయ్యో⁴[1౧౪*]

50. [య] శ్చ [1*] వాగ్మీ⁸ [ప్ర]గ్భస్మతిమా సమాన[1*]దానీ సదా
మానితదణ్డసీతి[1] వృద్ధో⁹

51. పదేశస్మృతిమా స్థణ్డః [1*] సరోపకారి వినయోపపన్న[1*]¹⁰ ౨౦*||
కించ [1*] శత్రుమఖపుర

52. పో¹¹రంజకోద్య [1*] ధృతమఖవస్తతిః పత్రితాత్మ¹² [1*] గుణగణమణి
ధామ ధామ ధీ

53. మా¹³[1*] స్సకళకలాగమవేదశాస్త్రరాశి¹⁴[1౨౧*] పున్యాహ¹⁵దాన
యాగేషు ప్రత్యులిత పదా

9. 'సో' అని.
10. 'జేజో' అని యుండవలెను.
1. వశేషవృత్తము.
2. అర్చ్య.
3. 'సో' పకారనితో' అని చదువవలెను.
4. వసంతతిలకము.
- 4-౭. 'వాగ్మీ' అని.
5. ఉపకారి.
6. 'హం' అని యుండవలెను.
7. 'పత్రితాత్మ' అని.
8. 'గుణగణమణి' వామధామ ధీమా' అని.
9. శుష్టికాగ్ర.
10. 'పున్యాహ' అని చదువవలెను.

54. ంభసా[1*] యద్విహోగ్గత¹¹ ౬ఖల్ల[1*] పావనో నార్ద్రితాం జహా¹² [౨౨*]
యద్విహో¹³ వ

నాలుగవరేకు : రెండవ ప్రక్క.

55. [నా]లీన మత్త ద్రృమరఘుంకృతం[1*] [ఁతదస్య]టుత్రయ్యాఘా [౩] ప్రతి
ధ్వని రి వాబభా¹ [1*౨౩]

56. యద్విహోగగణసంలగ్న పంజర[స్థాసు] ఖావలీ² [1*] త్రయ్యా[క] మ
[స్థల]ద్వా[చో1*] నటూ

57. స్పష్ట్యపీపతత్³ [౨౪*] బ పి న ఇవ వాచామీశ్వరో⁴ రాఘవస్య[1*]
[ప్రియ]హిత ఇ

58. వ నిత్యం నత్యధమ్మా⁵ వశిష్ఠః[1*] అజని సుగురు రాయోక్వావాయోక్
వీయోక్⁶ న్య

59. ధీమా[1*] స్సకలగుణగణేశ[1*] సత్యరత్నాధ(శి)రస్యో⁷ [౨౫*] తస్మై
శిష్యపదంక తే

60. న విజయాదిత్యేన విప్రాత్మనా [1*] ప్రాదా [త్⁸] ప్రాథ్వికత మాదువాద
సహిత]

61. చీచెల్లి మధ్యధ్వికతః⁹ [1*] భీమో భానిధి దుత్తరాయణతిథౌ [శ్యక్త్య]
నమస్తా న్క[రానీ] [1*] అగ్రా

62. హార మశేషనస్యసరణీశాలీక్షువాటోత్తమమ్¹⁰ [౨౬*] అన్య సమీప
గ్రామాః పూర్వ

11. 'యద్విహోగ్గత' అని.

12. 'జహా' అని యుండవలెను. ఇది అనవృథ.

13. 'యద్విహోవ' అని యుండవలెను. వట్టునుడికి బదులుగా కొన్ని యెడల హల్లుకు రేఫమున, ఇకార
మును ఇచ్చుట మన పూర్వఃలో వాడుక.

1. అనవృథ.

2. 'యద్విహోగగణసంలగ్న పంజర[స్థా కు]కావలీ' అని చదువవలెను.

3. అనవృథ.

4. 'బృహస్పతి ఇంద్రునికి వలెను' అని యర్థము. ఇంద్రవాచకమైన కదములోని మొదటి యక్షరమును
మూడవయక్షరమును పోయినవి. మూడవయక్షరమున కిచ్చిన ఇత్యము మాత్రము గఃబడుచున్నది.

5. 'సత్యరత్నాధ(శి)రస్యో' అని యుండవలెనటా. 'రత్నా' శిరువాది యక్షరము 'ధి' వలె గానరచ్చు
చున్నది. ఇది మాత్రమే కృత్తము.

6. 'మధ్యధ్వికతః' అని యుండవలెను. 'ధ్వి' పరిగా చెలియవచ్చుట లేదు.

7. కార్పూరిని క్రిడితము.

63. [త:] దష్టాపూర్ణి [||*] దక్షిణతః పయిచెఱువులు⁸ [||*] పశ్చిమతః
ల్లవపురము⁹ [||*] ఉత్త

అయిదవరేకు : మొదటి ప్రక్క

64. రతః కొండ్లకపుండి¹ [||*] యవులు² త్తేత్రసీమానః [||*] పూర్వః [త]
[||*] . ఉంచెఱువు పూర్వః సతః [||*]

65. ఆగ్నేయతః కారెమికనుమ [||*] దక్షిణతః కల్వకో [దు] [||*] వైదితః
పాం(?)టును [క?]*ల్వకో

66. టియి³ సంగమః [||*] పశ్చిమతః ద్రోవదిచెఱువు [||*] [వా*]యవ్యతః
.. [దావయుం]

67. జంచెల్లి కోటియు సంగమః [||*] ఉత్తరతః త ల్లింద్ర [||*] • [శానతః]⁴
పెద్దపులి

68. యవుటిసీమా॥ అసోపరి [నకే][న*]చిద్వాహ క[త్రావ్యా] యః*
కరోతి [న]

69. పంచభి మ్మహాపాతకై ల్లిహ్యంతే[||*] త[ధా] చ [వ్యాస*] నోక్తం[||*]
బహు[భి*] వ్యాసుధా దత్తా బ

70. హుభి శ్చానుపాలితా [||*] యవ్యయవ్య [య*] [దాభా]మి [స్తవ్యతవ్య
తదా] స [లమ్]⁵ [౨౬*]

71. న్యదత్రాం పరదత్రాం వా యో హ[రే*][త] వ[సుప్తరాం] పప్తిం*] వ
[పా] [న*] హస్రాణి విప్రాయాం

72. జాయతే కృమిః⁶ [||౨౮*] అజ్ఞప్తిః [కట*] [కరా] [జః] [||*] .. జయా
చాద్యోగా⁷ లిఖతం॥

8. 'పయిచెఱువులు' అన్నపాకము పరియైన దునో కాదో. 'ప' తరువాతి యక్షరము 'యి' వలెనే కన్పట్టుచున్నది. కానప్రకటన సంధర్భమున ఇట్టి పాకములను గూర్చిన పండితములను దీర్ఘకావటకు లేకుం దిగ్గతి లేకపోయినది.

9. ఈ గ్రామనామములోని మొదటి యక్షరము సరిగా చెలియుటలేదు.

1. 'పూండి' అని చదువవలెను.

2. 'అవులు' అని సంస్కరించవలెనని తోచుచున్నది.

3. '[క*]యికోటియు' అని యుండవలెను.

4. '[వి*]శానతః' అని.

5. అనుష్టుభు.

6. 'క్రమి' అని. ఇది అనుష్టుభు.

7. 'జయాచాద్యోగా' అన్నదాని! పూర్వము కొన్ని యక్షరములు పోయినట్లున్నది.

నిదివలలో ఈ పత్రికలో ప్రకటించిన మూడవ విజయాదిత్యుని నీసలితామ్రశాసనముతో పోలి, అట్టి పరిదర్శములలోనే ఈ శాసనమును చొరికినది.

ఆ కారా ది క ము లు

ఈ శాసనమున అయిదు రేకులున్నవి. ఒక్కొక్క రేకు పొడుగు ౯.౩ అంగుళములు; వెడల్పు ౪.౭౫ అంగుళములు. ఈ రేకులను ఒక కడియములో దూర్చి భద్రపరుచుటకు ఒక్కొక్కరేకుకు ఎడమప్రక్క, అంచుకు ౧.౫ అంగుళముల దూరమున . ౮ అంగుళము వ్యాసము గల రంధ్రమున్నది. ఈ రేకులను గుడ్డిగుచ్చియొంచిన కడియము కొంచెము కొలక నున్నది. దీని వ్యాసము పొడుగు ౫.౬ అంగుళములు; వెడల్పు ౪.౬ అంగుళములు. ఈ కడియమున కలికించియుండు ముద్రక బంగారమేమోయని పరిశోధించుటకు తెగగొట్టినారు. ఆ ముద్రక కానరాలేదు. రేకులు మందముగా నుండి అంచులు తీర్చియున్నవి. రేకులమీది యక్షరములలో భుగను, పాంకముగను లెక్కపడినవి. మొదటి రేకు మొదటి పెడమీదను, చివరి రేకు రెండవ పెడమీదను వ్రాతలేదు. అక్షరములు గుండ్రనివి; పాంకమైనవి. ఇందలి లిపి మూడవ విజయాదిత్యుని శాసనములోని లిపివంటిదికాదు. ఇది గుండ్రలిపి. ఒక్కొక్కరేకుమీద తొమ్మిది పంక్తుల వ్రాత కలదు. మూడవ విజయాదిత్యుని శాసనపు రేకులవలెనే ఈ రేకులమీద పరిపథ్యము చేయుటలోనో, మరియే కారణమువల్లనో చెప్పి తిన్నది; కాని మొత్తముమీద మూడవ విజయాదిత్యుని శాసనమంతగా పొడుకాలేదు. అక్షరము లక్కడక్కడ చెడినప్పటికిని శాసనపాకము వదుర్చుకొనుట కష్టమైనను అవసరము లేకపోయినది.

లి పి : భా వ

ఈ శాసనముచెక్కిన విశ్వకర్మకులకాడయిన అచారి అక్షరములకు నగిషీ చెక్కి చిత్రితమీదలె చేసి ఇంపుసాంపులు వెలయించుచు దీనిని వ్రాసెను. అక్షరము లందముగా కనబడుటకు శాసనలేఖకుడు తన యిచ్చవచ్చినంత స్వేచ్ఛ తీసికొనెను. అంగములకు

పాంకము, సహంతరత వుదిరి అక్షర మందముగాను, పంక్తి చిత్తముగాను కనబడుటకు లేఖకుడు ఆ, ఊ, ఏ, ఓ, దీర్ఘముల గుణింతపు గుర్తులు ఒక పద్ధతియు క్రమమును లేకుండ రచించెను. పోలికకు చెప్పకలయు నన్న ఒకవిధముగా వాగాల్గునునికొండ ప్రాకృత శాసనలిపిని దీనితో పోల్చవచ్చును. ఆ లిపిలోని అక్షరముల గుణింతమువలెనే ఇందలి యక్షరముల గుణింతము నున్నది.

ఈ శాసనపు లిపి తెలుసుకన్నది లిపి. పూర్వచాతుర్య భూషణుల శాసనములలోని లిపి యిదియే; వ్రాత ఖిత్తులోను, అక్షరముల తీర్పు తీరు వలలోను భేద ముండవచ్చునుగాని అసలు లిపి చాతుర్య శాసనము లన్నిట నొక్కటే. లిపికాస్త్రజ్ఞులు వేంగి లిపి అని పేరీడిన లిపికి ఇంచుక పరిణామరూప మిది. ఈ శాసనము పుట్టునాటికి మన దేశమున పత్రములు వ్రాయుటకు, గ్రంథములు లేఖలు మొదలైనవి వ్రాయుటకు వాడుకలో నుండినది ఈ లిపియే. ఇప్పటి మన లిపిప్రాచీనరూపము. వందల కొలది సంవత్సరముల నుండి మన యక్షరములు మారి మారి ఇప్పటి రూపము లను పొందినవి.

రేకులు చూచిన దలియును, 'ఆ' దీర్ఘము రెండు రకములుగా నున్నది; ఉదా: 'వారాయణ' (పంక్తి 3); 'నో'తాతాం' (పంక్తి ౪)లో 'ణా' దీర్ఘమును 'ప్రసాదసమాసాదిత' (పంక్తి ౬)లో మొదటి 'సా'ను చివరి 'సా'ను చూడుడు. దీర్ఘము, వలపలిలక, పొల్లు—అక్షరము కిశోభాగమున నిలువు గీటువలన వాచబడినవి. వలపలిలకకు, పొల్లుకు అంత ఎక్కువ భేదములేదు. కొన్నిచోట్ల 'ఆ' దీర్ఘపు నిలువు గీటు మిగిలిన కంటికంటెను కొంచెము హెచ్చుగ నున్నట్లు కన్పట్టును; ఉదా: 'వరుధా' (పంక్తి ౨౦) లోని 'ధా' చూడుడు. 'ఎ' వర్ణపుపొల్లు (5) చూడుడు (పంక్తి ౧3). దీనిని ౧౬-వ పంక్తిలోని వలపలిలకతో పోల్చిచూడుడు. ఇకారపు గుర్తు నుడి; ఈకారపు గుర్తు నుడిలోపలికి దీర్ఘము (గుల్లీదీర్ఘము). ఈ దీర్ఘమున భద్రాపారణములు: చూడుడు 'త్రి మతాం' (పంక్తి 3); 'రీకృతా' (పంక్తి ౬);

'హరితి' (పంక్తి ౪); 'త్రి' (పంక్తి ౧౧) లోని 'త్రి' చూడుడు. దీనిలో వలవలిగిలక ఇకారపు గుర్తు కోడించి దీనిని వ్రాసెను. ఇట్లే 'హారాధికా' (పంక్తి ౨౨) లోని 'త్రి'ని గమనింపుడు. ఈ, ఊ గుర్తులకు 'కమి' (పంక్తి ౨౨); 'కురింగావయో' (పంక్తి ౨౨); 'ఉ' (పంక్తి ౧౧); 'మృత్యు' (పంక్తి ౨౫); 'తి' (పంక్తి ౩౬); 'భుమాల' (పంక్తి ౨౨); 'మా' (పంక్తి ౨౦); 'ధూ' (పంక్తి ౨౩); 'పటా' (పంక్తి ౫౬). పాఠాంతముగా ఈ గుర్తులు ఇప్పటికలె అక్షరమునకు కుడివైపున నిమ్మకాయ్యులే, కొమ్మడివైపులే. 'ప', 'మ' వర్ణములకు ఉకారపు గుర్తు అక్షరమునకు దిగువ దాని నంటి యున్నది. ఇట్లే సంయుక్తాక్షరములలో మరిగొన్నిటికిని ఉన్నది. 'మ' లోని ఉత్తముకొమ్మ ఇప్పటికలె పైకా దిగువకు తిరిగియున్నది. 'పథూ' 'మృత్యు' (పంక్తి ౨) లోని 'ప' వర్ణమునకు 'అ' దీర్ఘమును, ఉత్తచిహ్నమును గూడి వ్రేసినాడు. 'నిమ్మా' (పంక్తి ౨౦) లోని 'మూ' చూడుడు. 'మ' వర్ణమున గమనించునది. ఈ 'మూ' వర్ణము 'ధూ' 'రా' 'హం' (పంక్తి ౨౩) లోని 'వ్యా' 'హం' పోల్చిచూడుడు. 'మూ' లోని 'మ' వర్ణపు ఈ గుర్తును ద్వితీయకారమునకు తగిల్చినాడు. ఈ విధముననే 'మూ' (పంక్తి ౨౦) లోని ఊ దీర్ఘము 'ప' వర్ణమునకుగాక సంయుక్తాక్షరముయిన 'మ' వర్ణమున కతికించెను. 'య' కారపు గుర్తుకు 'బృహ' (పంక్తి ౩౭), 'సృ' (పంక్తి ౪౦) అనునవి చూడుడు. 'బృహ' లోని 'బృ' ను 'బు' జకో' (పంక్తి ౩౭) లోని 'బు'తో పోల్చిచూచి యి, బృలకు గల కృత్యానమును గమనించునది. పొల్లులకు ఎ, ఏల గుర్తు ఇప్పటికలె ఎడమవైపునకుగాక కుడివైపున కిటుబడెను; అదియునుగాక వాడు ఈ గుర్తులు అక్షరము క్షోభాగముననే యుండవలె నను నియమము లేదు. ఇది యొకప్పుడు అక్షరము ఉద్ధృతభాగమునను, నే రొకప్పుడు అక్షోభాగముననుగూడ నీయబడినది. అక్షరమున ఉద్ధృతమునను, అక్షోభాగముననుగూడ 'ఏ' గుర్తు పొల్లుకు తగిలించినచో వికృతమేర్పడును. ఉదా: 'కేరలసృ' (పంక్తి ౪౦); 'నీర్వ' (పంక్తి

౩౭); 'మా' (పంక్తి ౪౭); 'వేద' (పంక్తి ౫౩); 'కే' (పంక్తి ౪౧); 'ల' (పంక్తి ౪౧). అక్షరమునకు క్షోభాగమున 'అ' దీర్ఘపులగును, 'ఏ' గుర్తుకు ఇచ్చివేయవల 'ఏ' గుర్తును. చూడుడు: 'ప్ర' (పంక్తి ౩౭); 'హ' (పంక్తి ౪౩); 'హ' (పంక్తి ౫౫); 'క' (పంక్తి ౪౩-౪౪) ఈ గుణింతపు గుర్తులకు హల్లంతులకు కలియజేర్చు విధము చూడగా వాటి విషయమున ఇప్పుడు మనము పాటించు చున్న నీతియునును లభ్యమైనట్లు తెలియును. అక్షర రమ్యతకొరకు, వ్రాతపంక్తి సుందరముగ గనబడట కొరకు లేఖకులు ఈ గుణింతపు గుర్తులకు దమ యిచ్చ వచ్చినట్లు చేర్చుచువచ్చిరి. మన తెలుగు గుణింతపు గుర్తులు ఈ కాపనము పుట్టినదవ చాలకాలమునకు గాని ఒక నిమిషము కాలేదు. చూడవలె విజయవాణి కాలమునకు వలెనే ఈ కాపనమునందును లేఖనము కాలమునకు క, గ, జ, త, ధ, మ, య, వ, ర మొదలైన పొల్లులు ద్వితీయము నొందినవి.

కాపనభావ సంస్కృతము. దానము చేసిన గ్రామము పరిపాదులకు దెలుపు నీమలు మూలము దేశ భావ (తెలుగు)లో నున్నది. బంగారు మని ద్రవపడి కాపనపు లేఖలకు కాస్త్రముపద్ధతిగాక వాటపద్ధతిని వ్రావకములు పోసి కిలము మొదలైనవి పోగొట్టుటకు ప్రయత్నించుటచేత లేఖలకు కొంచెము చెప్పు తగినది. లేఖలకు పో వాటియొక చెక్కిన యక్షరములు చాల భిలముయినవి. అందువలన చేడిక యక్షరములను గుర్తించుటలో కొంతక్రమ కలిగినది. అప్పటికిని కొన్ని యక్షరములను గుర్తించును, అహంపనుగూడ పాద్యము కాక పోయినది. కాపనభావమును గుర్తులలో నా కత్యం తము సాయపడిన నా పూజ్యునిములు బ్రహ్మరీ దువ్రాసరి వేంకటరమణకాస్త్ర గారి ఇందుమూలమున నా కృత్యతాపూర్వక వందనములు తెలుపుకొను చున్నాను. శ్రీ దాక్షరు వి. రాఘవగారు మాడ కాపనపాతపరిష్కారమున నాకు దయతో తోడ్పడిరి వారి నా వందనములు తెలుపుకొనుచున్నాను.

రాసగ్రంథ మంతయు గద్యపద్యాత్మకమయిన చక్కని చంపూకావ్యము. పద్యవిక్రమము లలితమై అలంకారయుక్తమై ప్రాథమిక మనోహరముగ నున్నది. మన రాసనకాలమునాటికి సంస్కృతమున కావ్యరచనా పద్ధతి బాగుగ పరిణతి చెందినది. అదియే దానరాసన ములు వ్రాయు మన పూర్వకపులకును వరదడియైనది. మన ఈ రాసనమును జరుపుచున్నపుడు మన మొక సంస్కృతకావ్యమును జరుపుచున్నట్లు నీసింపుము. రాసనగ్రంథమును గూడ మనపూర్వులు కావ్య దృష్టితోనే లిఖించిరి. ఈ రాసనమునందును, రాసనకాలమునాటి సంస్కృతకావ్యములందును గన్పట్టు గద్య రీతులే, వర్ణనములే తరువాతి కాలమునాటి మనయాంధ్ర కవులకును కావ్యరచనమున ఆదర్శములైనవి. భూమి దానమును రక్షించినందువలన గలుగు ఫలమును, ఇచ్చిన దానమును అపహరించుటవలన గలుగు చెడు ఫలితములును వ్యాసమహర్షి చెప్పినవి మామూలుగ ప్రతి రాసనాంతమున నున్నట్లే దీనిలోను కడవట నున్నవి.

శా స న వి మ య ము

ఈ రాసనము మనజీమను పూర్వము రమారమియైవారు వందల సంవత్సరములపాటు పరిపాలించిన చంద్రవంశీశ్రీత్రయ్యులైన పూర్వ చాళుక్యభూపతులలో ఒక్కడయిన భీమమహారాజు ఇచ్చినది. ఇతనికి చరిత్రమున మొదటి చాళుక్య భీమమహారాజుని పేరు. ఇతడు రాజరాజ నరేంద్రుని పూర్వుడు.

రాసనగ్రంథము విష్ణువరముగ జెప్పిన మంగళాభిషేకముతో ఆరంభమగుచున్నది. తరువాత మూడవ పంక్తినుండి ఎనిమిదవ పంక్తివరకు పూర్వచాళుక్య వంశజుల కులప్రతీతి. అటుపిదపనుండి పూర్వచాళుక్య రాజవంశాంతరంగనము. ఈ వర్ణనము గద్య పద్యాత్మక మైనది. ఇందు అనుష్టుభు, ఆగ్యష్టోకములే కాక రాసనకవి కాద్యులచిదివీతము, ప్రగ్ధర, మాత్రీని, వంశీధము, వసంతలిలకము, ఉపజాతి, పుష్పితాగ్ర వృత్తిములను గూడ వాడిరాడు. పూర్వచాళుక్యుల మూలపురుషుడు విష్ణు విష్ణువర్ధనుడు. చాళుక్యరాసనము లన్నియు తమ వంశమును ఈ మహారాజునుండియే వర్ణిం

చును. పత్యాశ్రయముగల సోదరుడైన విష్ణువర్ధనుడు పదునెనిమిదేండ్లు ఏలినపిదప జయసింహులగుచు సింహాసన మెక్కి ముప్పది మూడేండ్లు పాలించెను. అతని యనుజాడు ఇంద్రధిబారుడు ఏలినది ఏడవరాజుల కాలము. ఆనంతరము విష్ణురాజు పాలించినది తొమ్మిదేండ్లు. ఇదవ మంగి యనువరాజు ఇరువదియైదు సంవత్సరములు పాలించెను; జయసింహుడు పదుమూడేండ్లు. ఇతని సవరితల్లికొడుకు కొక్కిరిత్రపుపు అలు నెలలు. యుద్ధములో దన యనుజాడు కొక్కిరిని పెళ్ళిగొట్టి అతని యగ్రజాడు (యాదవ) విష్ణురాజు ముప్పదియేడేండ్లు ప్రజాపాదకరణై పాలించెను. అటుచెనక (మొదటి) విజయాదిత్యుడు పదునెనిమిదేండ్లు; పిదప (వార్ల) విష్ణురాజు ముప్పదియేడేండ్లు సంవత్సరము లిలాలిలమునువీలెన. ఇతని కొడుకు (రెండవ) విజయాదిత్యభూపతి నలువది సంవత్సరములు పాలించెను. ఇతడు పెక్కు యుద్ధములలో గంగరాజుల రట్టరాజుల సేనలను జయించి, యుద్ధములు జరిగినచోట్ల యుద్ధసంఖ్యకు సరిపడిన నూటయేసిమిది శివాలయములు కట్టించెను. ఇతని కుమారుడు (అయినద) విష్ణువర్ధనుడు సార్వసంవత్సరము పాలించెను. ఇతని పుత్రుడు (యాదవ) విజయాదిత్య స్వపుడు నలువదివారుగేండ్లు. ఇతని యనుజాడు యువరాజు విక్రమాదిత్యుః కట్టిన ప్రభువు భీమసేన ప్రతాపుడైన భీమరాజు (పంపులు ౧-౧౯). రాసనమున ౧౯-వ పంక్తినుండి యీ భీమమహారాజువర్ణనము. ఇతడు కావ్యమున కథానాయకుడు వర్ణింపబడునట్లు వర్ణింపబడెను. ఈ వర్ణనమున మనకు తెలియవచ్చు చరిత్ర విశేషము లేవియు లేవు. అతిశయోక్తులతోను, అలంకారములతోను గల యీతని సువర్ణనము పడునైదు పంక్తులు, అనగా ముప్పదివారుగవ పంక్తివరకు నున్నది. ఈ మహారాజు తన దాయాదులను జయించె ననియు, తన శత్రుసమూహమును నిర్మించె ననియు, అతని ప్రతాపము అతిలోకమై శ్రీలంకనుద్రుష్టునా మయ్యెననియు దక్క ముకీ వర్ణనమువలన ఏ విశేషములును తెలియరావు. పద్యలోకాగ్రము శ్రీ విష్ణువర్ధనుడును, మహారాజాధిరాజును, రాజవరమేష్వరుడును, పరమధిబారుడును, పరమప్రహులుడును అయిన ఈ భీమమహా

రాజా పొవునవారవిషమనివాసులును, రాష్ట్రములు ప్రముఖులు వైన కుటుంబుల నందరిని ఆహ్వానించి ఈ విధమున ఆహ్వానించుచున్నాడు (పంక్తులు 33-34). ఇంతటినుంచి (మొదటి) చాళుక్య భీమమహారాజా కుమారుడు (బాబుగవ) విజయాదిత్యుని సుగవర్ణనము (పంక్తులు 34-౪౪). ఈ విజయాదిత్యుని! అర్జునుడు (!) అని, ఆనెగల్లాధిపతుడు అని విరుచుకలు కలవు. ఇతడు గంగవంశపు రాజులను నిర్మించెను; కాలింగు లను (కలింగదేశవాసులను) యుద్ధమున నిశ్చేషము కావించెను. పాండ్య, పల్లవ, చోళ, కేరళ వృక్షులు ఎల్లప్పుడును ఈ విజయాదిత్యరాజకుమారుని నానా మణి ప్రాకృతములను ఇచ్చి అనేకవిధముల సంతోషించు చుండురు. ఇక మిగిలిన వర్ణనమున చారిత్రక విశేషము లేవియు లేవు.

అటువెనుక దానమును పరిగ్రహించిన శ్రుతి గ్రహీత్యవర్ణనము (పంక్తులు ౪౪-5౧). ఉదారదర్శ నుడును, శ్రీయాయూర్తియు అయిన [జ]న్మయధట్ట సోమయాజి పారితసగోత్రాంబరమునకు ధూపణము. ఇతని కుమారుడు విద్యయధట్ట. ఇతడు బ్రహ్మకల్యాదు; చతుర్వేదములు చెలిసినవాడు. ఇతని పుత్రుడు వెన్న మార్గడు. ఇతడు చాలవ్యవసాయుడు. లోకోపకార విరతుడు; విద్యోపపన్నుడు; 'వాగ్మి'; దండసిలి యెఱి గినవాడు; సకలకలాగమవేదికాస్త్రరాశి. బృహస్పతి ఇంద్రునికివలెను, సత్యధర్మమైన వసిష్ఠుడు రాఘవునికి వలెను ఇతడు విజయాదిత్యునికి సురువయ్యెను.

విప్రాశ్వుడైన విజయాదిత్యరాజకుమారుడు శిష్యుడనయ్యెను పొందినపుడు తన తండ్రిని ప్రార్థింపగా భీమమహారాజా అతని సురువయిన వెన్నమార్గ్యునికి ఆరు వాడతోనూడిన చీంచెల్లి గ్రామమును ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలమున సమస్తములైన వస్తువులను తీసివేసి ఆగ్రహారముచేసి యొసగెను. ఈ యగ్రహారము

'అశేషసర్వపరణీకారీతువాటికలతో ఉత్తమమైన గ్రామముట. అనగా వరి పంట పండు చేత, చెఱుకుతోటలు గలిగి అన్ని సర్వములకు ఇర వయినదట (పంక్తులు 5౧-౬౨). చీంచెల్లిగ్రామ మును చాళుక్య భీమ మహారాజా తన కుమారుడైన విజయాదిత్యుని ప్రార్థనమీద అతని సురువయిన వెన్న యార్గ్యుని కగ్రహారము చేసి యిచ్చె నను విషయమును చెఱుపుటకే ఈ కాసనము వుట్టింది.

అటువెనుక దాన మిచ్చిన గ్రామమునకు పరి పాద్ధులు తెలుపబడినవి (పంక్తులు ౬౨-౬౮). ఈ తెలి పిన గ్రామములు చీంచెల్లికి సమీపమున నున్నవట. చీంచెల్లికి తూర్పున దర్శపుండి; దక్షిణమున పయిచెలు వులు; పశ్చిమము నల్లవత్తురము; ఉత్తరమున కొండుక పూండి. ఆ వూరు శ్మేతదేవలు: తూర్పున దుం తెలువు తూర్పుగట్టు; ఆగ్నేయమున కారవికనును; దక్షిణమున కల్వకోడు; నైరుతిదిశను పాం (?) టును [క? ?]వ్యకోడును కలసిన ప్రదేశము; పడమట ద్రోవది చెలువు; వాయవ్యమున [దావయు] చీంచెల్లి కోడును గలసిన ప్రదేశము; ఉత్తరమున తల్లింద్ర; ఈ కాసనమున పెద్దపులి యవుడిసిను.

తరువాత వ్యాపక్లకములు (పంక్తులు ౬౮-౭౨). ఈ కాసనమునకు ఆజ్ఞప్తి కలకరాజా. ఈ దాన మును అమలుజరుపువానికి ఆజ్ఞప్తి యని పేరు; మహారాజావాజ్ఞ పరిపాలించువాడు. కాసనలేఖకుడు, అనగా ప్రాయశ్చముగా ఈ కాసనమును తామ్ర ఫలక ములమీద చెక్కిన విశేషకర్మకుజాడు...జయా చాచ్యుడు. ఈ పేరుకు ముందు కొన్ని యత్నములు పోవుటవలన ఈ పేరు ఫలియైనదేవా, లేక దీనికి ముందు ఉపపదమేదైన నుండేవాయని సంశయము కలదు చున్నది. [సశేషము]

ప్రాచీన రంగస్థలం

శ్రీ తుమ్మలపల్లి వెంకటసీతారామరావు

ఒక కనువులోని భిన్న భాగాల ఏర్పాటు శాస్త్రం. భిన్న పదార్థాల్ని ఒకచోట చేర్చుకున్నది కళ. ప్రాచీనులు ఈ రహస్యాన్ని గురించి భిన్న కళల లోతులు తరచిచూచి పరిపూర్ణమైన కళను సృష్టించ ప్రయత్నం చేసి కృతకృత్యులై వారు. వాచిక, అంగిక, అభినయముల సమ్మేళనమే నాటకం. నాటకానికి రంగస్థలం వ్యవస్థ. నటులు అంగాలు, భిన్న అభిరుచులు గల ప్రజాభాషాభివ్యక్తిని ఆకర్షించగల కళ నాటకానికి వుంది.

రంగస్థలం ప్రాచీన కాలంనుండి భారతీయుల విజ్ఞానవికాసాలకు ఆస్థానమైంది. జీవితాన్ని కళా సృష్టితో గడిపారు మన పూర్వీకులు. మనకు దైనికాల్లో విద్యాపం అధికం. కనుకనే మనకృపాచల్యం తక్కువ. జీవితలక్ష్యం ఆమృత్యుం. ప్రకృతిసౌందర్యాల లోకనం చిత్తమిది నివాసం అని ప్రాచీనజ్ఞానం. భారతీయజీవితాదర్శం త్యాగం. ఈ మహాత్మతాదర్శం కళావిజ్ఞానముల్లో యాపించుకొంది.

సంస్కృతనాటకలక్షణగ్రంథాలు రంగస్థల పురాణబోధనాత్మకం కలవు. వీటిల్లో పురాతనమైనది భోజరాజ రచించిన 'సమరాంగణ మూర్తధర' అనే రంగస్థలశిల్పశాస్త్రం. ఆ కాలంలో మూడువిధాలైన నాటకకాల ఉన్నాయి. గంధర్వ ప్రాసాదం, ప్రేక్షికప్రాసాదం, సంగీతప్రాసాదం అని నామకరణం చేశారు వాటికి లక్షణములు. వీటిలో స్వర్ణగాననాటకప్రదర్శనములు జరుపబడుతవి. ప్రేక్షికసంగీతకాలం, నాట్యభంగిమలు కలిగిన ముగ్ధుల చిత్తరువులతోనూ, వివిధవాద్యములు ధ్వనించే మ్రాన్నట్టు రచించిన తైలచిత్రాలతోనూ ఆలంకరించబడ్డాయి. వాస్తుశాస్త్రాన్ని సుసరించి దేవాలయ ప్రాంగణంలోకూడా మంటపాలు నెలకొల్పడం పరిపాటి అయింది. ఈ మంటపాలు క్రమేపి నాట్య ప్రదర్శనాలకు వేదికలైనయి. త్రికుమారకు చేసిన 'శిల్ప రత్నం' నాట్యమంటపక్షణాన్ని వివరిస్తూంది. ఈ గ్రంథం ప్రతి తిరువాన్కూరు గ్రంథాలయంలో వుంది. నాట్య

మంటపం నాలుగు అంగాలుగా విభజింపబడింది. రంగ భూమి చతురస్రమై నాలుగు స్తంభాలు కలిగియుంటుంది. దీని వెనుకభాగంలో మృదంగమూ, ఇతరవాద్యుల కరాలు వుండడానికి స్థలం నిర్ణీతమైంది. భరతాచార్యుడు దీనికి 'రంగశిర్షం' అని పేరుపెట్టాడు. రంగశిర్షానికి వెనుక 'సేవభ్యధానుం' వుంటుంది. దీన్నే ఆధునికులు Green Room అని వ్యవహరిస్తున్నారు. ఇక్కడ పాత్రధారులు వేషధారణ చేస్తారు.

నాట్యమంటపం తప్పనిసరిగా గ్రామాల్లోనూ, రాజధానుల్లోనూకూడా నెలకొల్పబడింది. వర్ణాశ్రమ భర్త్యాలనుండిన ఆ కాలంలో దేవ, గాంధర్వ, ప్రేక్షికకాలాలు ప్రజల సాంఘికరాజకీయమైన సత్వాలనుబట్టి వాళ్ళకు విజ్ఞానవికాసాలు కలిగించినయి. దైవకాలం భగవంతుడికోసం, గాంధర్వకాలం ప్రజల కోసం, ప్రేక్షికకాలం రాజులకోసం ప్రత్యేకించబడినయి. దైవకాలం దేవాలయంలో నిర్వహించారు. ఇక్కడి ప్రదర్శనాలు యాట్రానికి దేశతలు రాతేరు. ప్రజలే భక్తిరసప్రధానమైన పౌరాణికతత్వములు చూచి ఆనందించారు. ప్రేక్షికకాలం రాజప్రాసాదాల్లో మాత్రమే నెలకొల్పబడినయి. అప్పటి రాజులకు వినోదము సుజ్ఞువుపండేలం కావు—వీరవిహారము, వీరగాథా శ్రవణము. వీరోద్భవమైన ఔత్రగాథలు దర్శించి తమ ఔత్రానికి వాడిపదును పెట్టారు. గంధర్వనాటకకాలం వగలాల్లో నిర్వహించి విద్యాభివృద్ధి, రసజ్ఞులైన ప్రజలు వగరసాలు గల వివిధనాటకప్రదర్శనాలు చూచి ఆహ్లాదించారు.

రంగస్థలవిరామంలో రాజప్రాసాదము తరువార దేవాలయప్రాంగణాల్లోని నాట్యమంటపము విశేషప్రాధాన్యము వహించింది. ఇక్కడ దేవదాసీలు వివిధనాట్యసంప్రదాయాల ననుసరించి స్వత్రానాట్యగానాభినయాలు జరిపే సాంప్రదాయపరిత్ర ప్రసిద్ధమైంది. మహాకవి కాళిదాసు రచించిన శేషుసంక్షేపంలో ఉజ్జయినిగంధంలోని కాలికాలయంలో దేవదాసీల సంద్యాసృత్యం వర్ణించాడు. కల్లఱుని 'రాజతరంగిణి'

మీదా అటువంటి విషయాలన్నింటినీ ప్రధానంగా
చేర్చుకుంటుంది. వాటినిబట్టి ఆనాడు రాజ
గర్వాల్లో ఒకటిగా పరిగణించబడింది.

ప్రజాశిక్షణ అవసరమని చెబుట

నాటినుంచి ఇప్పటి వరకు కనుకనే రంగస్థలం
రాజధానిగా నిలిచింది. ప్రజాశిక్షణ అవసరమని
చెప్పినట్లుగా ఆ సమయంలో కలిగి వున్న వాటినుంచి
తీసుకొని, ద్వారములలోను దర్శనముగా వుంది.
ప్రజాశిక్షణ అవసరమని చెప్పినట్లుగా వర్తమాన సమయంలో ఏర్పడి
చారు. ఎక్కువ వయస్సు ఉన్నవారు ముందుగా వున్న
వారు అప్పుడు లేరు. రంగస్థలం సమయంలో
వాటినిబట్టి, పండితులు, తరువాతి తరములకు,
అటువంటివి కూడా వుంటున్నాయి. వీర్పడిచారు. కాని
ఈ సమయంలో అటువంటి ప్రజాశిక్షణ అందాలని
మనలో ఎవరూ వాంఛించము.

వాడుకగా రచించిన ప్రజాశిక్షణ
గ్రంథము రంగస్థలముమీద మహాప్రభుత్వం ద్వారా
తయారుచేసింది. గ్రామానికి దేవాలయ మెంత
అగరిష్ఠమో, నాటికలమీదా అంత అనివార్యమైనది.
ప్రతిగ్రామంలోనూ ఒక్క కార్యప్రసాదము ఉంటుంది.
ఇది పంథాలో రంగస్థలము, రాజధానిలోనూ కూడా
వెళ్ళి కార్యప్రసాదము నిర్మించారు. గ్రామప్రసా
దానికి రెండు పి. హద్దాలు, నూరు అంతస్తులు వుం
టుంది. నగరప్రసాదానికి నాల్గు అంతస్తులు, విదు
అంతస్తులు ఉంటాయి. ఇందులో ప్రజాశిక్షణలో శిక్షణ
రీతికూడా నిర్మాణం చేయటం మన ప్రాధికారము ఎప్పుడో
గ్రహించినట్లు తెలుస్తుంది. నాటికలను కొన్ని
వృత్తాంతములలోనూ, మరి కొన్ని అర్థవంతమైన
లోనూ నిర్మించబడినాయి. ఇదే రంగస్థలములలో
మహాప్రభుత్వము.

మనము మన దేశంలో కాలు వెలిపిన
నాల్గు దుశ్చరణలలోనే జాతీయశిక్షణ అవసరం
ఫలముకూడా తన విశిష్టతను కోల్పోయింది. కొన్ని
రాజధానిలోనూ ప్రజాశిక్షణ రంగస్థలము రామమతముగా
నిర్మించింది. ప్రజల మతిసాంఘికశిక్షణలో రంగ
స్థలం ఎప్పుడూ అగ్రస్థానాన్ని వహించింది. మన
దేశాన్ని పాలించిన పాశ్చాత్యపురుషులు భాషానిష్ఠా
నాలు మన శిక్షణావ్యవస్థలోనే మార్పు తెచ్చి
పెట్టినాయి. శిక్షణ అన్ని రంగాలలోనూ రంగస్థలము
కూడా పాశ్చాత్యవాదకాండపద్ధతివలన శిక్షణ

తెన్నులు తొక్కింది. పాశ్చాత్యవాదకాలం పంథాలో
మన సంస్కారాలక్షితం మన దేశంలో నూతనవాదక
కాలం తెలుసుకుంటుంది. నగరాలు, రాజధానిపట్టణాలు
కూడ నూతనమార్గాన్ని అవలంబించినాయి.

రమారమి నాలుగు దశాబ్దాలక్రితంవరకూ, సర్వ
మానరంగస్థలము అనేక నాటికలను సాహిత్య
మిచ్చింది. కాని గతదశ పదిసంవత్సరాలలోనూ శిష్ట
చలనచిత్ర పంథాలో నాటికరంగం ప్రజాశిక్షణలో
కల సంబంధాన్ని చేపట్టుకొంది. ఈనాడు మనకు
నాటికరంగం లేదు. శిష్టచిత్రభారతదేశంలో ప్రజా
శిక్షణలో శిక్షణావ్యవస్థలు ఎరుకవస్తున్నాయి,
ఉత్తమచిత్రాలు దిగ్భ్రష్టతలను అందిస్తూ ప్రభుత్వం
చేసే రంగస్థలం ప్రజాశిక్షణం కావాలి. యవనశిక్షణ
పట్టణాల్లో రంగస్థలము ప్రభుత్వనిధుల సహాయంతో
వృద్ధిచేసింది. ఇతరస్థలం ప్రజాశిక్షణలో మనకు
కూడా ప్రభుత్వసహాయంతో జాతీయరంగస్థల
నిర్మాణం జరగాలి. శిక్షణలు రాబడిలోనూ, లాభ
చింతా దీనిలో కాకుండు. పారిస్ నగరంలోని నాటిక
కాలం పంథాలో ప్రభుత్వము సంస్కారానికి పదిహేను
లక్షలు వెచ్చిస్తుంది. నగరనాటికలకు 3 వేల
పంకి 1000 వేలకు పార్శ్వముల నిక్షుంది. నాటిక
కాలకూడా విద్యార్థులకు ప్రభుత్వరంగస్థలం చేర్చి
వ్యవహారములతో నిర్వహించబడుతుంది.

జాతీయశిక్షణావ్యవస్థ ప్రతినిధిపత్యగల
రంగస్థలం ప్రతినిధిలోనూ తెలుసుకుంటుంది. ప్రజాశిక్షణ
విద్యార్థిని పాశ్చాత్యవాదకాలం కల్పించి పారిశిక్షణాన్ని గుర్తు
ప్రపంచాన్ని చేయటానికి బాధ్యత వహించే పురపాలక
సంఘాలు జాతీయ నాటికలకు తమ రంగస్థలం నిర్మించాలి.
ప్రభుత్వము నాటికకాలాలకూడా స్థాపించి
అధిలాపకల యవనశిక్షణకు నలువకాలాన్ని అందియటం
అవసరం. కళాపర్యవేక్షణలో city
councils, పండితపరిషత్తులు, Moscow Art
Theatre లో పర్యవేక్షణపరిషత్తులు తెలుసుకుంటున్నాయి.
జాతీయ శిక్షణావ్యవస్థ పరిపాలనలో పాశ్చాత్యవాద ప్రభు
త్వము పూనుకోవాలి.

ఈ మహాత్మాగారి పాదానికి సక్రమప్రసాద
ప్రాయనిర్మాణానికి, తిమ్మానాగా నూతననాటికల
పాదానికి ప్రభుత్వరంగస్థలము నూచించబడిన
పాశ్చాత్య నాటికకాలపరిషత్తులు ఉన్నాయి.

నేరస్తులు

[కథానిక]

ॐ

శ్రీ బలివాడ కాంతారావు

పూరిన చింతకాయకామిది రక్తపురుకలను,
ధనుం, అవేశం, ఆశ్చర్యతా నూచించే ముఖ
వర్చస్సున, నుడువినచి కాదుకున్న రక్తాన్ని చూచిన
అప్పలస్వామి! నోటివెంటి మాట రాలేదు. కన్న
కుమారుని యీ స్థితిని జూచిన ఆయనకేత్రాజ కన్నీ
టిలో మునిగిపోయాడు. ఆయనస్వామియం తీరని
అవేదనతో మూలుగుతోంది.

‘ఏం! తన నరసరాజు తనకో చూట్టాడేం?
పుట్టిమిది గంజిమండమీద చేయి వేస్తున్నాడు—అకలి
వేస్తోందా? అయ్యో! యెన్నడూ లేనిదీ తన పాదాలకు
నమస్కరిస్తున్నాడే—ఇదంతా యేమిటి?
యెందుకు!—’ భావాలు దోర్ల పోతున్నయ్ అప్పల
స్వామిమనోనిశితో. చివరకు, ‘ఏం నాయనా?!”
అన్న తండ్రిపలుకులు నరసరాజును కంపింపజేశాయి.
‘నాన్నా, వస్తాను. గంజిమండమాత్రం జాగ్రత్తగా
వుంచు...’ అంటూ పాకలియటకు నచ్చి రైలుస్టేషన్
నకు పోయే కోడ్డువైపు నడచిపోయాడు. అప్పల
స్వామి! ఆంక్షోశన చెప్పింది. కొడుకుమాటలను, వింత
ప్రసర్రమ మొదట అర్థం చేసుకోలేకపోయాడు.
అదంతా తన జీవితంగా చూచిన పాడుకలలో ఒక
కలేమో అనుకున్నాడు. ‘రాజా...’ అని పిలిచాడు.
తా వెంటో గట్టిగా, పిలిచా ననుకున్నాడు. కాని ఆ
పలుకులు అపాకనుదాటి పైకి పోలేదు. నిస్పృహతో
అలా కాస్తోత్ర మార్చుండిపోయాడు.

‘అయ్యో! రామా...’ అంటూ లేచాడు.
కండ్లు తిరిగాయ్. చేతిలో కర్రవూర లేకపోలే నేలపై
పడవలసింది. గంజిమండ దిండాడు. ఇటూ అటూ కది

పాడు. అందులో మడిచేరిని పెట్టి తీరా దొక
వస్తువును. నూర్యకు అల్లికై క్రుంగిపోకున్నాడు.
పాకలో వెళుతున్న లేడు. గవవలోని! వచ్చా కా వస్తు
వును పట్టుకొని. ఆ దొక బంగారుగొలుసు. దానిని
తా నింకమకుంచు చూచాడు. తానే చేయించాడు.
తన చేతితోనే తన చిట్టెయ్యమిదలో వేశాడు
నవ్వునూ. నురల యిన్నాళ్ళకు తనకొడుకు మూలంగా
తన చేతిలోని! వచ్చింది కా నగ. గొలుసుమీద యింకా
ఆ పేరు ‘చిట్టెయ్య’ అలాగే వుంది. అప్పలస్వామి
సంతోషి నీ రైపోయింది. పొంగిపొరలే చుట్టూన్న ఆవు
కోలేకపోయాడు. ‘అయ్యో! రామయ్య తండ్రి’ అని
బిగ్గగా యేడ్చాడు. ఆ గొలుసును రెండ చేతులతో
పట్టుకొని కళ్ళకు అడ్డుకున్నాడు. ఒడిలో దాచు
కున్నాడు, సందేహ అనుచుకున్నాడు. దానిని
కన్నీటిప్రవాహంతో కడిగివేశాడు. పచ్చాత్తవంతో
కుమిలి ఎదుర్కొ అప్పలస్వామిని యీ సంఘటన మరీ
చుట్టపయ్యద్రంలో ముంచింది. ఉన్న కాస్తవెళుకునూ
చూచుపైపోయింది. చీకటి. ఆ చీకటిలో అలా
మార్చున్నాడు. క్షణానంతో గతిలేని కవల జంట
కోర్తయల నవ్వులాటకు తాను బ్రతికున్నా నను
కున్నాడు.

పేదరాడై జేవున్నీ, ధర్మాన్నీ కొలిచే
భాగ్యం ఆయనకు లభించింది. అదే ఆయనలో వుండే
సంకల్పి. కర్ర చేతితో పట్టుకొని కోడ్డుప్రక్కనుంది
రగ యేండ్లలోనే 20 యేండ్లకుదిమిని సంపాదించ
గలిగిన అప్పలస్వామి నడుస్తున్నాడు. ‘ఇదిగో, యీ
మేడ—నాచేతులారా దిబ్బు నిర్మిపెట్టి కట్టించాను—
నా ముఖంకోసం, ఇక్కడే నా జీవితంలోని వెలుగు—

అది వెలగని అప్పట్లో అనుకొని మురిసిపోయాను. ఏం? ఎంచేత యీ రోజులు యిలా వుంటాయని ఒక కల లోనై నా భగవంతుడు అప్పుడు చూపించలేదు? ఒక్కసారైనా ఆయనకు అప్పట్లో చెయ్యొత్తి నమస్కరించి, రామా అని ఒక్కసారైనా పలికానా? లేదే. కాని ఆయన దయాద్రోహుడయ్యాడు. పరివర్తనం ఒక శ్రీవ్యారా సంఘటించేకాదు... ముందుకు వడి చాడు అప్పలస్వామి; మేదివీధిగుమ్మందగ్గర నిలుచున్నాడు.

‘ఒక్క, ఒక్క—’

‘వెధనముష్టికి యిదా నేళ? కలుపుకొట్టి మరి యేమిటి స్వతంత్రం—దిక్కుచూలిన వెధవా...’

‘మమించు కల్లి. ఈ దిక్కుచూలిన వెధవ భగవంతుడు దిక్కుని మీ కవికరంవల్లనే తెలుసుకోగలిగాడు. మీ రిలా యీ అంతఃపురంలో వుండటానికి కారణం నేనే. పుడబ్బంతా మీవలపుకోసం ధారపోశా నని మొదట అనుకున్నాను. కాని అది వలపుకోసంకాదని యిప్పుడు తెలుసుకున్నాను. దేవుడనేవా దొకడున్నాడని తెలుసుకోటానికి అవకాశ మిచ్చిన మహాత్ములవలన నీకు గురుకట్టుంగా నా యావత్తినీ ధారపోశా ననుకుంటున్నాను....’

‘నివ్వ—యేం బా నాగుదూ నివ్వూమా. నీ పోయి యింకా యెందుకు? పోతావా పోవా? అప్పల స్వామిలే మాకు హెచ్చు అనుకున్నావా?’

‘కాదమ్మా కాదు. ఈ అవస్థలో వున్న అప్పలస్వామి మీకు హెచ్చుకాదు. అప్పలస్వామికి మీరంటే భక్తి, మీ అత్యాయంలే ప్రేమ—నాకు గురని మురిసిపోతాను. నాకొడుకు నరసరాజు, మీరు వాడి కల్లి అని తెలిక దొంగలాడి తీసుకవచ్చినట్లుంది. కుర్రవాడిని నాముఖం చూపై నా క్షమించి యీ గొలుగును తీసుకోండి. వాడుచేసిన దొంగపనికి పాపఫలం అనుభవించాడు—కలమీద చెబ్బు తగిలింది...’

‘ఇద్దరూ కలవంది యీ పని కాదు. నా గుమ్మానికి మాటిమాటికి యెందు కొస్తావ? మాకు చిన్నతనం కాదూ నలగురిలో. నీకు సరియైన స్థలం యివ్వడే

చూపించాలి!—అయ్యో! ఇకాస్పెక్టరుగారూ, ఆ దొంగ యిక్కడే వున్నాడు’ అని కేక వేసింది. ఆమె కుమార్తెతో మాట్లాడుతున్న యికాస్పెక్టరుగారు కేక విని యిద్దరు పోలీసులతో సహా అక్కడకు వచ్చారు. అప్పలస్వామి చేతులకు నేడిలు పడ్డాయి.

‘అమ్మా! అంతేవా... యింకా యేమైనా గురు కట్టుం కావాలి?—’ ఆమెపైపు చూసి సదినయంగా ప్రశ్నించాడు అప్పలస్వామి.

‘కట్టుం యిస్తాడు. ఇక ముఖంగా వుండొచ్చు. ఇంటియెదురుగా కూర్చోని యీదురోహున్న నీ యేడుపే మమ్మల్ని చిన్నరికం చేస్తోంది. ఇకాస్పెక్టరుగారూ, అంతా మీ చేతుల్లో వుంది. వస్తాను...’ అంటూ కలుపువేసింది ఆమె.

* * *

పోలీసు స్టేషనులో—

‘నే నెరెదినో తెలుసుకోమంటా నోటికి వచ్చినట్లు మాస్తున్నావ...’

‘తెలుసుకుంటావా తెలుసుకు—ఆనాడు మీరు కాళ్ళమీద పడితే కాగితం రాసియిచ్చాను—జ్ఞాపకం వుండలేదా!—కమరు సదినస్పెక్టరు కావటానికి ఆ కాగితమే అనుకుంటాను...’

‘మాడవోయ్ నెంబరు నుటవడకొందూ—ఈ అడుక్కున్నోడు నాకు నాకరి యిప్పించాడట! వెధవ మాటలు, నివ్వూనీ వెధవబ్రతుకున్నా... సరిగా అడిగిన ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్ప అధిక ప్రసంగం చెయ్యక. ఈ గొలుగును యెవరు దొంగిలించారు?’

‘బాబూ, నే నేం అధిక ప్రసంగం చేశాను—’

‘నువ్వు చేశావని నే నంటున్నానుగా—చెప్పు. యెవరు దొంగలాడారు?’

‘నాకొడుకు నరసరాజు’

‘ఎలా దొంగిలించాడు?’

‘అదేమో నాకు తెలిదు బాబూ. కంగారుగా వచ్చి గంజికుండలో యిది పడలేనీ మళ్ళీ స్టేషనుపైపు పరుగెత్తాడు...’

‘యేలా వుంటాడు నీ కొడుకు?’

‘చానునచాయగా వుంటాడు. నాయం త పాడుగే. మనిషి వుట్టి యెముకలపోగే. బుట్టలాంటి తల. ఇరవయ్యోయేడు యింకా నిండలేదు బాలూ...’

‘ఎలాంటి బట్టలు వేసుకున్నాడు?’

‘ఘోజాలు చిరిగిన మనీష ఖద్దరునాక్కూ, మని పోయిన చింకి కాకినక్కరూ తోడుకున్నాడు. తలమీద చెప్పు తగిలించి. కారిన రక్తం బట్టలమీద పడి మరకలై పోయింది...’

‘విన్నావోయ్ పెద్దా...బిడి కేం తెలిదట! బిడు చెయ్యమనకపోతే ఆ గుంటడు చేస్తాడా దొంగ తనం?’ అన్నాడు మీసాలు త్రిప్పుతూ పవన్ పేర్కర్.

‘నిజం చెప్తావా లేదా ముసలిబరదా...’ అంటూ లాటీతో హెడ్ కాకాపైలిట్ అప్పలస్వామిపిల్లమీద పొడిచాడు.

‘అయ్యో! రామా...’ అంటూ తల దించాడు అప్పలస్వామి బాధతో.

‘దొంగవెధవకి రాముడట...’ అంటూ అప్పల స్వామిని యాద్యుకొంటూ కొట్టులో త్రోవారు హెడ్ కాకాపైలిట్.

‘తమ కెలవు లేవందానే అప్పుడే పెంబరు గంకి, గంగి, గంగి, ౬౭ లను పంపించాడు వాడి కోసమే...’ అన్నాడు తిరిగివచ్చి పెద్దగారు.

‘అలా వుండాలోయ్ తెలివిలేటట...’ అని పగవ్యంగా నవ్వాడు పవన్ పేర్కర్ తేలిక స్రుద్దుతూ.

నదిరాత్రి—

రాముని మనసులో తలచుకొని పోలీసుశ్రేణు మలో యినుపపూచలవెనుక తనవయస్సై కన్నులు మూకాడు అప్పలస్వామి.

ఎవరో యేడుకున్నారు. కేకలు వేస్తున్నారెవరో. తెలివి వచ్చింది. వింటున్నా దా మాటలు. వినలేకపోయాడు. చెవులు మూసుకున్నాడు. పోలీసులు నరసరాజును లాటీచెప్పులతో చంపుతున్నారు. అప్పల స్వామికి కొడుకుమీద వున్న చాక్సల్యం నిమిషమిను

కుని! హెచ్చుతోంది. బోనులో పడ్డ యెలుకలా యింటాటటూ తిరుగుతున్నాడు. కొడుకు తప్ప చేయటానికే కారణం తండ్రియైన తనే అనుకున్నాడు. తాను ఆకలితో పడుకున్న బాధను చూడలేక కొడుకు అంత పాడుపని చేసివుంటాడని తలచాడు. కొడుకునకు విద్యాయుధులు చెప్పించక, ఉన్న రెండులక్షలూపా యల అన్నీ తగలేసిన తనే ఆ కొడుకు ఆ పని చేయటానికే దోహద మిచ్చానని బాధపడ్డాడు. చివరకు పోలీసులు చేతిలో పడటానికే కారణం తనే అని గ్రహించుకున్నాడు. కొడుకు నిర్దోషి; తానే దోషి. ఈ నేరంకంటే ఒకప్పుడు తాను చేసిన పెద్ద నేరానికే ఇత పొందలేదే! ఈ రెండు నేరాలనూ ఇత యిప్పుడు అనుభవించాలని అప్పలస్వామి కోరుకున్నాడు.

* * *

కొద్దు తండ్రియైనకారే కొడుకు నడుస్తున్నాడు వేడిలతో—

ఒకనాడు ఆ తారలోడుమీదే విలాసంగా ఆ విలాసినితో, సింక్లెనుటుతో నవ్వుతూ కాదుమీద తిరిగాడు. ఎందరి నమస్కారాలనో అందుకున్నాడు. ఈనాడు ఆ లోడ్డుమీద యెండలో తల వంచుకొని మనీష బీర్లకస్త్రాలో, పెద్ద గడ్డంలో, చింపిరికలలో తల వంచుకొని ముందుకు నడుస్తున్నాడు. కాలికి బోడు లేదు; పాదాలు మాడిపోతున్నాయ్, ప్రజలకు ముఖం చూపించలేక సిగ్గుచేత కుమిలి క్రుంగి పోతున్నాడు. ఆయనసిగ్గు ఆయననే తింటోంది. కాని ఆయనవేపు చూచి కనికరించిన మనుష్యు ల్లేరే...!

వెనక నడుస్తున్న కొడుకుతో అన్నాడు—
‘నాయనా! రాజా! నిజం చెప్పు తండ్రి!’

‘నిజం చెప్తాను నాన్నా!’

‘ఆ ఆ. చెప్తావా నా తండ్రి?’

‘ఈ జైలులోనే దాగుంది. కష్టపడినా, కడుపుకు గంటసీసే నా దొరుకుతోంది. తప్పక నిజం చెప్తాను.’

కొడుకుమాటలు విన్న అప్పలస్వామి సిగ్గును దూరంగా పారద్రోలాడు. పక్కకు తల తిప్పి

కొడుకు నోసారి చూచాడు. అప్పటికి ఆ రాముడే
వున్నాడని నవ్వుకున్నాడు.

కోర్టులో—సరసిరాజా యిలా మొదలు
పెట్టాడు :

‘ఆ గొలుగును నేనే దొంగలాడాను కాబూ
ఆకోన సాయంత్రంవరకు తిరిగానుగాని యెక్కడా
విక్లాసికూలే నా కొరకలేదు. ఆ ముందుకోనానంచీ
నాన్నకు భోజనం లేదు. కాసింత గంట వుంటే
త్రాగక నాకే వదిలేశాను. అదిగో ఆ కర్మవీర
కూర్చున్న ఆయన నా తెలివ మూట పెట్టాడు ఆవేళ
సాయంత్రం. ఇంత కూరిస్తా నవలేదు. గొప్పవారు
కదా అని నేనూ యింత కూ రిస్తూ ఉని అదిగలేదు.
చాలామారం—మూట బయల్పడింది. ఆ మేడలోవారికి
పెల్లి మూట దించాక ఆహారములు చేత పెట్టారు.
నాకు పావలా యిచ్చినా నాకప్పుం తీరదు. నాకు
పావలా యిస్తేకాని యిల్లు కదల వచ్చాను. అదిగో,
ఆయనకు కర్ర పట్టుకొని వచ్చింది. పోతానా పోనా
అంది. నాకులి యిరవ్వంది నేను కదల వచ్చాను. నన్ను
కర్రతో కొట్టింది. తలమీదంచి రక్తం కారింది.
ఆవిడమేడలో బంగారంగొలుగు కనిపిస్తాది. ఆ
గొలుగు చూడడంతోనే నాకు అది దొంగలాడ బుద్ధి
వేసింది. ఆయనకు నేనుం పట్టుకొని మేడలో గొలుగు
లూగివేశాను. మాకు కడుపుందా గంట దొరుకు
కుంది. చెప్పి పోవడానికి దాక్కుకు పట్టు యిచ్చి
వచ్చునీ అనుకున్నాను. పండుపండులో దాగోని యింటికి
కొచ్చాను. నాన్నతో చెప్పితే కోంపంలాడని తెలు
సును. నానెంబ యెంతో పగగొత్తి నన్ను పట్టుకో
డానికి వస్తున్నారనే భయసిపాయాను. గొలుగు గంట
కుందిలో వేసి క్షేమనుగ్గరకు వెళ్లాను. తెలుబంది
ఉంది. నాన్నకు వదిలేసి పోవటానికి మన సాధ్యలేదు.
కూర్చొని ఆలోచించాన గంటలకిరబడి. తిరిగి యింటికి
వచ్చేస్తున్నాను—నాన్నతో చెప్పి వార్య గొలుగు
వార్ల కిచ్చేద్దామని. ప్రావలో పోలికలు పట్టు
కున్నాను. అంతే నాకు తెలిసింది. నన్ను తెలులోనే
వుండియింది. కప్పవడినా కడుపు కదో దొరుకు
తోంది. ఒక్కటే నాకు చింత—మానన్న యెలా
వుంటాడో అని.’

వరసరాజా చెప్పటం పూ ర్తిచేశాడు. అప్పుల
వ్యాపి మొదలెట్టాడు. కుబర్తీయి సెప్పవీ కొడుకును
దొంగతనం చెయ్యిమన్నావా లేదా? అని అడిగటం
తోనే.

‘ప్రభువువారు నా ముకులు కాస్త వింటారనే
ఆశతో చెప్పకుంటున్నాను. నా కొడుకునాటూ విని
నన్ను నిద్రిపి చెయ్యగండి. నాకొడుకే నిద్రిపి నా
దృష్టిలో అంతై న దొడివి నేను. నా దోషం నిరూ
పించడానికి అప్పట్లో యెంతో కత్తి లేకపోయింది. నా
దోషాన్ని నేనే చెప్పకుంటాను. నేను నేరంచేరి చాలా
కాల మొదని నన్ను క్షించటం మానగండి మారు.
ఒకప్పుడు మీరు మానివేస్తే నేనే క్షించుకుంటాను.
నా నేరం నిరూపించడానికి నాదగ్గర కాగితా లేవో
లేవు. ఇదిగో, నా చేతిపై వున్న కెప్ట గాయంయొక్క
మచ్చ. అప్పుడప్పుడూ యీ మచ్చ వున్న భాగంలో
గొప్ప పొప్పి వుట్టుంది. పోతరావ్, క్షమించు కట్టి
అని శ్రీరామజ్యోతి, నా చిట్టిని తలచుకోగానే బాధ
నయచూగుంది.

మీరొక్కాయుకురారు. ఈ కూరినా క్లిష్టరూ
యింత బాగా మాట్లాడుకున్నారని విస్మయం చెంద
గండి. మా మాటలు విన్నాక మీరు నమ్మితే ఆశ్చర్య
పడకు. నా కొడుకును యెందులో లేకపోయినా
మాటలలో తరిగిచేశాను.

మీరు ధన్యప్రభువులు. మీరు నాగోల వివటా
నికి ముగిస్తారు. ఒకప్పుడు యిద్దరవకపోతే యిరువ
వూరులతో నా తీదితం చెప్పకొని వాటి కరుణలల్లనే
నా ప్రాణాన్ని విడుస్తాను. ఇనుముకు ప్రాణం, మానం
లే దనుకోగలరు. కానికి వుంది. నే చేసిన పూరకైన
పనిని చూచిన యిరువరవూరు వూరులకోక నాచెయ్యి
మీద పడింది. నా రక్తంతో నా చిట్టా క్లాన్ని కలి
పింది. కలకాలం నే చేసిన దురంతాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చు
కుకేట్లు చేసింది. అటువంటి కత్తి—ఇనుముతో చేయ
బడిన ఆ కత్తువుకు—అది సంపాదించుకున్న క్లాన్ని
ప్రాంతిలో కడిగివేశాను; కృరముడ వయ్యెను. ఎక్క
డైనా ఆ యినుముయొక్క క్లాన్ని తిరిగి నిద్రిపహా
నేను యిచ్చి నా అప్పు తీర్చితేగాని నాకు గతిలేదు.

అసలు విషయము చెప్పుచుచాను. మీతో కన
స్వరమునున్న చెప్పుచు—అప్పుడొకరి, బలిష్ఠుడు,
ప్రేమితుడు, గర్వి యైన అప్సరస్వామి కాదు. ఒక
మహానికచల్లనిమావునల్ల దేవు డున్నాడని తెలుసు
కున్న మీ అప్సరస్వామిని పేరుతో వున్న అస్థి
పంజరం.

వివరించి. నాపేరు అప్సరస్వామి. తెంతులమీల
ఆస్తి చేతి కప్పించి తండ్రి చనిపోయాడు. చిన్నప్పుడే
పెండ్లిచేకాదు నాన్న. ఆయన చనిపోయాక నాభార్య
చిట్టెయ్యి కావరానికి వచ్చింది. క్రొత్త నాపేరు
లతో బియ్యి భయపెట్టి కట్టించిన భవనంలో మొదటి
మాకుసంకల్పరాలా చాలా అదండంగా గడచి
పోయాయ్. సంఘంలో మాపేరు మామమ్రోగింది.
ఏది కావాలన్నా, పెళ్ళిపోయే అప్సరస్వామి భార్య
చిట్టెయ్యదగ్గరకు అని అనేవారు. ఆ మాడేండ్ల అనంద
భరితమే యీ నరసరాజు—నాకాడును.

కన్నవారింటికి వురిటికి పోయింది చిట్టి. నా
భార్య యేడు నెలలు పోయాక తిరిగి వచ్చేటప్పటికి నా
కత్తియం మారిపోయింది. అప్పట్లో మారిపోయిందని
తెలుసుకోలేకపోయాను. క్రొత్త స్నేహితులు, క్రొత్త
కథలు, క్రొత్త పానీయాలు, క్రొత్త భార్య—
అదంతా మీ పాడు కల. నే వర్ణించలేను. నాకు సరిగా
జ్ఞాపకం లేదు మాదాను.

ఒకప్రేమ—మీరు అవుతు పుచాను. నా
సర్వస్వం ధారపోశాను—అప్పట్లో నీ కన్న చెప్పన్నా
నని అనుకోలేదు. అదండం అమరికను చూసి లోకాన్ని
మరచాను. ఆ భోగంలో యింత అసహ్యం వుందని
అప్పట్లో తెలుసుకోలేకపోయాను. నాకు త్రాగుకు
ఆమె చేర్చింది. చివరకు నే పట్టింది అందుకే అను
కున్నా. త్రాగుకు, ఆమె కోసమే నేను యీ ప్రపం
చాన పట్టా వనకున్నాను. నా కట్టి యెంతైనా
ప్రయత్నించింది నన్ను వాసుచేయటానికి. అదంతా
చెబిచివాని చెవులో కంఠానావకు. ఇప్పుడు కలదు
కొంటుంటే నుండే బ్రద్దలతోంది.

ఒకప్రేమ అన్నానే ఆ ప్రేమ, అంతతో ఆగలేదు.
ఎందుచేత అంటారేమో? దేవు డున్నాడని తెలుసు

కోవటం మీ ప్రశ్నలందరైన విషయం. ఆ విషయం
నేను తెలుసుకోలేని ఆమె అనకోకటంకలన ఆమె
లన్నీ ఆమె చెయ్యించిందని యిప్పుడు ఆమె
కుంటున్నాను.

రామవరం అనే గ్రామంలో మా కోక మామిడి
తోట, ఆ తోటలో ఒక బంగార వుంది. అది వేదవి
కాలం. నా చిట్టి కథన్నా యిద్దరం బయలుదేరారు.
నరసరాజుకు అవుతు మామో యేడు. ఆ రాత్రి నా
అభిమానానికి నా భార్య విషమయమందింది. నేనవల
నెవరినీ తీసుకవెళ్ళలేదు. మీటిరాత్రి. చల్లని గాలి
వీస్తోంది. నరసరాజుని యింతో మంచంపై వేసి నా
త్రక్కన పడుకుంది నా చిట్టి. ఏమిటో ఆమెకన్న
యత్యంత—విడపోయింది. ఒక ప్రాంతిబుడ్డి పనుల
గొట్టాను; త్రాగాను. లోకాన్ని మరచిపోయాను.
ఆ ప్రేమియించిన కత్తి—అదే బాకు కామోను.
ఏం చేశాకో ఏమిటో చేకువనాను. నరసరాజు
యేడుకున్నాడు. నాకు తెలిసి వచ్చింది. చూశాను.
కల గట్టిగా ఒక్కసారి పట్టుకున్నా. ఇంకొక ప్రాంతి
బుడ్డిమాదా పనులగొట్టి వుంది. కత్తి కడిగినట్లుంది.
మరల ఆ ప్రేమి కలుసుకోగానే నుండే దిట్టమై
పోయింది. కోర్టులెంబడి నాపెళ్ళాన్ని యెవరోచంపా
రని తిరిగి నే ఆమెతో కార్లపై మీ కార్లు కొట్టడం మెలో!
ఒక దున్నటితో కనాన్ని కప్పిలేశాను. తోటకులిపోక
దగ్గరికి పోయి ఆ పల్లెలో వున్న దాక్కురుగారిని, మన
పలుకారిని తీసుకరమ్మని మాలిని పట్టించాను. నా
రిరువురూ వచ్చారు. ఇంకో యీ యెరుకులెరుపా
యలు. వెనొక తెంతుల వినుకందలు తీసుకోండి.
కలగాకలన చనిపోయిందని మీ రిరువురూ చెప్పారే.
ఏరతో నా భార్యకు చంపారు. పోయిన ప్రాంతం
యేవో పోయింది. దానిప్రాంతంకోసం కోర్టు లెక్కడం
నా కష్టంలేదు. నాకు తీరుబడి వుండకమాదాను.
నామాటలు విన్నారు. సరే అన్నారు. నూర్వోరయ
మయ్యేసరికి మంటలు మీదికి లేచాయ్ నా చిట్టి
బాడిన అయిపోయింది.

నరసరాజు దాచిచానిచేత పెంచుకున్నాడు.
నాడిని చదివించలేదు. చదివించాలని కలచలేదు. ఆ

శ్రీ మాయొట్టోక వచ్చింది. వాతో తనదం మొదలైంది. చివరకు ఆ యిల్లు ఆమెదే మైంది. వా కోలాలు మారిపోయాయి. దగ్గర దబ్బు లేదు. ఇదే మంచి సమయం కులంవాళ్ళకు. కులంనుండి వెలివేరారు. చివరకు ఆ శ్రీ సన్ను నాయంటినుంచే గంటించింది. వా వయసు ౪౫ యేండ్లంజే మీరు నమ్మకమో.

వర్ణం పోగొట్టుకున్న అప్పలస్వామిని నేను. ఈ ప్రాంతంలో మొమ్మలు పెట్టుకొని ఉన్నాడని మీరంటారేమో? వారికి సమాధానం ఇది: 'వా కొడుకు నావలె వీధివాడు—ఒక కులీ. నా కూతురు ఒక శ్రీమంతురాలు. ఆ కూతురును కోలా చూడాలనే ప్రాంతిన నీ ప్రాంతంలో వుండనిచ్చింది. నా కూతురు నేను ఆమెకంటే నంటే అంగీకరించదు. ప్రపంచంకూడా అంగీకరించదు. పానివిడ్ల అంటారు. పానికాని సంపాది కాని వారక్రంలో రక్తం. వాకూతురు. వా యావ దాస్తే నాకూతురుకై వా యిచ్చి తరించానకదా అని తృప్తిపడతాను. పానివిడ్ల నాకూతు రెలా అయిందంటారేమో? వారికి నా సమాధానం ఇది: 'నేను వీధివాడ నయ్యేవరకు ఆ శ్రీ—యిప్పుడు నాగురువు— నాతోనే యెల్లప్పుడూ తిరిగేది. నన్ను పృథ్వీమిచ్చి ప్రేమించిన నా చిట్టిగుండెలో కత్తి నాటాను. పృథ్వీయం యాయకుండా ప్రేమించిన పానికోటిలో నా పెద్దా గడించిన పాపపుడబ్బు పోకాను. అది యొక్కడకు పోయినా తీర్గం అవటం కష్టం. నా చిట్టి కొడుకు నన్ను చేరదీకాడు. నా పానికూతురు తల్లి మాటలు విని నన్ను యింటినుంచి గంటించింది— ఇప్పుడు జైలుకు పంపించింది. నేను చూపిస్తున్నా ననుకోండి. ఉన్నది చెప్తున్నా.

నా కొడుకు కూలిచేసి, కోలా! అదావరక్మక లేకుండా వెళ్తుడు. అతే గంటికాయకొని త్రాగటం. నా కొడుకు దొంగ కావటానికి బాధ్యుణ్ణి నేనే. ఆ గంటిలోనే అమృతం వుందని అనుకొనేవాణ్ణి. ఇప్పుటి గొంతుకలోనే తియ్యనిన మాటలు వున్నాయనుకుంటున్నా. ఇప్పుటి పృథ్వీయమే మంచిగా ప్రకాశిస్తుం దనుకుంటున్నా. ఇప్పుడే నే నుభవకుతున్నా—

ఆ శ్రీ నాగురువు, నా చిట్టి నా దేవత. ఆ శ్రీరామచంద్రుడు నాగొంతుకలో వుంటున్నాడు. నేను కుఖంగా బ్రతుకుతున్నాను. నా కొడుకు మంచి నుణం నన్నిన్నాళ్ళూ కాపాడుతూ వచ్చింది. ఇప్పుడు నా కొడుకు లోకం దృష్టిలో రెండు తప్పులు చేశాడు. ఒకటి—దొంగతనం, రెండు—మొదట పోలీసుపేషనులో తేదని అబద్ధం ఆడటం. నా కొడుకు నాకోసమే ఆ తప్పులు చేశాడు. నేరం నాది. నేరముడు యీ ప్రపంచంలో వుండకూడదు. ఇంతవరకూ మీరంతా వినినందుకు మీ అందరికీ నమస్కరిస్తున్నా. నా పృథ్వీయంబరువు తగ్గింది. నిశ్చింతగా నే నీ లోకం విడిచిపెట్టవచ్చు. నా కొడుకు నేర్పాని కొద్దులో ఒప్పుకున్నాడు కాబట్టి మూడురెట్టుకీ తప్పుక అనుభవిస్తాడని నాకు తెలుసు. నా కొడుకును విడిచి నేను చేరుగా వుండటం అసంభవం...! అప్పలస్వామి తన జీవిత గాథ చెప్పాక గడగడ వణికిపోయాడు. కన్నీరు కారాడు కొడుకుచేత చూచి. చేతిలో పోలు బయలుదేరింది.

ఈ సు ఐదుకోలాలుకు నాయనా వడింది. అప్పలస్వామి, వరసరాజు తిరిగి జైలులో వారివారి కొట్లలోకి పోయారు.

మరునాడు తెల్లవారింది. కొట్ల అప్పలస్వామి కేరం వుంది. చేతిమీద నువ్వు లేదు. పెద్ద గాయం వుంది. అందులోనుంచి ప్రవహించిన రక్తం ముద్ద కట్టి వుంది. జైలురంగపుయొక్క యినుపవ్రావలు రక్త మయమై వున్నాయ్. జవాదార్ ఆశ్చర్యపోయాడు, అప్పలస్వామి పహారాకాస్తున్న తనకంటే! అగవడ కుండా ఆ ఘోరకృత్యాన్ని యెలా చెయ్యగలిగా డని.

విదోకోలా మరల కొద్దులో నేరములో హజరైంది ఒక్కరే—వరసరాజు. చివరకు మూడుసం తప్పులు తినితీశ వడింది. జైలులోనికి పోయాడు. ఏడుస్తాడు. ఓదార్చేవా రెవరు? కొట్టి పని చేయించే వారే అంతా. తండ్రి తలవునకు రావటం, తను గుండె బాదుకొని మోడవటం. జవాదార్ చూచి పనిచేయ నందుకు పన్నుపెట్టి ఏల్తు చిట్టగొట్టడం.

కలగూరగంప

చమత్కార నక్షత్రచాటువు

‘చమత్కారనక్షత్రచాటువు’ అన్న వ్యాసమున
శ్రీ గొల్లూరు వెంకటానందరాఘవరావు
గారు కడచిన ఆట్టోబరు నెల భారతిలో—

‘నక్షత్రము గల చిన్నది

నక్షత్రముఁ జేరఁబట్టి నక్షత్రప్రభుఁ

నక్షత్రమునకు రమ్మని

నక్షత్రము పైన జేసి నాథునిఁ బిలిచెన్.’

అన్న చాటువును అభిమత్యుడు పద్మపూర్వా
భేదనమునకు నెడలుటకు ముందు ప్రవర్తించి ఆ త్రిరాశి
మన్యుల కడసారి ప్రణయఘట్టమునకు విషయముగా
వివరించినారు. ఆరీతి సమన్వయము మిక్కిలి హృద్యము
గాను, చమత్కారముగాను ఉన్నదనుటలో సందే
హము లేదు. కాని ఆ పద్యపాఠము నేను విన్నది జేరు
తీరున నుండుటచే మనవిచేసికొనుచున్నాను. జేను
వినివరితని ఆ పద్యపాఠ మిట్లున్నది :

‘నక్షత్రముఁజేరిటి సతి

నక్షత్రసుఖంబుఁ గోరి నక్షత్రేభుఁ

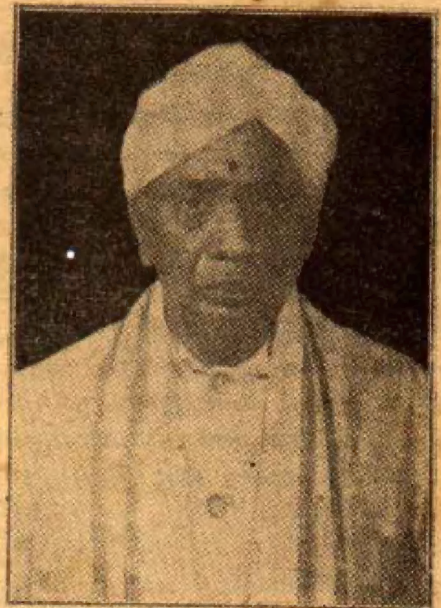
నక్షత్రమునకు రమ్మని

నక్షత్రముఁ బట్టి యాడి నగియెఁ బ్రియమునన్’

ఈ పద్యములో కవి తారాశాంకుల తొలిసాటి
ప్రణయలీలను హృద్యాతిహృద్యముగా అభివర్ణించు
చున్నాడు. నక్షత్రపదము ప్రతిపాదమున నాశ్చర్య
మగునట్లును, నది యొక ప్రణయదంపతులకు మధ్య ప్రవ
ర్తించిన ప్రేమఘట్టము నభివర్ణించునట్టిదిగను నుండు
నట్లు రచియింపుడని యొకరో యా కవిత్యరునికి ‘దత్త
పది’ నీయగా సత డీ పద్యమును రచించినట్లున్నది.

ఈ పద్యములో తొలిపాదమున ‘నక్షత్రము
చేరిటి సతి’ యనగా నక్షత్రార్థకపదము చేరుగా గల
చెలువ యని యర్థము. తార యనగా నక్షత్రము.

నక్షత్రార్థకవాచము గల నెలక తార. ‘నక్షత్ర
సుఖంబు గోరి’ యని రెండవ పాదమునందు గలదు.
ఇచట నక్షత్రసుఖమునగా నాశ్లేషము (కాగిలింత) కలని
సౌఖ్యము. అశ్లేష ఒక నక్షత్రము. అశ్లేష మనగా
కాగిలింత యనియు నర్థము. ఇచట నాశ్లేషార్థము లాక్ష
ణికమని యెఱుంగునది. నక్షత్రేభుడు చంద్రుడు. అతనిని
గొగిలించుకొని యాశ్లేషసౌఖ్యము ననుభవించగోరి,
తార—బహిరంగముగా నట్టిది జరుగగూడదుకాన,
జరిగినచో బృహస్పతికి దక్కిన శిష్యులు ఆ విషయ
మును బాల్యదాపల్యముచేత, అరయమిచేత నమా

శ్రీ వజ్రుల చిన నీతారామశాస్త్రిగారు

ఇటీవల జరిగిన ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు
స్మారకోత్సవములో ‘కళాప్రపూర్ణ’ విరుదాంకితులైన
సుప్రసిద్ధ ఆంధ్ర వైయాకరణి.

యికముగా గురువర్యులకు ప్రకృతవిషయ మెట్టి గింతురుగావును—మగని కీ విషయము తెలిసి తలపసూదని చెట్ట కలుగును. తెలిసిన పండువంటి తన సంసారము నకు ముప్పు మూడునని కాదు. చంద్రునివంటి యందగాని పొందు తన కిక లేకపోవునే యని— అది తెలిసి బృహస్పతి యతని నిలువెడల నడచిన యెడల—నక్షత్రమునకు రమ్మని పిలిచినది. ఇచ్చట నక్షత్ర మనగా మూల. చంద్రుని మూలకు రమ్మని పిలిచినది గురుసతి. తార గురుసతి కావుట చేతను, చంద్రుడప్పుడే ప్రారబ్ధయావను డనటచేతను, నింతకుమును పట్టిది యెఱుగడు కావునను నతని కట్టి పనికి సాహసించును గుండెదిటవు లేకపోయినది. తోడి వారు చూచిన నేమని యాడిపోకుకొందురో, గురువున కీ విషయము తెలిసి యత డేమని శపించునో! పైగా తాను చదువుకొన్న చదువులో నిట్టిది మహాపాప మని కలదు. కాని మనసు మాత్రము ముందుకు దూకు చున్నది. యావనగర్వము కన్నులకు దట్టినది. తాళిక సంఘసీతి, గురుభయము, శాస్త్రజ్ఞానము పెనుక కీర్పు చున్నవి. ఇట్లు ఆతనిమనసు ఇటు సాహసించును లేక, అటు ఆనకాళిము జాబుడుచుకొనులేక దోలాందోలి తమైయున్నది. తార ప్రగల్భ, ధీర, యావనగర్విత. చంద్రుని జంకు కళంకును జూచి కొంగినది. ఆతని నప్పు డట్టి సీతిలో వదల మనసురాలేదు. అందులకే అట్టి సదన కాళిము ఎఱిగి యెఱిగి చెయిజారుకొలేక, మనసు నళిము చేసికొలేక కామపరవశ్యము సాహసించినది. తార కంతకన్న మార్గాంతర మొందు తో ప లేదు. అదియే యప్పుటి కు తమమార్గము. తిరుగులేని తిరు మంత్రము. అందుకే 'నక్షత్రము బట్టి యీడ్చినది'— అనగా చెయిబట్టి లాగిన దని యర్థము. చేతికి సంస్కృత పదము హస్తము. హస్త యొక నక్షత్రము. తార అంత టితో నూరుకొలేదు. ఆతని యధీరతకు, తన ప్రగల్భ ధీరసాహస లలిత కార్యమునకు అహంకారదర్పముతో 'నవ్వినది'. అది మామూలు నవ్వు కాదు; ప్రియము తోడిది. ఆ నవ్వు మదనోద్ధీపకము. ఇటు పాపకంకుకు, అటు చేతికిన యానందస్వర్ణధామద్వారమునకు మధ్య దోలాందోలితమనస్కృత నన్న చంద్రుని కుద్రే కము రేకత్తిండు నవ్వు అది. ఆ నవ్వుతోనే తార అతనిని తనవళిము చేసికొనినది. ఆ నవ్వుతో చంద్రుడు తారకు కింకరుడైనాడు. ఆ సమయములో తా నేమి

శ్రీమతి కాతా యశోదాదేవి
యం. ఏ., డి. లిట్.

క్రీ. శ. 1000—1500 నాటి ఆంధ్రదేశ శరీత్రము గురించి ఈమెచేసిన పరిశోధనలకుగాను మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు ఈమెను డి. లిట్. బిరుదు నిచ్చి, గౌరవించినారు.

చేయుచున్నది యతనికి తెలియదు. ఒక విధముగా నత డవుడు 'మంత్రముగదా'.

ఇట్లు ఈ పద్యము తారాకళాంకులకు, తరుణ వయస్కులకు (ఇందు నాయక తార ప్రగల్భ, ధీర; నాయకుడు శకాంకుడు ఆరబ్ధయావనుడు) ప్రవర్తిల్లిన ప్రథమమూ వేళిమందలి యపూర్వ ప్రణయగాఢలోని తొలిఘట్టము. ఇదియే చంద్రుని లోకదృష్టిలో కళంకుని జేసినది.

అత్యాసన్న వివాదమరణము ప్రాపించునున్న యభిమత్యులకు, నతని సతి యుత్తరకు జరిగిన కడసారి ప్రణయఘట్టము నీ పద్యము వర్ణించుట సాగసో, తారా కళాంకుల ప్రప్రథమసమావేశసమయమందు ప్రవర్తిల్లిన యపూర్వ ప్రణయ పరిచయ నాటకమున కిది నాంది యనుట సాగసో పాఠకులు నిర్ణయించుకొందురు గాక! తొలిది కరుణాత్మకము; మలిది కృంగారాత్మకము.

తిమ్మావజ్జుల కోదండరామయ్య.

విమర్శనము

బా పూ జీ

బాపూజీ మహత్తమ జీవితము ఈ ఋత్తుకథలో రసవత్తరముగా చిత్రింపబడినది. రచయిత : ప్రయాగ నరసింహశాస్త్రిగారు, ౪ మునియప్పగిరిగి, కొమలే క్వరకాపేట, మద్రాసు ౨. వెల ఆ. ౨.

బ లి దా నం

గాంధీమహాత్ముడు గుండుచెట్టుకు ఆహుతియై ఆత్మార్పణ చేసిన జనవరి ౩౦-వ తేదీ వాటి సంఘటనను ఆద్యంతముగా, కరుణరసము చిప్పించునట్లు, కమ్మని కవితతో వర్ణించుచున్న గేయము. రచయిత : యస్. నుండరాచారి గారు, ౧ భారతమత పీఠి, తాంబరం, మద్రాసు. వెల ఆ. ౨.

కీర్తిమూర్తి బాపూజీకి కవితాసీరాజనాలు

గాంధీజీనిర్యాణసందర్భమున వెలువడిన ఈ క్రిందిరచనలూడ వస్తుగోచరమునకును, కవితాసంపత్తి కనిపూడ ఆంధ్రపాఠకలోకము అవశ్యము చదువదగి యున్నవి. దామరాజు పుండరీ కాశ్యపుగారి (కోశిత్వాసమితి, గుంటూరు) 'ఆహింసాజ్యోతి బాపూజీ'; విశాఖపట్టణం లలితకళాసమితివారి 'బామ్మంజి'; దేశభింధుగ్రంథమాలవారి (సుబ్బారెడ్డి పాఠశాల, మింజూరుపోట్ల, పొన్నేరి తాలూకా) 'మహాత్మునకు కన్నీటికానుక'; కంచర్ల బసవశాస్త్రి లింగంగారి (పండితుడు, హైస్కూలు, గుడివాడ) 'మహాత్మాగాంధీదీప్తస్మృతి'; మున్నం పీఠరాజకవి గారి (కవితాసమితి, మని) 'మహాత్మాజీ ఆస్తమయము'.

హిందీ స్వబోధిని

మొదటిభాగము. ప్రకాశకులు : పుస్తకశాల, మద్రాసు ౪. వెల రూ. ౧-౦-౦.

రాయల హిందీ తెలుగు ప్రైమరు

కర్త : ఎ. సి. రామాక్షిరావుగారు. ప్రకాశకులు : రాయలు అండుకో., కడప. వెల ఆ. ౬.

పై రెండును హిందీని హింద్రులముగా ఆభ్యసించగోచించుచు ఉపయోగకరములుగా నుండగలవు.

గ్రంథ స్వీకారము

అనమధుని జీవయాత్ర

నవల. రచయిత : గోపీచంద్ గారు. ప్రకాశకులు : నవయుగ ప్రచురణాలయము, పెడనపల్లె, కృష్ణాజిల్లా.

అబలానచ్చరిత్రరత్నమాల

భారత పీఠపాఠముల జీవితసంగ్రహములు. పునర్ముద్రణము. రచయిత : కీ. శే. భండారు అచ్చమాంబగారు. ప్రకాశకులు : కొమత్తాజు వివాయకరావుగారు, ఆభ్యుదయప్రెస్, పెజవాడ. వెల రూ. ౨-౦-౦.

భాగవత కథ

రచయిత : ప్రభుదత్త బ్రహ్మచారి మహారాజుగారు. అనువాదకులు : మండూరి వెంకటనరసయ్యగారు. ప్రకాశకులు : శ్రీ సీతారామనామసంకీర్తన సంఘము, గుంటూరు. వెల రూ. ౨-౦-౦.

నేతాజీ

పద్యకావ్యము. రచయిత : జి. జాషువగారు. వెల రూ. ౧. ప్రతులు భీమవరం వాణి ట్రాడింగ్ లభించును.

నేతాజీ

ఇంగ్లీషు పద్యకావ్యము. రచయిత : వి. మాల కొండారెడ్డిగారు, అల్లూరు, పెల్లూరుజిల్లా, వెల రూ. ౧-౦-౦.

ఆర్వతము

శ్రవ్యవాటిక. రచయిత : రాచకొండ నరసింహ
మూర్తిగారు. ప్రాప్తిస్థానము : కవికుమార పరివత్తు,
విసయశ్రమము, కయో పొన్నూరు. వెల అ. ౮.

త్యాగరాజచరిత్ర

వచనము. రచయిత : యోగి శ్రీ శుక్లానంద
భారతి, ప్రకాశకులు : పాధనగ్రంథమండలి, తెనాలి.
వెల అ. ౪.

ప్రేమభిక్ష

పద్యకావ్యము. కర్త : భట్టారం గోపాలసుంద
రయ్యగారు. ప్రకాశకులు : దుర్గా మోడరన్ బుక్
డిపో, తెజవాడ. వెల అ. ౧౦.

హా రి తి

కథలసంపుటి. హిందీకి అనువాదము. అనువాద
కుడు : శుభాచారపుగారు. వెల రూ. ౧.

తల్లి లేని పిల్ల

కథల సంపుటి. రచయిత : కొడవటిగంటి
కుటుంబరావుగారు. వెల రూ. ౧.

పై చెందికిని ప్రకాశకులు : ప్రభాసాహిత్య
పరివత్తు, తెనాలి.

మెల్లాక్ హోమ్స్ కథలు

అనుకరణ : 'నేడమూర్తి'. వెల అ. ౧౦.

శ్రమని వీడ్కోలు

పద్యవాటిక. అనువాదకుడు : ఉత్పల సత్య
నారాయణాచార్యగారు.

భారతీయ రిజెజాన్స్ ఉద్యమము

యం. యక్. రాయగారి రచనకు యస్. కె.
వి. అనువాదము. వెల అ. ౪.

పై మూటికిని ప్రకాశకులు : దుర్గా మోడరన్
బుక్ డిపో, తెజవాడ.

ప్రాజు సుధ

జీవించిన వీర్యశక్తిని చెంపొందిం
చును. నరములకు పటుత్వమును కండ
పుష్టి నిచ్చును.

మొదడుతోపని చేయువారికి ఆత్మమిత్రము.

పక్షివాతమునకు అమోఘమయిన
బౌషధములు

కీరబుల (101 సార్లు ఆవర్తనము)

అయవీరము

వాడిచూడుడు, తృప్తిచెందుడు.

కళాసర్వీంగ ఫీజిమక్ : —

ఆయుర్వేదాచార్య ఎన్. మాధవమినన్
ఎ. ఎం. ఎ. సి.

మలబార్ ఆయుర్వేదిక్ స్టోర్సు

నెం. 107-108, బ్రాడ్వే, మదరాసు

సభలు—సమావేశములు

రచయిత : గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు.
వెల రూపాయి పావలా.

వయోజనవిద్య—బోధనక్రమము

రచయిత : గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు.
వెల రూపాయిన్నర.

గ్రంథాలయశాస్త్రప్రథమపాఠములు

రచయిత : పాతూరి నాగభూషణంగారు. వెల
రూ. ౨-౮-౦.

పై మూడును దేశీకవితామండలి (తెజవాడ)
ప్రచురణలు.